

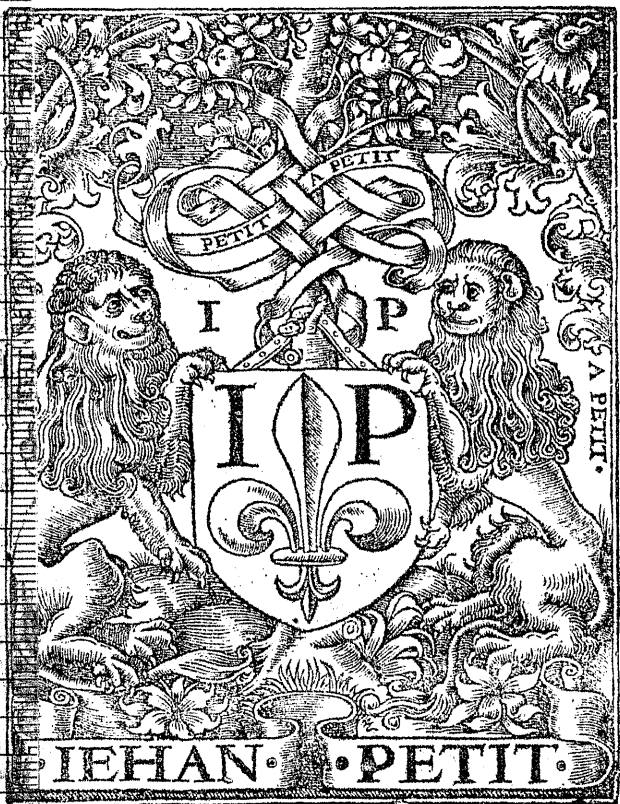
de la compañía de Jesus de Granada Bal.

R. 3644

Moralia Hieronymi ab

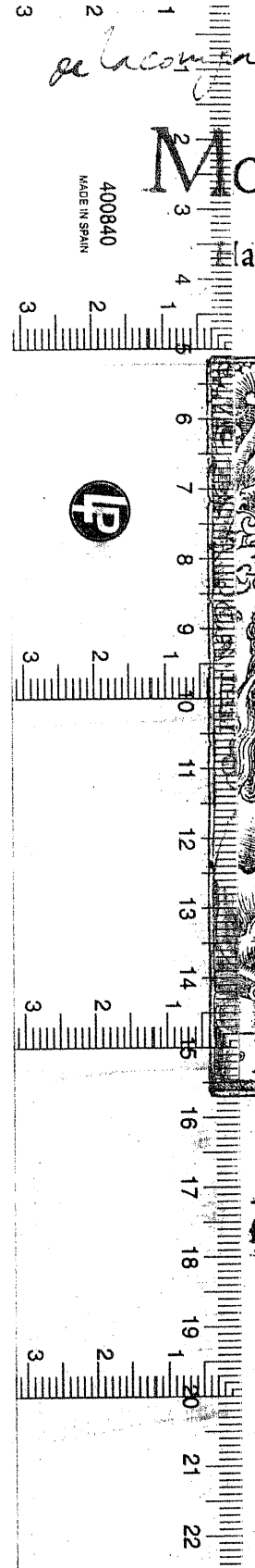
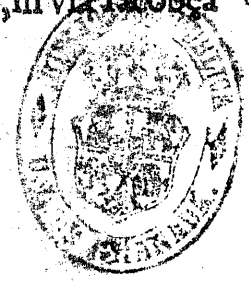
Angesto, philosophi, sacraeque theologiae
professoris.

400840
MADE IN SPAIN



PARISIIS
Apud Iohannem paruum, in via Iacobca
sub signo Floris lilii.

1539.

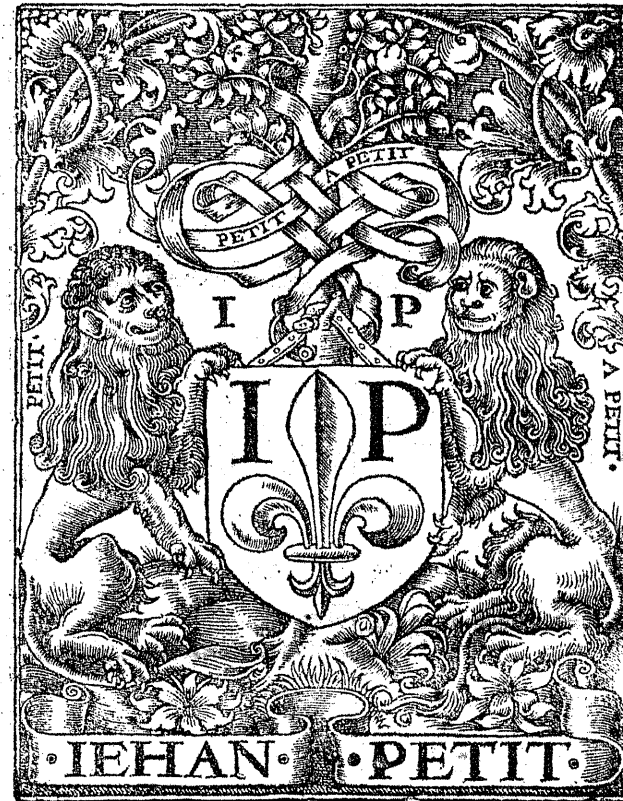


de la compaignie de Jesus de Granada Bd.

R. 3644

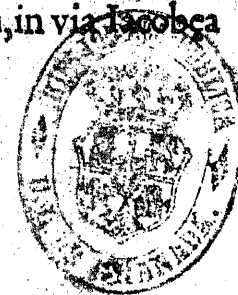
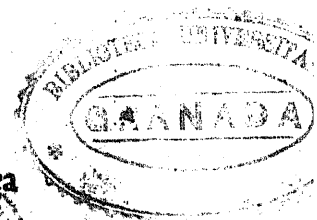
Moralia Hieronymi ab

Hangeſto, philoſophi, ſacræque theologiae
profefſoris.



PARISIIS
Apud Iohannem paruum, in via Jacobæ
ſub ſigno Floris lili.

1539.



¶ Cum primis reuerendo in Christo patri, domino Lodoico à Borbonio Cardinali meritissimo: regiaq; profapia, morum et literarum dotibus præfulgenti, Hieronymus ab Hangeſto cum omni ueneratione, S. D.



Dominico gregi, proh dolor nostra tempeſtate ſcabie ingi ſcatenti, longaque marceſcenti inedia, ac per deuia queque errati paſtoꝝ pecus deglubetiũ incuria: quid iucundius contingere poteſt Antifiteſ digniſſime: quid ſalubrius ſuccedere, quam talem præfici paſtorẽ, qui Chriſti concreditas oues ſanitate donet: ſalutaribꝰ paſcat alimonis, uigiliaſq; noctis iugiter cuſtodiat: qualem te paſſim prædicant, proindeq; ad aſtra ferunt. ¶ Nec abs re, quandoquidem (præter illam natalium claritudinem, cui admodum cõcinnus cum morum, tum literarum perpulchrè connexus eſt chorus) ſic famam laudemq; tuam cætro dignis operibꝰ indefeſus illuſtras, ut abſolutiſſimus antiſtitum prototypus, non abſque admiratione conſpiciari. Itaq; omniſgeniæ ætatis diuiniq; honoris anhelꝰ amator, oĩbꝰ ueris argẽteas baſes tabernaculo deo Iacob (Moyſen imitatus) examuſſim coimplantans: in ſta Salomõis templum domino grauiter extruiſ: in dauidicæq; turris uertice, tu ut laconicꝰ Apollo auritus, ut Argꝰ oculatus ſpeculator, domui Iſrael optimo iure præfectus, pernox perdiuſque illic alta à longe cognoſcens: modo pecoris uultum, modo luporum impetum impigre contemplariſ: inde nunc buccinæ clãgore ſtatim baculi terrore ſua cuique moliriſ, id mediuſſidius conſultiſſimè: nã alioquin ſanguinem de manu tua requireret dominus, qui iudiciũ hiſ qui præſunt, pollicetur duruſſimũ: exiguo autem et inopi miſericordiam. Potentes inq; potenter tormenta patientur: et fortioribus fortior inſtat cruciatus.

¶ Quis potro it inficias, paſtoricia eruditione (ut pote medendi, alẽndi, tutandique gregem te aſſatim ſtipatum egregie paſtor? Quippe qui poſtea quam ab ipſiſ unguiculis, tuam inſignem ex regia propagine generoſitatem, cum diuinis penẽ moribus: tum humanarum diſciplinarum candoribus eximiis ampliter exornatiſ: ipſe deo maximo optimo militaturus, ſacras ſuperinduſtiſi architectricẽ tui commilitii peritiam (cui non legniter inſudas) aſpernatus miniem: eam potiſſimum de illo qui immodè herois, & pluſquam uiri Pauli doctoriſ tui ſolidam arcamamq; theologiam, ex qua mille pendẽt clipei, omniſque armatura fortium: eõteſtimonium perhibente, ſcripturã omnem deitũſ inſpiratã, ad hæc ſane ualiturã docendum, arguendum, corripiendũ, erudiendum in iuſtitia, ut perfectꝰ ſit homo dei ad omne opus bonum inſtructus. ¶ Hæc quippe ſunt tuæ electæ militiæ arma: hæc ſagittæ potentis acutæ: quibus pro congenea tui præſtantia contra diriſſimos orthodoxæ pietatiſ hoſteſ, ut fortis athleta ſtrennuĩ militoniſ more Chriſti fortalicium ſolenter regere, tutariq; noſti. Aduerſus quod et ſi nouus Nero iã partuſ futeretur, qui firmiſſimã fidei petram eradicare cõaretur: ſi nouus Sergiꝰ mẽte deſperet, qui Chriſtiane religioniſ contereſ niteretur columnas: ſi Arriuſ ſi Sabelliuſ, et id genus perperantes exurgerent noui: tu Chriſti cardineuſ miles.

(etiam ſi mortẽ oporteret pro laude pacifici) hoſ ſtrenue arceres, eliminares, in uirga ferræa: et tanquam uas ſiguli confringeres eoſ. ¶ Hæc armentariorum cum ſedula cura, tum crebra uigilantia eſſe debet: ſin minus, ſua improbitatiſ ſacem nouerint ſe bibituroſ: et hoc minax Ezechieliſ ſubituroſ oraculum: Vã paſtoribus Iſrael qui paſcebant ſemetipſoſ, lac comedebatiſ et lanis operiebamiſ, gregem autem meum non paſcebatiſ: diſperſa ſunt oueſ meæ, eõ quod non eſſet paſtor: et facta ſunt in deuorationem omniuſ beſtiarũ agri. ¶ Non igitur ut retrorſuſ armẽtariuſ tuiſ deſiſteſ ſauſtiſſimè cõceptiſ ſacerrime præſul: nõ illã de te percelebrem hominuſ ſalleſ opinionem, non ſua lætabunda ſpe defraudari ſineſ. Soli perſeuerantiæ (uti optime noſti) ſummus panditur ather: ipſa ſola coronat, ſolaque euectat ad immarceſcẽteſ beatorũ arceſ: ubi pro tuiſ meritiſ ſit in parteſ dei hæreditas, et in plenitudine ſanctorum detentio tua. Vale, et hanc meam moralium ſceturam ſauſtiſſimo nomini tuo nõcupatã, ac tuæ comiſſam cẽſurę accipito, præſulum iubat, et præſidium meum.

Ioannes Corbin utriuſq; iuriſ doctor, Hieronymo ab hangeſto philoſopho & theologiæ profeſſori, S. D.



Vantum tibi debeãt qui philoſophiæ diuinique literiſ dant operã, mi Hieronyme: cum ſtudia, tũ ſcripta tua ſatiſ oſtendunt. Finem enim nullũ faciſ aut ſcribendi aliquid, aut cogitãdi quod alioſ delectet, & te uirtutibus illuſtret. Itaque cui pluſ acceſſerit: uel noſtro Lodonico à Borbonio cardinali digniſſimo, uel tibi non facile dixerim: Ille ſummo loco, maximo ingenio natus, diuinoſ penẽ moſeſ iuduit: ac non uereor ne aſſentiacula ſuam gratiam aucupari uideat, quando illi tantum tribuere auſim, ut neminem anteponam, comparẽ autẽ paucoſ. Eoſ tamẽ magiſ qui illũ nõ admirentur inuidioſ, quã eoſ qui laudẽ aſſentatoſe arbitror. Hæc ſtudia, hi moſeſ diuinũ ingenium alunt: in quo & ornando, doctriãq; augendo, nõ minꝰ deeſſe uideriſ, quam Ariſtoteleſ alexandro: atq; habes in quo artem exerceaſ, tantum ſecum traxerunt felicitatiſ tempora, in quã incidifti: ut nõ magiſ eum ornaueriſ, quam ſuiſ laudibꝰ auctum te ſentiaſ. Neq; enim Alexander ille gratiæ cauſa ab Appelle potiſſimum pingi, & à Lyſippo fingi uolebat. Sed quod illorum artem cũ ipſiſ, tum etiam ſibi gloriã fore putabat. Neq; minus perhibẽduſ eſt noſter Lodonico: qui etiam ſi ſe pingi aut fingi non patiatuſ, tanquam ſpartiatieſ Ageſilauſ: habeat tamen xenophontem aliuſ, qui in eo certe laudando facile omneſ imagineſ hominũ, ſtatuaſq; ſuperauerit. Turpe certe eſt laudari à turpibuſ: pulcherrimum autem à laudatiſ probari. Placet enim Hector ille mihi Neuianus, qui nõ tamẽ laudari ſe lætatur: ſed addit à laudato uiro. Quã laude tu dignuſ habeariſ, uiderint qui ſcripta tua non legunt ſolum, ſed admirantur. Pluriſ tamen faciunt uiuam iuriſconſultiſ uocem, quam mortuum (ut dicam) conſcriptumq; inſtrumentis teſtimonium. Sed unum ad præſentem, alterum ad futuram memoriã ſpectare uidetur. Noſ autem qui tua cotidiana conſuetudine fruimur: ſtudiorumq; tuorum particeps ſumus: apud quem

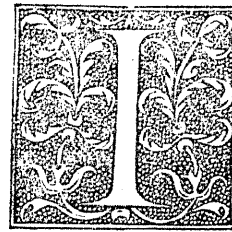
literarum, si vsus nemini te cedere patiemur. Te etiam mi Hieronymo) vt rem sine cōcludam) à nobis rogari patieris, vt eos quos de philosophia libros scripsisti cal chographi, nobis que propediem suppedites: gratius nobis hoc tempore nihil fa cere potes, Vale Parrhyis ad. xi. calen. Iulii.

Nicolai Mallarij Rhothomagei ad Reuerendum in primis dominum Cardineum Lodoicū à Borbonio Epigramma.

Hæc tibi Socratico libans Moralia fonte.
 Personat Actæa doctus Apollo chely.
 Quâ bene sacra suū. Authorē nūc paginamōstrat.
 Conuenit & titulis dux Lodoice tuis.
 Moribus ecce micæ, doctrinis ille nitescit.
 Hoc opus in solo nomine vtrunq; refert,
 Scilicet, ista tuos docuit sapientia mores.
 Omnia librato pondere sensa sequi.
 Quod si recta iuuat studiosi meta laboris,
 Sanctaq; lanigeri fit tibi cura gregis.
 Ipsa Cleonæo sectanda est tramite virtus.
 Non datur ignauo palma ferenda viro.

DE LIBERO ARBITRIO
 virtutis atque vicii subiecto susceptiuo.
 Capitulum primum.

Virtutis
 subiectū
 receptiuū



LN appetitu non quolibet sed libero sunt primario virtutes aut vicia: secundario autē in reliquis potētis quibus ipse imperat & dominatur, esse possunt. Non igitur plantæ aut bruto, aut homini rationis experti competit virtutis aut vicii operatio. Quo fit nullam naturam creatam præter angelum vel rationalem animā esse virtutis aut vicii capacem: esse beaticabilem aut æternæ subiectibilem miseræ. Primum quidem entium est immensus potentia, sapientia & bonitatis fons: non vicio irretibile: nec aduenticia virtute perfectibile: non mereri nec demereri: nec denique pro his præmiari vllatenus potest, cui identificatur bonitas, creaturæ autem inhærenter accidit.

Corola-
 rium.

Dei & cre-
 aturæ mul-
 tiplex dif-
 ferentia.

Quid ap-
 petit? na-
 turalis &
 cui cōpe-
 tit?

Primum notabile. Triplex est appetitus: videlicet naturalis, sensitiuus & rationalis. Appetitus naturalis dicitur cui est inclinatio ad aliquid, nullam cognitionē præsupponens: & cui libet enti competit: nam cuique inest naturalis aliqua inclinatio. Tali enim appetitu omnia bonum appetunt, videlicet quodlibet perfectionem suam. Eo pariter appetitu omne viuens nutrimentū appetit: quo fit vt radix à terra, à radice truncus, à trunco rami, prout à stomacho epas, ab epate venæ, à venis singula mem-

bra nutrimentū trahant: quatenus in suis esse permaneant, & suas operationes perficiant. Amplius inest huic appetitui etiā sine cognitione vis quadam conuenientis à disconuenienti discretiua: videmus membrum ab eadem nutrimentali massa per modum electionis portionē ei cōplexionalem attrahere, prout membrū melancolicum partem alimenti melancolicam, flegmaticum flegmaticā. Et ita radix à terra ethrogena partem suā speciei conuenientem elicit & attrahit. Appetitus sensitiuus (qui & sensualitas appellatur) est ipse sensus natus mediante cognitione sensitiuā obiectum prosequi: vel fugere secundū quod suā naturā cōueniens vel discōueniens. Tot igitur sunt appetit? sensitiuū siue sensualitates in homine, quot sensus: videlicet quinque exteriōres & vnus interior dictus fantasia: verum credo pariter appetit? sensitiuos interiorēs, iuxta interiorum sensuum numerum multiplicari. Patet igitur nō cui libet inesse sensitiuum appetitum. Non cōpetit enim deo aut angelis vel animabus separatis, cum in nullo eorū sensus aliquis existat: soli enim animali inest.

Quid ap-
 petitus se-
 sitiuus?

Appetitus autem rationalis, est ipsa voluntas nata mediante cognitione intellectuā, merè liberè prosequi aut fugere obiectum. Non igitur cui libet sed soli agenti libero competit, videlicet deo, angelo & animæ rationali sine homini. Patet in super triplicem illum appetitum soli homini inesse naturalem, sensitiuum, & rationalem. Deo & angelis competunt naturalis & rationalis, bruto naturalis & sensitiuus, alijs rebus inaiatis sol? naturalis.

Quid ap-
 petitus ra-
 tionalis &
 cui inest?

Secundum notabile ex præcedenti sequens, conueniunt & differunt appetitus sensitiuus & rationalis. Conueniunt quoniam vter

Conueni-
 entia ap-
 petituum
 sensitiuū
 & rōalis.

que cognitionem obiecti præsupponit: ita quod neuter sine obiecti cognitione actum habet prosecutionis vel fuge. Ex hoc manarunt hæc dicta. Primum, nihil est volitum nisi præcognitum. Secundum, voluntas est in suis operationibus cæca. Tertium voluntatis illuminator atque consul est intellectus: ipsa namque nullum prosequitur aut refugit obiectum nisi ei ab intellectu ostensum. Intellectum autem ostendere voluntati obiectum aliquod esse prosequendum aut fugiendum, est intellectum iudicare illud esse tale vel saltem apprehendere. Appetitus sensitivus est pariter dicendus cæcus: nam à cognitione sensitiva illuminatur per voluntatem ab intellectu cognitiōe, quin immo crediderim appetitum naturalem plenius nominandum cæcum: cum sine lumine ei coassistente tenet in obiectum. **D**ifferunt autem, primo quoniam appetitus sensitivus actum suum purè naturaliter habet, purè quidè naturaliter sic quod posita alicuius obiecti convenientis naturæ suæ noticia, non est in sua potestate quin prosequatur illud, & in ipso adeptus delectetur: posita si militer obiecti disconveniētis naturæ suæ noticia, non subiacet eius facultati nō refugere: & quin ei sit dolor, voluntas autè actum suum liberè elicit liberè quidè, nā posita qualicumque in intellectu noticia manet libera volitionem aut nolitionem elicere vel neutram. Secundo differunt: quia obiectum est appetitui sensitivo ex natura rei conveniens vel disconveniēs, scilicet ex proportionem vel disproportionem eius ad organum corporeum, non sic de voluntate, de qua est hoc commune dogma obiectum voluntati esse conveniens vel disconveniēs non ex natura rei, sed quia ab ea volitum vel nolitum: de summo tamen bono quod est deus, de summa pariter miseria disceptant non-

nulli an ex natura rei illud sit voluntati conveniens & istud disconveniēs, de quo alibi. Obiecta igitur ex sua natura scilicet lædunt non sic autem ex sua natura obfunt voluntati.

Tertium notabile præcedentis correlarium. Differt appetitus naturalis ab alijs: nam eius actus scilicet prosecutio vel fuga non est quid ei condistinctum: ipsius verò appetitus sensitivi aut rationalis actus prosequitur vel refugitivus est accidens condistinctum atque vitaliter potentia appetitivæ immutativum. Exempli gratia ipsius materiæ desiderium ad formam est ipsa materia formam appetens siue desiderans: sed voluntatis vel sensus desiderium seu volitio non est ipsa voluntas aut sensus, sed accidens in hærens. Secus de deo, nam quicquid in eo est, est ipse deus dei enim cognitio aut volitio, est ipse deus cognoscens aut volens. Est enim ens simpliciter simplex: scilicet simplicitate tam compositionem quam inhærentiā excludente, deus est ens non ex entibus compositum, non alicui vnibile vnione ens vnum ex pluribus fabricante: deus pariter est ens nullius accidentis susceptivum, non est igitur adventitia virtute perfectibile, sed consummate inaugmentabiliter perfectum, non habens eo maius à quo legem recipere valeat, quare nec mereri nec præmiari potest divinitas.

Quartum notabile. Duplex est virtus, actualis videlicet & habitualis. **P**rima quidem est actus rationi rectè conformis. Altera autem habitus est ad actum huiusmodi inclinativus. In ea enim potentia est inhæsiuè in qua actus quare non est habitualis virtus nisi vbi

Differentia appetitus naturalis ab alijs.

Deus est ens simpliciter simplex.

Duplex virtus.

esse potest actualis. **D**uplex pariter virtutum, actualis videlicet & habituale.

Corollaria habes. Primum.

Bonitatis denominationem aut maliciæ fortitur habitus ab actu, eumque sequitur ut solsequium solem.

Secundum: actu successivè bono & malo existente suus habitus sic permutatur, eritque virtus & vitium.

Tertium. Contingit ex virtute genitum esse vitium, ac ex vicio virtutem. patet, in actibus de bonitate in maliciam & contra, permutabilibus contingit ex actu nunc bono nasci habitum qui viciabitur utpote actu eius viciato, pariter ex actu nunc malo habitu gigni, qui rectificabitur eius actu rectificato.

An voluntas sensui actum immittat aut contra.

Virtutum notabile. Quorumdam est opinio: qui inter appetitum rationalem & sensitivum mutuum asserunt esse in actibus emanationem, ita quod voluntate actum elicente emanat actus similis in appetitu sensitivo rebellante, & contra sensus voluntati actum suo similem immittit. Ex illis autem actibus nascuntur & habitus. Hos aberrare crediderim. Tum à sensatione causatur in sensu actus appetitivus non à voluntatis imperio. Tum etiā, nequit voluntas sensui sensationem immittere: igitur nec appetitionem.

Preterea se compaterentur in sensu actus contrarii, videlicet actus ex sensatione productus, & actus contrarius à voluntate immixtus, & inde simul essent eiusdem dolor & delectatio. Amplius liberum esset voluntati obiectum sensui dolorosum facere ei delectabile solo eius imperio. Huic autem obuiat experientia.

Concludo igitur non sic esse appetitum rationalis & sensitivi mutuum in suis actibus emanationem, hinc nec in habitibus, non enim voluntatis actus habitum gignit in sensu, aut actus ipsius sensus habitum in voluntate, sed duntaxat in potentia in qua ipse est.

De virtutis subiecto conclusio.

Rima conclusio. In solo appetitu sunt primario virtus & vitium, patet: solius appetitus sunt prosecutio vel fuga, in quibus solis vel earum omissionibus reperitur laudis aut vituperij ratio primaria.

Ecunda conclusio. In solo libero appetitu reperitur primario virtus aut vitium, ostendo, potissima laudis aut vituperij ratio est libertas, ut infra per amplius docebitur.

Tertia conclusio. Reliquis potentis non omnibus sed quibus imperare atque dominari potest voluntas inesse possunt virtus & vitium. Patet, operationes ab actibus liberi arbitrij imperatae contrahunt ab eis laudis aut vituperij rationem, atque conformitatem vel difformitatem ad rationem rectam ab eis retinent.

Varta conclusio. Non est plena virtutis actus aut habitus in appetitu sensitivo: ostendo, sensus non est cognitiois eorum capax quæ ad illud requiruntur, non enim finis ultimi aut aliarum circumstantiarum requisitarum cognitivus est sensus, sed duntaxat accidentium sensibilem. Non igitur valet sub ratione virtutis aut vicii ferri in obiectum, sed sub quadam sensualem commodi vel incommodi conditione an enim rationi

Dux sequens conclusio notanda.

recte aliquid sit conforme aut disforme non considerat: sed tanquam naturæ cõnueniens aut disconueniens apprehendit sensibile. ¶ Ac tui itaq; aut habitui volũtatis circa insensibile nequit in sensu actus, aut habitus quispiã respondere: quare nec virtuti virtus aut vicio vicium. Circa sensibile autẽ non considerat sensus an persecutio aut fuga legi quadret, an obuiet: estque merè naturalis: quare non propriè virtus aut vicium nec eius pariter habitus.

Quinta conclusio. Habitus liberi arbitrii circa sensibilia imper tinẽs est alios habitus in appetitu sensitiuo correspondere. patet: non est repugnans aut necessariõ cõcomitans: sed quandoque accidit, quandoq; non, iuxta alia sensum immutantia. Contingit enim voluntatem conformiter ad sensum immutatum appetere prout in cibo, coitu & huiusmodi: & sic actui sensus respondet voluntatis actus, & habitus habitui. Contingit autem nonnunquam contrarium: videlicet voluntatem sēsui repugnare: sic actui aut habitui voluntatis non nascitur correspondens in sensu: sed contrarius. ¶ Quandoq; autẽ neutro modo: vt pote voluntate actũ eliciente non appetitu sensitiuo conformiter aut disformiter immutato: sic non respondet habitus conformis aut contrarius.

An anima bruti sit factibilis libera.

Primum dubium: an anima bruti sit à deo factibilis libera, & per cõsequens virtutis aut vicii capax.

Respondeo nõ: quoniã si brutũ fieret homo scilicet animam rationalẽ habens tum etiam libertas essentialẽ insequitur naturam. Repugnat enim essentiali animæ bruti effici liberam: siue liberi arbitrii participem.

Secũdum dubiũ: an præter angelum & animã rationalem sint à deo factibiles creature virtutis atq; vicii capaces, scilicet libero arbitrio insignita.

Respondeo quod sic: Nam præter angelorum & animarum species quæ iam sunt factibiles aliã spiritualium substantiarum species: quas quomodo appelles non curo.



Agens liberum est agẽs potens se in opposita: alius diffiniens est agens potens actum elicere & non elicere positus omnibus causis ad actum requisitis: addiderim ex se, id est propria eius determinatione: cõpetit enim igni ad opposita possibilitas, scilicet posse calefacere posse non calefacere: huius tamen contingentię executio non ex determinatione propria: sed ab extrinseco adueniente, sũc actioni ad quam naturaliter determinatur impedimento. voluntas autem positus ceteris aliis causis potens est semetipsam ad actum: aut actum contrarium, aut ad actus omissionẽ prout libuerit determinare.

liberi agẽtis diffinitio i quo ve constat libertas.

Primũ notabile: magnã ingessit doctoribus perplexitatem agentis liberi diffinitio: diffinitioni enim agentis liberi per potẽtiam ad opposita obiiciũt: competit igni ad calefaciendũ similiter ad non calefaciendũ potẽtia ppter id aliũ addiderũt positus oib9

aliis requisitis. quod autem ignis quandoq; nõ calefaciat e defectu alicuius alteri9: sed obiicitur. nequit voluntas nõ elicere actum positus omnibus requisitis, scilicet posito primæ causæ concursu. in hac replica doctores contremiscunt. nõ igitur addatur aut addita itelligatur cum actu positionis causarum & aptitudine causæ litatis earum: scilicet reliquę causæ in fine aptitudine causantes: quare nõ rectè subsumitur in sensu composito nequit voluntas creata nõ elicere actũ posito concursu dei. sed dici deberet positio deo parato voluntati coagere. hoc amplius libro de libero arbitrio examinabo.

Libertas duplex.

Secundum notabile: duplex est libertas vna contradictionis scilicet: que potes est ex se elicere actũ Et etiam non se elicere: cõtrarietatis autem quæ potens est ex se elicere actum & etiam actum illi contrarium: alii libertatem complacentiæ superaddunt. 4 cui scilicet complacet aliquid effo quod nequeat voluntas impediri illud. sic dicitur pater in diuinis libere producere filium scilicet complacenter quem tamen naturaliter producit.

Libertas quibus cõpetat.

Sequuntur correlaria Primum. Nullum agens nõ cognitium est liberum: nec omne cognitium sed solum intellectium: quodlibet enim aliud ex se determinatur ad vnum: ad cuius oppositum nequit semetipsam determinare. quamuis valeat ab extrinseco: potest enim deus impedire ignem calefacere ceteris aliis causis applicatis: nequit tamen ignis propria virtute huiusmodi actionem suspendere: nullum pariter brutum est agens liberum: quia nequit ex se reniti causis sufficientibus cũ sensu producere actum: dicente Damasceno: ratio

nis experitia non sunt liberi arbitrii, potestate donata: nam ducuntur magis à natura quàm ducant. homo autẽ ducit magis naturã quàm ducatur. Obiecto enim per sensationem vel per imaginationem presentato: brutũ mox sine electione prorumpit in illud secundũ apprehensionis commodi vel incõmodi qualitãtẽ: quod si duorum contrariorum occurrant apprehensiones: fortior trahit ipsum: sic canis cibum dimittit necessitatus verberum timore: nec subiacet facultati eius stante tanta & tali verberum imaginatione capere cibum: quare nõ est ibi electio: sed quidam necessitatus tractus: & ita de variis brutorum sagacium operibus que quandam electionis atque libertatis imaginem habere videtur.

Lib. arbitrii duo conotat.

Secundum correlarium: Hoc nomen liberum arbitrium duo importat: scilicet voluntatem per hanc particulam liberum: & actũ intellectus per hanc particulam arbitrium: nã propriè arbitrium est intellectus iudicium: veruntamen capitur hic arbitrium non pro actu intellectus: sed pro voluntate actu intellectiuo directã.

Tertium correlarium ¶ Sine nouo actu potest voluntas ab actu preelicto desistere, suum pure negatiuè subtrahendo cõcursum, quare nõ sequitur: ab hoc actu ipsa desistit. ergo vult ab hoc actu desistere, immo concedendum est ab hoc actu desistit & non vult ab eo desistere, non dico eam nolle, quia nolo dicit positium actum: & ita ab omni actu ipsa desistente cõcedo, omnẽ actũ suũ suspendit voluntas. & nõ vult omnem actum suum suspendere.

Quartum correlarium ¶ Nulla est tã fortis tentatio, Aut vehemẽs hois passio, quæ voluntatem valeat

ad proprium libertatis actum eliciendū necessitate vel cogere, patet: manet semper libera prabere illis causis suum concursum, sine quo non producitur à causa secunda voluntatis actus: secus de operibus exterioribus. nam suffragio causarum corporearum indigent defectu quarum impediri possunt: vel ab eis (inuita voluntate) fieri cuiusmodi ambulatio, locutio &c.

Rima conclusio . agentis non
P liberi est possibilitas ad opposita: patet: ab extrinseco dirigete actionem eius potest quandoq; impediri, quandoque autem permitita gere.

Secunda conclusio.
¶ Proprium est agenti libero posse absque extrinseco determinare seipsum ad actum vel ad contrarium aut ad neutrum. in hoc enim consistit libertas: patet ex dictis.

Tertia conclusio.
¶ Soli agenti libero competit, quod sine sua essentia & absque extrinseco auxilii mutatione, valeat nunc intensius nunc remissius conari, atque intensius aut remissius agere: ostendo: vnumquoque naturalium agentium agit secundum extremum suae potentiae.

Rimū dubium: an sicut libero
P arbitrio inest libera actus elicitio etiam competat ipsius actus libera intensio vel remissio.

Respondeo sic in genere.
¶ Non autē in specie vel indiuiduo pro statu via.
 Potest enim intensiorem vel remissioem actum elicere: sed in specie intensiois .f. determinate hac precisa intensioe vel remissione: aut in indiuiduo istum vel illum actum non alium elicere non ei pro hoc statu via subest facultas.

Ecundum dubiū: an in demen-
S tibus & pueris sit protunc liberum arbitrium.

Respondeo qd sic quamuis nō vsus eius: est enim quandoque alicui potestas & non executio. liberum autem arbitrium dicit facultatem liberē operādi: quae est duplex, propinqua & remota: propinqua posito rationis vsu id est intellectus: remota autē non posito huiusmodi vsu.

Libero volūtatis cōcurfu
A denominatur ipse actus liber. Act⁹ igitur liber est actus liberē elicitus à volūtate aut actus alicuius potētiae, causatus imperatiuē ab illo: ille elicitus iste autem imperatus communi nomine appellatur: ille primario liber, iste secundario: ille immediatē liber, iste immediatē naturalis. Omnis enim creature operatio, efficientia primi agentis libera est: omnique voluntatis creatae actus efficientia cognitionis aut alterius creati coagentis est naturalis: peculiarem tamen denominationem à voluntatis libera efficientia tanquam causae principalioris retinet. Omisionem pariter liberam diffinio: cuius actum poterat voluntas liberē elicere: aut mediante actu elicito effectiue imperare. Duplex veruntamen est imperata omisio: videlicet deficienter & efficienter: deficienter eam dico liberam quae est solo actus voluntatis defectu: efficienter autē, quae est per actualem voluntatis efficiētiam impediētis formaliter fieri huiusmodi operationem que alias fieret.

Liberi arbitrii vs⁹ à libero differt arbitrio

Libera act⁹ quid.

Libertas actus nō excludit eam naturalem com producētem.

Libera essentialiter est ipsa potentia non autem sic actus.

Rimum notabile: quamuis po-
P tentia sit essentialiter libera: nec possit manens in rerum natura definire esse libera: non tamē actus habitudine voluntatis creat adicitur essentialiter liber: sed eam accipit denominationem à libera voluntatis efficientia: cui coagit agens naturale naturaliter agens, atque eundem actum naturaliter comproducens

Ecundum notabile. Dupliciter
S actus est liber scilicet primario & secundario. Primario quidem liber est ipse actus voluntatis liberē elicitus. actus autem secundario liber dicitur actus ex illo imperatiuē product⁹: & iste est si impliciter naturalis: quē admodum enim passo applicato producitur naturaliter ab igne calor: sic efficaci volitione ambulandi posita sine extrinseco impedimento producitur naturaliter ab illa volitione cum potentia ipsa ambulatio. ista igitur est mere naturalis efficientia. quare merito nō habet operatio illa imperata premium nouum eternum: immo ambarum est merces eadem: nec minor pro illo interiori efficaci solo quam pro ambobus simul. quoniam igitur non nisi secundario est libera: sic nec nisi secundario bona vel mala pro quanto scilicet effectiue imperatiue actui libero subordinatur: non addit igitur actui interiori nisi vt quidā volunt improprie: pro quanto in operis executione intenditur voluntas. Sed hoc modo etiam quandoque minueret: quoniam propter executionis laborem vel aliam incommoditatem contingit voluntatem remitti.

Sequuntur correlaria:
 Primum: liberi actus voluntatis omisio dicitur primario libera: omisio autem

actus imperati, secundario. Si igitur ex voluntatis omisionem primario libera surgit omisioni operis exterioris malicia nam illa est primario libera. ista autē secundario. an enī ad omisionē esse liberam requiratur omisio cognitio infra examinabitur.

Secundum Correlarium
¶ Frequenter operatio est volita actu in teriori malo: quae nō est mala: vel bona bona. patet: quandoque non est effectiue ab illo: ratione enim efficientiae actus liberi contrahitur actu exteriori bonitas vel malicia: combustio enim domus proximi volita non contrahit ab illa volitione bonitatem vel maliciam: operationum igitur volitarum quaedam est effectiue à volitione: quaedam non.

Tertium Correlarium
¶ Imperium est voluntatis actus. patet, est quo fit operis ostensi executio, exequi autem imperatum opus est voluntatis non intellectus. **¶** Dico igitur imperium esse volitionem: & quemadmodū potest quis non subiectis imperare & sine imperii executione, sic voluntas potētis quae non ei subsunt imperare potest non dominari, prout sūt digestiua, nutriua & similes: quare proprie differunt imperium & dominium: cuiuscunq; enim operationis volitio potest imperium appellari: non autem dominium. & quāuis nomen imperii ad efficacem volitionem restringatur: non adhuc omne imperiū est dominiū: nihilominus cōfundi solēt: haec duo nomina in quo nec vim facio

Rima conclusio solius volun-
P tatis conatus, actus, & omisio liberi sūt & haec sola tria ei⁹ sunt libera.

operatio nū queli bet volitae est libera.

imperium & dominium differunt.

Primum patet, conatus aut actus vel omisio denominationem ab agente libero recipit, aut rectius a libere conate, agente vel omittente.

Secundum autem ostendo: reliqua voluntatis accidentia prout passiones & habitus non per liberam voluntatis efficiuntur.

Primum dubium, Cum cuiuscunque rei creatæ productio vel conseruatio sit libertate primi libera, an quacunque talis agentis productio vel conseruatio sit bona.

Respondeo. Bonitate entis non est dubium. Omnis res bona est: odij enim dei aut cuiuscunque alterius actus moraliter mali entitas est res bona atque a primo fonte perfectionem aliquam retinens: loquendo autem de bonitate pro conformitate ad rectam rationem dico: cuiuscunque operis creaturæ comproductio dei (quæ est ipse deus) est bona actio: eiusdem autem operis comproductio libera creaturæ est culpabiliter mala: hoc interest: quoniam non astringitur lege deus: creatura autem sic: tum etiam creatura opus producit qualiter tenetur non producere: non autem deus: idem igitur opus bene fit a deo: & male a creatura.

Liberi arbitrii super aliam potentiam dominium in quo consistat.

Quoniam liberi arbitrii super aliam potentiam dominium in eius causalitate efficientiæ consistat: consequens est ipsum liberum arbitrium super solam illam potentiam & in omnem illam habere dominium: ad cuius operationis productio non potest mediante suo imperio effectiue concurrere. Non igitur potentie naturali, non vegetatiue, non

sensitiuæ dominatur: intellectiue autem & motiue sic, intellectiue quidem partim quo scilicet ad actus credendi ineidentes, quos nec sine assensu motiui efficere potest ordine terminato ad euidens. Potentiæ localiter motiue tres sunt: quarum naturalis, cuiusmodi est cordis & arteriarum pulsatiua, non dominatur. voluntariæ autem sic: a pratis organo, in motiuam verò ex illis mixtam qualis est pulmòis, partim dominium habet.

Lib. arbi. quibusdo minetur poteant

Primum notabile: macrocosmum mundum videlicet maiorem regit deus. Microcosmum autem minorem; mundum, anima.

Aia est operatio - num vitæ affectiuū principiu

Homo enim est mundus animatus cuius motor est rationalis anima omnium operationum vitæ principium effectiuum, quarundam mediante qualitatio vel organico instrumento, quarundam non. Ad animationem, vegetationem & motionem deferuntur ipsi animæ complexio & organum, pariter ad sensationem saltem dispositiue, quod addo quoniam effectiue ab obiecto vel specie cum potentia causatur omnis sensatio ad quam influxus cerebri sensum disponit: ad actus autem intellectiuos quantum est ex se anima non indiget corporis complexioe vel organo, pro hoc statu autem sic videlicet ratione colligantiæ & immersionis ipsius intellectus cum sensu cuius fantasmata (dicit Aristoteles) necesse est intelligentem speculari.

Secundum notabile. Microcosmum seu regnum quod inhabitat & regit anima sic alibi diffiniui: est archa quadam tricamerata, leni corio cooper

Microcosmi distictio.

ta, eleganti forma comensurata, oisibus taquam lignis (inter quæ vacuitates molliori substantia fortiter coniuncta replentur) edificata, diuino quodam artificio tetragonifata: videlicet quatuor membris principalibus, quatuor humoribus, quatuor spiritibus, quatuor delatoriis, quatuor superfluitatum generibus, & quatuor sustentaculis arcam totam sustentantibus eaque vehentibus copaginata. dominus animæ rationalis hæc quatuor: vitæ vegetationem, sensum, rationem: pariter & quadriformem motum largientis: deum autem capacis felicitatis eterna.

Homo archa tricamerata

Primo quidem archa est humanum corpus, nam est concauum clausum multorumque contentiuum, quatuor sustentaculis egredientibus scilicet brachiis & tibiis sustentatum atque vectum.

Homo tetragonifatus

Secundo est tricameratum, videlicet camera seu ventre seu concauo triplici distinctum: infimo, medio, & supremo Venter infirmus est umbilicale concauum membrorum naturalium, medius est concauum pectorale membrorum spiritalium venter supremus est capitis concauum membrorum animalium contentiuum.

Tertio est diuino quodam artificio tetragonifatum, eius enim sunt quatuor principalia membra, cor, epar, cerebrum & testes. cor animationis, epar vegetationis, cerebrum motus atque sensus, testes prolificationis principium. Eius pariter quatuor sunt humores, sanguis, colera, flegma, melancolia, quatuorque spiritus, scilicet vitalis a corde, naturalis siue vegetatiue ab epate, animalis a cerebro, gignitiuus a testibus Quatuor pariter delatoria scilicet arteria a corde spiritum vitalem deferens cum cordis influxu. Vena ab epate deferens sanguinem cum spiritu naturali. Nervus a cerebro deferens cum influxu cerebri

spiritum animale. Porus quales sunt vritides, & alii per corpus quibus de loco ad locum materia & influxus vehuntur Sunt & quatuor superfluitatum genera, sunt fumi ignei, vapores aerei, sunt aquositates vrinales, sudorales atque alia & sunt terrestreitates prout in renibus lapilli & huiusmodi, quibus intestinorum feces addantur quæ omnibus illis generibus reperiuntur diuersa.

Estque domus animæ rationalis & habitaculum a qua sunt quatuor operationum genera & quatuor motuum. Operationes sunt animatio, vegetatio, sensatio, & intellectio, comprehensio actibus appetitiuis. Est enim anima dispositionum vitalium conseruatiua, quare quodammodo in formationis suæ atque animationis causa. De aliis autem tribus constat. Ipsa est pariter quadriformis motuum principium animalis liberi arbitrii, motuum animalis appetitiui, motuum naturalis pulsatiui, scilicet gratia refrigerii prout pulmòis, cordis, arteriarum, & motus naturalis attractatiui aut expulsiui quo membrum nutrimentum vel certam aliam materiam attrahit, aut etiam a se repellit.

Prima conclusio. Anima non est liberum animationis principium, sed naturale. patet: suapte natura & omni circumscripita cognitione operatur in corde, a quo per vniuersum corpus transfuso influxu nititur anima vniuersam informationis eius, cum corpore conseruare, & contingit quidem eam id facere nolentem: nequit enim anima libere a suo corpore semetipsam separatam informatiue vnire.

Secunda conclusio. Anima non est liberum vegetationis principium, sed naturale: non igitur potentie vegetatiue dominatur voluntas. patet: non est talis operatio effectiue ab eius

imperio: quinimmo v. elicit nolit. causis applicatis fit vel impeditur digestio, nutritio & huiusmodi. idem de prolificatio ne quæ est potentia vegetatiua actus. & intellige non esse huiusmodi operationes à libero arbitrio per modum imperii, quod addo: quoniam secus alia habitudine atque sequela qua animæ passio corpus transmutat.

Tertia conclusio: anima non est sensationis exterioris liberum principium, voluntas non dominatur potentia sensitiva exteriori siue cognitiva, siue appetitiva fuerit. patet: non est per imperium voluntatis operatio eius variabilis positæ aliis causis. Exempli gratia omnibus aliis causis applicatis equaliter fit visio velit nolit voluntas visionem causari. quod autem voluntate animam retrahente ab aliquorum considerationibus, & visum convertente ad obiectum fiat intensior visio non est illa gradualis intensio effectiva voluntatis imperio. probatur: non minus intensa fieret absque hoc actu volo intente videre. calefactio enim non est effectiva à sorte obstaculum inter ignem & passum remouente. patet: fieret absque calefactionis imperio: remouet pariter voluntas prohibens visum convertendo obiecto & animam ab aliis retrahendo: anima enim pluribus intenta est singulis debilior. Et ita de appetitiva dicas: non enim est voluntati possibile quin visis tagamur: quin ex obiectorum sensationibus surgant motus appetivi in sensu. Patet igitur nullam sensus exterioris operationem esse liberam: & hinc nullam esse moraliter bonam vel malam.

Quarta conclusio. Anima non est sensationis interioris liberum principium: voluntas non directe sensui interiori dominatur, siue cognitio

siue appetitio. patet ut præcedens in primis quidem de cognitio quantum ad intuitivam noticiam eadem est ratio cum sensu exteriori: quo autem ad abstractivam experimur quandoque nos recordari aliquorum nolentes: & quorundam in particulari recordari volentes non possumus. dico in particulari quoniam impossibile est velle alicuius recordari & non illud cognoscere eum non sit obiecti volitio sine eius aliqua cognitione.

Et idem de appetitu sensus interioris dico: nam surreptibus obiectorum cogitationibus atque recordationibus sciant mox velimus nolimus motus prosecutionis aut fugæ: atque ex eis passiones proportionatæ nec per solum voluntatis arbitrium atque imperium effectivè augentur vel minuuntur: secus occasionaliter & applicativè: insurgente enim ex cogitatione, motu sensualitatis possunt sensus obiectis vel obiecta sensibilibus localiter applicari: quibus fantasia occupata cessat ab aliorum consideratione: sine qua perit in appetitu sensitivo prior motus atque passio. hinc verum est virtuti inimicari ocium quo fouentur & crescunt sensualitatis motus: sensu non alteri attentio.

Quinta conclusio. voluntas in intellectu quantum ad aliquos actus dominatur: & quantum ad alios non.

Est enim duplex noticia videlicet apprehensiva & indicativa. prima duplex intuitiva & abstractiva & pariter iudicativa: duplex evidens & inevidens.

Intuitiva enim ab obiecto & potentia causatur abstractiva à specie & potentia.

A sensus evidens à noticiis apprehensivis terminorum. inevidens ab alioquin motui assensu.

Noticia-
rum fin-
gula ge-
nera ali-
quibus
c. assensu

Quo enim ad primum genus dico non attingit voluntas per suum imperium efficientiam noticiæ apprehensivæ, nec intuitivæ, nec abstractivæ. ostendo, nequit intellectus impediri intueri obiectum vel recordari obiecti per solum voluntatis imperium nolentis id fieri, scilicet non existente aliunde impedimento, nec pariter ad intuitionem aut recordationem effectivè duci, præterea nec solo voluntatis imperio huiusmodi intellectiva intuitio vel recordatio augeri vel minui potest.

Obiicium: Primo de intuitiva voluntas per suum imperium de potentia vaga non vagam facit, scilicet visum atque intellectum fixe visibili convertit ad particulariter considerandas eius circumstantias: quo medio experimur huiusmodi potentiam visivam atque intellectivam intensius intueri obiectum, atque particulariter de partibus discernere in eo contentis, de rugis, de punctis, de figuris & alijs modicis quæ sine voluntatis imperio potentia præexistens vaga etiam alteri non attenditur non intuebatur, non videtur autem id posse sine voluntatis efficientia saluari. Præterea, aliter obiecti pedalis cuius sunt infinitæ semipedalitates concitantes infinitæ causarentur intuitiones in visu, infinitæ pariter in intellectu cum nil obsit nisi ponatur voluntatis concursus. Secundo de abstractiva, & quæro cur vno tempore potius quam alio fit recordatio, cum æqualiter semper sit ipsi potentia species præsens.

Præterea cur inter tantam specierum multitudinem una facit sui obiecti recordationem potius quam alia nisi ponatur voluntatis coefficientia, hæc speciem vel istam determinans: id saluat Gregorius Ariminensis per liberam voluntatis efficientiam, etiam quandoque sine proprio

eius actu libere coagentis isti specie vel illi, aut vno tempore & non alio, ista est evasio potius quam docta solutio, ostendo. nam in brutis in quibus non est libertas reperiuntur illa effectuum differentia. Ad hæc igitur omnia sub compedio dico, primo in brutis animalibus hæc accidunt, pariter in hominibus visu liberi arbitrii carentibus. dico secundo aliunde provenire ut lib. posteriorum dixi, inde de libero arbitrio amplius responsurus. Cum igitur cogitationes ipsæ non effectivæ sint, à voluntatis imperio non sunt libera, & sic nec moraliter bonæ vel malæ, quandoque tamen voluntati subiacet indirecta earum provocatio aut refectio ut supra dixi ministerialiter, & hæc sub imputatione cadere potest.

Quo ad secundum noticiarum genus, una fuit opinio tenens quemlibet actum credendi esse purè naturalem, scilicet à motu intellectum necessitantibus nullo modo voluntate efficientiam eius attingente, potente tamen causas applicare scilicet propositiones, atque motiva intellectui offerendo, aut à contrarijs motu eum retrahendo, & de hac applicatione esset de actu credendi præceptum intelligendum. & cum obijcitur, quandoque motuum inevidens vincit evidens, quod non fieret sine voluntatis imperio, cum evidens sit fortius inevidente, diceretur aliquod motuum inevidens esse a liquo evidente fortius per duplicationem vel triplationem.

Huic opinioni abuiant sanctorum auctoritates de non credentibus, quia noluerunt. Videmus & iam amore affectos facile his quos amant credere, his autem quos odio habent difficile. quod sine voluntatis concursu non saluatur. Dico igitur quantum ad assensum inevidens

Voluntas
absque
proprio
eius actu
non coa-
git alteri
potentia.

tem, potest voluntas libere coefferere eum quandoque enim ad propositionem inveniendam credendam motuum est sufficiens, sine voluntatis suffragio efficere assensum. quandoque est adeo debile ut non sufficiat per se illius propositionis assensum causare, sed ipsum & imperium voluntatis assentire, imperantis sufficiat huiusmodi actum credendi producere, quodque pariter motuum sufficiens assensum causare est insufficientes efficere ipsum firmum, quod facit adiutum voluntatis imperio: sic in materia fidei quinimo id aliis affectata voluntas credere facit plus quam ratio probat, sic & cum aliquo motuo dissentire, quod sufficienter ratio probat, hinc vni doctore affectus facile scriptis eius credit contra fortes rationes & male affectus prompte dissentit, amans facile amato credit, vel asserenti bonum de eo, odians per oppositum ipse omnia de altero in malum per suspicionem interpretatur & conuertit. hinc potissime amor & odium impediunt cernere verum has igitur voluntatis affectiones a se diligenter excutiat veritati indagator, secum enim amatores promissionibus aut terroribus cito a tyrannide inducuntur contrariis fidei credere, mundi autem contemptores persistunt firmi.

Actus credendi falsus moraliter bonus

Sequitur ergo ipsos credendi actus sic effectiue imperatos esse moraliter bonos vel malos, neque in hoc consideratur ipsius assensus veritas vel falsitas, sed bonitas vel malitia affectus imperantis, contingit enim assensum veri esse actum moraliter malum, prout in eo qui temerarie vult assentire, contingit etiam assensum falsi esse moraliter bonum, scilicet quo quis post sufficientem rei indaginem vult credere, prelatum enim falsum asserenti simplex vetula humiliter credere volens meretur tam actu credendi, quam credulita

tis volitione.

Quantum vero ad assensum euidetem quidam voluntatem sic dominari intellectui dicunt, atque libertatem eius adeo extollunt, ut valeat cum aliquo motuo facere intellectum, primo dissentire principio atque assentire eius opposito: & cum illud sit omnium euidetissimum sequitur quod cuiusque alteri propositioni euidenti potest voluntas cum aliquo motuo facere intellectum dissentire per eius imperium. Et consequenter essent hec dicenda. Primum vno simplici assensu & non pluribus ille assentit, copulatiue ex contradictoriis composita aliter simul essent per naturam assensus contrarii: Secundum: cum ex illa copulatiua euidenter vtraque partium separati sequatur, ille assentit antecedenti consequenti: aliam simul essent ut supra assensus contrarii. Tertium: cum assensu maioris & minoris atque bonitatis consequentia posset voluntas impedire produci conclusionis assensum.

Quid igitur sit dicendum: respondeo duplicem esse propositionem euidetem quandam tale ex propriis terminis: quandam ex premissis Prima dicitur euidens euidencia intrinseca: scilicet cuius assensus sufficienter ex noticiis apprehensivis suorum terminorum causatur non concurrente alio assensu. Secunda autem dicitur euidens euidencia extrinseca: que non est sic ex suis terminis euidens: sed fit talis per premissas euidetes euidenter inferentes eam.

Et fateor ante demonstrationis applicationem posse intellectum cum aliquo motuo ei dissentire etiam nullo imperio voluntatis adiutum: quare & voluntatis imperium posse coagere (cum ille assensus sit in se in euidens) non est negandum.

Euidencia intrinseca. cuius euidencia extrinseca.

Quo autem ad assensum ex terminis euidetem, dico esse duplicem: quidam cuius oppositum non explicat contradictionem: quidam explicat. Propositioni primi generis potest intellectus cum aliquo motuo dissentire, etiam sine voluntatis imperio: quare & cum imperio assumptum ostendo: cum assumptum ostendo: cum assertionem viri qui credatur probus, & mentitur asserentis indispositionem esse in visu aut in medio aut in obiecto, facientem false apparere album: poterit iste simplex credens illam esse indispositionem dissentire huic propositioni hęc albedo est, & credere non esse albedinem: illa nihilominus est vera propositio atque ex terminis euidens: quinimo supposita probabili opinione dicentium per aliquam moralem posse naturaliter manere corrupto obiecto noticiam intuitivam, credat quis esse corruptum & non sit: tunc cum illa intuitiva hęc propositio est ex terminis euidens hęc res est: cui tamen dissentit: non inuenit enim causam aliquam naturalem a suo effectu impediti, scilicet per causam fortiorem quod & in actibus anime veritatem habet: Sed quo ad propositionem euidetem cuius opposita contradictionem explicat. id est euidenter contradictionem habet: cuiusmodi est primi principii oppositum: pariter copulatiua ex contrariis contradictoriis constituta: illud posset apparere negari ex intrinseca natura rei repugnantia: non est enim qualitas vna factibilis quae sit calor & frigiditas: aut vna quae eiusdem propositionis sit formalis assensus: illa autem assensus copulatiue ex contradictoriis composita esset eiusdem propositionis assensus & dissensus: assentit quidem illo assensu primae parti ut constat. & etiam illo assensu dissentit eidem cum suae contradi-

Assentire oppositum primi principii contingat.

ctoria illo actu assentiat: non videntur autem illa duae immutationes vitales respectu eiusdem propositionis esse eidem qualitati compossibiles, aut eidem intellectui per naturam: suadeo quonia ex hoc con-surgit duorum assensuum contradictorium naturalis, impossibilitas.

Extrema conclusio. Dominatur

voluntas potentiae localiter motiuae. probo: potest mediante eius imperio operationem talem efficere.

Veruntamen occurrit. Notandum tria in homine esse motuum genera.

Quidam est naturalis prout cordis & arteriarum quae dicitur motus diastoles & systoles: iste non subest voluntatis dominio.

Quidam est voluntarius: prout membrorum organicus motus: & iste subest.

Quidam est mixtus: prout pulmonis dicitur aspiratio aut respiratio: & iste absque voluntatis imperio & absque cognitione fieri potest: prout in dormiente. potest etiam per cognitionem & per imperium voluntatis immutari: scilicet velocitari vel retardari.

Motus progressius qualiter & quo ordine fiat.

Rimum dubium circa secundum motuum genus: qualiter &

quo ordine voluntas mediante suo imperio motum progressivum: atque aliorum membrorum motiones producat: & a quo volitione cessante continuatur progressivus motus.

Respondeo: voluntas mediante suo actu imperans motum fieri, toti corpori quandam imprimat impetum, & iste remanet volitione cessante mouens corpus. Ordinatum quidem imprimatur talis impetus, primo cordi & spiritibus deinde cerebro, deinde nuchae, deinde nervis, musculis & lacertis, per quorum motum fit quaedam aliarum partium contractio atque laxatio per quam fit totius animalis motus progressivus

Liberi ar-
bitrii in-
directum
atque mi-
nisteriale
est domi-
nium in
potentias
mere natu-
rales
quarum
nō opera-
tiones sed
libere re-
quisitorū
applicatio-
nes sunt
morali-
ter bonæ
aut malæ.

Secundum dubium. An aliqua-
le sit voluntatis in naturales poten-
tias supra numeratas dominium.

Respondeo vt supra, per motiuā
potentiam habet voluntas in potētias il-
las dominium quoddā indirectum & se-
cundū quid scilicet applicatiuē & mini-
sterialiter: potest enim liberē cibum sto-
macho immittere, sine qua applicatione
minime fieret digestio, ipsa quidē est p-
iectionis nutrimenti causa efficiens, sed
non ipsius digestionis sic liberē ipsa oculo
aperit sine quo non fieret visio: ipsa
igitur est efficiens aptionis oculi cau-
sa, non autem visionis aperto oculo. po-
test pariter voluntas caput inspectioni
scripturarū vel aliorum applicare, per
quæ variæ mouebūtur cogitationes, hæc
applicatio est libera, nō autē cogitatio-
nū productio. Ad aliquod similiter cre-
dibile potest libere præmissas atq; moti-
ua applicare: quibus etiam sine imperio
eausabitur assensus: sic applicatio eset
libera & nō ipsius assensus productio.
Patet igitur in quibus omnium istorū
sic moralis bonitas & malicia, & in qui-
bus non. non enim videre mulierem ad
concupiscendum est peccatum, sed hu-
ius volitio vel oculi apertio, aut capitis
conuersio ad videndum. nam istarū, quæ
libet est libera, non autem illa. Et fallun-
tur qui liberam applicationē potētiae
vel obiecti ab ipsa operatione naturali
inde sequente non recernunt, non igitur
de ipsa cogitatione opus est confite-
ri, sed de cogitationis volitione, aut de
libera applicatione potētiae vel aliorū
incitātium ad cogitandum aut de appli-
cationis retrahentiū omisione libera.

Libertum
arbi. an
cuilibet

Tertium dubium. An voluntas
cuilibet iudicio rationis se conformare
& cuilibet se difformare valeat.

Respondeo sic in volendo, non
autem in exequendo.

Per cōformare in volendo intelligo
velle sic esse qualiter dicitur, & per cō-
formare in exequendo volitum intelli-
go exequi ita esse prout dicitur p iudi-
cium. Primam partem probo, voluntas
quo ad velle est impossibilium, quare à
fortiori est quorumcunque aliorum Et
quo ad nolle est necessarium. igitur à
fortiori quorumcunque aliorum.

Secunda autem pars est nota de impos-
sibili: quoniam nequit voluntas exequi
ita esse, qualiter significat: potest enim
voluntas velle creaturam aliquam deo g-
uari: sed nequit exequi.

Obiicit oKot tenens non cuilibet
rationis iudicio voluntatem posse se cō-
formare. **P**rimo nequit isti iudicio se
conformare: nihil est volitū: patet: de-
tur oppositum, scilicet velit nihil esse
volitum, tūc sic: vult: igitur vult aliquid
igitur aliquid est volitum. ergo non se
conformat illi iudicio nihil est volitū.

Respondeo, se conformat in volēdo
quamuis non in exequendo.

Preterea arguitur de isto iudicio, nul-
li iudicio voluntas se cōformat, aut nul-
li iudicio est se conformandum, detur
quod illi se conformet alicui iudicio se
conformat, igitur non se conformat iu-
dicio dictati nulli iudicio se ei cōformā-
dum **R**espōdeo: potest velle nulli iu-
dicio se conformare: & sic in volēdo se
conformat illi iudicio nulli iudicio est
se cōformandum: patet, vult ita esse, nō
autē ei se cōformat in exequendo **R**epli-
co, nequit voluntas huic iudicio se con-
formare: est malum volendum, est mise-
ria amanda, aut isti bonum est odiendū,
deus est odiendus. Respondeo, quāuis
quorundam opinione non sit possibilis
amor summæ miseriæ aut odiū summi

iudiciali
rationis
se confor-
mare va-
leat.

cognitiue
appetitua
habitudi-
o quadru-
plex.

cogniti-
ue cuili-
bet respō-
det sua: a
petitiua.

Cogniti-
ue ad po-
tentia est
dirigere
& apetti-
ue exequi
boni: de quo infra non sequitur ex hoc
actuum reflexorū impossibilitas scili-
cet velle amare summam miseriā, vel
le odire summum bonum.



Potētiam appetitiuā di-
rigit cognitua: appeti-
tiam quidem naturalē
cognitiua intelligentiæ
non errantis: appetitiuam autē, sen-
sitiuam vel rationalē cognitua ei
coniuncta: merito igitur cecus di-
cēdus est appetitus: nihilq; volitum
nisi præcognitum.

Cuilibet enim cognituius sua corre-
spondet appetitiua ei realiter identi-
ficata: et in suis actibus ei propor-
tionata: atque in eisdem dependens
ab ea.

Primum nota bile. ipsius po-
tentia cognitua est dirigere,
appetitua autem exequi:

Potentiarum verò appetitiuarū quādā
dirigitur à potentia cognitua ei essētia-
liter cōiuncta, prout sensitua & rationa-
lis: quādā autem à cognitua & extrinse-
ca prout appetitiua naturalis, q̄ à primæ
causæ intellectu infallibili dirigitur.

Agens enim naturale vnitatem modi a-
gendi præcisius retinet minusque i effe-
ctibus variabile. Plus autem agens sensi-
tiuum. Et plurimum agens liberum in
suo modo agendi diuersificatur.

Ecundum notabile: quadru-
plici habitudine (vt supra tange-
bam) cognitua suæ appetitiuæ

connektitur, videlicet correspondentia
identitate actuum proportionē & eorū
dependentia.

Primo igitur correspondētia. Exempli

gratia intellectu q̄ est potētia cognitua
correspōdet volūtas quæ est potētia
appetitiua pariter sē sui interiori vel ex-
teriori cognituiuo respōdet appetitiua.
Est igitur quidam gustus cognituiuus sa-
poris: & quidā gustus appetitiu⁹ eiusdē
& sic de aliis.

Secundo identitate, vt voluntas intelle-
ctui identificatur sine voluntas est ip-
se intellectus: patet: voluntas est anima
volens aut volitua. intellectus autem
est anima intelligens aut intellectiua. Pa-
riter gustus appetitiu⁹ gustui cognituiuo
idēficatur: idē igitur sensus nūero est
obiecti cognitui⁹ & appetitiuus eiusdē
diuersis actibus.

Tertio actū pportioē: ipsius enī intel-
liq; quādā sunt noticiæ cōes: quādā sin-
gulares: sic ipsius voluntatis quādā voli-
tiois cōes: quādā singulares & ita de aliis
actū differētis. Ipsius pariter sensus
sunt dūtaxat noticiæ singulares: sic nec
ei⁹ sunt actus appetitiui nisi singulares
Non est enī prorsus à probabilitate alie-
nū sicut intellectu quādā sunt noticiæ ab-
stractiua quādā intuitiua requirētes ob-
iecti præsentia: sic in voluntate suo mo-
dovolitiones abstractiua & quādā in-
tuitiua. s. obiecti præsentia requirētes
& penes hoc assignari posset differētia
inter dei fruitionē in via & fruitionē in
patria: hoc valde est ipsi materiæ de actu
intrinsecabono accōmodū de quo alias.

Quarto eorū depēdētia. Volūtas enī
ab intellectu depēdet in suo actu: nequit
enī tū noticia sensitua elicere actum: vī-
delicet sine intellectu cognituione, nec
sensus cū intellectu noticia pōt i actum
appetitiuū exire sine sēsiua cognituiōe

Prima conclusio. Præcisius
suam cognituiam insequitur ap-
petitus sensituiuus quā ratio.

Cogniti-
ua potē-
tia iden-
tificatur
sua apeti-
tua.

Cogniti-
ue & ape-
titiue a-
ctus pro-
portio-
nantur.

Appetit^o
sensitius
potius su
am cogni
tiam sen
quitur
quā ratio
nalis

nalis patet: potest appetitus rationalis cum eadem obiecti noticia intellectiua contrarios elicere actus nunc velle, statim nolle: non autem appetitus sensitius: quinimo obiecti noticiam sub ratione conuenientis apprehensi naturaliter sequitur profectio: & disconuenientis fuga non autem sic in voluntate. Tū etiam sensus forti⁹ appetit quod sub maioris boni ratione sentitur: nō autem semper voluntas cognitū melius plus amat.

Intelle.
qualiter
sensū co
gnitiuum
corrigat
& volūtas
sensū ape
titiuum

Secunda conclusio: & si ratio sensum cognitiuū & volūtas sensum appetituum corrigat: non tamen correctione subiectionis patet, intellectus habens istud principium nullum molle sic applicatum frangit durū & in virtute huius principii iudicans baculum pro media parte in aqua nō esse fractum: non per hoc facit sensum iudicare vt ipse. quinimo inuariatum manet in sensu fractionis iudicium: sic sensu re fugiente dolorosum quod est volendū volūtas illud volens non facit sensum illud prosequi. Quare i huiusmodi correctione neuter subiicit sensum, veruntamen vterque a sensu diuertitur, scilicet aliter iudicans aut volens.

Tertia conclusio. Reciproca potest esse inter intellectū & voluntatem directio seu correctio. Patet, voluntatem aliquid volenti potest intellectus reprehendere dictando ei illud nō esse volendū: pariter intellectui quid credenti potest volūtas imperare non credi.

Fames
prima cu
i^o obiecti
fit

Rimum dubium, Fames prima aut sitis cuius obiecti cognitionem sequatur pono nullum precessisse cibi vel potus experimentū: hac ratione coacti: nonnulli concedunt appetitum sensitiuū quādoque in cognitum ferre.

Aliter respondeo: Præmittēs primam aīalis famem vel sitim esse sensationem quandam orificii stomachi te diosam aut actū huiusmodi alterationis refugitiuum. ¶ Sic igitur. Prima fames vel sitis non est cibi vel potus appetitus quinimo post experientia qua cognitum est famem vel sitim seu hmoi alterationem per cibum vel potum remoueri, appetitur cibum aut potum tanquā huiusmodi te diosa sensationis remotius aut naturā restauratiuus. ¶ Multiplicē famis aut sitis acceptio nē alibi per amplius declaro.

Secundum dubium: Appetit^o sensitius cibum vel potum appetēs, cum sit solum singulariū, quem cibum vel potum appetit.

Respondeo, quem alias gustauit cuius occurrit sensitua recordatio: sic æquus auenam quā aliquando gustauit aut vidit ipse appetit, cum non sit ei alterius species: & sic nec alia sensitua recordatio

Secundū cap. de liberi arbitrii obiectio Ognitiuē & suę appetitiuē ē idem obiectum adæquatum & sub eadē tam obiecta quā immutatiua ratione. esse quidē cognitionis obiectum, est ipsum esse cognitum: volitionis autem est esse volitū. Nō dubitabit igitur philosophię peritus aliquorum actū voluntatis circumstantias esse obiecta & aliquorum nō: quorundam pauciores pro voluntatis arbitrio: quæ in omne sibi ostensū ferri pōt aut non ferri, volendo vel nolēdo. Sic quodcunque viciū virtutis obiectum: & omnis virtus obiectū vitii esse potest.

Obiectū
idem cog
nitiuē &
suę appe
titiuę.

viciū po
test esse
virtutis
obiectum
& contra

Rimum notabile, Duplex est hic identitas, videlicet obiecti & rationis. Quo ad primam, Omne cognitum a potentia cognitiua potest esse a sua appetitiua volitum aut nolitum. Quo ad secundam, pariter sub ea ratione connotatiua qua obiectum est cognitum potest esse volitum vel nolitū, quinimo & sub ea ratione immutatiua, videlicet communi, singulari, affirmatiua, negatiua, categorica, hypothetica, disiuncta, copulata, disiunctiua, copulatiua, & alijs modis immutatiuis quibus obiectum est cognitum, potest esse volitum vel nolitum.

Secundum notabile ipsius intellectus obiectum est ens pariter & volūtatē, color est visus cognitiui obiectum pariter & vis⁹ appetitiui, sonus est audit⁹ cognitiui obiectum, sic et auditus appetitiui & ita de reliquis.

Quodlibet igitur ens potest esse a volū tate volitum aut nolitum, pariter omnis color a visu, omnis sonus ab auditu volitus aut nolitus nomine ad profectio nem vel fugam extenso. ¶ Perस्पicuū est igitur vt dicebatur omne viciū potest esse virtutis obiectum, scilicet nolē do, & omnis virtus vicij obiectum pariter volendo.

Prima conclusio. In hoc differt appetitus rationalis a sensituo, quoniam iste necessitatur ferri in obiectum sibi ostensum. non autē ille, quinimo ferri potest in plurium ostensorum vnum, aut eorum multa, aut in nullū, patet, est potentia libera.

Secunda conclusio, Tantæ est libertatis voluntas quod opere cum circumstantijs ei ostenso potens est ferri duntaxat in opus aut in opus cum vnica circumstantia, aut cum duabus vel

pluribus, patet opus ostensū nō necessitati volūtatē ad volendū. igitur nec circumstantia, exempli gratia ostensa volū tati eleemosyna dāda cum loco, tempore, sine & c. potest hunc actum vniciu elicere, volo dare eleemosynam, aut istum volo dare eleemosynam hoc loco, aut istum volo dare eleemosynam hoc loco & hoc tēpore, vel istum, volo dare hoc loco, hoc tempore, hoc sine: differunt enim specie actus illi propter totalis obiecti alietatem. ¶ Ex quo fit perspiciū aliquorum actū voluntatis circumstantias esse obiecta, & aliquorū nō. i. ipfas aliquibus actibus esse volitas aut nolitas & aliquibus non. ¶ Dupliciter enim cō tigit eas non esse obiecta quandoque, quia non ostenduntur per intellectum voluntatis, quandoque beneplacito quæ in eas ostensas non fertur sed suspensa manet circa eas. Et sic dupliciter accidit circumstantias esse adiacentes, quandoque non ostensas quandoque ostensas.

Rimum dubium, an habitus dicendus sit habere obiectum.

Respondeo sic, sed diuersimode ab actu, nam actus potentia vitaliter immutat eam faciens in obiectum tendere, habitus autem ad huiusmodi actum inclinatur, horū enim quatuor idem est obiectum videlicet ipsius potentia, ipsius actus, ipsius passiois, & habitus geniti ex actu.

Secundum dubium penes quid attribuitur ipsius act⁹ totale obiectū. Respondeo, penes omnium collectionē in quæ fertur actus

Diligenter enim in moralibus venit hac collectio consideranda, nam penes huiusmodi totalitatem sumitur specifica actuum conuenientia vel differentia, atque bonitatis aut malitiae crementum vel decrementum.

Habitus
in obie
ctum ha
beat

Regulare
volūtatē
obiectū

Regulariter voluntas est possibilium sub ratione boni & mali apparentium ipsa nihilominus eius soluta libertate est possibilium & impossibilem & neutraliter ostensorum
Est pariter boni & mali & neutraliter ostensi tam scilicet prosecutione quam fuga. Velle quidem potest impossibile & nolle possibile, velle malum & nolle bonum non aliter ostensum: sicque omnis obiecti cognitio ad volitionem sufficiens ad nolitionem sufficit et contra.

De voluntatis obiecto quantum ad possibilitatem.

Rimum notabile de possibili & impossibili, hac propositio voluntas est impossibilem postergato logice rigore capitur in hoc sensu voluntas est aliquorum volendo ea taliter se habere qualiter non possunt se habere, illa autem sunt entia possibilis. Et ita de hac voluntas vult impossibile, id est aliquid taliter se habere, qualiter nequit se habere, & illud quidem est ens possibile.

Rima conclusio voluntas potest velle impossibile ostensum ei tanquam possibile patet. potest intellectus ei assentire igitur & voluntas consentire, potest etiam nolle illud, igitur & velle cum nulla sit repugnantia.

Secunda conclusio potest voluntas velle impossibile ostensum ei impossibile patet ubi per aliqua motiva ostenderetur ei impossibile, & per alia fortiora possibile.

Tertia conclusio, voluntas potest velle impossibile ostensum ei impossibile & nullo motivo ostensum tanquam possibile, in quo scilicet nulla apparet possibilitatis ratio: patet a illo best, & in hoc ipsa est intellectu po-

tentior qui nequit propositioni invidenti sine motivo veritatis assentire etiam interueniente ad hoc voluntatis imperio.

Varta conclusio, ex opinione probabilis voluntas potest velle impossibile ostensum non tanquam possibile neque tanquam impossibile. nam ipsa potest velle complexe obiectum non ostensum complexum videlicet simplicibus apprehensionibus oblatum. Exempli gratia. cum solis apprehensionibus simplicibus sui & aequalitatis & dei potest voluntas velle se esse deo equalem: quod in lucifero fuisse asserunt dicentes voluntatem posse componere aut diuidere intellectu non componente aut diuidente.

Secundum notabile: De bono & malo dubitant docti. an proprium voluntatis obiectum sit bonum vel malum verum aut apparens. bonum quidem obiectum prosecutionis id est volitionis & malum obiectum fugae id est nolitionis.

Est vna opinio quod sic asserens voluntatem impotentem velle obiectum nisi appareat bonum. nec nolle nisi appareat malum.

Contra non posset voluntas actum elicere sine notitia boni vel mali connotatiua cum sic apparere fit notitiam taliter connotatiuam habere.

Praeterea non videtur unde sit impossibilitas volendi se esse hominem sine noticia boni aut mali connotatiua, in super cur nequeat conscientiae dictati hoc bonum esse agendum sine alia cognitione se difformare videlicet nolendo illud cum non cogatur velle.

Amplius circa quicquid contingit mereri volendo contingit demereri nolendo opus, igitur praecipue ostendatur solum sub ratione boni, contingit demereri nolendo illud igitur contingit ipsum ostensum solum sub ratione boni esse nolitum.

De eius obiecto quantum ad bonitatem.

Inter igitur conclusiones non facta in logicali appellatione videtur. **P**rima voluntas potest velle malum, scilicet ostensum ei bonum istud est perspicuum.

Secunda. Potest velle malum ostensum ei malum: patet ubi per aliqua motiva ostenditur malum, & per fortiora ostenderetur bonum aut malum ex vna conditione, & ex alia bonum.

Tertia conclusio, potest voluntas velle malum ostensum malum non ostensum bonum videlicet in quo nulla apparet boni ratio patet ex notabili.

Varta conclusio, Potest velle obiectum ostensum tanquam bonum, neque tanquam malum ostendo: potest velle sortem esse hominem nulla ei ostensa bonitate vel malicia.

Idem dico de nolitione quo ad malum potest nolle bonum ostensum tanquam malum potest nolle bonum ostensum ei bonum ubi alijs motiuis ostenditur malum potest nolle bonum ostensum bonum non ostensum malum potest nolle obiectum ostensum, bonum nec malum. Et ad auctoritates ne male agit ad malum respiciens & in hoc omnis malus ignoras hinc Augustinus libro questionum quod recitatur. xv. q. j. cap. merito. Si diligenter inspiciatur forte ipsum peccare nemo velit sed propter aliud quod vult peccat omnes quippe homines qui scientes faciunt quod non licet, vellent licere facere usque adeo ipsum peccare nemo appetit propter hoc ipsum sed propter illud quod ex eo sequitur. Ex hoc videtur innuere Augustinus voluntatem non velle aliquid nisi sub ratione boni apparentia, honesti aut utilis vel delectabilis.

Respondeo similes auctoritates esse

intelligendas regulariter & de potentia voluntatis ordinata, secus de potentia eius absoluta qua vult uti suae libertatis plenitudine.

Rimum dubium, Cum obiectum intellectus sit ens pariter & voluntatis qualiter dicatur voluntas impossibilem.

Respondeo ut supra, Est entium etiam possibilem aliquo modo se habere qualiter nequeunt se habere.

Secundum dubium. An omne viciu sub colore boni surrepat.

Respondeo regulariter, ita est non deest peccati occasio atque in peccatis excusatio, non tamen vniuersaliter, ut supra ostendi.

De liberi arbitrii actibus. Cap. 3.

Liberi arbitrii actus prima diuisione sunt volitio nolitio & actus mixtus, qualis est actus tertius medij in finem: quorum vnum est volitum, alterum autem nolitum. Quo fiet actum eundem esse diuersorum amorem & odium immo eiusdem diuersis apprehensionibus apprehensi. Pariter actum eundem fruitionem & usum, dulciam & latriam, eodemque actu intente & remisse diligi. Dogmatizari enim solet vniuersaliter nolitionem praecedat volitio: siue odium amor, actusque tertium medij & finis praecedat ipsorum extremorum actus: sic nec posse primum voluntatis actum tertium finis & medij. A quorum sententia recedens dico quauis communiter accidat: liberi tamen arbitrii facultati subiacet oppositum.

Intellectus huiusmodi voluntas est impossibilem. In omni viciu surrepat sub apparen- tia boni.

Triplex voluntatis actus.

Triplex dogma de ordine actuum.

De vnitate actus mediū & finis.

Rimū notabile, dubitant multum si an possit esse vnus idēque actus finis & mediū ad finem, sed profecto non video hoc ducendum in dubium scilicet quin prater duos extremorum actus elicibilis sit vnus tertius amorum. Ostendo, intellectus vno simplici assensu potest propositioni hypotheticę causali vel alteri assentire, nec quidpiam voluntati obest cur nequeat pariter vno simplici actu sic velle hypotheticę, dico igitur quod potest. Exempli gratia. Amare proximū propter deum vno simplici actu quod sit amor, & proximi propter deū. Ille idē actus est vsus & fructio, vsus proximi & fructio dei. nam illo actu proximus propter deū diligitur, & deus propter se. Idem pariter actus esse potest dulcia & latria, prout ille quo quis honorem exhibet creaturę propter deū super omnia colendū, ipse in quā est dulcia creaturę & dei latria, toto illo actu diligitur deus & eodem toto actu creatura & illo quidem actu intensius deus quam creatura, diligitur. Ex his promptum est actum eundem esse amorem & odiū, & ita volitionē & nolitionē, huiusmodi est actus quo quis vult orare propter peccatū vitandum: est amor volitionis & odium atque nolitionis peccati. Similiter actus quo quis odit peccatū propter deū, est peccati odiū & amor dei: quoniam fatendum est actum eundem respectu eiusdem obiecti diuersis apprehensibilibus apprehensi odiū & amorem esse, gratia exempli, pecuniā qua fratri subuenire proponere ipse frater furetur te credente alterum fecisse: & ex hoc odias furem propter fratrem amatū, iste actus est ipsius fratris odiū & amor eiusdem.

Ex integro nascitur bonū

Secundū notabile: in actu tertio non fit bonitatis & malitię mixtio, quoniam enim posset an actus

tertius relatiu⁹ mediū illiciti in finem bonū, aut mediū liciti in finem malū sit bonus & malus, bon⁹ respectu vnus, & malus respectu alterius: prout velle mentiri propter saluandum proximi honorem aut velle propter vanā gloriā ieiunare.

Espondeo totus malus est & non bonus. nam bonitates ex causarum integritate atque circumstantiarum surgit, malitia autē ex vnus defectu.

Circumstantia igitur vna vicians auferit ab actu moralem quancunque bonitatem quę in se set.

Rima conclusio cōmunis est: & trita loquentium finis actū mediū & finis tertium ab actibus extremorum dependere, & non sic est probō. potest intellect⁹ actu simplici hypotheticę intelligere sine extremorum assensibus. Igitur & voluntas velle quę potentior est & quę cōmuniore opinione potest componere & diuidere intellectu non cōponente vel diuidente. **D**ico igitur duo. primū. posito in intellectu iudicio cōparatiuo diligendo proximo propter deū, potest immediate voluntas illi iudicio se cōformare vno actu nullos alios actus praelicentis. **D**ico secūdo. ab actibus simplicibus extremorum non necessitatur voluntas actum elicere. tertium quoniam libere eū elicit etiā stantibus duobus extremorum actibus, ille enim tertius act⁹ liber

Ecunda conclusio cōmuni opinione omnis nolitionis volitionē presupponit sic quod nihil sit nolitū nisi quia apprehēditur alicui volitio repugnans nihilque audiatur nisi quia alicui rei amatę contrarium, id tamen falsū est. suadeo, contingit primum appetitus sensitui actū esse nolle seu actū refugitiuū, scilicet quādo primū obiectū se sui occurrēs est discōueniēs atque dolorosū, nec minus potēs est voluntas: quę dico vbi primū ob

An actus medi⁹ pēdeat ab extremis ne cessatio.

An nolitione a volitione pēdeat.

iectum voluntati oblatum ostenderetur ei sub apparentia mali odibilis posset ipsa illud respicere, siue nolle absque alio actu, sic igitur esset sine amore odium.

Rimum dubium, an voluntatis actus sit cognitiuus.

Respondent nonnulli affirmatiue dicentes volitionem esse quandam obiecti cognitionem.

Hęc opinio caret fulcimen⁹, tum etiā voluntas per proprium eius actum sufficienter illuminaretur. Præterea cur obiecti volitio esset noticia apprehensiuā potius quam iudicatiua aut contra.

Teneo igitur cōtrarium, & dico diuersos esse immutandi modos cognitionis & volitionis: cognitionis enim immutatio non est prosecutionis vel fugę, sed cuiusdam representationis similitudinarię qua scilicet qualitas illa existens naturalis similitudo obiecti potentiam facit tenere cognitiuę in obiectum, volitionis autem immutatio est prosecutionis, nolitionis autem fugę, faciens scilicet animam prosecutionis vel refugitiue in obiectum tendere.

Secundum dubium, cuius duarum potentialium sit actus perfectior, solet moueri quęstio, an perfectior sit voluntas quam intellectus, videlicet penes eorum actus, nam potentiarum non est realis distinctio, intellectus quidem est voluntas & econuerso.

Ad dubium sunt contrarię authorū opiniones, sed vera mihi videtur illa voluntatem intellectui præferens, tum nobilissima animę proprietates est libertas quę voluntati competit non intellectui ut talis, tum etiā quod intellectus voluntatē dirigat: istud est per modū famulantis dominæ suę quę est minus nobilis cōditio

An voluntatis act⁹ sit cognitio obiecti.

Volitio an sit perfectior cognitio seu voluntas in intellectu.

quā dominari. Præterea voluntatis est imperare alijs potentijs etiam intellectui imperat & non contra quę est nobilior cōditio. Amplius, omnis potētia cognitiua est propter appetitiuam ordinata: & non econuerso. igitur est perfectior. sufficiant pro nunc hæ rationes.

Tertium dubium, an deus sit obiectū terminatiue capax odii.

Ad hoc est vna opinio quam sequitur doctor subtilis asserēs odium dei non esse possibile: & pro euacuandis omnibus contra eum argumentis dicendum, esset id non ex parte potētie intellectiue: neque etiam appetiue provenire: sed ex obiecti natura tantę perfectionis atque excellentię, ut nequeat odiū terminare: quę admodum sonus visionem terminare nequit. cum igitur arguunt: sub quacunque odibilitatis apparentia potest ab intellectu apprehendi creatura, etiam deus: sed rationes seu apparentię odibilitatis creaturę sufficiunt voluntati ad eliciendū obiecti creati odium: ergo ille deo applicatę sufficiunt voluntati ad eliciendum eius odium cōsequentiā patet cum maiore: & minor probatur: potest intellect⁹ errans deum tanquam iniuste vltorem apprehendere atque tyranno deteriorem, quia scilicet pro momentaneo peccato sempiternam infligit pœnam. Responderem consequenter concessis præmissis negando consequentiā: non probat enim illud argumentum aliud quā odii dei impossibilitatem non ex parte intellectus aut voluntatis provenire: provenit autem ex natura obiecti. Et ad authoritates quę videntur odium dei prohibere atque asserere ipsum esse peccatorum grauissimum. Responderetur accipi odium pro dilectiōnis omisione tempore quo diligendus est deus: aut pro crimine in deum patra-

Odiū dei an sit possibile.

to ac si ipse odio haberetur prout est nominis dei detestatio, aut diuinum cultum spernere & huiusmodi quæ non necessario ex dei odio habent originem.

Est alia contraria opinio profecto probabilior: suadeo: nihil est asserendum nisi experientia, autoritas vel ratio monstrat: sed nullo illorum trium monstratur odii dei impossibilitas. Primo: non experientia: quoniam contrarium ex magna voluntatis libertate. Secundo non autoritate: nam valde plures sunt autoritates hoc nomine odio dei vtentes. Tertio non ratione: cum sint longe fortiores in oppositum, vt infra patebit intuenti. Preterea (in intellectu errante apprehendente illud obiectum tanquam sibi disconueniens atque odibile, per hoc quod eternam infligit penam, a qua liberaretur si deus non esset credente pariter erronee possibile deum non esse) posset ex hoc voluntas velle deum non esse & istud est verè odium: posse et vindictam appetere volens male esse deo quod pariter est odium: igitur odium dei est possibile. hæc est ratio fortior ratione contrarium opinantium quæ est hæc: nulla est in deo imperfectionis vel odibilitatis ratio: igitur non potest voluntas odium dei eligere. Porro inuoluntarium est hoc argumentum nam constat voluntatem non ferri in obiectum iuxta suæ naturæ proprietatem: sed secundum quod apparet & ostenditur per intellectum tale vel tale: potest autem per intellectum errantem ostendi voluntati sub rationibus odibilitatis quare poterit odiri sic apprens.

Odiū dei an sit clare eius visioni compossibile

Vartum dubium præcedenti continuo an clare dei visioni odium eius sit compossibile.

Quidam præcedentis dubii partem affirmatiuum tenentes. Respondent ad istud negatiue. Sed teneo quod sic. suadeo: cum ea stat iudicium sub rationibus odi-

bitatis ostendens ipsum, scilicet ostendens deum esse ei nociuum quia sempiternæ gehennæ infliguntur prout est in damnato cui clare appareret: deus posset enim velle deum non esse quatenus a tanta liberaretur poena hanc materiam amplius in quarto examinavi, sed pro nunc vltimius fateor & dico admisso quod esset in voluntate actus naturales obiectorum intuitionibus surreptetis ita quod visionem summi boni concomitaretur naturaliter amor, & non esset odium illius generis possibile, scilicet per modum intuitionis se habens. nam dei intuitio simplex nullam habet odibilitatis connotationem: posset tamen cum illo amore stare dei odium alterius generis complexum & non per modum intuitionis se habens.

Odiū dei intuitiuum impossibile abstractiuum sic

Vintum dubium pro quo contra dicta obicitur esse peccatum aliquod infinite malicie scilicet odium dei, patet, ipsius odii dei quælibet pars proportionalis esse peior quam hoc odium proximi, & sunt infinite tales partes in dei odio, ergo in sunt infinite malicie maiores quam malicia huius odii proximi. igitur vnam infinitam maliciam constituent.

Respondeo, argumentum ita de odio proximi procederet ad certum actum minus malum comparato, quare non probat impossibilitatem odii dei: verumtamen pro obiectiois materia sunt hic insidialiter due habende regulæ. Prima: peccatorum specie differentiæ vnus est altero infinite grauius: odium dei quatenus remissum est odio proximi quam tuncque intensio grauius: nec potest equari prout nequit nigredo per quodcumque sui augmentum attingere perfectionis albedinis equalitatem: non enim potuit peccatum ad quod quocumque detrimenta sibi & suæ posteritati futura aggrauari vsque ad equalitatem peccati Eue quod fuit appetitus equalitatis diuine scientie. Peccatum autem ad quod fuit velle per esum pomi vxori complacere, quam contristare timuit.

Secunda regula. Peccatorum specie differentiæ poenæ essentialis specie differunt, quare vna infinitum est alia peior, quamuis etiam non sit intensior, nec mirandum: videmus enim duos sapores æquè intensos specie diuersos inæqualiter gustum ledere, & per vnum quam per alterum peius esse gustui pariter in saporibus qualitatiue æqualibus conuenit inæqualiter bene esse, sic in poenis & præmissis essentialibus.

Peccato grauiori non semper pena respō. in tensiue maior de terior autem sic.

Corelatiue sequitur. Non cuiuslibet peccato grauiori respondet poena intensiue maior, stat dei odium vsque ad eod remissum esse, & odium proximi tam intensum vt poena primi sit poena secundi gradualiter remissior: infinite tamen peius erit animæ per illam quam per istam intensiorem. Ex his habetur responsio, nam in rebus specie differentiibus infinita inter se inæqualia & aliquo certo alterius speciei maiora non constituunt aliquid infinite tale, exempli gratia infinite partes huius albedinis proportionales perfectiores hac nigredine non constituunt infinitam albedinis perfectionem, sed bene albedinem infinite hac nigredine perfectiorē.

Actuum voluntatis quid in complexi quid complexi.

Actuum liberi arbitrii quidam obiectiue incomplexi: quidam complexi obiectiue incomplexum dico quod voluntas in obiectum fertur non affirmatiue aut negatiue: complexum autem per oppositum. Quare quendam esse categorice complexum: quendam hypothetice constabit.

Primum notabile: opinantur aliqui nullum voluntatis actum esse obiectiue in complexum, & id suadent. nam velle deum non est aliud quam velle deum esse, aut velle deum esse deum. Præ-

terea (teste Aristotele secundo rethorice) diligere aliquem est velle illi inesse bonum, tum etiam aliter in via esset simul in voluntate due frutiones dei, & pariter in patria, scilicet vna obiectiue simplex, & alia complexa.

Respondeo: bonum noticia simplici ostensum voluntati placet etiam priusquam velit ei aliquid inesse vel infore, dico igitur illa prima boni placetia est simplex amor simplici noticiae boni correspondens) deinde ex illa boni placetia optat illi voluntas bonum aliquod inesse vel infore & iste est actus obiectiue complexus. & quamuis possit præposterari ordo tamen regulariter ex primo elicitur secundus. Nego igitur non esse aliud velle deum quam velle deum esse, vel ipsum esse deum sed actus ille est quidam dei amor atque complacentia, potest enim ipsi voluntati placere tanta summi boni pulchritudo absque hoc quod velit ei aliquid inesse vel infore. Et ad aristotelem dico regulariter ita fieri scilicet ex tali amore simplici bonum aliquod inesse optamus rei sic amata, sunt nihilominus actus distincti, quare in aristotelis dicto debet potius efficietie habitudo quam habitudo identitatis intelligi. Dico in super extenso frutionis nomine, non in conuenit simul obiecti eiusdem in voluntate plures esse frutiones tam in via quam in patria, prout in intellectu esse eiusdem obiecti simul duas noticias, vnam simplicem aliam complexam, vnam apprehensiuam alteram iudicatiuam.

Amor rei simplex est quidem eius placetia.

Actus complexus per terminum eius expressiuum complexum

Secundum notabile per terminum obiecti expressiuum cognoscitur incomplexio vel complexio. Exemplum primi vt amo fortem. Exemplum secundi volo forte esse doctum, volo eum esse prudentem & ipsum esse iustum, volo

papam federe vel ipsum non federe, volo sortem saluari si ipse est in gratia, volo ipsum puniri quia ipse demeruit.

¶ Hic notetur quod talium propositio- num multe sunt distinguende. capi pos- sunt in sensu tam categorico quam hy- pothetico, in sensu quidem categorico verbo cadente in totum sequens, in sensu autem hypothetico verbo duntaxat pri- mam partem modificante. Exempli gra- tia, pone in me volitionem qua volo sor- tem puniri & non aliam obiectiue com- plexam, hæc propositio volo sortem pu- niri quia demeruit, est vera in sensu cathe- gorico. nã denotatur quod ipsum demer- uisse est causa qua est mihi, punitionis eius volitio, in sensu autem hypothetico falsa est. nam denotatur in se mihi, tot i- us illius hypothetice volitione, sortes pu- nitur quia ipse demeruit, quod est ex hy- pothesi falsum.

Rimum dubium. iuxta modum
P dicentium voluntatem posse com- ponere vel diuidere intellectu nõ componente vel diuidente, an valeat pa- riter voluntas hypothetice velle intelle- ctu non hypothetice intelligente.
Respondendum sic eadem ratione.

Ecundum dubium. an actus vo-
S luntatis complexus sit ex partibus diuersarum rationum cõpositus.
Respondendum non sicut nec ipsi intellectus a sensus, habet tamẽ prout ois alia qualitas partes suas graduales, videli- cet eiusdem speciei sese intendentes.



Actu liberi arbitrij qui-
dam efficax, quidam in-
efficax. Efficax qui na-
tus est circũscripto aliũ

de impedimento operationem forti-
ri imperatam, & per oppositum dici-
tur inefficax, primus per volo expli-
cari solet, secundus per vellem, pri-
mus volitio, secundus velleitas aut
complacentia appellatur. Nolle pa-
riter duplex, efficax & inefficax.

Primum per nolo, secundum per nol-
lem communiter exprimitur, illud
nolitio, istud nolitas nuncupatur,
vtrunque nihilominus vere nolitio-
nem appellari & recte per nolo ex-
plicari posse minime contradico.

Non enim penes actuum intensio-
nem & remissionem hæc sumitur effi-
cacia & inefficacia differentia, nec
penes obiectorum alietatem, sed spe-
cie discriminantur, differentia penes
suos immutandi modos sumpta.

Est itaque efficax potior, videlicet
in bonis melior, & in malis de-
terior.

Rimum notabile, quidam a-
ctum efficacem sic diffiniunt: est
quo volens aliquid querit media ad asse-
quendum illud, non valet hæc diffinitio,
volitio enim efficax operationis & ipsa
mediorum volitio sunt actus concistine-
ti, tum etiam subiecta libertati volũtatis
cum volitione operationis efficaci nulla
tenus media querere: fateor tamen regu-
lariter sic esse: videlicet volens efficaciter
finem querat media: actum igitur efficacẽ
vt supra diffinio.

Ecundum notabile, Actus effi-
S cax nequit efficax fieri: quantum
cunque enim gradualiter intenda-
tur non fortiretur exteriorem operatio-

Actus effi-
cax & in-
efficax
spe differe-
runt.

Actus effi-
cax quid
descriptis
reprobata.

Actus in-
efficax ne-
quit effi-
cax fieri.

nem ab eo imperante.

¶ Sequitur correlarium. efficacia & inef-
ficacia nõ sunt differentia per es gradu-
alem intensioem sumptis: imo contin-
git actum inefficacem actu efficace esse
gradualiter intensiorem: ipsius enim ac-
tus efficaci quantuluscunq; gradus est
actus efficax: non dico æquẽ efficax aut
æquẽ prompte exequens operationem, aut
æqualiter vicens impedimentum: sic in-
efficacis quantuluscunq; gradus est ac-
tus inefficax.

Rima conclusio: ad efficaciam

P nõ requiritur operationis impera-
te efficientia: sed sufficientia eius-
dem. patet: contingit actum inuariatum
operationem imperatam non fortiri: &
postea eundem continuatum producere
eam remoto impedimento.

¶ Dico igitur: nõ omnis efficax volitio
operationem fortitur exteriorem, nam
quandoq; extrinsecum requirit suffragi-
um prout membrorum corporis vel alio-
rum quorum defectu impeditur volitio-
nis executio in se efficaci ex qua exte-
rior produceretur operatio secluso ex-
trinsecò impedimento: ipsa enim efficax
volitio est operationis imperata causa me-
re naturalis: quare a sua efficientia, put
aliq; cause naturales potest ab agentibus
naturalibus impediti.

Actus effi-
cax est in
bonis me-
lior & in
malis de-
terior.

¶ Secunda conclusio: actus efficax
S st actu inefficace potior in bonita-
tate vel malicia: scilicet in bonis
melior, & in malis deterior. id pro-
batione nõ eget: & ita efficitur volens c-
leemosinã dare & dãs, plus meretur quã
in efficaciter volens dare, & non dans:

nec quidẽ ratioe actus exterioris est hæc
inæqualitas, sed ex actuum interiorum spe-
cie differentium discrimine. vbi enim ac-
tus ille efficax impediretur ab operis ex-
terioris efficientia, non minus esset me-
ritoriũ quã nunc cũ opere exteriori.

Rimum dubium: an iuxta duo
P illa actuum genera: duo sint gene-
ra habituum.

Respondeo sic: et sumitur efficacia vel
inefficacia cõparatione ad actum, ex
actu quidem efficaci habitus efficax: ex
ineffici inefficax generatur: & ad simi-
lem actum inclinatus.

¶ Ecundum dubium: an idem sibi ve-
lit actus efficax, & actus formaliter
imperatius executionis.

¶ Respondeo sic: cui adiũgo velle
formaliter imperatiũ esse, velle abso-
lute efficax: velle autem æquialenter i-
peratiũ solet diffiniri velle conditio-
naliter efficax. Exempli gratia: membra
applicas ad dandam indigenti elemosi-
nam habet primi generis volitionem da-
tionis, pauper autem non habens unde,
qui si haberet daret, habet secundi gene-
ris volitionem. ¶ Solet dici iste actus ha-
bere pro obiecto impedimentum, nõ au-
tem primus: quare specie differunt, nec
velle æquialenter imperatiũ effici po-
test formaliter imperatiũ. ¶ Sed quic-
quid de cõmuni illa diffinitione censẽ-
dũ sit, dico dupliciter aliquod velle pos-
se conditionale nuncupari. vno modo
obiectiue: videlicet quia in totali eius ob-
iecto implicetur conditio, cuiusmodi to-
tius conditionalis volitio. Alio modo
quia gratia alicuius conditiõis inest ac-
tus ille sine qua haberetur efficax: cogni-
to enim operis impedimento elicitur vo-

Habitus
aliquis an
sit dicen-
dus effi-
cax.

Velle for-
maliter i-
perat
quis.

litio operis inefficax, loco cuius sine tali impedimento elicit fuisset alia efficax, illa igitur non incōgrue conditionata atque etiam equiualeuter imperatiua diceretur, quoniam volitiōis efficacis quæ impedimēto secluso inesset gerit vicem et locum tenet.

Actus effi-
cax du-
plex.



Actuum efficacium quidā plene efficax: quidā semiplene: primū dico eum qui iuuamine alterius subsumpti dictaminis non indiget: secundū autem per oppositum. Efficax enim ipsius finis volitio dictamine mediōrum adiuta efficitur efficax mediōrum ad finem: pariter efficax maioris syllogismi practici volitio cū iuuamine dictaminis minoris subsumpti redditur efficax conclusionis: illa volitio dictamine adiuta volitio nem efficacem mediij: & ista volitio nem conclusiōis efficacem compto ducit: pariter ipsius finis volitio efficax iuuante dictamine mediij repugnantis efficitur efficax impeditiua mediij: nolitio autē efficax finis suffragante dictamine mediij necessario conducentis ad finē efficitur efficax impeditiua mediij: vtraque igitur dictamine adiuta nolitiōem mediij cōefficit.

Efficax
volitio at
nolitio si
nis at ma-
ioris sillo-
gismiqua
liter ad
mediū at
ad cōclu-
sionem se
habent.

¶ Perspicuum est igitur quā vtilis in bonis & quā perniciosus in malis sūt vniuersales actus atque finis: sunt enim aliorū secundi propagatores.

Rimum notabile: actus plene P efficax est actus efficax operationis ab eo imperatore: prout volo

loqui. hęc volitio locutionem efficit: actus verō semiplene efficax est, qui alius operationis non ab eo iperata est effectiuis cū alicuius dictaminis iuuamine. Exēpli gratia volo sanitatē: hęc volitio nō ipsā sanitatē efficit: si tamen fuerit efficax & ostendatur voluntati potatio rei amarę sanitati necessaria, ipsa cum hoc dictamine efficit potatiōis rei amarę volitionem, hęc autem volitio ipsam potationem efficit.

Ecundum notabile: contingit

S eundem actum esse plene vnius operationis efficacem & semiplene alterius, prout efficax velle ambulationis est plene illius operationis efficax, & semiplene efficax volitionis mediij ostēsi necessarij ad ambulationem.

¶ Sint igitur conclusiones pro regulis habendæ.

Rima regula: efficax volitio

P finis cum iudicio mediij ad illum finem necessarij efficit illius mediij volitionem. hinc dici solet volitio efficax finis est mediōrum ad finem effectrix: & addo saltem effectrix volitiōum mediōrū, scilicet quæ per intellectū volūtati ostēduntur ad illū finē necessaria.

Ecunda regula: maioris sillo-

S gismi practici efficax volitio cum iudicio minoris efficit ipsius cōclusionis volitionem. Exēpli gratia, huius sillogismi omne opus præcepti est faciendum, & hoc est opus præcepti: igitur est faciendū, dico hęc volitio efficax, volo omne opus præcepti facere cum iudicio dictante hoc esse opus præcepti, causat huius operis agendi volitionem.

Tertia regula: volitio efficax finis cum iudicio mediij fini repugnantis atque eum impediētis efficit illius mediij nolitionem. Exē-

pli gratia, efficax sanitatis volitio cum iudicio dictante potationem huius veneni sanitati repugnare, efficit potationis huius veneni nolitionem, et ita efficax volitio placendi deo cum iudicio dictante homicidium illi repugnare, homicidii nolitionē cōpducit

¶ Quarta regula: alicuius finis efficax nolitio cum iudicio mediij in euitabiliter ad illum finem conducentis nolitionem huiusmodi mediij causat. Exēpli gratia, efficax egretudinis nolitio cum iudicio dictante huius veneni potationem esse in euitabiliter egretudinis illatuiam, efficit potationis huius veneni nolitionem, sic efficax offensionis dei nolitio cum iudicio dictante hoc homicidium esse dei offensiuum, nolitionem homicidii cōefficit: patet igitur quā vtilis in bonis & quā perniciosus in malis sint huiusmodi vniuersales actus aliorum actuum genitores.

Rimum dubium: ad volitionē

P finis aut maioris ipsius sillogismi esse efficacem mediij aut conclusionis requiratur dictaminis subsumpti veritas.

¶ Respondeo: impertinens est huic efficacie veritas.

Ecundum dubium: an ad talem

S efficaciam sufficiat illius subsumpti sine iudicio apprehensio cōplexa.

Respondeo non: verū tamen fateor cū huiusmodi apprehensione posse volūtate sua libertate actum mediij aut conclusionis elicere, nō autē id fiet in virtute efficacie volitionis finis aut maioris sillogismi practici.

SE compatiuntur eiusdem obiecti velle & nolle: vnum efficax & alterū inefficax. Stant itaque simul efficax fornicationis nolle: et eiusdem inefficax volitio siue complacentia pariter velle efficax ieiunandi & eiusdem inefficax nolitio seu quædam ipsius displicentia. Id in mandatorū obseruantia diligenter considera: crebro enim cum peccato fit efficax operis præcepti executio, cum peccato quidem per velle, per velle aut nolle inefficax: scilicet complacentiæ vel displicentiæ. Quando igitur timore pœnæ quis non fornicatur biphariā esse potest: aut timor vtrunque velle fornicationis tollit: aut ipse velle efficax reliquit: idē in operibus bonis, idē pariter de amore finij aut de alio motiuo cōsedū est.

Velle &
nolle ei
dem obie-
cti sūt cō-
possibilia
vni effi-
& alterū
inefficax

Rimum notabile, solet talis actus P inefficacia explicari & male: propositione condicionali. exēpli gratia: vellem furari si nō immineret pœna: vt enim libro de libero arbitrio ostēdo, hęc propositio nullum denotat inefficax actum: solum denotatur quod inesset actus posita conditione illic expressa. quare quanuis cum talis cōditionalis veritate saepe sit actus inefficax in voluntate: potest tamen illa propositio sine volūtatis actu verificari vt subtiliter consideranti innotescet, voluntate enim nullum actum habente, haberet tamē velle si nō emineret eterna pœna retrahens. hęc propositio est vera, sortes vellet fornicari si non immineret pœna: & vere de seipso dicit vellē fornicari si nō immineret pœna

Actū non
ponit ip-
sa cōditio
nalis per
quā actus
inefficax
exprimi
solet.

Prima conclusio: cōpossibiles sunt actus prænominati, probo. cum sint diuersorum generū nō est inter eos contrarietas. tum etiam experimento. nam in volente efficaciter p̄dicere merces in mare, est quādam profectionis displicentia: hāc dico nolle inefficax quæ efficacem cōpatitur volitionē

Secunda conclusio: prout eiusdem obiecti velle efficacax et nolle inefficax: aut econuerso se compatiuntur, sic eiusdem obiecti velle inefficax & velle efficacax, patet: cōmuniter operis ostensi conuenientis habetur quādā complacentia priusquā per efficacē volitiōem fiat executio. & idē de nolitiōe.

Actus inefficax tēpore quo quis ad efficacē obligatur non est per hoc vitiosus.

Rimum dubium. an actus inefficax eo tēpore quo quis ad efficacem obligatur, sit vitiosus.

Respondeo non. cum sit operis boni conformiter rectē rationi elicitus. nec recta ratio dicat non esse inefficaciter volendum: sed esse efficaciter volendū.

Distamini igitur dictādū aliquid esse agendum potest voluntas in volendo se conformare tam per actum efficacē quā per inefficacem.

Verūtamen an in casu dubii retento hęc propositio sit vera: est inefficaciter volendū. Respondeo q̄ sic. saltem dicti one non obligationē importante: prout ista est huic cōplacendū: licitū est complacere, licitum est actum complacentiæ inefficacem habere.

Actus inefficax ē tam habitus quā passionis producti uis.

Secundū dubium: an actus inefficax sit habitus aut passionis producti uis: videtur quod non: alias eiuſdē obiecti se cōpaterentur cōtrarię passiōes. scilicet ex volitiōe efficacis gaudium, et ex nolitione efficacis tristitia. Respondeo ad dubium affirmatiuē

& ad obiectionem, quibus cūq; vocentur nominib⁹ passiōes illæ dico eas nō esse formaliter cōtrarias, sicut nec act⁹: dogmatizant enim cōmuniter ad tristitiā sufficere nolitionem conditionatam: cū ea tamē fiat efficacax operis volitio ex quā cum iudicio conformi produci gaudiū non dubitabit quis philosophiē gnarus: stabūt igitur simul tristitia et gaudium.



Actū liberi arbitrii quidā liber: quidā naturalis liber quē libere elicit voluntas, videlicet ex se potens eum pro tūc elicere: ac etiā nō elicere. Et p̄ oppositū naturalis qui non liberē voluntate coagente producit in ea: sed ab alio ipsam necessitatem.

Actū voluntatis quidam liber quidam naturalis.

Eam verò ad actum necessitari est multipharia multiq; modis dicibile. Primo ex ipsius connexione appetitui sensitivo. Secundo habitudine finis ad mediū. Tertio necessitate sequelę conclusionis per minorem ostensę sequi ex aliqua vniuersali volita. Quarto in virtute antecedentis voliti cum sequela non includentis nolitū. Quintum quorundā opiniōe ex ipsius habitus magnitudine. Sexto ex magnitudine bonitatis aut malitiæ obiecti ostensę. Septimo via cōtinuationis act⁹. Octauo a prima causa voluntatē prænouente. Nono ab ipsamet voluntate actum proprium imperante.

Voluntatem necessitari est nouē modis dicibile.

Rimū natabile: nouē enumerari modos qb⁹ apparēter imaginari possent voluntatem ad actum necessitari.

Primus est quorundam opinio: ne ex voluntatis connexiōe appetitui sensitivo, cui ipsa nata est cōdelectari & cōtristari. Ita igitur quod ex actu appetitus sensitivi naturaliter surrepat, & scateat in volūtate actus illi proportionatus. scilicet profectiōis profectio, & fuga fuga. posita in intellectu cognitione, nec voluntate aliunde sufficienter distracta. Exempli gratia, obiecto dolorose sensum immutante scateat naturaliter in voluntate eiusdem obiecti nolitio, atque odium cum tristitia. pariter obiecto delectabiliter immutante sensum surrepat in voluntate naturaliter eiusdē obiecti volitio seu amor cum gaudio. & isti sūt motus voluntatis primo primi atque surreptitii, sepe deliberationem atque vsu libertatis prænouentes, quibus libere se conformare atque libere se difformare potest voluntas. Sunt igitur in voluntate composibiles eiusdem obiecti duo actus nomine similes: vnus naturalis: alter liber, pariter eiusdem obiecti duo actus nomine & non recōtrarii. vnus naturalis, alter liber. Exempli gratia. volitioni naturali cōpossibilis est eiusdē obiecti nolitio libera: & nolitioni volitio. Nec libertati volūtatis subiacet hos motus naturales directe impedire quin insurgant. Indirecte quidem sic. videlicet per obiecti remotionem a sensu vel ipsius sensus ab obiecto: aut per conuersionem intellectus ad alia obiecta. quib⁹ intentus cesset ab illorum sensibilibus cōsideratione: aut per oīmodam vsus rationis sublationem, videlicet sōno aut alio medio prouocatam. Et venit diligenter notandū hanc voluntatis ipsi sensui connexionem non esse efficientiæ: sed ordinis naturæ. non enim ipsius sensus actus effectiue causant similes in volun-

tate: sed hoc ordine fit, videlicet in sensu posita profectiōe vel fuga causata a cognitione sensitiva, suggeritur volūtati naturalis profectio vel fuga, quæ a cognitione intellectiua eiusdem obiecti producit. Est igitur connexio cognitiuē ad cognitiuā, & appetitiuē ad appetitiuam.

Secundus modus necessitandi voluntatem est ex connexione finis ad mediū ostensum necessarium: quo fieret posita ipsius finis efficaci volitione cum iudicio medii necessari ad illum finem non esse in libera voluntatis potestate, quin producat illius medii volitio: sic igitur efficaciter volens beatitudinē iudicans ad eam esse necessarium subdere collum tyrāno, necessitatur velle collum tyranno subdere.

Tertius mod⁹ est ex habitudine illationis conclusionis ostēse per minorem sequi ex aliqua vniuersali: quo fieret posita maioris efficaci volitiōe cū iudicio mīoris subsumptæ non esse in libera voluntatis potestate: quin in ea fiat & producat conclusionis illata volitio. hinc volens efficaciter omnem furē suspendi, & iudicans regem esse furem, necessitatur velle regem suspendi.

Quartus modus primo satis vicinus: est ex habitudine consequentis ostēsi & voliti sequi ex antecedente volito nō includente nolitum: ita quod antecedēs sit volitum & credatur consequens sequi ex antecedente: sitque volitum sequi ex illo, non est in libera potestate voluntatis, quin velit consequens illud. positus itaque illis tribus actibus, volitione antecedentis, iudicio bonitatis consequentia & volitione talis bonitatis. necessitatur voluntas velle consequens.

Ex quo hanc sumunt regulam: si con-

sequentia sit bona scita & volita esse bona: et antecedens sit volitum etiam consequens. quæ regula à plerisque restringitur modo antecedens non includat aliquod nolitum. prout hic, proicio merces in mare propter tempestatē quæ est, ergo tempestas est.

Quintus modus necessitandæ volūtatis ponitur à nonnullis ex magnitudine habitus, vbi dicit Olkot posse tam intensum esse habitum in voluntate quæ stante intensiois gradu cum aliis requisitis voluntas necessario actū producit, ex hoc (inquit ille doctor) volūtas regulariter produci solet suorum modo naturæ & non libere: licet libere interpretatiue & id ex perimento ostendit in vita humana. nā paucos de actibus nostris deliberamus per collectionem vel fillogismum practicum. sed regulamur per consuetudinem homo (inquit) raro deliberat quādo vult ponere caputium: vel alia indumenta. sed sicut consueuimus & habituati sumus: sic quasi naturaliter operamur.

Sextus modus ab aliis ponitur ex magnitudine bonitatis ostensæ voluntati eā allicientis: immo ad sui amorem necessitantis. et ita de malicia respectu odii, hic dicunt dei clare visi cognitiōem necessitare voluntatem ad diligendum deum miseriam autem ad odiendum.

Septimus modus ex rei permanētis natura. scilicet via continuationis qua necessitatur voluntas actū post elicitionē continuare per certum tempus iuxta Aristotelis dictum, nihil sit vt raptim transeat. vbi dogmatizari solet actum etiam instantaneè elicitem necessario per certum tempus continuari necessitate naturæ, nec esse pro tali tempore moraliter bo-

num vel malum, saltem noua bonitate vel malicia, cum pro tunc ei deficiat libertas quæ est præcipua bonitatis. vel maliciæ conditio.

Octauus necessitatiōis modus est à causa prima. scilicet deo potente ipsi volūtatis actus aliquos infundere, & id dupliciter fieri potest. vno modo non coagente voluntate. alio modo sic.

Nonus modus à seipsa actū propriū efficaciter imperate, voluntate enim efficaciter volente odire sortem, naturaliter producit ab illa efficaci volitione odium sortis, & ita de aliis actibus reflexis imperatibus proprios volūtatis actus elici.

Prima conclusio. quauis com-

muniter indubitati sint tres ultimi modi, veruntamen sex aliis modis posset probabiliter negari esse in voluntate actus aliquos naturales. patet. nullū motuum pro his efficaciter militat, fateor facti regularis esse sex illas connexiones, non autem necessitatis inuitabilis. diceretur igitur illis causis supra assignatis positus volūtas mere libere. actus sequentes elicit, potens potentia eius absoluta eos non elicere siue causas illas suspendere. tantum nihilominus est voluntatis illis causis adiute promptitudo & inclinatio vt mox ipsa illis causis allesta agat, nec regulariter illis coagere deficiat, quare videatur naturaliter agere.

Secunda conclusio. probabiliter dici posset ab illis sex causis posse voluntatem necessitari non qualitercunque sed non renitentem hoc est nisi à voluntate libere renitente impediatur illæ causæ, producent in ea prænominate actus: ipsa scilicet non libere coagente renitentem potest quascunque causas creatas vincere eam ad actum incli-

Tertia conclusio. probabilis volūtatis necessitatio ad actus aliquos non excludit potentiam ad liberos actus nomine contrarios: quinimo potens est anima cum actibus illis naturalibus deliberare: et actus liberos illis contrarios elicere: hæc enim non est impossibilitatis contrarietas quare eos nomine contrarios appellauimus, vnus est velle: et alter nolle.

Quarta conclusio. probabile est non posse voluntatem à causa secunda sine proprio actu libero necessitari: et per hoc excluduntur primus modus quintus et sextus admisis reliquis in quibus concurrunt proprius voluntatis actus. Extremam omnium illorum modorum decisionem cui non modica opus est indagare in libro de libero arbitrio tradam.

Actum liberū & actū naturalem contingit non specie differre.

Actus factus naturalis an actui libero contrarie denominationis sit in compositibilis.

Rimum dubium: an quicumque actus naturalis & similis liber specie differant. Respondeo non: ostendo. nā actus tempore naturalis continuationis existens naturalis potest iterum liber effici. Præterea aliquis actus quem deus solus infundit potest à voluntate creata continuari libere deo scilicet permittente: qui actum eiusdem speciei cum actu libero infundere valet: non igitur inconuenit actum aliquem naturalem esse cū actu libero eiusdem speciei: et qui elicitus est naturaliter potest illa causa absente continuari libere. Nec nego possibiles esse eiusdem obiecti naturales actus specie diuersos à liberis: & qui nequeunt efficientia voluntatis creatæ fieri liberi.

Secundum dubium: an actus liber factus naturalis sit actui libero opposita denominationis contrarius. Responderi potest quod non: nec

vnus actus continuatio naturalis impedit pro tunc liberam actus contrarii elicitionem: aliter voluntas instantaneè eliciciens dei odiū impossibilitaretur post illud instans diligere deum impossibilitaretur pœnitere propter deum: non esset ei pro tunc salutis remedium. de hoc infra. Ex quo hæc sequerentur corollaria. Primum: contingit aliquem simul diligere deum & odire eum vno libere: & altero naturaliter: patet. tempore naturalis continuationis vnus illorum actuum potest libere elici actus contrarius: immo temporibus eorum coincidentibus in parte communicationis temporum naturalis continuationis odit deum: et diligit ambobus actibus naturalibus. Secundum corollarium: aliquis odit deum nolens odire: aut diligit nolens diligere: patet, potest ea inuita continuari actus. nolit igitur continuari odiū dei. habetur propositum: ipsa non vult odire deum & odit eum: & ita de dilectione.

Tertium corollarium: aliquis odit deum non peccans per hoc. scilicet tempore naturalis continuationis: quare contingit in gratia diligere deum super omnia: & per hoc non mereri. quæ restant dubia tangentur alio huius libri capitulo.

Actuum liberi arbitrii quidam instantaneè: quidam successiue elicuntur: His pariter modis tantam passionem quam habitum produci contingit: nec tam actum speciem permutat hæc productionum differentia: ad quam nec volūtatis requiritur per actum reflexum determinatio: prout enim ad eliciedū actū non requiritur velle elicere: sic ad instantaneè vel successiue producendū non est opus velle sic aut sic elicere eū.

Actū voluntatis quod instantaneè quidam successiue elicuntur nec ad huius aut illius determinationem.

tionē re-
quiritur a
ctus refle-
xus idem
de habitu
ea passio-
ne.

Primum notabile: actū succe-
sive elici est partibiliter seculum partiū
temporis successione produci: actus enim
ex duobus actibus instantaneis cō-
positus: videlicet duobus instantibus eli-
citus partibiliter fit: non autē proprie
successive. Actum autem instantaneū
elici est in instanti totū simul fieri: aut sal-
tem in instantibus secundū suas partes.
Actus enim quem deus immediate post
hoc instans totum simul produceret, p-
ducitur impartibiliter: non autem succe-
sive: nec instantaneē per primū sui esse.

Secundū notabile: prout de pro-
ductione: sic de corruptione suo
modo censendum est: videlicet
dupliciter actum refecari atque corrup-
pi successive et instantaneē.

Fuit enim quorundā opinio omnem
voluntatis actū successive p-
ducitur: aliorū
autem instantaneē.

Actus libe-
rariū li-
bet partē
naturalis.

Rima conclusio: utroque modo
potēs est voluntas in actū. instanta-
neē quidē p-
bo, contingit nullā esse resi-
stentiam: nec extrinsecā nec intrinsecā.
successive vero pariter ostēdo. potest
volūtas actum suū augere: atq; gradualiter
intendere secundū qd obiectū apparet
meli⁹, sed pōt successive crescere boni-
tatis obiecti apparentia. ergo et amor e-
iusdē obiecti successive crescere poterit
Sequitur corollarie, actū instantaneū eli-
citur pōt voluntas successive augere siue
gradualiter intendere, & idē secundā cō-
munē neothericorū opinionē de natura
li actus cōtinatione contingit vnū actū
partim liberū esse, & partim naturalē, id
patet quoniā gradus naturaliter continu-
atus gradū eiusdem speciei intendit pro-
certo instanti libere elicitum, igitur pro-
tunc totius actus cōflati vna pars est act⁹
liber, altera autem naturalis.

Secunda cōclusio: contingit vo-
lūtatis passionem tā instantaneā quā suc-
cessive p-
ducitur, pariter et habitū, ostēdo,
producitur atque crescit passio vel habi-
tus simul cū actū elicitō, igitur ex actū in-
stantaneē elicitō producitur pro eadem
instanti passio atque habitus post illud
autem instans actū successive crescente
successive crescit passio atque etiam ha-
bitus.

Meritū in
stantaneū
tempora-
rio equari
potest.

Rimum dubium: an meritum
vel demeritū instantaneum possit
temporario coaquari.

Respondeo sic: nam gradualis intē-
sio recompensare potest: quantum tem-
poralia cōtinatione superaddit.

Secundū dubium: an voluntas
instantaneē possit velle successive
agere: pariter successive possit vel-
le agere. instantaneē.

Respondeo sic: prout instantaneē
velle potest currere: et successive velle
potest aliquid subito fieri.

Actū at-
que passi-
onū & ha-
bitū pe-
nes quid
sumatur
specifica
differētia.

Enes vitaliter immutandi
modos: aut penes totalia
obiecta specie differūt aut
conueniūt liberi arbitrii actus pa-
riter passiones: habit⁹ autem penes
actus. Et hęc a posteriori seu indi-
cativē sumitur distinctio: hoc est il-
la sūt nobis differētia vel conueni-
entia iudicia.

Rimum notabile: specifica cau-
sarū differētia aliquos effectus p-
ducentiū non est sufficiens differē-
tia specificā effectuum argumentum:
nec identitas identitatis. Primum p-
bo: a causis specie differentibus effectus
eiusdem speciei manant: prout a sole et

Causarū
differētia
aut identi-
tas non sē-
per argu-
tiam esse
effectuum.

igne calores, sic a motiuis specie distin-
ctis possunt vnus cōclusionis assensus
produci eiusdem speciei, a motiuis spe-
cie diuersis voluntati coagentibus voli-
tiones specie consimiles.
¶ Secundum ostendo, a caloribus inten-
fo & remisso effect⁹ specie diuersi sunt
producibiles, videlicet quatuor humo-
res, aut alia huiusmodi, quinimo ab eo-
dem calore propter distantiam aut pas-
si diuersitatem, in anima autem actus ip-
se passionem & habitum producit spe-
cie differentes.

Secundū notabile. Argumentū
differētia vel cōuenientia actu-
um suprapositum est a postero-
ri sumptum, scilicet quo ad nos seu in-
dicativē. Est enim nobis differētia in-
dicivē vel conuenientia quod addo, quo-
niam illa anima accidentia extra eā po-
sita, & sic nō vitaliter immutantia, nec
obiecta pro tunc habentia vere essentia
liter conuenirent specie vel differrent.

Rima conclusio. Non modo libe-
ri arbitrii, sed cunctarum potentia-
rū anima actus penes duos supra-
dictos modos specie differunt vel cōue-
niunt, patet, identitas aut differētia cau-
sarum comproducentium, vt ostēdi, nō
est sufficiens argumentum, igitur &c.

¶ Quo ad primum, eiusdem obiecti vo-
litio & nolitio specie differunt penes su-
os immutandi modos, similiter eiusdem
obiecti actus intuitivus & abstractivus,
siue volūtatis sint ambo siue intellectus
pariter actus indicativus qui per volo
explicatur & alter optativus qui expri-
mitur per vellem, & ita de reliquis diffe-
rentiis vitaliter immutativis, illi inquam
actus penes hoc specie distinguuntur.

¶ Ex parte autem obiectorum est dupli-

citer consideratio, vno modo penes ma-
teriam: alio modo penes modos se habē-
di, alijs verbis ex parte obiecti materia-
lis vel ex parte obiecti formalis, nam ad
specificam identitatem requiritur penes
vtrunq; omnimoda identitas, discrimi-
ne enim primi, isti actus velle ieiunare,
velle orare spē differunt: pariter isti vo-
lo orare die festo: volo orare die feriali,
& isti, volo orare volo orare loco sacro
nulli⁹ enī illarū cōbinationū est idē ob-
iectū totale, discrimine autē secūdi isti a-
ct⁹ spē sunt diuersi. s. diligere fortē cur-
rētē diligere fortē quiescentē quorū idē
est ex parte rei obiectum non condistin-
guendo motum a mobili: est tamen mo-
dorum se habendi diuersitas, & ita vel-
le cognoscere Bertham solutā, velle co-
gnoscere eam ligatam differunt specie
propter varias ex parte obiectorum con-
notationes, & sic in ceteris tam virtutū
quā viciorū materijs quā summo ope-
re pro varijs dubijs absoluentis veniūt
consideranda.

Actū dif-
ferētia
specificā
non solū
arguit rei
obiectiua
sed etiam
modi se
habendi
diuersitas.

¶ Ex his igitur perspicuum est circū-
stantiam ex parte obiecti se tenētem va-
riare speciem naturā, ipsa autem solum
adiacens non nisi in esse moris dat spe-
ciem, & idem de prudentia censeo dicē-
dum, quā potest esse ipse actus mora-
lis obiectum, vel solum adiacens cir-
cūstantia.

Rimum dubium, an om-
nis actus, quinimo omnis cre-
atura certē sit speciei specia-
lissime.

Actus qui
libet est
certē spe-
ciei specia-
lissime.

¶ Respondeo sic, ostendo. Omnis
res est plurificabilis per individua æ-
qualis perfectiōis essentialis, illa autem
inter se specie specialissima conueni-
unt, igitur in specie specialissima con-
stituuntur.

¶ Video enim in moralibus aberrantes multos credentes quasdam virtutes genericas ideo dici tales, quoniam specie specialissima careant, prout sunt isti actus volo recte agere, volo temperate agere: aut fortiter aut iuste. &c. ¶ Contra. hec duę volitiones volo recte agere volo recte agere sunt inter se equalis perfectionis essentialis, igitur eiusdem speciei specialissime, pariter de isto actu volo temperate agere cuius similia indiuidua plurificari possunt. ¶ Dico igitur tales voluntatis actus aut habitus appellari genericos communitate predicationis secundum noticias genericas eis respondentibus. genericus enim virtutis conceptus aut generica temperantie noticia est de pluribus specie differentibus predicabilis.

Ecundum dubium: An predicti actus generici sint pariter in esse moris in specie specialissima constituti.

Respondeo sic: ostendo: eiusdem adque quati obiecti duo actus generici sunt omnino similis & æqualis bonitatis: igitur sunt inter se eiusdem speciei specialissime in esse moris: iste ergo actus volo recte agere cum actibus similibus repetitis constituitur in specie specialissima moris: appellatur autem bonitas generica quia obiectiue circa materiam versatur secundum genericam boni rationem seu secundum conceptum genericum boni: & ita in aliis conuenit dicendum.

Actus generici sunt in specie specialissima moris constituti

Voluntas an possit allici retrahi, facilitari difficultari: spontaneari cogi necessitari compelli

Otest liberum arbitrium ad suos actus allici: atque retrahi facilitari atque difficultari ¶ Spontaneari: cogi: necessitari & impossibilitari: non autem violentari: sed vt ita dicam naturalizari.

Voluntatem allici: est aliquo motiuo suaderi: retrahi est motiuo dissuaderi.

Facilitari ad actum est causam habere coadiuuantem aut remoueri contrariam: Difficultari est causam coadiuuantem remoueri aut inesse contrariam. Spontaneari, nomine ficto, est voluntatem actum habere volentem: Cogi autem est actum habere nolentem. Necessitari autem est actum recipere a quo pro tunc libere desistere nequit: Impossibilitari est non posse pro tunc in actum. Naturalizari est eam per modum naturę actum recipere secundum naturalem eius inclinationem. Violentari autem ad actum est eum contra naturalem eius inclinationem recipere.

bilitari violentari.

Primum igitur notabile: voluntatem allici est eam habere motiuum persuadens: retrahi est motiuum dissuadens ad esse.

¶ Sic igitur noticia voluntati ostendens aliquod genus bonitatis atque amabilitatis, obiecti scilicet vtilis, delectabilis vel honesti allicit ad amorem atque volitionem: ab odio autem atque nolitione retrahit: pariter noticia que voluntati aliquod genus malicie atque odibilitatis obiecti ostendit: retrahit ab amore atque volitione: & allicit ad odium siue nolitionem.

Ecundum notabile: voluntatem ad actum suum producendum facilitari: est causam coadiuuantem habere: aut causam remoueri adiutorio contrariam. ipsam autem ad actum aliquem difficultari est causam coadiuuantem

ad illum actum deesse, vel coadiuuantem ad actum contrarium adesse. ¶ Quare difficultari non est aliquo modo voluntatis vim atque virtutem diminui. quanto enim ipsi voluntati coagit causa fortior tanto promptius atque intensius ipsa suum elicit actum. non igitur datur intensissimus actus quem elicere potest voluntas adiuta. nam infinite crescere potest causa iuuans: continue autem cum maiori iuuamine intensiorem actum ipsa elicere potest.

Voluntati coagere potest quadruplex causa secunda.

¶ Quadruplex enim causa creata potest voluntati ad actum elicendum coagere & ita facilitare: videlicet iudicium, habitus. actus voluntatis: & appetitus sensituius. Primum quidem iudicium obiecti ostensiuum sub apparentia boni facilitat ad amorem: & difficultat ad odium: pariter iudicium ostensiuum obiecti sub apparentia mali facilitat ad odium & alios actus concomitantes. difficultat autem ad amorem: hinc cum iudicio ostensiuo hominis tanquam ei inimici difficultatur voluntas hunc amare vel bonum ei exoptare.

Habitibus voluntatis respondet habitus intellectui.

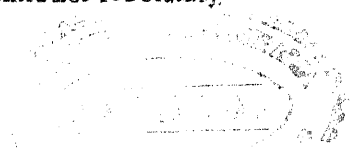
¶ Secundo habitus ad suum facilitat actum nam coagit ad eum. voluntas igitur habituata duplici iuuamine facilitatur ad actum, primo ex ipsorum habitu coefficientia, secundo ex concursu iudiciorum ipsius intellectus conformiter: habituati ad voluntatem, talis est enim voluntatis & intellectus connexio, vt eius habitus habeant regulariter in intellectu correspondentes habitus iudicatiuos qui in eo producebantur ex iudiciis quando in voluntate ex actibus geniti sunt habitus, hinc materiis occurrentibus habituum appetitiuorum surgunt ab habitibus intellectiuis intellectiua iudicia, sua dentia voluntati in rebus consuetis operari, & cum his quidem sunt ipsius voluntatis habitus eam ad idem inclinantes. sic igitur ex duplici illo iuuamine

fortiter mouente prompte elicit voluntas actus suos, sicque expedire operatur tanquam si per modum nature ageret. illa enim est causa cur hominibus habituatius frequentius occurrunt conformiter ad suos habitus iudicia, & idem de complexione, nam secundum diuersarum complexionum naturalium inclinationes se offerunt surrepentia quedam diuina agentorum & fugiendorum complexionibus conformia: quibus voluntas allecta atque directa sequitur vt plurimum ipsius habitus vel complexionis impulsus nisi aliud fuerit rationis iudicium legi conforme distanti de bono vel malo maiori quam sit illud ostensiuum secundum habitus vel complexionis inclinationem, hinc prouide in hoc debet esse ratio vigil.

Habitus & complexionibus conformia regulariter surrepunt iudicia.

¶ Tertio voluntatis actus potest eam ad alium actum facilitare, nam ei coagere potest gratia exempli, amor facilitat ad optandum rei amatę bonum, & difficultat ad volendum ei incommodum, pariter odium facilitat ad optandum malum & difficultat ad bonum sic & vna virtus ad aliam virtutem voluntatem facilitat, & vicium ad vicium. ¶ Quarto de appetitu sensitui qualiter facilitet vel difficultet voluntatem corpori immerfam, saluari potest absque appetitu sensitui concursu coagētis voluntati. videlicet ex iudicio intellectiivo proportionato iudicio sensus & ex connexionis magnitudine voluntatis cum sensualitate. Nemo enim carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam tanta est enim vis amoris vt vix rei amatę aliquid denegat, sicque difficultatur voluntas aliqd sensualitati denegare vel poenam quam ipsa recusat ingerere. hinc iterum tractatio nū genera (inquit magister sententiarum libro secundo distic. xxi. tractatio carnis iterum difficilius vincitur, quia interius oppugnans de nostro contra nos roboratur,

Tentatio carnis interioris tractatiois generata difficilius vincitur an interioris deficitur sit verum.



quod respectu eiusdem peccati carnis re-
fringi solet, diuersorum autem pecca-
torum comparatione se habent vt exce-
dens & excessum quidam plus honori-
bus quam voluptatibus afficitur: quidam
econuerso: quare ille difficilius tentatio-
ni honorum a demone resistit quam ten-
tationi voluptatum a carne suggeste. al-
ter autem econuerso: quinimmo de eo-
dem peccato dico idem contingere. nam
potest ex conditione persone (prout in
naturaliter frigido) esse valde modica
carnis tentatio quam ad idem peccatum
poterit maiorem ingerere demon pro-
pter ampliorem boni ostentionem. fateor
tamen quod ex anime ad carnem con-
nexionem magis afficitur voluntas iudicio
ex carne ortum habenti. quam equali iu-
dicio a demone suggesto: saltim cum primo
carne sensibiliter imutata & non cum secu-
do quod notaterra ddo: quonia vbi esset om-
nia paria scilicet equa obiecti ostentio cum
equali carnis imutatione vna ab intrin-
seca corporis dispositione, & alia a de-
mone: ille cause eodem passo equaliter dif-
posito eundem haberent effectum: ve-
runtamen regulariter in carnis tentatio-
ne fit sensibilis immutatio qualiter non
in altera.

¶ Quinto de fomite originali volunta-
tem ad bonum difficultante: & facilitan-
te ad malum, dico vt de complexione: de
bonitatis autem vel malicia augmento
vel decremento: ratione facilitatis aut dif-
ficultatis futurus est sermo,

Tertium notabile: ficto nomi-
ne coactioni contrario, voluntas
spontaneatur habens actum vo-
lens habere eum. ¶ Ad eliciendum actum
non requiritur velle elicere eum: aliter
non vitaretur actuum reflexorum infini-
tas: sic igitur communiter fortes libere
amat & non vult amare: libere odit & non

vult odire. ¶ Cogi autem diceretur vo-
luntas que haberet aliquid nolens illud
in se.

Tria sunt enim in voluntate: scilicet ac-
tus, passiones, & habitus. Quo ad habi-
tum proprium cadere potest coactio: nam
potest ea nolente generari habitus atque
genitus continuari & permanere: osten-
do: mere naturalis est ipsius habitus pro-
ductio atque permanentia.

¶ Quo ad passionem similiter cadit co-
actio posito actu: hoc est posito actu ge-
neratur passio vel continuatur volunta-
te nolente illud plerique enim vellent
non tanto affici gaudio vel tristitia posi-
tis actibus: qui tamen illis passionibus af-
ficiuntur recusantes ab actibus desistere.

¶ Quo autem ad actum suum: primo di-
co eam posse a prima causa cogi ad actus
susceptionem ac eiusdem continuationem
nam potest deus ipsi voluntati inuite ac-
tum immittere & immisum continua-
re: sic est in demonibus: qui aliquos eorum
actus reserare nequeunt: aliter poenam suam
scilicet tristitiam exterminare valerent
ablatis videlicet actibus: qui sunt nolitiones
detentionis vel priuationis.

¶ Superest de coactione a causa secun-
da: vbi dico supposita veritate de actu
naturali continuatione cogi potest vo-
luntas ad eum: scilicet post elicitionem:
continuetur enim actus ipsa eum conti-
nuari nolente: sic igitur admissis in volun-
tate actibus naturalibus prout ab habi-
tu: ab appetitu sensitivo: aut aliunde. eam
posse ad talium elicitionem cogi applica-
tis causis fatendum est: ita quod surrepat
ea nolente illi motus. Potest denique co-
gi ad determinatas actuum mere libero-
rum conditiones prout ad determinatam
actus intensiorem coagente ei habitu: &
ad similes non sub libertate (actu posito)
cadentes.

Quartum notabile: volunta-
tem necessitari ad actum: est re-
cipere eum a quo pro tunc libere
desistere nequit, cuius modus non
uem supra numeravi sufficit nunc con-
cludere inter coactionem & necessita-
tionem differentiam, quoties enim volun-
tas cogitur necessitatur & non contra. nam
contingit eam necessitari non invitam,
hoc est non nolentem necessitari, immo
volentem. Impossibilitari vero ad actum
est non posse pro tunc in illum, & intel-
lige pro tunc, id est precise cum causis
tunc assistentibus, sic igitur in intellectu
nulla existente cognitione voluntas pro
tunc impossibilitatur actum elicere, prout
in dormientibus, in fatuis, aut aliter vsu
rationis carentibus. Corollarium, cuiuscum-
que obiecti non habetur cognitio, dicitur
pro tunc voluntas ad actum illius obiecti
impossibilitari, sic igitur omnis cau-
sa tollens rationis usum, id est usum intel-
lectus impossibilitat voluntatem pro tunc ad a-
ctum & retrahit a certi obiecti consideratione,
impossibilitat eam pro tunc ad illius
obiecti appetituum actum, pariter cau-
sa, voluntatem necessitans ad vnum actum
impossibilitat eam ad actum vere contra-
rium, defectu similiter alterius cause ne-
cessario requisite impossibilitatur pro
tunc potentia ad actum, sic enim ad actum
malum impossibilitatur voluntas beati,
videlicet prima causa ordinante non ei
ad actum viciosum coagere, pariter ad ac-
tus plene bonos impossibilitatur danna-
tus, videlicet ex impossibilitate relationis
actuum in finem vltimum dilectum, nam
a dei odio desistere nequeunt. Alios autem
actus ex genere bonos elicere possunt.

Quintum notabile, violentari est
alicui contra eius naturalem in-
clinationem aliquid in se vel de
esse, cuius oppositum si volueris

appelletur quietari, ignis enim per frigo-
ris inherentiam vel per priuationem ca-
loris violentaretur. ¶ Sic igitur est du-
plex violentari, scilicet positive & priua-
tiue. Quo enim ad primum, voluntatem ad
actum suum violentari esset ei actum contra
naturam eius inclinationem in se, quod
fieri nequit ab vlla causa secunda vel pri-
ma, nam ad omnem eius actum inclina-
tionem habet, ita igitur quod nec simul
per velle & nolle eiusdem obiecti violen-
taretur, sed potius violentatur actus ab
actu, quo autem ad secundum a nonnullis
conceditur voluntati possibilis aliqua vo-
lentatio. Exempli gratia, ipsa toto nisu co-
nante diligere proximum & deo non ei ad
dilectionem coagente, in hoc casu volun-
tas violentaretur priuatiue, scilicet per
non positionem actus ad quem nititur, sed
profecto ratione simili non esset negan-
dum eam posse positive violentari, scilicet
ca toto conatu dilectioni resistente &
deo eam immittente. ¶ Quid igitur
censendum sit dico. dupliciter consi-
derari potest voluntas vno modo vt na-
tura, alio modo vt libera. Primo quidem
modo insunt ei prout aliis rebus creatis
naturales sue inclinationes ad esse, ad
conseruari, ad bene esse & huiusmodi.
ipsa enim beatitudo naturam perficit,
quare preter spontaneam atque liberam
voluntatis inclinationem ad beatitudi-
nem est (etiam omni cognitione seclusa)
ei tanquam nature inclinatio naturalis
ad eandem: & idcirco per eius priuatio-
nem tempore debito violentatur. Aliter
enim priuatio beatitudinis non esset dan-
nata poena. Dico insuper per tristitiam
male immutatiue est ipsi voluntati prout
sensui per dolorem, quare per tristitiam vio-
lentatur positive voluntas, quomodo sen-
sus per dolorem, & in violentationis op-
positum fit ei per gaudium & delectatio-

nem quietatio.

Rō a qui
bus causis
absorberi
possit.

Primum dubium. A quib⁹ cau-
sis absorberi potest ratio.
Respondeo primo ex vehemē-
ti passione sensus sic animam rapi-
ente vt (ipsa illi vehemēti passiōi de-
lectationis vel doloris intenta & fixa)
cesset aliorum obiectorū consideratio.
Secundo pariter absorbetur ex vehe-
menti volūtatis passione: sic prorsus ani-
mam conuertentis ad obiectorū cōside-
rationem quorū est talis vehemēs prout
gaudii vel tristitię passio: vt pereat alio-
rum agendorū aut fugiendorū aduertē-
tia atq; consideratio. Tertio absorbe-
tur ex vehemēti apprehensione obiecti
in sensu vel intellectu: sic fixe potentiam
cognitiuam cōuertente ad certi obiecti
cōsiderationē, vt euanescat aliorū confi-
deratio. Cū enim animę efficientia atq;
attentio sit finita: hinc pluribus intētus
minor est ad singula sensus, quādoq; sic
alicui obiecto viso figitur quis vt loquē-
tem non audiat: pariter quandoq; vsque
adeo alicui interius speculabili vehemē-
ter afficitur intellectus vt transeuntem
iste sic raptus non videat nec audiat lo-
quentē. Quarto absorbetur ratio re-
cta a voluntatis imperio, intellectum re-
trahentis ab agendorū cōsideratione at-
que conuertētis eū ad cōsiderāda illicita
& vias quę perducūt ad illa cuiusmodi
est voluntas deprauata quę intellectum
excacare dicitur: scilicet ne recte agēda
cōsideret: & p̄ oppositū voluntas pia in-
tellectum illuminare potest: scilicet eū a
considerationibus obiectorū illicitorū
retrahendo: & vltro cōuertendo ad lici-
ta: sic enim vsque adeo nonnulli extol-
lunt voluntatis ad intellectum domini-
um: vt voluntatem deprauatam asserāt
posse cum aliquo motiuo facere intelle-
ctum opposito primi principii: atq; quo-

rumcunque euentium oppositis assen-
tire de quo supra: id autem fateor affe-
ctata voluntas facere potest intellectum
credere plus quā ratio probet.

Secundum dubium: An possit ex pec-
catoris malicia crescere cecitas in-
tellect⁹ vsq; ad synderesis extinc-
tionem. **S**ynderesis enim est assen-
sus vel habitus principii practici scilicet
euidētis & per se noti: qualia sunt iuris
naturalis principia de honesto sequen-
do & turpi vitādo. Est igitur duplex
synderesis scilicet actualis & habitualis.
Posset aliter capi synderesis pro intelle-
ctus naturali instinctu atque inclinatio-
ne assentiendi huiusmodi principii pra-
ctici euidētibus & per se notis, nomina
ad placitum significant: quare transeat
hęc acceptio. Respondeo igitur cum
huiusmodi naturalis instinct⁹ seu incli-
natio sit ipse intellectus, clarum est non
posse per naturam extinguī synderesim.
Accepta vero synderesi pro actu vel
habitu dico potest impediri synderesis
quantū ad actū per nō præsentionem
principiorum intellectui, certū est intel-
lectū non semper ad quacūq; euidētia
per se nota aduertere, nec igitur semper
eorū assensum habere, quare etiam po-
test intellectus esse sine synderesis habi-
tu scilicet ante primum actum. An autē
præsentis intellectui principii practici,
id est habita eorū apprehensione pos-
sit productio assensus impediri, respon-
derent affirmatiue id assentes de pri-
mo principio: scilicet quod voluntas de-
prauata potest cū aliquo motiuo impe-
dire intellectū illis principii practici p̄
se notis assentire: quoniam eisdē distē-
tē assentire eorū oppositis, & generari op-
positorum habitus ex quibus principio-
rum habitus geniti corrumpantur. sic e-
nim tam quo ad actum quā habitum

Syndere-
sis an ex-
tingui pos-
sit mali-
tia.

Syndere-
sis extin-
ctio quā
periculo-
sa.

Syndere-
sis quid
& quotu-
plex.

extingueretur synderesis: non autē irre-
cuperabiliter: nam reuiuiscere posset vi-
delicet a suo effectu nō impeditis per vo-
luntatem deprauatam app̄ rehenfioni-
bus illorum principiorum.

Quā igitur periculosum in homi-
ne deprauato foret si synderesim atque
rationis lumen extingui. Nam ipsa est
quę intus remurmurans errantem redi-
re ad boni & equi semitam derelicto tur-
pi in honesto cōtinue instigat: fateor in-
tam deprauatam cecitatem raro homi-
nem detruđi: nam (teste Augustino se-
cundo de ciuitate dei) tanta est vis pro-
bitatis & castitatis vt omnis vel pene om-
nis eius laude moueatur humana natu-
ra, nec vsque adeo fit turpitudine vicio-
sa, vt totum amittat sensum honestatis.
hec ille.

Quinimmo in damnatis viget huius-
modi naturalis rationis lumen: quorum
nec ignis extinguitur: nec vermis morie-
tur.

Sic enim prudentis est cū aliqua in-
surgit passio vel tentatio eam vigilan-
ter pręuenire, videlicet potentiam intel-
lectiuam ad aliud conuertendo: ne adeo
crescens rationem absorbeat, & cesan-
tibus iudicii rationis in turpes & dede-
coros actus more brutorum prorumpa-
tur secundum passionum & tentatio-
num impetum. talis enim negligentia
voluntati cohibere potenti imputare-
tur.

Capitulum quartum
de liberi arbitrii
passionibus.

Passio
quid sit.



Passio, relicta alijs voca-
buli acceptionibus, est
potentię cognitiuę aut
eius appetitiuę accidēs

actum naturaliter concomitans: ab
ipsoque inesse & conseruari depen-
dens.

Qui igitur ipsas animę passiones
ne insurgant impedire cupit, ipse
animę actus impediatur: si pariter ip-
sas iam inexistentes moderare aut
refecare velit ipsos actus moderet
aut tollat. si vero nequeat: nouerit
quod nec ipse passiones refecare
aut moderare potest.

Passiōes
refecare
volēs refe-
cet actus.
Passio in
quibus ab
actu & ha-
bitu diffe-
rat.

His superaddo huiusmodi acci-
dentia vitaliter immutare: quoniam
potentiam consummatē felici-
tare aut infelicitare.

Primum notabile. extenso no-

Primo omne accidens appellatur
subiecti passio cui inheret, sic quę
dā corporis qualitates passiones animę
prouocātes solēt passiones nuncupari.
Aliter capitur pro solo potentię co-
gnitiuę aut appetitiuę actu aut actum cō-
comitante, strictiuis autem prout supra
diffiniui condistinguenso actu & habi-
tu passionem.

Secundum notabile: in superio-

Secundo passiones diffinitione duo tan-
guntur, scilicet naturalis conco-
mitantia per quam differt ab actu. Et cō-
seruatio per quā differt ab habitu. Quo-
ad primum, Passionē pręcedit actus sal-
tē proprietate naturę, eamq; p̄ducit abs-
que obiecti coëfficiētia, Exēpli gratia, in
sensu delectatio ab actu profecutiuo cū
sensatione conuenientis, & dolor ab ac-
tu refugitiuo cum sensatione discon-
uenientis: gignitur pariter in volun-
tate gaudium a volitione cum iudicio
conformi, & tristitia a nolitione cum in-

dicio difformi, hinc dicitur tristitia esse de his quæ nobis nolentibus accidit, & ita gaudium dei his quæ nobis volentibus accidit, accidit id est accidere creduntur.

¶ Quo ad secundum dico, nequit naturaliter huiusmodi passio producta manere sine actus presentia, per hoc differt ab habitu vel specie. Et quod non coagat obiectum patet, non minus huiusmodi passiones cum obiecti absentia fierent manētibus actibus illis siue in sensu, siue in potentia superiori.

¶ Qui igitur (vt supra dicebam) tristitiam ab aliquo moderari vel penitus auferri desiderat, curet harum duarum causarum vnam moderari vel omnino remoueri, scilicet obiecti considerationē, aut euentus rei nolitionem, sic de gaudio quo ad duas eius causas, sunt enim tamen in cognitua quæ appetitiua passiones nihilominus materiæ subiectæ sufficere de passionibus potentiæ appetitiuæ determinare quæ an sint animæ accidētia cōdistincta actibus.

Passio an sit accidens cōdistinctum actui.

Tertium notabile, est quorundam opinio negatiua, exēpli gratia, gaudium est ipsa volitio, tristitia autem nolitio, & ita in sensu de delectatione & dolore. Est autem aliorum sententia contraria quam sequuntur Scotus Okam & alij: vtriusque apparentem probabilitatem in quarto sententiarum amplè monstraui vtrinque rationes soluendo, veruntamen apparentiores sūt, & profecto fortiores pro secunda, quare eam sequor ex trito & communi distinctionis rerum iudicio, videlicet separabilitatis re vel proprietate, non est enim pro hoc statu potius medium concludens ipsam nolitionem esse accidēs cōdistinctum animæ quā ex hoc quod

potest manere anima non existente in ea nolitione, sed potest pariter manere nolitio non existente tristitia, scilicet vbi res nolita sciretur non inesse quæ inerat igitur &c. tum etiam in beato est nolitio, & non tristitia: pariter in damnatis volitio rei accidentis & non gaudium. Sufficiant pro nunc hæ rationes contrarijs fortiores istis scilicet.

¶ Primo fruitio & delectatio sunt eiusdem potentiæ & eiusdem obiecti, ergo sunt idem actus. Secundo, immediate sequuntur ad eundem actum cognoscituum & non vnus mediante alio, igitur sunt idem actus. Tertio odij diffinitur tristitia boni alieni. Quarto, eundem habent effectum per se & immediate scilicet perficere operationem. Ad primum respondet Okam, delectatio vel non habet obiectum proprie loquendo, vel si habeat: sic suum obiectum erit dilectio vel cognitio rei dilectæ, quare sunt diuersorum obiectorum. **¶** Contra gaudium recto non dicitur quis de cognitione vel dilectione prosperitatis gaudere sed de ipsa prosperitate, dico igitur indeficiēter esse eiusdem obiecti hæc tria cognitionem, volitionem & gaudium. Et ad argumentum nego consequentiā. noticia enim intuitiua & abstractiua, pariter apprehēsiua & iudicatiua, volitio similiter & nolitio sunt eiusdem potentiæ & eiusdem obiecti. differunt tamē specie scilicet penes varios modos vitaliter immutatiois. **¶** Ad secundum respondet Okam cum Scoto, licet delectatio se sibilis possit immediate sequi sensationem sine actu appetitus sensitui, tamen delectatio volūtatis causatur immediate à dilectione, & dilectio à cognitione, & ita sequuntur ad diuersos actus. Dico hanc euasione nullam, nā ita delectatio sensus distinguitur ab actu profectu

Passio habet obiectum.

Passio est ipsi sensus presupponit actum.

tuo sicut gaudium à volitione tū etiam obiecti conuenientis sensatio non minus potens est in appetitu sensituo, actū causare profectiuū quā illic delectationē cōcludo igitur nūquā delectationē in appetitu sensituo sine eiusdem appetitū actu produci. **¶** Respondeo igitur ad obiectionem negādo assumptum. nam ad cognitionem sequitur dilectio: & ad hos duos actus sequitur delectatio. **¶** Ad tertium respondeo frequenter passionis nomen accipi pro actu, vt illic tristitia pro nolitione ad quā ipsa sequitur. **¶** Ad quartum dico eiusdem actus duos gradus æqualiter perficere potentiam: & tamen vnus non est alter, quare non militat obiecto

Prima conclusio: animæ passiones cōdistinguuntur actibus, actuumque moderatione aut refecatione moderantur vel refecantur, prima pars patuit ex maiori rationum apparentia quā pro opposito cōcluditur enim cōdistingui volitionem cognitioni aut ipsi animæ, per hoc quod potest manere anima aut cognitio manere non remanente volitione sed potest pariter manere obiecti nolitio non remanente tristitia, fugere autē ad nolitionū diuersitatem, quarum vna sit tristitia & non altera, fictitiū est. **¶** Secunda cōclusionis particula nota est ex passionum ab actibus dependentia. **¶** Vbi corollarē sequitur dupliciter fieri posse passionum ipsius appetitus rationalis moderationem aut refecationem secundum quod ex duobus causatur actibus: vno modo ex parte cognitionis, alio modo ex parte actus appetitiui. Exēpli gratia tristitiam refecat memoriæ obiecti ablatio aut eiusdem pranoliti in volitum permutatio.

Secunda conclusio huiusmodi passionum sunt accidentia vitaliter immutabilia, quæ ipsum appetitum felicitant aut infelicitant. **¶** Primam partem ostendo, potentia appetitiua eis tendit in obiecta, & hoc quisque experitur, videlicet aliter immutari animam cum tristitia quā absque ea. **¶** Secundam partem probō. nam vltimate bene vel male est appetitui immutationibus eorum, delectatio quidē solum felicitat & dolor infelicitat eundem gaudium volūtate felicitat, & bene est naturæ, tristitia infelicitat eam, & male est naturæ ipsius, quāuis enim ex delectatione exuperante aliquando in corpore detrimentum contingat: veruntamen ipsi appetitui sensitui bene est sic delectabiliter immutari: quāuis etiam possit aliquis dolor magnum corpori ferre commodum male tamē est appetitui sensitui sic immutari. De gaudio & tristitia idem dico in voluntate, videlicet tam respectu boni simpliciter quā mali simpliciter, vel indifferentis. bene vitaliter est nature per gaudii immutationem, & male per immutationem tristitiæ, & quia actui cognitui & actui appetitiui perficientibus naturam adueniunt passiones illæ. hinc dixi eas consummate felicitare atque infelicitare appetitum.

Sint incidentaliter propositiones: Prima. in his æterna felicitas æternaque infelicitas consummatur, consistit æterna felicitas in summi boni clara cognitione, in eius fruitione, & consummate in gaudio ex illis actibus consurgente, æterna autem infelicitas in detentionis pro hoc vel illo peccato cognitione, in eius nolitione, & consummate in tristitia ex illis actibus consurgente.

Secunda propositio. distinctis meritis, distincte felicitates, & distinctis demeritis, distincte demeritis, & distinctis demeritis.

Felicitas & infelicitas consummatur in passionibus.

Felicitates atque infelicitates meritis aut de meritis specie distinctis correspondent sic dicitur.

ritis, distinctae infelicitates, maiores vel minores secundum meritorum, vel im-meritorum mensuras deputantur: meritis enim specie differentibus gaudia specie differentia dantur. & demeritis specie distinctis pariter tristitia specie differentes ex nolitionibus specie etiam diuersis orta. prout sunt nolo pro isto peccato detineri, nolo pro illo &c.

Tertia propositio. duplex est beatitudo, essentialis videlicet et accidentalis prima summum bonum habet pro obiecto, secunda autem est gaudium ipsi beato ex alio obiecto consurgens prout gaudium de viatorum emendatione aut alium de ista augetur, minuitur interruptitur: non autem prima. ab ista liberare desistere potest beatus: non autem a prima. ¶ Duplex est pariter infelicitas seu poena. scilicet essentialis & accidentalis: illa est poena ipsi de merito in punitionem determinata. altera autem est poena aliunde accidentaliter consurgens: prout demonis tristitia de non posse illum vel illum ad peccatum perducere. ista augetur minuitur vel interruptitur. non autem prima: ab ista quis damnatorum desistere potest. non autem ab illa. ¶ Rursum duplex est damnati poena scilicet damni, & sensus. poena damni est priuatio beatitudinis pro tunc debita. Poena autem sensus est actus vel passio (ut dictum est) afflictiva. haec peccato actuali respondet. illa vero originali. Non affliguntur enim parui cum solo originali mortui. sed commo beatitudinis carent

Poena damni: poena sensus

Angelus hominis custos.

Primum dubium: an beatificetur quis extra caelum, & per contrarium extra infernum inflicetur. Respondendum est, beatum ubicumque fuerit aequaliter beatificari, & damnatum aequale cruciari, angelus noster custos continue summum bonum intuetur, caelestem videt curiam, nec ex nostro pecca-

to tristatur. demon pariter in hominis habitaculo tentans non gaudet ex peccatoris lapsu: nec vllum per hoc datur ei refrigerium: sed potius afflictionis accidentalium augmentum, dicunt aliqui, demones quocumque ierint ignem ferre diuina virtute, quia nobis non videtur deo actionem impediante, non igitur pro eorum commodo, sed inuidia deprauato affectu tentant.

Subdubatur: an felices illi spiritus angelici vel humani mereantur: & demereantur infelices. ¶ Respondendum non sunt enim extra merendi & demerendi statum. unde hominum status merendi et demerendi est citra mortem. Angelorum autem fuit temporis morula quadam qua in gratia sine clara visione dei cum sufficiency agendorum cognitione creati, in eaque suo libero arbitrio relicti, potentes erant mereri & demereri, ea autem elapsa merendi & demerendi status euacuatus est. fuerunt igitur per illam viatores: prout homines vita comite. ¶ Viator enim est rationalis creatura quae secundum diuinas leges ordinata est in statu merendi, & demerendi, quare christus quis mereri poterat saltem nobis, non tamen fuit viator: quia demereri non poterat secundum leges dei ordinatas. Christi autem mater quamuis diuinitus confirmata fuerit in gratia: pariter apostoli, veruntamen post eorum confirmationem fuerunt viatores, nam communibus legibus ordinatis non repugnabat eos mereri atque demereri.

non ex eius lapsu tristatur. nec ex demon gaudeat.

Viator quid sit: qualiterue angeli viatores fuerint.

Angelus quae animae qualiter in igne cruciatur.

Secundum dubium de modo quo in igne cruciantur spiritus. Respondeo fuit multiplex opinio: vna Thomae quod ex apprehensione disconuenientiae ignis, nam ex ea causatur nolitio, & ex nolitione tristitia

afflictiva. Contra: non est ex natura rei spiritui disconueniens. est igitur prius natura cum esse nolitioque esse disconuenientem. ¶ Secunda opinio est Henrici de gandauo imaginantis demonem non solum in igne. sed actione ignis cruciari deo infundente spiritui habitum quo ipse redditur actionis: atque passionis ipsius ignis susceptiuus. ¶ Tertia potest addi opinio, id scilicet fieri per virtutem aliquam supernaturalem igni superadditam quae sit diuina iustitiae instrumentum. Contra has duas imaginaciones. nam calor est accidens extensum, spiritus autem subiectum inextensum. igitur non est illius effectus capax. Praeterea ipsa sola ignis apprehensio non est naturae spiritus disconueniens: sed potius perficiens. ¶ Et set enim ad has obiectiones respondendum, actione ignis sic super naturali virtute agentis imprimi spiritui non calorem aut aliam corpoream qualitatem. sed spiritualem quandam qualitatem suo modo spiritui spiritualiter nocivam atque ledentem, ut sensibile sensui scilicet obiectiue immutantem spiritum, ex cuius cognitione causatur naturalis fuga & ex cognitione & fuga passio quadam dolori similis affligens spiritum. ¶ Quarta fuit opinio ad saluandum modum cruciaturum demonum, asserens eis data corpore in quibus actione ignis affligatur, prout animae corporibus coniunctae. Reprobatur per parisienses articulos haec assertio: tum etiam nequeunt corporibus uniri informativae: quod tamen necessarium esset, quinimo ipsa anima corpori intime praesente non ipsum informantem, non fieret per quacumque corporis lesionem dolor. Nequit demon in corpore assumpto operationes vegetatiuas vel sensitivas exercere, localiter autem motivas sic: prout ambulare, loqui, comedere:

bibere: non, autem nutriti: digerere, sentire, dolere. ¶ Quinta opinio dicit absque corporibus substantias spirituales poena spirituali puniri atque cruciari scilicet tristitia causata ex nolitione detentionis in igne pro tali peccato: praeter quam quidem poenam realium sumptis corporibus cruciabuntur anima sensitivo dolore actione ignis illa non consumentis corpora, deo ipsa conservata. Ex quo dolore nolito surget in voluntate tristitia noua: quare aliquo genere poene cruciabuntur tunc anima quo non demones has opiniones in quarto amplius examinanti, quarum vltima communis a doctis tenetur.

Numerari solent vnde dicitur ipsius appetitiuae passiones: scilicet amor & odium: desiderium & fuga, gaudium & tristitia, spes & desperatio, timor & audacia: et ira cui nulla assignatur opponi passio. Et quamuis non careat equiuocatione vocabulum cum quandoque pro actibus quandoque pro accidentibus istos actus concomitantibus capiatur: veruntamen hic secunda versus sum acceptione.

Causantur enim in passionibus huiusmodi ex duobus actuum generibus scilicet intellectus & voluntatis. Sex quidem primae ad potentiam concupiscibilem. Aliae vero ad irascibilem pertinent dicuntur: eadem nihilominus potentia scilicet voluntas et concupiscibilis et irascibilis nuncupatur: concupiscibilis respectu obiecti simpliciter ostensibilis vel mali, id est ostensibilis, sine rei arduitate. Appellatur autem irascibilis respectu obiecti ostensibilis boni vel mali cum ar-

Passiones vnde dicitur ipsi potest appetitiuae.

Passio voluntatis ex duobus actibus pro ducitur.

quitate & difficultate adipiscendi vel repellendi. dicitur igitur irascibilis pro quanto obiectum propter arduitatem et difficultatē eleuatum est super facilem voluntatis potestatem.

Dogmatizari solet amorē esse boni absolutē: desiderium boni ut abfētis: gaudiū boni ut adepti: pariter odiū mali absolute: fuga mali ut abfētis licet imminētis tristitia mali presentis siue iexistētis: sic igitur sūt tres respectu boni et tres respectu mali. Quo autē ad irascibile quā sibi arduū appropiat: dicitur spes esse boni futuri cum cōfidentia adipiscendi: desperatio boni futuri cum diffidentia: audacia mali futuri cum cōfidentia repellendi et oppugnandi: timor autem atque metus est mali futuri cum diffidentia repellendi. Ira autem est prāteritę offensę tristitia cum appetitu vīdētę. his hęc duo adiungo: primum hęc passiones secundū suos vitaliter immutandi modos, modis variis corpus realiter transmutant. Secundum, ad eas p̄nificant corporum dispositiones: secundum quas plurimum animabus insitum est sequi corpora.

Primū notabile. Nam tenue opus est perscrutari à quib⁹ actibus prānumeratę causentur passiones: quā aut sentio dicam. ¶ In primis de ipsa concupiscibili quo ad primam contrarietatum combinationem: volitio boni in se et cognitio naturaliter passionem quandam producunt, quā dicitur amor, aut magis propriē libido aut placētia ut no-

men amoris actui deputetur. nālitio autē mali in se & cognitio passionem illam efficiunt quā appellatur odium. aut magis proprie abhominatio seu horror. ut nomen odii pariter actui contrahatur, & dixi vtrubiq; in se, id est nominib⁹ re ad esse vel abesse non cōnotantibus: sed duntaxat obiecti bonitatem vel maliciā voluntati ostensam. ¶ Quo ad secundā combinationem dico, volitio qua voluntas vult bonum in se & cognitio q̄ inerit passionem causant naturaliter quę à plerisque dicitur desiderium, aut recti⁹ cupido vel concupiscentia. ut desiderii, vocabulum actui aptetur, nolitio verò qua vult malū in se: & cognitio, quod qua est nolitum malum inerit passionem causant naturaliter nomine fugam siue resiliationem.

¶ Quo ad tertiam combinationem. volitio quā vult bonum in se, & cognitio inexistentię gaudium efficiunt seu leticiam, nolitio mali inexistentię & cognitio inexistentię tristitiam causant seu angustiam.

De irascibili vero dici solet non esse passionem eius respectu presentis i existentis, & huius ratio est. nam quod inest nō habet ardui rationē p̄cauedum vel ad adipiscendū: respectu autē prāteriti est ira: & respectu futuri sūt reliquę. ¶ Quo igitur ad primā combinationem dicendum. volitio boni ardui atque difficilis absentis & adipiscendi, si fuerit cū adeptionis cōfidentia passionem causat quā accommodato nomine dicitur spes: si autem cum diffidentia gignit passionem quā appellatur desperatio.

¶ Quo ad secundam combinationem nolitio mali ardui atq; difficilis noliti in se: aut est cū cōfidentia repellēdi sic cau-

fat audaciam passionem: aut cum diffidentia sic timorē seu metum producit. sunt igitur spes & desperatio respectu boni. audacia verò & timor respectu mali. ¶ Quo ad tertiam speciem: ira est passio mixta ex tristitia prāteritę offensę & desiderio vīdētę. Sed an ipsa sit passioes illę due: an vna eis cōdisticta, vtrūq; dici potest, prout enim idem voluntatis act⁹ est volitio & nolitio: sic ab illo actu tertio causari potest passio vna simul appellanda gaudium & tristitia, aut spes & desperatio. et ita de aliis contrarietatum combinationibus respectu diuersorum obiectorum. Nec hoc impedit quin pariter due illę passioes scilicet tristitia prāteritę offensę et desiderium vīdētę valeant simul ira nūcupari, quinimo & ipsa tristitia desiderio ei assisente vocari potest ira, nomina ad placitū significant nec deest vsus.

¶ An enim vniuersaliter ad singulas prēnumeratas passiones, requirantur dictę combinationes boni & mali sub his cōnotationibus, ostēdo superius quod nō. dico enim obiecti nude ostensi, hoc est si ne boni aut mali connotatione, quod sit volitum & cognitum in se producitur gaudium. cum nolitione autem tristitia adiungo pariter gaudii & tristitię nomē sepe extēdi, tam respectu futuri aut prāteriti quā presentis, de his amplior libro de libero arbitrio fiet examinatio.

Secundum notabile: ex actib⁹

Suprā assignatis causatur huiusmodi passiones: nihilominus ex corporum verietate contrahunt animā ad passiones ipsas non modicā pronitatum varietatem. primo quidem ex appetitu sensitivo, & consequenter ex parte liberi arbitrii colligati, atque immerfi sui cui natum est condelectari atq; cōtri-

stari. ¶ Vbi hoc habeas documentum sensatio ipsam organi dispositionē obseruat in prosecutionis aut fugę production: sicque eiusdem obiecti sensatio facit i vno actum refugitiū, & in altero prosecutiuum propter obiecti ad corp⁹ sic dispositum conuenientiam vel discōuenientiam, similitudinem vel dissimilitudinem. veritatem huius ostendit lupi apprehensio in oue aut lupo, quo fit (teste Aristotele) animā insequuntur corpora: necessario quidem quo ad appetitum sensitivum. & inclinatiue quo ad liberum arbitrium: id enim ut ampli⁹ notas placuit hęc ex philosophię thesauris annectere, scilicet.

Corpori sanguineo anima imersa: est naturaliter læta: amatiua, pia, benigna, ad risum facilis, liberalis, potum & ciborum delicatorum cupida, & ad res venereas prona. ¶ In corpore autem clerico ipsa est naturaliter in agendis impetuosa, vigil, audax: animo elata, in arduorum honorum & administrationum appetitu, prona ad iram, facilēq; placabilis. & prodiga. ¶ In corpore flegmatico pigra atque somnolēta, pauiloqua, arduorum honorū atq; administrationum contemptiua, ad iram tarda, pauco cibo atq; potu contenta, ad venerem rara.

¶ In corpore autē melancholico timida, tristis suspiciosa, tacitē cogitabunda, solitaria: auara: in opinione pertinax: ad iram tarda. & implacabilis cum irata fuerit. has et alias quāplures pronitates contrahunt à corporibus animā. Et quoniā variis alimentis variantur corpora in qualitatibus: spiritibus et humorib⁹ quī sunt quędam passionū seminaria atque alimenta. hinc ex eis motum pronitates diuersificari oportet. Nulli enim dubium: ad timiditatem vel audaciam. spem

Atq; in se
quantur
corpora.
necessa-
rio quidē
quo ad ap-
petitum
sensitivū:
& inclina-
tiue: quo
ad volun-
tatem.

vel desperationem gaudium vel tristitiam ad iram atque furorem. & alias passionibus pronificare certa ciborum genera, quae autem sint illa ad quae suae passionibus non est praesentis speculationis aperire. idem de loci habitabilis conditione idem de anni temporibus hyeme: aestate. &c

Cum pariter corporibus dominetur astra. nec parum ab eis tam in manifestis quam occultis proprietatibus discriminatur. hinc ex ipsis contrahi possunt ad varios mores. actus & passionibus, incitamenta fomentaque varia.

Tradiderunt astrorum observatores faturno dominante genitare animam corpori sic qualificato coniunctam: pigram tristem, sollicitariam, timidam, avaram, suspiciosam, diu tenentem iram, pertinacem.

Ioue dominante genitare animam in corpore sic qualificato latam, honestam humilem, liberalem: arduorum atque conversationis malorum appetentem.

Marte sic dominante eam esse furiosam audacem: appetitum dominantem, vigilem, mobilem. Sole autem, eam fidelem, alticordis, honestam, piam: religioni deditam

Venere autem eam esse fidelem: laetam: benignam, gratam, amativam: piam, luxuriosam, musicae amatricem

Mercurio autem, eam esse ingeniosam, quarumcunque artium & scientiarum cupidam: modestam, facundam sermone. religioni deditam, iustam atque aliis fidelem. Luna autem sic praedominante genitare animam corpus sic qualificatum inhabitantem atque informantem esse graue stabilem, honestam, parentibus affectam & potui tardam. Haec enim authoribus vicia naturalia, aut virtutes nuncupantur. non quod in eis sit plena vicii aut virtutis ratio. sed ad huiusmodi pronificatio atque seminarium quoddam, animam ad certos mores continue sollicitans, cui fa-

piens dominatur. stulti autem indulgent. quorum in finitus est numerus.

Tertium notabile: dicuntur passionibus mentis, dicuntur & cordis sed vnde hoc dico, animae passionibus iuxta suos vitaliter immutandi modos corpus realiter imitant, appellatur enim mentis passionibus, passionibusque animi propter vitalem animae immutationem passionibus vero cordis propter reale corporis transmutationem: quia scilicet corporis transmutationem: quia scilicet corporis principaliter patitur cui seruiunt spiritus & sanguis, qui etiam illis passionibus diuersimode mouentur. In gaudio paulatim cor versus pectus dilatatur, in tristitia mouetur paulatim versus dorsum. In ira vero subito versus pectus. in timore subito versus dorsum: in verecundia subito ad utrumque, in angustia autem paulatim. Gaudium itaque dilatat cor. & tristitia constringit. in gaudio fit a corde spirituum effusio per corpus: in tristitia autem retentio. Et inde in gaudio calefiunt exteriora membra: & frigescit cor de pauperatum spiritu. In tristitia autem calefit cor in fieri frigescentibus exterioribus, finali autem effectu frigescent omnia nimia constrictione tandem suffocato calore.

Primum dubium: qualiter differunt refrenare passionibus, & eas moderare Respondeo: refrenare est cohibere ne suo impetu passionibus contra rectam rationem insurgant. Moderare vero est uti ipsis conformiter ad rectam rationem ubi oportet, quando oportet, secundum qualitatem materiae, quandoque excitando eas quandoque reprimendo: licitum enim esset exigente materia passionem furoris excitare. prout duci belli, aut pariter passionem veneris procreaturo prolem, alias frigidum. & ita de reliquis, quan-

Passiones cur cordis cur mentis dicantur

Passiones corpora transmutant.

Passionibus refrenatis & moderatio differunt.

uis enim de his quae a natura non laudemur neque vituperemur, per eorum tamen usum liberum vel libere permittitur sic.

Secundum dubium: qualiter astris dominetur prudens et sapiens complexionem.

Respondeo: primo & potissime quo ad proprios liberi arbitrii actus, quae tacunque sit inclinatio dominatur prudens. Secundo, partim quo ad inclinationum diminutionem videlicet per causarum contrariarum applicationem corpus contrarias dispositiones alterantium, quinimo potest ipsa natura complexio permittari. Tertio quo ad animae accidentia inclinationes contrarias facientia: prout sunt habitus per usum & exercitium virtutum acquisiti. Quarto quo ad fugam occasionum hunc corporis fomitem excitantium.

Quintum capitulum de habitibus.

Habitus est qualitas quaedam in potentia operatiua ex actu vel actibus naturaliter genita, remanens in ea transeuntibus actibus, inclinans habet immediate ad consimiles actus. Volens igitur non generari in eo habitum non exerceat actus: aliter ex actibus velit nolit producet habitus ad actus inclinationem.

Primum notabile, quorundam fuit opinio non condistingui potentiae ipsum habitum, videlicet habitum esse potentiam transeuntibus actibus dispositionem pronioremve ad similes. Aliis contrarium asserentibus: scilicet esse accidens ipsi potentiae superadditum. hinc propterea est nihil non accidentis susceptiuum esse habitabile. cum igitur deus sit ens simpliciter simplex: non est habitus habitabilis.

Prudens qualiter astris dominetur atque complexionem.

Habitus qui

Habitum nolens generari non exerceat actus.

Secundum notabile: variae sunt habitus acceptiones: quibus postergatis prout subiecta materiae quadrat, utar vocabulo supra diffinito: ubi enumeratae sunt ipsi habitus proprietates aequitibus conclusionibus amplius explananda.

Prima conclusio: habitus est qualitas ipsi potentiae operatiuae condistincta & huius motuum est experimentale ratione firmatum scilicet, quoniam transeuntibus actibus reperitur potentia operatiua magis quam prius inclinata, magisque prona ad consimiles actus, etiam omnino alio circumscripito: & nulla foret huius ratio nisi transeuntibus actibus fuisset aliquid in ipsa potentia operatiua derelictum, postea ipsam inclinans ad consimiles actus: igitur est concludendum aliquid dereliquit: et illud quidem est qualitas ei inherens, peculiari nomine habitus.

Secunda conclusio: naturaliter generatur: ostendo. posito aliquo actu etiam in voluntate, non est libera eius potestate impedire habitus productionem ex tali actu. igitur ipsa non libere cooccurrit effectiue ad eius productionem: si ergo comproducat, id facit ut natura. Dico tamen voluntatis habitum non postea actum producere nisi libere cogente ei voluntatem. patet igitur quod actus necessitat voluntate ad habitum: habitus autem non eam ad actum necessitat

Tertia potest ex vno actu saltem valde intenso generari habitus quinimo etiam dico ex vno actu remisso. probo, submultiplex potentia potest in submultiplicem effectum. igitur ex actu remisso habitus producet remissus secundum actus remissionem. ubi aduerte ex eius remissione, multum non habitum sed dispositionem vocat. propterea quoniam non est de difficili mobilis a subiecto, ni-

Habitus est accidens ipsi potentiae condistinctum.

hilominus quamvis nomina ad placitum significant, dico ipsum mereri nomē habitus, nam esse eiusdem speciei cum eo, quin immo fiet habitus intensioris pars, non igitur requiritur illa tanta mobilitatis à subiecto difficultas: sufficit permanentia transeunte actu.

Habitus quomodo crescat atque intendatur.

Quarta conclusio: hoc modo exactibus generatur habitus videlicet ex vno actu vnus habitus, deinde ex secundo actu alius habitus intendens primū: & ex tertio actu & sequentibus consimiliter, illi igitur habitus partiales sese intendunt et vnum totalem habitum constituunt, habitus enim qualitas est gradualiter infinite diuisibilis, infinitas scilicet continēs partes proportioales, quarum qualibet est habitus.

Habitus est qualitas permanens à actu transunt c.

Vinta conclusio: habitus est qualitas remanēs in potentia operatiua transeuntibus actibus, vbi duo taguntur. Primo potētē idēitas ē eadem enim potentia est habitus in qua suus actus. Exempli gratia, ex actibus voluntatis generatur habitus in voluntate ex actibus intellectus in ipso intellectu. nec ex vnus potentia actibus generatur habitus in alia potentia, nequeunt actus appetitus sensitiui: aut ipsius intellectus generare voluntatis habitum aut cōtra. **S**ecundo tagitur ipsius habitus permanentia transeuntibus actibus. **H**inc concludit habitum esse qualitatem à suo actu specie distinctam. **Q**uasi obiciat: actus frequētatus intendit habitum, igitur est qualitas eiusdem speciei cum ipso. **R**espondeo. antecedens est in rigore falsum intellectum de formali intentione, intellectum autem accipi debet intēdi effectiue, id est actus frequētatis nōnum generat habitum ex quo cum habi-

tu precedente fit vnus habitus intensior

Sexta: ipsius habitus officium est inclinare, inclinare autem ad actum est partialiter producere actum, sic nō inclinatur nisi quādiu actū producit. **P**osset nihilominus subtilisādo imaginari inclinationem esse quandam nisiū atque conatum ad actum, quem etiā habitus faciat circumscrip̄ta ipsius actus productione, et huic suffragari videtur experientia. nam post p̄nitentiam reconciliati percipiūt se ad vicia inclinos, nec tamen inclinationibus consentiunt. videntur igitur esse inclinationes sine actu productione.

Habitus officium est inclinare ad actum.

Septima: habitus inclinatur immediate dūtaxat ad actus similes, id experientia docet. **Q**uare vnus potentia habitus nō producit alteri actū put habitus cognitiui nō efficit appetitiuos actus: nec habitus appetitiui actus cognitiuos agēs p̄ modū. hitus. Nec eiusdē potentia habitus actū specie differentem ab illo à quo genitus est. Exempli gratia, habitus vnus articuli dūtaxat ad illius assensum, habitus dilectionis dei non nisi ad dei amorem immediate inclinatur.

Octava conclusio: habitus ad proprios actus immediate et ad quosdam alios mediate inclinatur. **I**nclinare immediate ad actum est efficientia ipsius actus attingere sine actu medio quem producat: mediate autē inclinare ad actum est mediante actu proprio coefficiente alterum actum inclinare ad eum.

Inclinare immediate.

Ex quo sumeretur regula: ipse habitus ad omnem actum producibile à suo proprio actu mediate inclinatur, put habitus

præmissarum mediate ad conclusionis assensum, id est mediante suo actu producente assensum conclusionis, habitus pariter amoris finis inclinatur mediate, id est mediante suo actu ad actus mediōrum hinc sumpta est hæc cōmunis doctrina. **O**mnis habitus inclinatur mediate tollere impeditiuum sui proprii actus & ponere conduciuum. **A**n autem vere efficienter habitus attingat actum ad quem dicitur mediate inclinare, probabile est quod non, nō enim pater efficiēter productionem prolis filij sui attingit cuius tamē dicitur causa mediate, esse itaque causam mediatā, est esse causam causā.

Habitus ī sola potētia per actū frequētationem ponendus.

Nona conclusio. In sola potentia per actuum frequentationem inclinabili ponendus est habitus, nec nisi respectu actū ad quos ipsa sic est inclinabilis, ostendo. nam ex huiusmodi inclinatione deprehensus est habitus, vt lucidē ex motiuo patuit, quo supra probatum est habitum esse qualitatem ipsi potentia distinctam.

Habitus ī quibus potētis sūt reperibiles & quibus non.

Sequentur corollaria. Primū. Non est in potētia mere naturali habitus, scilicet in agente sine cognitione, prout in lapide vel igne, non enim lapis post frequentem ascensum vel descensum, nec ignis post frequentem calefactionem reperitur inclinatus, & ita de alijs. Idem de vegetatiua potentia dico, fateor in talibus potētis naturalibus posse exercitio quandoque aliqua auferri impedientia actum vel induci coadiuamina, nō tamen per modum habitus agentia, prout amplē libro 2. de causis proprietatis xv. ostendi.

Secundum corollarium. Nō est habitus in organica potentia motiua, vt est talis, patet, non reperitur post motuum frequentiam inclinatus, atque per

modū habituatiōis pronior, tū etiā tales motus eius non sunt qualitates ei cōdistinctæ, igitur non sunt habituum generatiui. **P**ræterea actus maior habitum generat intensiorem, at que magis disponentem ad actum similem, sed contingit actum motiuum seu motionem maiorem magis potentiam motiuam indispōnere quā disponere, igitur non gignit habitum.

Præterea habitus ille in membro esset qualitas motiua membri, & per consequens non posito impedimento ipsa continuē membrum moueret. Concludo igitur ex operatiōibus imperatis potentia motiua nullum generari habitum: secus ex actibus imperantibus in voluntate, aut etiam in appetitu sensitiuo.

Tertium corollarium. In potentia sensitiua exteriori siue cognitiua siue appetitiua non generatur habitus, patet præcedenti motiuo. Tum etiam quo ad cognitiuam exteriorē, in ea sūnt dūtaxat noticiæ intuitiua, illæ autem nullum generant habitum, alias produceretur ibi actus intuitiuus absente obiecto, & eadem est de appetitiua exteriori ratio.

Quartum corollarium. In sensu interiori tam cognitiuo quā appetitiuo est habitus quo ad aliquos actus, & quo ad aliquos non, non est quidem habitus quo ad actus intuitiuos, vt supra de exteriori ostendit, quo autē ad abstractiuos, iudicatiuos & appetitiuos, sic patet, quādam bruta videmus disciplinā & eruditionis capacia, & per actuum frequentationem acquirere quorundam operum consuetudinalem quādam peritiā sub arte vel industria cadentium, hæc enim consuetudinalis peritiā habitus est cognitiuus, directiuus eorum in illis artificialibus, & eadem est de appe-

titu sensitivo interiore ratio.

Habit⁹ &
species dif-
ferunt.

Vbi aduerte differre in sensu speciem & habitum cognitium nam species est obiectoꝝ in complexe sensorum, habitus autem cognitius complexorum. species pariter ab obiecto sensato causatur, habit⁹ autem cognitius a iudiciis non igitur solum in intellectu aut volu- tate reperitur habitus.

Quintum corollarium: quorundam actuum sunt habitus in intellectu, & quorundam non. patet, noticiarum intuitiuarum non sunt habitus: omnis enim intuitio ab obiecto & potentia patitur. abstractiue pariter apprehensue ponuntur a speciebus causari, iudicatarum autem sunt habitus, nam per actuum frequentationem fit ad act⁹ similes pronificatio atque inclinatio. vt patet de consuetis credere aliquid a quib⁹ vix per motiua fortia auferri potest credulitatis inclinatio. Sextum corollarium: in voluntate sunt habitus, patet ex inclinatione atq; pronificatione per actuum exercitium maior quam ante ipsum.

Rimum dubium: an respectu quo

Primumcunque actuum voluntatis fit habitus. Est vna opinio quod non. dicens in sola illa potentia esse ponendum habitum qui est ad vtrumque contrariorum indeterminata: & non in illa qua necessario coagit

Habitum & intellectum negant aliqui respectu principiorum & voluntate respectu actuum ad quos est determinata.

positis omnibus requisitis: nam in ea non est opus inclinante. Concludunt si opinantes in intellectu respectu principiorum non esse habitum, cum necessario coagat intellectus positus eorum noticiis apprehensiuis: pariter nec in voluntate respectu felicitatis, cum nullus possit nolle felicitatem: aut summam velle miseriam. ¶ Videtur itaq; dicere beat⁹ Thomas non esse respectum dilectionis dei habitum acquisitum, cum voluntas sit ad dilectionem ita

determinata, cum nequeat in oppositum

¶ Contra assensus pramissarum cum assensu bonitatis consequentiae necessitant intellectum assentire conclusioni: prout apprehensiones principiorum ad eis assentiendum, pariter secundum probabilem opinionem efficax volitio finis cum iudicio necessitat ad finis volitionem: nichilominus tam ex assensu illius conclusionis quam ex volitione medii causantur habitus: igitur haec necessitatio productionis actus non est ratio sufficiens negare habitus productionem.

¶ Tum etiam eorum motiuum est inuoluntarium: videlicet ex quo potentia iam naturaliter positus causis inclinatur: igitur non indiget habitu inclinante. Contra quod inclinatur potest magis inclinari alias post primi habitus productionem quam in illa potentia produceretur similis habitus: cum iam potentia per habitum illum inclinatur. potest enim fortius inclinari sic ad propositum intellectus cum apprehensionibus terminorum naturaliter inclinatus principiis. assentiri potest fortius inclinari. s. habitu illis apprehensionibus coagente: pariter voluntas cum ostensione summi boni inclinata potest plus inclinari: scilicet coagente habitu: & ita in reliquis.

Secundum dubium: pro quo obicitur

Secundumcunque potentiam operatiuam naturalem esse habitabilem. ¶ Nam tria sunt duntaxat principia ad naturalia opera videlicet complexio, compositio & vnitas: sed sine alicuius horum permutatione potest potentia naturalis per operum frequentationem, aut melius aut deterius in similia opera, ergo per habitum: consequentia patet cum maiore: & minorem probat experientia in hominibus similis complexionis quorum

Habituari nonnquam apparet potentia quae non habitatur.

vn⁹ est comestioni aut potuit: aut quarum rerum digestionem assuefact⁹. Alter summo diurno: alter aeri atque calori vt viticolae, fornaciarii, fabri, vitriarii, cursores: talibus enim assueti multo melius non assuetis se habent. ¶ Respondeo: prout libro secundo de causis proprietate. xv. negando minorem, in prenumeratione enim experientis non fiunt illa sine principiorum naturalium permutatione. Primo: quidem per certi cibi vel potus assuefactionem acquiritur membrum complexio cibo vel potui proportionalis.

¶ Secundo: pariter ex somno acquiritur corporalis dispositio dormitionem requirere qua omnia laeditur natura. ¶ Tertio, in fornaciariis & huiusmodi iuxta fornacem assistentium consumitur ex frequentia humidum roridum aptum per ignem bulire, quo consumpto minus leduntur. ¶ Acquiritur etiam corporalibus calori vel frigori expositis quaedam densitas per quam assueti facilius illa tolerant. nam durum difficulter a causa extrinseca patitur. ¶ In reliquis pariter laboribus partes exercitatae sunt solidiores: & ad supfluitatibus puriores atq; fortiores.

¶ Et generaliter non reperitur in talibus facilitatio ex assuefactione absq; aliqua reali permutatione in principiis naturalibus facta, quare non per hanc facilitationem concluditur sufficienter vllum illic generari habitum.

Ex dictis sequitur corollarium: duplex est assuefactio, pure intentionalis & realis. prima quidem est habitus proprie dictus, videlicet sine reali permutatione in principiis, acquisibilis per naturam ex actu vel actibus & non aliter atque ad similes actus inclinans (non est hic de habitu supernaturali sermo) assuefactio autem realis est quaedam habitus quae cum frequentationem ope

Habit⁹ & assuefactio differunt. Duplex enim assuefactio.

rationum acquiritur per realem in principis naturalibus permutationem factam, & talis est a materiali agente factibilis non ad aliquos actus inclinans potestiam: nec est qualitas spiritualis. sed corporea prima vel secunda, aut ipsummet agens a quo remotum est vel additum ali quod impediens aut iuuans, subiugo de potentia sensitiva exteriori patens exemplum: potest videndi dispositio absq; habitu meliorari, videlicet in oculo per pelliculam vel humoris ablationem, aut per eius subtiliationem, aut ingrossationem vel aliam qualitatiuam impressionem. Exemplum de potentia motiua. Acquiri potest complicabilitas quaedam atque contrahibilitas per oblationem vel contractionem humorum aut partium aut aliorum impediendum, vel per qualitatum molificantium aut consolidantium impressionem: quod oleis & vnguentis fieri solet. quibus membra redduntur agilia, & magis animae obediunt in actum atque motionum membrorum exercitio, cui iuuamen praebet in anima esse habitus varios cognitiuos atque appetitiuos per actuum frequentiam acquisitos prompteque membrorum exteriorum directiuos. Exemplum de vegetatiua, potest quis parilata assuefactione veneno nutriri cuius probatio fuit in puella napello nutrita & in altera iusquiamo non quidem habitu sed corporea qualitate impressa quae fuit animae instrumentum, quo ipsa veneno dominabatur & coagente calore napellum conuertebat, vel iusquiamum in corporis substantiam. Exemplum habes in re inanimata simile quae potest absque habitu acquisitione disponi ad actionum vel passionum facilitatem. Redditur enim baculus plicabilior ex frequenti eius plicatione qua fit

quedam subtilis aliquarum partium cō fractio, aut viscositatis dissolutio. Non igitur in his omnibus cogimur habitum alserere.

Habitus coëfficit actum: eū que totum comproducit: & non nisi in specie similem. Nec potentia exiens in actum habituata valet ipsius habitus efficientiam impedire. Neque impedire pariter certam actus intensiōem ab habitu prouenientem. Nec sufficiens est ipse cum sola potentia suum genere actum.

Notabile: quorūdam fuit opinio conuersum habitus ad actum non esse efficientiē: quam opinionem tenens Durandus distinctio ne. xxiiij. quest. ii. tertii sic obiicit: omnis causa intendens effectum esset sufficiens per se inducere gradū ratione cuius effectus sit intensior: & per consequens habitus posset in aliquem actum saltem remissum sine concursu potentię. Preterea: habens habitum opinatiuū nō asētit clarius quā ante habitū: ergo habitus non coëfficit actū. ¶ Ad primū nego antecedens intelligendo per se id est sine alterius causę cōkursu. ¶ Ad secundum concedo antecedēs: assentit enim intensius. ¶ Replico: habitus esset infinitus, pariter actus: videlicet ex circulatione efficientię deduco, primus actus habitum producēs sit: & iā iste habitus pductus superaddet illi actui certū gradū nouū: & iste nouus gradus actus nouū gradum habitus: & iste nouus gradus habitus iterum nouū gradū actus equalem: & iste nouus gradus actus nouū gradū habitus equalē: & sic sine statu cū sint causę naturales & nullus nouus actus vel habitus

Habitus non per efficientiā circulationem generatur i finitus.

impediatur superaddere gradū aliquem equalem, igitur. ¶ Ad argumentū satis difficile. Dico dupliciter posse saluari non esse actū vel habitum infinitū per huiusmodi circulationē. vno modo ex finita limitatione potentię: tā in efficiētia quā in vitali immutatione, propter quam in huiusmodi circulatione tandē esset in aliquo nouo habitu vel actū status, scilicet nihil efficiente, propter potentię incapacitatem. Secūdo modo ponendo effectus & causę inēqualitatem scilicet quia actus habitū non ei eque intensum producat, aut habitus non actū ei eque intensum. nam in tali circulatione etiam infinita non produceretur actus vel habitus infinitus, & hoc propter continuam remissionem effectus ad suam causam.

Prima igitur conclusio: ipsius habitus ad actum concursus est vere efficiētię. probo, est causalitas & nō alterius generis tum etiam queritur gratia habitus sit ipsius actus intensio maior.

Habitus ad actum causalitas est efficiētiā.

Secunda conclusio est actus totus a potentia totusve ab habitu. primū patet. sine efficiētia potentię non coëfficit habitus. secundum pariter ostēdo, eadem est ratio de vna ipsius actus parte & de alia. quando igitur propter habitus præsentiā atq; efficiētiā pducitur actus intensior, quā produceretur a potentia sine habitu. non est imaginandum illius totius actus intensioris vnam partem esse separatim a potentia & alteram ab habitu, quinimo a potētia & ab habitu est quilibet eius pars. exemplum habes de iuuante alterum ad portandum pondus. nam vterque totū portat idem, pariter de motiuo potentiam

aut aliud motiuum iuuante ad alicuius assensus productionem. totus effectus ab vtroque producit. fateor quandoque aliter fieri posse scilicet seperatim causis applicatis. sit enim actus pcedens habitum qui per aduenientem habitum intendatur ipse intensus non est totus ab habitu.

Habitus aliquis an immediate actu a suo proprio producere valeat.

Tertia conclusio, habitus non nisi actum specie simile actui producenti eum coëfficit, aut saltē actum obiectiue communicantem cum illo, patet. nam per inclinationem ad huiusmodi actum deprehenditur habitus ipse atque habitū distinctio. ¶ Illam particulam. aut saltem &c. superaddidi, quoniam dicere fortassis quispiam in intellectu habitum propositionis singularis affirmatiue immediate ad assensum sue particularis, & in voluntate habitum obiecti particularis, prout volent fortiter aggredi immediate ad actum consumum volo fortiter agere inclinare qui ab illo specie differt, pariter i intellectu habitum totius copulatiue immediate vtriusque partis assensum, & in voluntate habitum tertium finis & medii immediate vtriusque proprium actum efficiere. Nolens tamē hęc concedere dicat in his omnibus requiri proprium ipsius habitus actum, aliter non coaget. Sed replico. habitus intellectiue productus a iudicio existentię rei per noticiam intuitiuam producto. causat immediate i rei absentia iudicium quo iudicatur fuisse, & istud iudicium specie effert ab illo pariter in voluntate habitus amoris causati per intuitiuam obiecti, postea in eius absentia inclinatur immediate ad eiusdem obiecti amorem, qui tamē specie ab illo distinguitur. Hęc aliqui concedunt, sed

nolens concedere dicat ad primū, nō ab habitu, sed a noticia abstractiua causari iudicium illud, ita quod quēadmodum intuitiua iudiciū producit quo iudicatur obiectū esse, sic ab abstractiua causata a ppria specie rei aliquādo intuitiue, causatur iudiciū quo iudicatur illud fuisse. & concedo hoc esse iudicium euidentis nō autē per se notū cū non significat intuitiua ad ipsum causandū quo autem ad aliud obiectū de voluntate ponēdo ambos illos amores esse eiusdem speciei non esset difficultas concedēdo vero amorem aliquē suo modo intuitiuū diceretur habitum nō ex eo causari vel ipsum causatū non nisi ad amorē illius speciei effectiue immediate concurrere.

Quartā conclusio. Nequit potentia habituata exiens in actū coëfficientiam illius habitus impedire: nec impedire certam intentionis latitudinem ab habitu prouenientem, ita quod posito voluntatis concursu elicentis actum velit nolit coagit habitus, & velit nolit erit actus intensior quā sine habitu esset cum eodem voluntatis conatu. Sequitur Corollarium, quamuis consentire inclinationi subiaceat liberi arbitrii imperio, nō tamen ipsa inclinatio, signanter iam ad actum premisso voluntatis cōkursu nec ex hoc cōclude ipsam absolute ad gradum necessitari quē superaddit habitus, nam potest voluntas non agere, sic igitur adeo liber est excessus sicut totus actus sine habitu esset. ¶ De habitibus enim quorum actus libero subiaccēt arbitrio intelligitur illud Aristotelis, Habitibus utimur cū volumus.

Habitus ad actū coëfficientiā nequit impedire voluntas elicentis actū.

Vinta conclusio. nequit habitus cum sola potētia exire in actum inductiue ostendo, quoniam si fuerit potētię appetitiue, sic ad actum re.

Habitus nequit cum sola potētia efficiere actum.

quiritur obiecti cognitio. si autem potentia cognitiva fuerit, habitus ille est iudicatus cum apprehensiones sint ab obiectis vel speciebus, assensus autem non sine apprehensione causatur.

Habitus an absque motivo valeat ad assensum invidentem eroduce:

Dubium an in prepositionibus inevidentibus requiratur cum apprehensione motuum qualiter ante habitus acquisitionem requirebatur, & ad assensum conclusionis iam prius per demonstrationem notificatam per se demonstrationem prout ante habitum.

Respondeo: homini habituato non requiritur motuum quale prius patet. traesuntibus demonstrationibus cum postea proponuntur conclusiones quibus sumus habituati mox eis assentimur & idem de propositionibus fidei vel aliis inevidentibus non refrigando motiva, quibus dudum moti assentiebamus.

Dices forsitan requiri voluntatis imperium aut motuum necessitas quale ad primum assensum generativum habitus. Hinc non videtur quadrare hominum experientia mox sine actu voluntatis credentium his quibus assentire habituati sunt. tum etiam de carentibus usu rationis: id in sensu interiori locum non haberet.

Non corrumpitur habitus per solam actuum cessationem. Conclude igitur anime rationalis habitum fore naturaliter incorruptibilem qui careret contrario: prout & species intelligibilis per naturam existit indelebilis: solet etenim poni ipsius habitus cum habitu incompensabilitas qualis est actus cum actu: non autem actus cum habitu. Sic habitus non per habitum: sed per actum corrup-

peretur.

Rimumno tabile. Tripliciter corrumpitur aliquid: scilicet

per subiecti corruptionem: per con-

servantis ablationem: & per formaliter aut virtualiter contrarium adveniens.

Virtualiter quidem quod potest producere effectum contrarium, cuiusmodi est actus respectu habitus oppositi. nam potest habitum contrarium producere.

Primo modo corrumpitur ipsius bruti habitus: & species cum quo simul interit anima species pariter atque habitus potentie sensitivae hominis, per eius mortem vel per organi sensus corruptionem corrumpuntur: si res ita habeat quod illa accidentia toti composito vel organo inhæreant. Secundo modo noticia intuitiva atque actus appetitus intuitivus definit per obiecti absentiam Tertio modo solet poni ipsius habitus corruptio per actum oppositi.

Prima conclusio, non corrumpitur habitus per solam actuum cessationem. ostendo, potest per certum immo per satis longum tempus conservari sine actu & eadem est quantitas temporis ratio: cum diurnitas non sit res aliqua positiva adveniens atque contraria.

Obijciens experitur quis sine contrario actu obliuisci conclusionum habitualiter praescitarum, quod non nisi defectu exercitii per habitus corruptionem salvari potest: ergo sola actuum cessatione corrumpi potest. tum etiam consulitur repetere scita ne memoria decidant quod non esset sine habitu corruptibilitate per solam actuum cessationem.

Respondet Okam in quarto questione. xii. in responsione ad primum dubium inquiens: potest dici quod deus non conservat quando deficit exercitium actus diu. Aliter (inquit) potest dici quod

Corrumpi aliquid contingit tripliciter.

Habitus non corrumpitur per solam actuum cessationem etiam quantum diurnitas fuerit.

ex frequenti intellectu & volitione potest generari & augeri aliqua qualitas corporalis quae est conservans habitum in intellectu & voluntate, ideo ad corruptionem illius qualitates corporales conservantis, sequitur corruptio habitus in anima. illa autem qualitas corporalis corrumpitur per actionem extrinsecorum agentium, quae continue agunt in corpore alterando diversimode, cuiusmodi sunt elementa, & alia corpora multa propter quorum actionem corrumpitur qualitas illa corporalis, quando non augetur per actuum intellectus & voluntatis frequentationem, & haec (inquit) videtur esse ratio quare corrumpitur habitus in intellectu & voluntate per cessationem actuum. Istud puto merè fictitium, scilicet a quolibet actu anima imprimi corpori qualitatem permanentem: non videtur cui parti corporis inhæreant huiusmodi qualitates, aut qualis earum actio conservativa habituum. Varij sunt etiam animae actus non transmutativi, corporis tamen habituum productivi. Tum etiam potest anima separata eorum recordari quae in corpore gessit, atque absentibus illis qualitatibus retinere habitus acquisitivos in via. Praeterea non videtur vnde esset causarum extrinsecarum corporaliu contrarietas ad illas qualitates ab actibus corpori impressas, & cur potius unius quam alterius fuerit obliuio, vel corruptio unius habitus potius quam alterius. Dico igitur ut prius huiusmodi habitus intellectus aut voluntatis non deleri sine actuum contrariorum adventu sed hoc unum est possunt ab actibus suis tanto tempore impediri ut omnino deleri videantur, & modus est iste, in suis enim actibus sopiuntur habitus voluntatis per actuum intellectuum defectum: & sopiuntur habitus intellectui ca-

rentia apprehensionum occurrentium ex speciebus producibilium. sopiuntur vero species intelligibiles defectu suffragii fantasmatum, cum sit necesse intellectum fantasma speculari. aut defectu aliorum motuorum speciebus appropriatorum ad hoc quod agant. Nam non agunt nisi motu a certis rerum noticiis cum suis obiectis aliquam similitudinem & habitudinem habentium. subiectum autem fantasmatum est corporeum vel ab eo in hoc dependens, quare per eius alterationem possunt fantasmata deperire.

Secunda conclusio, foret per naturam incorruptibilis habitus intellectus aut voluntatis qui careret contrario: prout & ipsa species intelligibilis. patet: non corrumpetur ex hypothesis per contrarium. nec etiam ad subiecti corruptionem: nec pariter ex conservantis absentia cum nullum sit eius conservans inesse habitus vel speciei nisi ipsa potentia: secus de suorum actuum exercitio. Praeterea non obstat magna corporis alteratione: transiens quis per etatis transmutationes recordatur in senectute alicui in pueritia cogniti: cuius usque nunc nunquam recordatur fuerat: quod est permanetiae speciei intelligibilis usque nunc indicium, & eadem est de habitu ratio. Quare ex opinione asserente non posse propositioni impossibili contradictionem explicari, aut oppositis principiorum se notorum assentiri, nec posse odiri summam beatitudinem, aut amari summam miseriam habitus illorum actuum essent per naturam incorruptibiles.

Tertia conclusio, Solet poni habitus cum habitu sicut actus cum actu incompensabilitas, non autem actus cum habitu, ultima pars est clara, nam quantum in vicio habituatus potest actum contrarium elicere

Habitus aut species contingit tandiu sopiri atque a suis actibus radium impediri ut oio delicti esse videantur.

Habitus cum habitu aut actus cum actu incompensabilitas.

post cuius transitum adhuc percipit se inclinatum: igitur stetit actus ille cum habitu opposito. Quo autem ad primam partem est communis opinio, quod actus reperiens in potentia habitum oppositi, nunquam habitum producit quousque omnino refecatus atque corruptus fuerit habitus ille, & ita non per habitum corrumpetur habitus, sed per actum vel actus precedentes. **Contra.** Causa solum virtualiter contraria cuiusmodi sunt habitus possunt se compati: tum etiam maior est habitus cum actu contrarietas quam cum habitu: nam habituum contrarietas virtualis est: & solum ratione actuum eminenter in eis contentorum, sed est composibilitas habitus cum actu, igitur cum habitu. Præterea ad hoc est experientia, nam per virtutis exercitium quis experitur se ad illos actus dispositionem atque magis inclinatum non cessante omnino inclinatione ad vitia, ergo in aliquibus gradibus manent habitus contrarii. Non est igitur improbable prout calor & frigiditas se in aliquibus gradibus compatiuntur, sic contrariorum actuum habitus.

Habitus supernaturaliter infusi quilibet sunt corruptibiles.

Primum dubium de habitu supernaturaliter infusorum corruptibilitate.
Respondeo de infusis eiusdem speciei cum naturalibus dicendum est ut de istis, de infusis autem non per naturam producibilibus secus: quales asseruntur fides, spes, charitas, in baptismo collata, quæ à multis ponuntur pariter à solo deo debiles: quare peccatum non attingit gratiæ formalem corruptionem, cum mortale sit aliquando pura omisio. Demeritoriè autem sic: scilicet per peccatum mortale demeretur quis subtrahi ab ipso deo gratiam: sic enim per hæresim subtrahitur à deo habitus

fidei infusus: & per desperationem habitus spei infusus.

Secundum dubium incidentale quid & qualiter operantur infusi habitus. Respondent plerique eos non sine habitibus acquisitis inclinare ad actus, & horum quidem motuum est experimentale. Puer in sylva nutritus non reperitur per habitus illos inclinatus ad eorum actus, alias, quæ sunt fidei cognosceret. **Corollarie** sequitur non efficienter ad primum actum concurrat infusus habitus.

Habitus infusus qualiter operetur.

Quid igitur sit dicendum respondetur esse à deo infusibiles habitus sine alijs acquisitis inclinatos: esse pariter infusibiles alios non sine acquisitis aut æquivalenti suffragio productivos actuum. **Primum** ostendo. Sunt ab ipso deo infusibiles eiusdem speciei cum acquisitis. **Secunda** pars est communis dogmatizantium de fide, spe & charitate supernaturalibus, quæ ab acquisitis specie differunt. **Dicunt** nonnulli ad actum meritorium requiri esse ex gratia videlicet efficienter, alijs asserentibus sufficere fieri cum gratia, hoc est assistente gratia, non enim est presentis speculationis decisio huius.

Tertium dubium, an verum sit universaliter hoc commune dogma, omnis habitus inclinatur ad prompte expedite & delectabiliter operandum.
Respondeo non quantum ad tertiam particulam. Ostendo, habitus intellectivus non est huiusmodi, cum non ipsius intellectus sed potentiæ appetitiuæ sit delectatio.
Pariter habitus poenitendi non inclinatur delectabiliter poenitere seu tristari de peccato, id enim repugnantiâ includit.

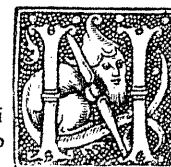
Habitus quicunque cum inclinet ad delectabilem operandum.

Apparenter enim hæc poneretur regula conditionem actus in hoc sequitur habitus. cum igitur tristitia sit de his quæ nobis nolentibus accidunt. gaudium autem de his quæ nobis volentibus accidunt. nec sit potentiæ cognitiuæ huiusmodi passio hinc conformiter triplex distingueretur habitus: quidam ex nolitione atque odio genitus inclinansque tristabiliter: quidam ex volitione inclinans per oppositum, quidam neuter videlicet cognitiuus neutro modo inclinans.

Contra: voluntatis habitus ex volitione genitus potest cum iudicio difformiter habere secum tristitiam: pariter habitus ex nolitione genitus potest cum iudicio carentiæ rei nolite habere gaudium: igitur &c.

Hinc concludo omnem habitum ex actu genitum esse in hoc neutrum: secus ponendo ex passione habitum generari. **Fateor** communiter per actus reflexos accidere voluntati gaudium agentis conformiter ad habitus. gratia exempli: qui de peccato poenitens tristatur, gaudet quia tristatur, sed id non est ex inclinatione habitus poenitentia, nec id indeficienter accidit: cum nec semper actus eliciatur reflexus.

Sextum capitulum de libertate ad bonitatem vel malitiam requisita.



Libertas est conditio ad bonitatem aut malitiam necessaria. **E**cceffaria bonitatis moralis aut malitiæ conditio est libertas sine qua non meretur operatio laudem aut vituperium: hinc propter id quod nobis inest a natura (teste Aristotele) non laudamur neque vituperamur. & Augustinus libro de vera religio

Libertas est conditio ad bonitatem aut malitiam necessaria.

ne ait: usque adeo peccatum voluntarium malum est: ut nullo modo sit peccatum si non sit voluntarium et idem Augustinus libro de duabus animabus: non nisi in voluntate peccatur: & ibidem nusquam nisi in voluntate peccatum est.

Sed id intellige primario: secundo autem in operationibus aliarum potentiarum effectiue imperatis ab ea. hinc nulla bruti operatio aut hominis vsu rationis carentis est moraliter bona vel mala.

Primum notabile: actus moraliter bonus est operatio libera conformis recte rationi dictanti de omnibus circumstantiis requisitis. Actus autem malus est operatio libera difformis recte rationi dictanti de omnibus circumstantiis. **Trahuntur** itaque tres conditiones ad bonitatem actus moralis requisitæ: scilicet libertas, conformitas ad rectam rationem & omnium debitarum circumstantiarum integritas. Ad moralem autem malitiam libertas, difformitas ad rectam rationem & alicuius debite circumstantiæ defectus aut alicuius male positio. has tres conditiones tria sequentia capitula declarabunt nunc igitur de prima: pro qua sit conclusio. Non est sine libertate in operatione bonitas moralis aut malitia: id auctoritatibus supra patuit: ratione autem ostenditur: requiritur facultas in opposita. tum etiam per hoc à bono naturæ distinguitur bonum moris. & à malo malum:

Actus moraliter bonus pariter & malus quidem tresque conditiones ad moralem bonitatem requisitæ.

Ro cuius maiori elucidatione multipliciter obijcio. **Primo:** humiliatio bouis et asini qui domi-

num suum cognouerunt, fuit moraliter bona: cum fuerit honor patrie. Secundo: asinae balaam locutio: cum fuerit prophetia

¶ Tertio: baptismatis susceptio in paruulo: cum sit ei gratia meritoria, atque peccati originalis deletiua: ¶ Quarto: innocentiam violenta mortis perpessio pro christo: cum per hanc aureolam martyrum meruerint.

¶ Quinto: christi operationes: cuius anima non erat in oppositum flexibilis. Sexto: beatorum atque etiam damnatorum actus: ad quos a deo preueniente ipsi ne celsantur.

¶ Septimo: viatorum in gratia confirmatorum. ¶ Octauo: actus pro primo instanti creationis angeli vel anime elicito, est moraliter bonus vel malus: & pro illo instanti non est potens non elicere eum nisi one quod est quando est, necesse est esse.

¶ Nono: actus tempore naturalis continuationis: cum sint eiusdem speciei cum seipsum quando eiciebantur. Decimo: volitiones mediorum ad finem ad quos ne cessatur voluntas ex efficaci volitione finis. Undecimo: amor quo primus angelus inordinate se amauit erat naturalis qui fuit moraliter malus quoniam demeritorius.

¶ Duodecimo. Amor summi boni intuitiuus: aut odium summe miserie ponendo eos actus necessario sequentes noticiam. Decimotertio, primi motus facti morosi atque nimium continuati sunt moraliter mali, qui per continuationem non desinunt esse naturales. Decimoquarto: cogitationes materie illecebrosae morosae cum periculo consensu permixtae, non repressae, sunt imputabiles etiam absque

voluntatis actu: et sunt ex hypothese naturales.

Decimoquinto. post volitionem efficacem orandi transeuntē continuatione orationis etiam cum inaduertētia est moraliter bona. quoniam est satisfactoria et non est libera. Decimosexto omni actu voluntatis circūscripto, ommissio dilectionis dei pro tempore pro quo viator tenetur est culpabilis, cum sit praeccepti transgressiua, et illic non est libertatis usus cum sit sine actu. ¶ Decimosextimo, obligatus matutinas adire dormiens ex culpa, non experge factus omittit culpabiliter matutinatum tempore: & non est pro tunc ommissio illa libera. cum tunc ligetur liberum arbitrium.

¶ Decimo octauo. Carentia iustitiae in paruulo est culpabilis cum sit mortalis, et non est libera. Decimono, multae demeritorum atque ebriorum et etiam dormientium operationes sunt culpabiles, cum sit de eis confitendum, quae tamen sine liberi arbitrii usu sunt.

Vigesimo. martyrum passiones erant moraliter bonae quoniam meritoriae: & non erant voluntariae: immo ab extrinseco illatae.

Vigesimo primo cessante malo liberi arbitrii usu euentus sequentes sunt culpabiles et sunt non liberi. patet non effectiue a voluntate,

Vigesimo secundo. mandanti imputantur gesta mandatarii etiam carentis usu rationis: qui nec ab eo, nec ab illo libere fiunt,

Vigesimo tertio: bruti animalis operatio quandoque domino suo est culpabilis. Exodi. xxi. si bos cornupeta fuerit ab heri et nudius tertius et contestati sunt dominum eius: nec recluserit eum, occi-

deritque virum aut mulierem: & bos lapidibus obruetur: & dominum eius occident: sic igitur vterque punitur.

Vigesimo quarto: operatio exterior imperata, est moraliter bona vel mala, ut concedunt omnes, sed quae non recte appelletur libera per eius efficientiam a libero actu, ostendo: quoniam illo actu libero posito, non minus naturaliter producit, quam posito illo actu interiori, producat passio vel habitus: sed non denominatur libera ipsa passio aut etiam habitus: igitur nec exterior operatio.

Bos & asinus nec proprie deum agnouerunt nec ei honorem patrie exhibuerunt.

Ad haec obiecta respondeo. Ad primum nec verè cognouerunt dominum nec verè honorem patrie ei exhibuerunt: sed per modum cognoscentis atque exipientis se habuerunt: scilicet miraculose ab ipso deo pulsati sunt: atque moti genua flectere et reliqua exercere qualiter exerceat verè cognoscentis dominum: prout deus dicitur irasci vel furere. id est, per modum irascentis atque furentis se habere: scilicet puniendo qualiter homines illis passionibus affecti procedere solent, forte certa imaginatione fantastica ab ipso deo immissa mouebantur: non quidem imaginatione obiectiue de deo: quoniam sicut visus non est sensatiōis soni capax sic nec sensus aliquis exterior vel interior est capax cognitionis substantiae immaterialis: immo nec materialis: sed dum taxat accidentis. hinc non est beatificabilis anima bruti.

Propheta cuius conceptio potest eiusque multiplex accipio.

Ad secundum respondeo: extenso prophetae vocabulo secundum eius ethimologiam procul fari: potest bruto comminari propheta, id est talium locutio procul a naturali cognitione distantium etiam sine significationis vocum aut rerum

significatarum cognitiōe: nec oportet huiusmodi locutionem prophetica esse moraliter bonam vel malam.

Stricte autem sumpto nomine prout diffiniuit. Cassiodorus. in prologo libri psalmorum: prophetia est diuina inspiratio rerum euentus immobili veritate demonstrans: sic nulli competit bruto.

Ad plenam enim prophetiae rationem requiritur intelligentia interpretatiōis visionis: aliter non dicendus esset propheta sed videns. Fuit theodorus in confilio Toletano condemnatus, asserens prophetas non intellexisse visiones atque prophetias. Ad argumentum igitur distinguatur nomen, accipi potest prophetia pro radice scilicet pro interiori lumine super naturaliter infuso, et sic non est in ea bonitatis moralis aut malicie ratio. Alio modo pro illius luminis effectu: prout est locutio prophetica. Et duplex potest esse. vna deo coagente, immo ad talem locutionem ipso necessitante organa vocis, qualiter obsecutus a spiritu loquitur, videlicet spiritu organa mouente, eoque formante et dearticulante verba. Balaam enim volens (requirente balach) maledicere populo dei necessitabatur benedicere. Alia potest esse prophetica locutio homine cum directione luminis prophetici libere loquente, sic enim esse contingit moraliter bonam, immo etiam malam, cum aliunde posset circumstantia vicians aduenire. prout est finis vanae gloriae vel aliud, potest enim cum peccato mortali stare donum prophetiae.

Ad tertium respondeo, negando illam passiuam baptismatis susceptionem in paruulo esse meritoriam. dico enim nec ipse nec baptizans, nec offerens meretur ei sed christus, ipse enim meruit generis humani reconciliationem, ianuam caelestis aper-

Propheta & videns differunt.

Propheta non est gratia gratia faciens: nec ea requiritur imo actus eius contingit esse vitiosum.

tionem, et sacramentis efficaciam, in quo libet enim sacramento ab habente vsum rationis rite suscepto dantur due gratie. Vna personalis motui bono suscipientis correspondens. Altera sacramentalis sacramento correspondens, primam suo bono motu meretur suscipiens. Alteram autem christus nobis meruit. & quamvis requiratur in baptizante intentio baptizandi aut agendi quod intendit ecclesia. non tamen requiritur hac intentio meritoria. immo nec moraliter bona. patet. vbi circumstantia vanæ gloriæ vel cupiditatis luctu intentionem illam viciaret, nec pariter in eo aut parentibus requiritur fides cum infidelis verè baptizet. sufficit igitur ecclesiæ militantis vel triumphantis fides. ¶ Ad quartum supponendum. Baptismus fluminis est aquæ ablutio cum debita intentione. baptismus fluminis dolor peccati. Baptismus autem sanguinis est mortis perperatio pro christo. Amplius, aureola est quidam fulgor in signum excellentis victoriæ contra mundi, carnis, vel demonis pugnam in parte corporis, in qua beatus victoriam exercuit. prima est martyrii. secunda virginitatis, tertia prædicatorum. quare patet aureolam esse accidentale non essentiale beatitudinis præmium. Supponendum est insuper quod meriti ratio constituit in diuina actus ad præmium acceptatione: loquor de merito apud deum. quare licet actus meritorius sit in libera hominis potestate. non est tamen immediate in eius libertate esse meritorium. Sequitur Corollarium. quamvis de lege ordinata nullus actus sit æternæ beatitudinis meritorius nisi fiat in gratia. sua tamen absoluta potestate posset deus viatorè ei grati habere, atque actus eius sine tali gratia seu quietate superaddita acceptare. ¶ Ad ar-

Meriti ratio in quo consistat ane de necessitate requiratur gratia que sit anime accidens.

gumentum igitur dicunt nonnulli deum speciali priuilegio eis vsum rationis accelerasse, secundum quem elicerunt volitionem passionis mortis pro christi fide formaliter imperatiam, per que aureolam martyrii meruerunt. id quidem fecisse potuit deus. an autem fecerit nescio. & supposito non fecisse dicunt alii meritorium duntaxat diuinam acceptationem connotare. & quoniam acceptatione posset deus aliquod non liberum. scilicet cui sol cras elucescet, vel super quem lapis cadet beatificetur. id dicunt meritorium: istud non videtur plenè vocabulo meriti quadrare: quod aliquam laudabilitatem ex parte merentis importare videtur. Illi enim cui sol elucesceret non propriè diceretur beatitudo ex suo merito conferri: sed ex diuina liberalitate tantum. sic & de innocentibus dicendum verum tamè id in nomine consistit, quare nec vim faciam.

Ad quintum dico. in christi anime fuerunt actus varii & variis temporibus, aliqui mere liberi, reliqui non. nec nisi in actibus liberis fuit plena bonitatis moralis ratio. secus de merito. ipsa enim à sue creationis instanti semper fuit summe beata beatitudine secundum communem opinionem gratis ei collata: secundum autem alio: quam pro illo eodem instanti meruit, videlicet per actum natura præcedentem ipsam beatitudinem: aut etiã per alios actus sequentes: videlicet priuilegiatè præmio præcedente meritum: aut etiam ipsomet actu beatifico: sic scilicet idem sit meritum & præmium, & prius forte natura meritum quam præmiu. Alia autè bona ab illo instanti ei collata cuiusmodi dotes corporis & reliqua, ipse se sibi meruit.

Meritum an duntaxat acceptationem connotet

Beatorum actus multiplices nec ad quoslibet necessitati.

Ad sextum dico. beatos ad actus beatitudinis essentielles necessitari: & damnatos ad actus punitionis essentielles. verum tamen quo ad alios multos actus suo relinquuntur arbitrio: et ab istis desistere possunt eosque repetere. non autè ad actus malos transire valent beati, nec dñati ad plene bonos deo ordinatè, non eis coagere.

Beatitudo an à solo deo efficiatur.

An autem a solo deo sit efficienter beatitudo, est vna opinio tenens, ad vitalem imitationem requiri potentiam immutatè efficientiam & consequenter beatitudinem esse à deo potentia coagente. Alia opinio ponit ad vitalem imitationem sufficere inhærentiam, atque beatitudinem esse efficienter à deo solo. primam huius opinionis partem de inhærentia credo veram. Secunda autè non est certa. Dico igitur, utrumque posset deus facere: quamvis magis quadret rationi præmiu ipsum esse totaliter à præmiantem. & idè de actibus damnatorum suæ punitioni essentialibus dicendum.

Confirmatio liberorum actus admittit.

Ad septimum respondeo. confirmatio admittit aliquorum actuum videlicet consiliorum atque indifferentium: aut etiam præceptorum affirmatiuorum non pro tunc obligantium liberam flexibilitatè ad opposita. quod si ad aliquos actus sub præcepto cadentes diuina interueniat præuentione voluntatè necessitas, dico in eis non esse plenam moralis bonitatis esse rationem, nec sequitur eos non esse meritorios, cum potior meriti ratio in diuina acceptatione consistat. Confirmatio enim est quadam stabilitas in bono malum non admittens, ex speciali dei ordinatione proueniens, determinantis ad malum non coagere: & ad donum non deficere intelligo secundum speciem & gradum confirmationis. Multiplex est enim cõ-

Confirmatio quid sit.

firmatio, aliqua maior. Alia minor. Confirmatio enim sola in gratia non admittit mortale, veniale autè sic. quia non tollit gratiam prout in apostolis. Confirmatio sola in bono non admittit actum malum: inclinationem autem ad ipsum compatitur.

Confirmatio multiplex.

Confirmatio in bono & inclinatione boni, nec actum malum, nec ad ipsum inclinationem admittit, qualis est in beatis: pariter in viatrice Christi matre in qua non surrexit motus turpis, vel reuera rationi deformis.

Ad octauum respondeo. Cum hac propositione de inesse, voluntas nunc elicit actum. stat huius propositionis veritas, voluntas potest pro tunc non elicere actum. positio autem istius inesse erit alterius depositio, nec huic obuiat illa philosophi auctoritas intelligenda in sensu composito, scilicet hæc est necessaria, omne quod est si est, est. quare non est illa ratio asserendum non potuisse angelum in primo sui instanti mereri, vel demereri: secus esset de mortali demerito: propter scilicet gratiæ assistentiam cum qua deo pro illo instanti angelum creauerat, similiter de primo parente.

Ad nonum. admissa determinati temporis naturali actus continuatione dico non esse pro tunc in eo plenam bonitatis moralis. aut maliciæ rationem.

Ad decimum supposita tali necessitatione dicendum esset de illis mediore actibus: prout de opere exteriori comparatione ad interiorum actum efficacem.

Ad undecimum concessio cum doctore subtili primum angeli actum inordinatum fuisse sui ipsius amorem amicitie quo deinde sibi immoderate beatitudinem concupiuit: dico illos fuisse actus liberos. prima enim boni vel mali radix ponitur amor. hinc (teste Augustino de-

cimo quarto de ciuitate) duo amores du-
as fecerunt ciuitates. Amor dei vsque ad
cōtemptum sui ciuitatem dei. Amor au-
tem sui vsque ad contemptum dei, ciui-
tatem dyaboli: quod si respectu beatitu-
dinis offensa ponatur more quorundā
aliquis amor non liber, dico vt supra.

Beatitu-
do multi-
pliciter i
ordinate
appetit po-
test.

Dicit ille doctor posse aliquē imo-
derate velle beatitudinē, aut quia inten-
sus debito. aut citius quam conueniat,
aut non ex causa debita, scilicet sine me-
ritis. aut aliis modis quib⁹ aq̄ viciatur.

¶ Ad duodecimum. dico vt supra.

¶ Ad decimum tertium. dico culpabili-
tatem esse in libera continuationis cō-
placētia, aut in libera omiſsione repres-
sionis ei possibilis.

¶ Ad decimum quartum. idem dico.

¶ Ad decimum quintum solet dici hu-
iusmodi continuationem sine aduerſen-
tia esse secundario liberam a volitione
effectiue inchoante: et ita moraliter bo-
nam. ¶ Sed quicquid sit dico non sepe
ad satisfactionem requiri opus moraliter

Satisfac-
tio nō se-
per requi-
rit opus
moraliter
bonum.

bonum, quinimmo quandoq̄ sit per
opus malum, prout esset horarum vel
miseriarum propter inanem gloriam ce-
lebratio, secus de satisfactione merito-
ria. Dico praterea valde vtilius esse vo-
litionem inchoatiuam non interrompe-
re quam sine ea opus continuare, etiam
euagatione non culpabiliter interueni-
ente. nam volitionis continuatio aut re-
petitio & bonitatem & primum adau-
get. Quantum enim ad praxiam mate-
riam longe refert an voluntaria sit, an in-
voluntaria mentis euagatio.

Ad decimum sextum dico: non so-
lum in commiſsione esse libertatis vsū
sed etiā in omiſsione actus. ista enim est
libertas contradictionis.

¶ An autem ad omiſsionem liberam re-
requatur oſſeſiua operis omiſsi cognitio
Videtur respondere negatiue beatus tho-
mas prima secundę quærens, an possit ef-
se voluntaria sine actu, cum videatur de
ratione voluntarii cognitio.

Libertas
omiſsiois
an cogni-
tionē ope-
ris omiſsi
requirat.

Respondet eo mō requiri ad volun-
tarium actus cognitionis, sicut & act⁹ vo-
luntatis vt scilicet sit in potestate alicui⁹
considerare & velle & agere, & tunc si-
cut non velle & non agere cum tempus
fuerit est voluntarium: ita etiam non cō-
siderare. Contra. non est libero arbitrio
possibile sine cognitione potentiam exci-
tare intellectiuā ad certam obiecti cōsi-
derationem, igitur sine cognitione omiſ-
sio considerationis talis obiecti non est
libera, tum etiam cuiuscūque obiecti o-
miſsio considerationis semper esset libe-
ra. patet: omni actu secluso non est volū-
tati maior facultas libera ad excitandam
vnus obiecti cōsiderationem quam alte-
rius. ¶ Quare teneo oppositum.

¶ Obiicies: preceptum sit forti credere
cras certo articulo, & cras ex obliuione
culpabili omittat tam credere quam vel-
le credere, omiſsio erit cras libera quoni-
ā erit culpabilis: & tamen sine cognitiōe

¶ Respondeo: si causa obliuionis nō fu-
erit culpabilis nec libera. nō erit cras o-
miſsio culpabilis, si autem fuerit volun-
taria, iam in omiſsione vel cōmiſsione
eius fuit culpabilitas & non cras in omiſ-
sione.

Omiſsio-
nis impa-
tabilitas
pro quo
tēpore cō-
trahatur.

Ad decimum septimum. respondeo
cum regula generali. Quæ ex libera cō-
miſsioe vel omiſsione præcedēti sequū-
tur extra vsū rationis, sunt ad liberam
cōmiſsionem vel omiſsionem præce-
dentem referenda, non quod in sequen-
tibus sit bonitatis moralis vel maliciæ ra-

tio. sed in libera commiſsione vel in o-
miſsione præcedente.

¶ Aliaregula. Lex aliquid præcipiēs cē-
setur eadē obligatione impeditium ex-
ecutionis præcepti prohibere, quare li-
bere eliciens aliquid impossibilitatiū
peccat, & in eo pro tunc contrahitur to-
tius obligationis mandati culpa. exem-
pli gratia. in proposito tota omiſsionis
præcepti de eūdo ad matutinas culpa est
in dormitionis volitione. aut in libera o-
miſsione impediendi eam cum potuit:
vbi tamen a causis naturalibus sine cul-
pa necessitatib⁹ induceretur somn⁹, nō
esset culpabilis omiſsio cum ad impos-
sibile obligetur nemo.

Origina-
e pētūm
qualiter
dicatur
volunta-
rium.

Ad decimum octauum solet respon-
deri peccatum originale paruuli esse vo-
luntarium: non quidem voluntate pro-
pria sed aliena. & quamuis istud ad actu-
alem culpabilitatem non sufficiat, suffi-
cit tamen ad originalem: quod declarās
Durandus distinctione xxx. secundi di-
cit voluntatem Adē posse dici interpre-
tatiue volūtatē omnium posterorum
qui descensuri erant ab eo per viam na-
turalis propagationis mediate vel imme-
diatē. quia ipsi pro se & pro tota poste-
riate collatū fuit mun⁹ iustitię originalis
Alii aliter declarāt dicētes, qd si tota po-
steritas tūc interfuisset cōsensisset iustiti-
am dari Adē sub illa conditione: quare
nunc carentia iustitiæ dicitur paruulis i-
terpretatiue voluntaria. Sed quæro qua-
liter sciant isti qd tota posteritas in hoc
consensisset: nescio profecto an tāto pe-
riculo totā posteritatem exponere volu-
issent. Aliter posset dici quod consensisset
vel consentire debuissent conside-
rata dei ordinatione in hoc constituētis
Adam totius posteritatis caput.

Ad decimum nonum de operibus

dementium, ebriorum, ac dormientium
Respondeo: quamuis inter illa tria gene-
ra aliqui differentiam ponant: non tamē
pertinenter. nam possūt omnia huic p-
posito pertinentia reperiri paria.

Actus de-
mentium
ebriorum
ac dormi-
entium.

Dico igitur. contingit dupliciter e-
os affici vno modo manente aliqua rati-
onis scintilla, scilicet non plene aliena-
to: non plene dormiente: nec plene e-
brio, & tunc non est difficultas ope-
ra eorum libere imperata esse impu-
tabilia. Alio modo omnino in eis li-
gato rationis vsu, & hoc dupliciter: quo-
niam aut sine causa culpabili: & sic ope-
ra eo durate facta nō sunt culpabilia de
fectu voluntarii. Si autem ex causa cul-
pabili sit ligatio ratiōis inducta, hoc du-
pliciter aut ex causa culpabili quæ fuit
desiderium operum sequentium tempo-
re ligamīs aut ex causa culpabili quæ nō
est tale desiderium. Et vtroq̄ modo du-
pliciter: aut culpa fuit per condignā di-
splicentiam præmedata habito aliquo
lucido intervallo: scilicet inter culpā &
ligationem vsus rationis: et sic opera se-
quentia non sunt culpabilia. nam radix
fuit purgata a malicia. Si verò emendata
nō fuerit illa causa culpabilis. nec fuerit
operū sequentiū desiderium, nō sunt pari-
ter culpabilia cum nō imperatiue ex ac-
tu libero: sed ex aliquo mere naturali
surgant: prout ex naturali motu appeti-
tus sensitiuū aut vegetatiuū: permere autē
naturale non fit quis de non peccatore
peccator: aut de peccatore non peccator
Si autem illa causa culpabilis fuerit desi-
derium, dicunt aliqui opere sequētia esse
imputabilia. gratia exempli: in dor-
miente pollutionem. contra quod præ-
cedens ratio militat: tum etiam cōtin-
git præcedentibus æqualibus desideriis
sequi in vno pollutionem, & non

in alio: qui tamē aequaliter quod in se fu-
it fecerunt. igitur aequaliter culpandi sūt
Præterea exterior operatio nihil nouæ i-
putabilitatis addit actui interiori: quare
dico omnia sequentia esse ad præceden-
tem commissionem vel omissionē libe-
ram reducenda, in qua tota residet mali-
cia. ¶ Sed dubiū oritur bonum de mag-
nitudine grauitatis illius primę commi-
sionis aut omissionis libertate: an aggraue-
tur secundum ea quæ de facto sequuntur,
an secundum omnia quæ sequi possunt. gra-
tia exempli: volitio inebriationis an tam
grauis sit solū quot dispendia sequetur
an tā grauis quod dispendia possunt sequi
nō videtur primū quoniam priusquam
illa dispendia vel incommoda fiat talis vo-
litio suā habuit maliciā. Præterea nō sub-
iacebit potestati eius tēpore ebrietatis
quod fiant vel nō fiant. Nec videtur secundū
aliter illa volitio infinitę esse malicia
cū infinita alia sequi possint. ¶ Respon-
deo igitur: ex præsentī circumstantia p-
sonæ mēsuratur grauitas illa: scilicet ex
præsentī futurorum commissorum vel
omissionum verisimilitudine sumpta ex
personę & aliorum appetentium circū-
stantia: quidā enim sunt in ebrietate mi-
tes & somno dediti. Alii tunc furibundi
homicidia, incendia, adulteria, & huius-
modi patrātes. ex tali enī cōditiōe perso-
næ surgit vitandę ebrietatis obligatio à
quod volitio suā propriā retinebit grauitatem
siue talia sequantur siue nō ppter forte i-
mpedimentum: quinimo ex personæ circū-
stantia contingere potest omnino purga-
ri à malicia potationem inebriatiuā: p-
ut ex inuincibili ignorātia fortitudinis
vini aut alterius ebrietatē causantis. An
autē omnis potus inebriatiuus scitus es-
se talis sit peccatū. Respondeo nō. quic-
quid plerique dicant: immo licet ex causa
rationabili prouocari: prout medicorū

Actus nō
ex euentu
aggrauatur
secundum
nūm
sed
penes ve-
risimilitu-
dinem.

Potus in
ebriatiu-
ex quo
suam su-
mar cul-
pabilita-
tem.

consilio pro recuperanda sanitate. quis
enī & teneretur ad hoc & meretur: nec i-
oppositum valet eorum motuum de mē-
tis alienatiōe. nam sine culpa potest mē-
tis alienatio aut ligatio vsus rationis pro-
curari prout somno. Dico igitur potum
inebriatiuum culpabilem nō, quia mē-
tis alienatio: sed quia sine rationabi-
li causa sumitur talis potus mens aliena-
tius: ¶ Ad vigesimum de martyrum
pœnis dicit beatus Thomas prima secū-
de quæst. vi. articulo. v. duplex esse vo-
luntarium: quoddam secundum actio-
nem scilicet effectiue à voluntate. Aliud
secundum passionem, cuiusmodi passio-
nes martyrum, quia volitæ.

¶ Hoc non satisfacit quoniam potest
actiōem deus aut passionem etiam nul-
lo illorum modorum voluntariam acce-
ptare: & sic extenso nomine erit merito-
ria. non autem moraliter bona. Dicere-
tur forte quod non passio: sed passio-
nerantia equanimis est moraliter bona.
Nec hoc satisfacit: nam tolerantia nō est
quid effectiue à voluntate condistinctū
passionibus. Dico igitur moralem eorū
bonitatem in voluntate fuisse. ¶ Ad vi-
gesimum primum respondeo: vt prius.
Circa quod quæri solet, an euentus sequens
facto præcedenti addat bonitatem vel
malitiam.

¶ Respondet beatus Thomas prima secū-
de quæst. xx. arti. v. si talis euentus fuerit
præcogitatus, addit bonitatem vel mali-
ciam: si autem nō fuerit præcogitatus hoc
dupliciter, quoniam vel iste euentus est
vt plurimum sequens tale factum: & sic
addit bonitatem vel maliciam. si verò ta-
lis euentus solum de per accidens sequi-
tur. sic non addit bonitatem vel malici-
am. hæc verba Thomę quamuis vera:
sunt tamen cruda quoniam transibit:

Euentus
qualiter a-
ctui præ-
cedenti ad-
dat.

Pœnā trā-
quillita-
tis po-
tius magis
turbatiua
grauis pu-
niuntur.

actus priusquam fiant tales euentus: quā-
do enim est ipse actus, nondum sunt eue-
tus. ergo non eum aggrauant. quādo pa-
riter fiunt euentus non plus est actus, er-
go tunc non aggrauatur actus. ¶ Dico
igitur in actus elicitioe fieri tale boni-
tatis vel malicię augmentum confurgēs
ex præsentī euentuum verisimilitudine:
scilicet qui probabiliter existimatur se-
qui. ¶ Ad vigesimū secundū dico vt su-
pra, scilicet totā maliciam in volitione
mandandi residere quę ex præsentī veri-
similitudine sequelę dispendiorū aggra-
uatur, & equalem retinet maliciam hæc
volitio siue sequuntur ipsa dispendia siue
non. nam fecit quod in se fuit ad hoc quod
sequuntur. fateor tamē ipsam dispendio-
rum executionē in foro humano puniē-
dam: vbi non semper deterius peccatum
grauius punitur. & hoc quoniā legis hu-
manę finis est humana tranquillitas. hinc
in eo fore grauius puniuntur opera hu-
manę tranquillitatis magis turbatiua, &
quandoque sine culpa. ex causa tamen
in eo foro iuste irrogatur pœna. iuxta re-
gulam iuris in sexto, sine culpa nisi sub-
sit causa non est aliquis puniendus, pœna
bigamię, & alię quandoque per virtutis
actum contrahuntur.
¶ Ad vigesimum tertium dico idem. sci-
licet omnem illius maliciam residere in
volitione vel omissione libera recludē-
di bouem suum cornupetam, huius au-
tem malicia ex dispendiorum futurorū
verisimilitudine aut timore probabili
sumitur. quę equalem retinebit malici-
am siue sequuntur siue nō. secus de irro-
ganda temporali pœna.
¶ Ad vigesimum quartum respondeo la-
tam esse differentiam. nam operatio ex-
terior quamuis ad interiorem naturali-
ter sequatur, sequitur tamen per modū
imperii. non autem habitus vel passio,

quare rectius quā passio vel habitus ap-
pellanda est libera.

Radicis libere & neces-
sario ortorum non alium
de liberorum non est
diuersa bonitas mora-
lis vel malicia: intelligo imputabi-
liter: i quo sensu dico operationem
exteriorem non interiori addere
bonitatem vel maliciā: scilicet pro-
pter operis exterioris ex interiori
naturali sequelam.

Primū notabile. ex liberis acti-
bus volūtatis naturali sequela tria
oriuntur siue producuntur accidē-
tium genera: videlicet passiones,
habitus, & operationes imperata. quib⁹
varias corporis transmutationes super-
addo.

Exterior
operatio
naturali
efficiētia
est ex in-
teriori.

Secundum notabile contingere
potest operationem à duplici radi-
ce libertatē habere. & sic quāuis ab
vna produceretur naturaliter. pos-
set tamen ab alia imputabilitatem alteri
cōdistinctam recipere. huiusmodi esset
operatio exterior à duobus actibus inte-
rioribus imperata, aut ab vno formaliter,
& aliunde interpretatiue imperata.
Ppter hoc supradixi nō aliud liberorū

Rima conclusio. non est vl-
la ipsius habitus bonitas vel mali-
cia imputabilis, patet. deest liber-
tas & manet nolentibus nobis. dicitur e-
nim bonus aut malus non formaliter,
sed effectiue seu inclinatiue. quia scili-
cet ad actum talem inclinat, ponendo
pariter actui passionem condistinctam
residet in actu bonitas vel malicia.

Habitus
nullā ha-
bet impu-
tabilitatē.

Exterior operatio nō addit interiori moralem bonitatē aut malitiam.

Secunda cōclusio: operatio imperata, est formaliter bona vel mala sed non diuersa laudis aut vituperii imputabilitate. ¶ Prima pars patet. ¶ Secundam ostendo. primo ratione. Non subiacet libero arbitrio (posito actu interiori) operatio exterior, sequatur vel non sequatur: igitur eius sequela nō est ei ad nouam bonitatem moralem vel maliciam computanda: alias pure naturale haberet propriam atq; condistinctam laudis aut vituperii rationem. Præterea faciens equaliter quod in se est, debet in bonitate & malicia equaliter haberi: sed efficacem eliciens volitionem ad quam propter impedimentum libero non subiacens arbitrio non sequitur exterior operatio: ipse equaliter quā in se est facit. ac si secuta fuisset. igitur equaliter debet ei ad bonitatem vel malitiam computari. cum enim fecerit quod in se fuit vt exterior sequeretur operatio: non per eum stetit quin fieret operatio. ipsa igitur debet ei equaliter ad bonitatem morale vel maliciam computari. Exempli gratia, duorum in aliquo sagittantium equaliter eū occidere volentium. vnus occidit, alter non vento ad laetus complente sagittam, vtrique debet equaliter computari ad maliciam.

¶ Secundo idem auctoritatibus patet: Augustini primo de li. arbi. c. iiii. si cui non contingat facultas concubendi cum coniuge aliena. planum tamen aliquomodo sit eum cupere: & si potestas detur eum esse facturum: non minus reus est quam si in ipso facto deprehenderetur. Ad idem Hugo de sacramentis libro secundo parte. xiiii. c. vi. differens meritum non est. si equalis voluntas habeatur.

¶ Ad exponendas autem auctoritates quæ in contrarium sonare videntur, di-

endum dupliciter intelligi operatione. Exteriori actui interiori bonitatē vel maliciam addere. ¶ Vno modo per actus interioris inequalitatem. Alio modo seruata intensio actus equalitate. Primo modo non est dubitanda quæstio nam quo ad suum actum solet voluntas in operis exterioris executione intendi quandoque autem remitti. intendi quidem in opere delectabili: & remitti, in opere pœnali. Et sic intelligēda est hæc Augustini auctoritas dicentis: voluntate sola quilibet miser efficitur: miserior tamen quando potestas peccandi in opere completur. hoc est verum quoniam in operis executione redditur vt plurimum voluntatis actus intensior.

¶ Secundo autem modo equalitate seruata scilicet datis duobus interioribus actibus eiusdem speciei aq; intēsis differētib; solum penes hoc quod ad vnum sequitur operatio exterior, & non ad alterum propter certum impedimentum non subiacens libero voluntatis arbitrio: vnus sit moraliter melior cū operatione exteriori, aut plus mereatur quā alter. & in hoc sensu verificatur pars quæstionis negatiua, atq; p ea auctoritates.

¶ Contra quam sunt obiectiones.

¶ Primo. diuersis præceptis prohibentur. gratia exempli, circa materiam furti prohibetur actus exterior: hoc præcepto, non furtum facies. actus autem interior hoc præcepto, non concupisces.

¶ Secundo. iuste grauius punitur quis pro vtroque quam pro interiori tantum cum sint duo peccata. Tertio. confitendum est de operationibus exterioribus.

¶ Quarto. duorum equaliter volentium occidere vnus occidat, & alter non: pri-

Exteri ori addere ē dupliciter intelligibile.

Exterior operatio & interior cur duobus prohibetur præceptis

Punitur opus quādoque ex culpa quādoque ex cā. & quādoque ex culpa ma-

mus tenetur satisfacere & non secundus. tum etiam primus maius quam secundus infert nocumentum.

¶ Quinto. populo prædicans errorem, grauius peccat populo credente quam si nō crederet: quia populum seducit.

¶ Sexto. illa positio est error per ecclesiam damnatus patri abaylandi sic absistentis, nos vero dicimus quod sola voluntas à deo eternaliter remuneretur siue ad bonum siue ad malum. nec propter opera peior vel melior efficitur homo: nisi forte dum operatur in aliquo voluntas.

¶ Septimo volens pro christo martyrium sustinere: & sustinens meretur aureolam. & non alter volens sustinere non sustinens: pariter volens aliquod sacramentum suscipere & suscipiens. gratiam acquirat sacramentalem: & non alter volens suscipere & non suscipiens. sic & volens clericum occidere occidens in currit excommunicationem: non autem alter volens non occidens.

¶ Octauo. contingeret omnia dei mandata sine exteriori opere impleri.

Ad primum respondet Okam in tertio: recte duobus præceptis prohibentur ne simplicibus detur occasio errandi scilicet credendo non esse peccatum nisi exterior operatio sequatur. Et huic nō minus congruū superaddo responsum, nomine operis exterioris volitionē prohiberi efficacē seu formaliter imperatiuam. nomine autē actus concupiscentiæ volitionē prohiberi inefficacē. Ad secundum respondēdū negādo assumptū de pœna gratia soli maliciæ debita, scilicet de pœna eterna, secus de pœna debita ex causa. quandoque enim in hoc seculo minus punitur grauiora, tam à deo quam ab hominibus, nam plus punitur quæ-

magis sunt policię subuersina.

¶ Plus punitur furtum, quam verbum proximi diffamatum, sic igitur ex causa, cum culpa puniuntur grauius opera exteriora quæ sunt tranquillitatis policię turbatiua.

¶ Ad tertium dico, merito esse de vtroque confitendum, nam vtrūque est peccatum, suntque duæ maliciæ numero distinctæ, quanuis vna ab alia dependeat: ex quo eadem pœna aterna vtrique respondet, eademque laus aut vituperium. Præterea per actus exteriores deprehenditur interiorum grauitas.

¶ Ad quartum respondeo, quandoque ex minori culpa maiorem contrahi obligationem, scilicet ex maiori causa, iuxta id. ff. titu. de pœnis. Quatuor genera punitur, facta, dicta, scripta, cōsilia: quæ cōsideranda sunt septē modis, causa, persona, loco, tempore, qualitate, quātitate, euentu. ista est propositio valde pulchra: & in iudiciis summa consideratione habenda. Ad cōfirmationem respōdeo. nō per alterum stetit quin illatum fuerit nocumentum. nam quod in se fuit ipse fecit: quare quo ad maliciā est ei equaliter computandū, odiēs enim deū minus nocumentū exterius facit quā occidens, tamē grauius peccat. Ad quintū respōdeo vtroque modo facit quod in se est ad seducendū populū. quare equaliter aggrauatur malicia quātū est ex hoc: quod addo quoniam secus vbi vnus prædicaret existimans populū crediturum: alter autem prædicaret existimans populū non crediturū. Illa enim circumstātia cognitionis volitionē aggrauaret, quæ volitio equallem retinere maliciā siue sequatur populi seductio, siue non.

Ad sextam forte respondebit quispiam illam positionē non esse multū erroneā qualiter tamen intellexerit ignoratur.

iori maior contrahitur satisfaciēdo obligatio.

forte intellexit quod qualitas obiecti non aggrauat actum, ita quod volens occidere duos homines non grauius peccat quam volens occidere unum, in quo sensu fuit opinio erronea. Iuxta hoc enim dico, non in ratione executionis operis exterioris illic fieri maliciæ augmentum, nam efficaciter duos volens occidere & non occidens propter impedimentum non libero subiaccens arbitrio, æqualiter peccaret cum occidente duos. ¶ Ad septimum respondeo: illud præmij vel pœnæ additamentum non esse ex moralis bonitatis vel maliciæ augmento, de hoc in sequenti documento. ¶ Ad octauum respondeo, si intelligas pro semper, nego, quoniam ad implenda operum exteriorum mandata requiruntur volitiones efficaces seu formaliter imperatiue executionis, ad eas autem sequuntur opera exteriora nisi absint impedimenta non voluntati subiaccens, quibus quidem impedimentis positis concedo per interioris actus solos impleri dei mandata.

¶ Hæc de operis exterioris ad actum interioris habitudine pro nunc sufficiat: quæ restant, amplè libello huic materiæ proprio examinaui.

Voluntas an in foro dei pro facto reputetur

Dubium ex prædictis soluedum an in foro dei voluntas pro facto reputetur.

¶ Respondendum quod non, habita facultate & se offerente oportunitate, alias autem sic potissime quantum ad culpæ immunitatem.

¶ Prima pars patet. Nam diuinum mandatum obligat ad opus exterius, Iohannis primo, canonicè primè, diligere debemus non solum verbo & lingua, sed opere & virtute.

¶ Secunda pars ostenditur. Deus neminem ad impossibile obligat.

Ecundum dubium, dicunt doctores si adest facultas, tunc sola voluntas sufficit ad vitæ æternæ meritum, si autem absit facultas & se offert oportunitas, voluntas non potest ad meritum sufficere absque opere. An autem sit vniversaliter verum, pono propositiones ad maiorem rei intelligentiam.

¶ Prima, quoadque habita facultate atque oportunitate sufficiens est ad vitæ æternæ meritum voluntas sine opere patet in operibus consiliorum, fateor magis meritoriam esse voluntatem efficacem. Secunda propositio. in præceptorum operibus quoadque vbi adest facultas cum oportunitate sufficit ad meritum voluntas sine opere. patet vbi inuincibiliter crederetur facultas deesse vel oportunitas. Tertia propositio, cognita facultate cum oportunitate in opere quod scitur esse præcepti voluntas sine opere est meritosa: patet vbi solè sub veniali est operis præceptum. voluntas inefficax talis operis cuius omisio est venialis, est meritosa in habente gratiam. Quarta propositio: cognita facultate cum operis præcepto sub mortali. sic illius operis boni voluntas cõplacentiæ est moraliter bona: patet: est operis boni nec per aliquam viciatur circumstantiam.

¶ Quinta propositio. in casu quartæ propositionis consistit peccatum non in illius operis præcepti volitione inefficaci cum sit bona, sed in omisione volitionis efficaci: ad quæ sequi debet opus præcepti, ad eam enim tenetur præcepto.

Et si necessario orta non superaddant suæ radici libere moralem bonitatem vel maliciam, non nunquam tamè præmium vel pœnã

Voluntas sola an ad meritum sufficit quando non adest facultas.

Exterior operatio quãuis non bonitatè aut maliciã interi ori super addat, addit tamen plerique aliud in certis operum generibus, in quibus voluntas etiam efficac non pro facto reputatur

obligationem vel obligationis acquisitionem ex aliqua extrinseca conditione adiiciunt: propter quam tunc nec voluntas in illis pro facto reputaretur: prout in actibus priuilegiatis: in sacramentorum exercitijs: in satisfactorijs: in primo accidentali æterno vel pœnã: in humanarum pariter legum iustis retributionibus accidit.

Rima notabile: longè refert

¶ dicere moralem addit bonitatem aut maliciam: & addit præmiũ aliud vel pœnã. nam ex causa aut voluntaria præmiantis ordinatione) equali existente morali bonitate vel malicia potest præmium inæquale respondere. prout in supra numeratis exemplis quæ per sequentes cõclusiones amplius elucescēt.

¶ Prima conclusio: in operibus priuilegiatis voluntas etiam efficac non omnino pro facto reputatur. in eis enim operatio exterior præmij aliquod superaddit. patet, duobus quæ efficaciter dare decem. volentibus pro consequentis indulgentiis (quæ tantum valent quantum sonant) quorũ vnus dat decem: alter autem coacte impeditur. quamuis equaliter beatitudinis mereantur ambo. indulgentias tamè vnus consequitur & non alter: ita quod vni fiet pene purgatorii relaxatio. & non alteri, indulgentiarum beneficio atque robore: quod addo. quoniam boni motus causa relaxabitur ei pœnæ portio. & tantum alteri.

¶ Secunda cõclusio: id etiam in sacramentorum exercitijs cõtingit. duobus enim æque efficaciter recipere

volentibus Eucharistiæ sacramentũ, quorum vnus recipit, alter inuoluntariè impeditur. quãuis æqualem gratiam personalem: æqualemq; beatitudinem personalem mereantur. soli tamen recipienti datur sacramentalis gratia, & ordinatur beatitudo futura illi gratiæ correspondēs.

Tertia cõclusio: idem in satisfactorijs operibus accidit. patet. sortis obligatus certam porrigere elemosynam, volitionem habēs huius formaliter imperatiuam & inuoluntariè impeditur: non per hoc acquitatur adueniente tamen pro tunc oportunitate, absoluitur tamen.

Quarta conclusio: id etiam in præmio accidentali æterno aut pœnã accidere potest. ostendo: duobus æque efficaciter pro christi fide mortem perpeti volentibus, quorum vnus moritur & non alter. equale respondit beatitudinis essentialis præmium. veruntamen quorundam sententia vni aureola martyrii. & non alteri conceditur. hoc tenet beatus Thomas dicens de martyrii ratione esse mortem. oppositum asserunt alij dicentes efficacem sufficere volitionem atq; formaliter tolerantie mortis pro christo imperatiuam. cuius examinatione in quarto feci ampliorē.

¶ Quinta conclusio: idem in legum humanarũ pœnis vel i præmij verificatur. patet, quantumcũq; percutiendi clericum efficac sit volitio. non est excommunicationis incursum sine opere exteriori. & ita in aliis pœnalibus.

¶ Dubium ex apparenti auctoritatũ contrarietate. an humana iura pro affectu sine effectu exteriori recipere

Affectus ab
sque effe-
ctu an iu-
ra huma-
na puniāt

habent. sonāt aliqua affirmatiue, vt co-
dice libro. i. de episcopis & clericis. lege
quinta. Si quis non dicam rapere, sed at-
tentare tantū matrimonii iungendi cau-
sa sacratissimas virgines ausus fuerit. ca-
pitali ferietur pœna. vbi dicit sūmator,
punitur affectus licet non sequatur effe-
ctus. Item codice libro. ix. ad legē iuliam
maiestatis: lege quita. eadem enim seueri-
tate voluntatē scelerisqua effectum puniri
iura voluerūt. vbi sūmator conspirans
cōtra principē veleos q̄ sūt ad latus prici-
pis icidit i crimen lesæ maiestatis sola or-
dinatiōe & tractatu, licet nō sequatur e-
uēt⁹: vnde vltro debet puniri: & ōnia bo-
na sua efficiuntur filci.

In oppositum autē. ff. titu. de pœnis.
cogitationis pœnam nemo patitur. Vbi
dicit glosa, si est statū in finib⁹ cogitatio
nis. iuxta id. ff. de verbo. fig. 1. fugitiuus
fugitiuū quoq; & erroneū nō secūdū p
positionem solam. sed cum aliquo actū
intelligi constat. Et idem de peniten. di-
stinct. i. vbi leges multæ de hoc canoniz-
santur. cogitatio nō meretur pœnam le-
ge ciuili cū suis terminis contenta est.

St breuiter respondendum, dupli-
cem posse esse affectum: atque vo-
litionem exteriori carentem effe-
ctu principaliter intento, quidā est
omnino intra sopitus. s. ad nullum exte-
riorem procedens actum: & de illo intel-
liguntur iura ad partem negatiuam fo-
nantia, talis enim affectus minime sub
iudiciali foro humano cadit. vbi secun-
dū allegata & probata proceditur. quæ
non humanitus de tali solo affectu ha-
bentur, solius quidem dei est scrutari
corda & renes.

Alius vero est effectus carens effectu
principaliter intento, ad aliquem tam-
en exteriorem actum imperfectū pro-
cedens sine operis principaliter intenti

executione. talis enim poterit in iudicia
li foro humano puniri, & de eo intelli-
guntur iura partem affirmatiuam robo-
rantia: verius tamen forte diceres effe-
ctum in tali foro effectus illum exteri-
orem imperfectum puniri. prout mortis
infidias parare in marito, vel sacramen-
tum dare super principis nece, & sic de
aliis. An autem posset lex humana mere
interiorem affectum precipere vel pro-
hibere, alibi ampli⁹ examinaui hęc huic
sufficiant propositę subiectęq; materię.



Rima boni & mali
radix est deliberatio
atque consensus: illa
consulens: ista exe-
quens.

Vtraque autem quandoque forma-
lis: quandoque interpretatiua: aut
vna formalis & reliqua interpre-
tatiua.

Quarum tam in bono quam in ma-
lo potior est formalis.

Et differenter: nam ad bonum mo-
raliter requiritur formalis: ad ma-
lum autem sufficit formalis: aut in-
terpretatiua.

Quantū ad deliberationem
primum notabile: deliberatio
est ipsius intellectus: consensus
autem voluntatis.

Est quidem deliberatio agendi aut vi-
tandi iudicium. cōsensus autem est huic
conformis volitio. Huiusmodi enim de-
liberatio quandoque tempus requirit:
quandoque non. Si agendum aut vitan-
dum fuerit in se vel circumstantiis dubi-
tabile: ad habendum rectum eius iudici-
um quandoque requiritur tēpus pro cō-

Delibera-
tio & con-
sensus dif-
ferunt.

Delibera-
tio du-
plex plēa
& semiple-
na,

ditionis operis ac etiam circumstantiarū
inuestigatione: quandoq; nō requiritur
tempus: sed instantanee haberi potest. s.
iam acquisito habitu: aut etiam vbi eui-
dens fuerit propositio practica. potest
his modis intellectus instantanee delibe-
rare, & eodem instanti voluntas consen-
tire.

Secundum notabile duplex est deli-
beratio. s. plena & semiplena.

Plena quidem dicitur iudiciū cō-
pletē de circumstantiis requisitis di-
ctans. Semiplena per oppositum.

Et adhuc semiplena habet species se-
cundum maiorem vel minorem a com-
plemento recessum. scilicet de opere cū
paucioribus vel pluribus conditionib⁹
& circumstantiis dictando, aut nude. Est
iterum duplex semiplena, quædam mo-
ralis: quædam sensualis. deliberationem
enim appello moralem. scilicet. de ope-
re sub cōditione moraliter boni vel ma-
li dictantem: sensualem autem voco di-
ctantem de opere sub conditione com-
modi vel in commodi naturæ.

Tertium notabile: duplex est deli-
beratio: scilicet formalis, & inter-
pretatiua. Prima est agendi aut
vitandi iudicium. Deliberatio au-
tem interpretatiua dicitur deliberādi fa-
cultas cum tempore ad deliberandum
sufficiente.

Conclusio, ad actum moraliter bo-
num requiritur formalis: patet ex
Aristotele: requiritur quod opere
ter sciens. scilicet. actualiter aut virtuali-
ter, vt infra patebit.

Secunda: ad malum sufficit inter-
pretatiua: ostendo. nam qui ha-
bet tempus sufficiens & medium

Delibera-
tio diffe-
renter re-
quirit ad
bonum &
malum.

inquirendi an istud vel illud sit licitum
omittens inquirere cum tali ignorantia
culpabili contra dei præceptum agens,
peccat: nec tamen formaliter deliberat:
est enim illic interpretatiua deliberatio
scilicet facultas cum tempore sufficien-
ti deliberandi: quinimmo quorundam
opiniōe, potest pura omisio esse pec-
catum puritate scilicet excludente tam
voluntatis actum quàm intellectus: pro-
ut cognitionis necessariorum ad salutē
omisio tempore pro quo eā posset ha-
bere: & teneretur operari, de quo infra.
Pariter qui cōtra conscientiam furatur
dictantem non esse furandū peccat, nō
tamen deliberat esse furandū: igitur cō-
tingit esse peccatum formaliter indeli-
beratum seu non deliberatē factum, for-
mali deliberatione. Huic adiungo dupli-
citer opus posse dici indeliberatum aut
fieri indeliberate: vno modo sine delibe-
ratione cui conformetur. quàmuis con-
tradictoriē habeatur deliberatio, alio
modo indeliberate sine alicuius partiū
contradictionis deliberatione. Sequitur
corollarie omnem actū mere liberum
esse deliberatum formaliter aut inter-
pretatiue.

Quantum ad consensum sit primū
notabile duplex est consensus sci-
licet formalis & interpretatiuus.

Consensus formalis est operis volitio
Consensus autem interpretatiuus dicitur
libera illius permissio, quod volun-
tas impedire poterat. voluntas enim li-
bere opus permittens fieri quod impedi-
re potest, ipsa dicitur interpretatiue vel
le id opus fieri. pariter libere permittens
opus non fieri quod ipsa volente fieret,
dicitur interpretatiue nolle fieri, aut vel-
le non fieri

Consen-
sus du-
plex for-
malis &
interpre-
tatiuus.

Sequitur consensum interpretatiu non esse aliquem positium actum, sed liberam permissionem seu ipsam voluntatem libere (etiam sine proprio actu) permittente aliquid fieri, vel ipsum non fieri. Nec restringit vt solet, scilicet addendo quando tenetur. Dico enim esse consensum interpretatiu etiam in qui bus non est obligatio, fateor ab obligatione suam contrahere culpabilitatem, sicut tacens consentire videtur, potissimum quando loqui tenetur.

Consensus qualiter ad bonum & malum generatur

Conclusio prima. Non est moraliter bonum vel malum sine consensu formali vel interpretatiuo, probo. Non est moraliter bonum vel malum sine libera omissione, vel commissione, in omni autem libera omissione vel commissione est consensus formalis aut interpretatiu, vt ex definitionibus constat, igitur &c.

Consensus formalis est interpretatiu potior.

Secunda conclusio. Potius est formale quam interpretatiu, scilicet in bonis melius, & in malis deterior, probo: Quid bonitatis aut malitiae continet interpretatiu habet formale, & aliquid ultra per actum positiuum in formali existente qui non est in interpretatiuo.

Gravius enim delinquit fortes sciens id esse malum quam ignorans, culpabilisque deuiat proximum positiuè odians, quam omissione tantum, videlicet non diligens: estque deterius occidere quam occisionem non impedire, quod est interpretatiu homicidium, si non paui si occidisti.

Motus non liberi sunt in triplici differentia

Antea est libertatis ad bonum & malum vis vt ipsi sensus aut voluntatis motus naturalis surrepens, laude aut vituperio careat, factus autem libere mo-

rosus bonitatem vel malitiam induat, & pleniorum quidem vsque ad consensum perductus.

Intellige bonum aut malum extrinsece valdeque remote, potius scilicet bonitate vel malicia in libero consensu vero aut interpretatiuo voluntatis accepta quam ipsi motui naturali contracta.

Cuiusquidem more non tam diuurnitas quam labendi periculum culpatur, quandoque mortaliter, quandoque venialiter, plus vni quam alteri, & plus aut minus breuiori vel longiori mora secundum personae qualitate, penes quam sunt hij motus, primo primus, secundo primus; & deliberatus diiudicandi.

Rimum notabile. Multiplex potest esse primitatis ordo, primum potentiarum subordinatarum, secundo bonitatis vel malitiae.

Quo ad primum, quoniam nihil est in intellectu (teste Aristotele) quin aliquando fuerit in sensu, & nihil in sensu interiore quin in sensu exteriori fuerit, scilicet loquendo de sensibilibus, origo enim scientiae est a sensu exteriori per sensum interiore ad intellectum transeundo.

Sic appetituum iste est communis ordo, posito sensus exterioris motu surgit motus in sensu communi, post quem surgit motus in voluntate.

In quolibet enim istorum graduum tria sunt, scilicet cognitio, deinde motus appetitiuus, postremo passio. Exempli gratia in sensu exteriori sensatio obiecti prout circa famem in stomachi orificio, sensatio tediosa quam cupit natura remoueri, patiter in organo venereorum

Motus illi tres in qualibet triu potestati sunt reperiendos in eadem pariter qualibet sunt tria videlicet cognitio, actus appetitiuus, & passio.

aut alia parte tactus aliqua titillatio. In visu, auditu &c. proprii delectabilis vel offensui sensatio.

Deinde sensationem ipsam sequitur illic quidam persecutio, aut fuge motus

Postremo hos duos actus sequitur delectationis vel doloris passio. In secundo pariter gradu scilicet in sensu interiore ex obiecti delectabilis vel offensui imaginatione: atque recordatione surgit naturaliter motus persecutio vel fuge.

Deinde ex illis duobus actibus surgit ipsa delectationis vel doloris passio. In tertio similiter gradu scilicet supermotus sunt obiecti intellectio. deinde ipse persecutio vel fuge motus, deinde passio.

Motus triu potestati quid bonitatis aut malitiae habet ordinatum, circa sensum exteriorem interiore & voluntatem.

Quid autem virtutis aut vicii in tribus illis gradibus sit reperibile. Dicit Iacobus circa primum gradum voluntatem nullum habere dominium: nec completum nec incompletum, etiam eos singulatim considerando: ita quod eos nec impedire nec reprimere potest. quare in talibus nullum est peccatum, nec mortale nec veniale. Circa autem secundum gradum voluntas dominium quoddam habet, scilicet incompletum & imperfectum, quia quauis non fiant per rationis imperium. potest tamen voluntas si voluerit impedire et reprimere, non quidem ne insurgat sed ne ulterius vsque scilicet ad delectationem et consensum procedat: et in talibus si deordinatio contingat, rationem peccati habet: non quidem peccati perfecti et completi, vt est peccatum mortale: sed tantum incompleti et imperfecti quale est peccatum veniale. Circa autem tertium gradum voluntas completum & plenum habet dominium et in illis est actus virtutis et peccati mortalis, non potest (inquit) esse mortale nisi in actibus qui ex imperio voluntatis procedunt.

Contra id obiectio: non plus voluntati subiacet sensus interior per modum imperii quam exterior, vt ipse concedit: subiacet igitur sensus interior dupliciter. Vno modo quantum ad liberum voluntatis consensum, & constat etiam voluntatem posse non consentire suggestioni atque motui sensus exterioris. Secundo indirecte & per accidens, scilicet potentiam a consideratione diuertendo, et potest etiam sic sensum exteriorem diuertere per obiecti ablationem, aut per potentiae remotionem ab obiecto, igitur ita erit incompletum dominium atque indirectum ad sensuum exteriorum motus prout interiorum, igitur circa primum gradum potest indirecte esse peccatum etiam ex utroque motuum permisso contingit eminere periculum incidendi & in veniale et in mortale. igitur voluntas eum reprimere negligens, utroque modorum omittere poterit, & per consequens circa vtrumque graduum poterit tam veniale quam mortale accidere; possent enim titillationes carnis & huiusmodi motus in carne certis remediis naturalibus extinguunt, vt ipsemet consulit aspersio frigidae aquae aliis huiusmodi, quare indirecte subiacet libertati moderatio.

Secundum notabile: circa secundum gradum primitatis ordinem scilicet boni vel mali in motibus non liberis circa materiam prohibitam aut aliam. Triplex tempus assignari potest videlicet dum surgit, deinde dum continuatur non repressus, absque tamen libero consensu & postremo perductus vsque ad liberum voluntatis consensum. Ille in hoc genere naturalium dici potest primo primus. Alter secundo primus: & tertius deliberatus scilicet extrinsece nec refert, an ipse sit motus ille mere naturalis, an iussu: quia quod de vno asseritur etiam de

Motus triplex primus secundo primus delibatus.

alio verificatur.

Quoniam ad primū ipsius motus statum: dicit Anthonius florentinus parte. ii. titulo. v. cap. i. §. iiii. occurrente cogitatione gratia exempli luxuriae quae a surgit motus delectationis cum displicentia tamen rationis seu liberi arbitrii ubi est peccatum veniale. et hoc est inquit, quod ait apostolus ad Romanos. vii. Non enim quod volo bonum hoc ago: sed quod odio malum hoc facio. et loquitur (inquit) de malo concupiscentiae concupiscentiae sensualis: quod frequenter patitur animus in cogitationibus turpibus: quod quidem licet odiat secundum rationem, patitur illud in sensualitate.

Istud credo erroneum. Tum primo cum nobis nolentibus insurgant, non sunt voluntarii, igitur nec peccata: tum etiam dormiente somniantesurgunt huiusmodi motus et nemo diceret esse peccata, igitur a fortiore nec in vigilante cum displicet

Quo ad secundum de motu naturali moroso seu per moram continuato: dicit prae-nominatus doctor morosam cogitationis delectationem (exempli gratia) circa materiam luxuriae esse peccatum mortale.

Istud vniuersaliter intellectum est pariter erroneum: cum possit esse morosa siue diuturna non subiaccens libero animae arbitrio. Praeterea contingit aliquem directe ad eam obligari: videlicet diuturnam de peccatis carnalibus indaginem facere cum longa eorum cogitatione: ex qua surgit naturaliter delectatio quae morosa atque diurna erit prout ipsa cogitatio. ¶ Dicit enim beatus Thomas prima secundae q. lxxiiii. Carnis delectatio dicitur morosa non ex more temporis: sed ex eo quod ratio deliberans circa eam moratur

nec tamen eam repellit tenens et volens libenter: quae statim ut attigerunt animam respici debuerunt: ut dicit Augustinus xii. de trinitate. ¶ Dicit insuper dupliciter esse defectum in directione interiorum passionum: vno modo quando imperat illicitas passiones, sicut quando homo ex deliberatione prouocat sibi motum irae vel concupiscentiae. Alio modo quando non reprimit illicitum passionis motum, sicut cum aliquis postquam deliberauit quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur: et ipsum non expellit. & secundum hoc dicitur peccatum delectationis morosae esse in ratione: qualiter istud intelligi habeat ut verum sit: statim dicam.

Vantum ad tertium: scilicet de motu morosi consummatione per liberum consensum, concedunt omnes circa materiam mortalem esse mortale peccatum: circa autem materiam veniam, veniale.

Veruntamen duplex potest esse consensus loquimur de materia mortali vnius in opus: alius in cogitationis operis delectationem. Exempli gratia, potest quis fornicationi consentire, aut etiam delectationi cogitationis consentire, seu velle delectationem cognitionis fieri nolle etiam ipsam fornicationem. Narrat enim beatus Thomas opiniones duas ibidem articulo. viii. quidam (inquit) dixerunt quod consensus in delectationem non est peccatum mortale: sed veniale tantum. Alii vero dixerunt esse peccatum mortale: quorum opinio (inquit) est communior et verisimilior. ¶ Est (ait) considerandum quod cum omnis delectatio sequatur aliquam operationem: & iterum cum omnis delectatio quae habet aliquod obiectum, delectatio qualibet potest comparari ad duas: scilicet ad operationem quae consequitur: & ad obiectum in quo

Consensus in opus consensus in delectationem cogitationis operis.

quis delectatur, sic igitur aliquis de fornicatione cogitans, de duobus potest delectari, scilicet de ipsa cogitatione et de fornicatione cogitata. Delectatio enim de cogitatione sequitur inclinationem effectus in cogitationem: & quia cogitatio ipsa secundum se non est peccatum mortale, imo quandoque veniale tantum, puta cum quis inutiliter cogitat de ea, quandoque autem sine peccato, putacum aliquis utiliter cogitat de ea: ut cum vult de ea predicare vel disputare: et ideo consentiens affectio vel delectatio de cogitatione fornicationis non est de genere peccati mortalis: sed quandoque est peccatum veniale: quandoque nullum: unde nec consensus in talem delectationem est peccatum mortale. Et secundum hoc prima opinio habet veritatem. Secundo autem modo scilicet quod aliquis cogitans de fornicatione delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc, quod affectio eius inclinata est in hunc actum: & ita sic consentire in delectationem nihil aliud est quam inclinatus in hoc quod affectus suus sit inclinatus in fornicationem: cum nullus delectetur nisi in hoc quod est conforme appetitui eius: eligere autem quod affectus suus conformetur his, quae secundum se sunt peccata mortalia est peccatum mortale: quare talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale: ut secunda opinio ponit. et ita (inquit iste doctor) consensus in delectationem quae procedit ex complacentia actus homicidii cogitati, est peccatum mortale: non autem in consensus in delectationem quae procedit ex complacentia cogitationis de homicidio, haec ille. Ut igitur succincte sententiam colligam liber fornicationis aut homicidii consensus est peccatum mortale: consensus autem seu velle potentiam delectari ex fornicationis vel homicidii cogitatione, quandoque est veniale, quandoque nullum peccatum.

Dico istud indistincte et vniuersaliter intellectum esse falsum. ¶ Quo enim ad primum membrum aliquis consensus liber fornicandi vel occidendi non est mortalis. patet, quandoque est omnino in deliberatus. ¶ Quo autem ad secundum membrum dico quandoque esse mortale peccatum huiusmodi delectationis consensus, scilicet ex tali consensu periculo ruendi in liberum consensum deliberatum instante: tunc nedum non est consentiendum fieri cogitationis delectationem, verum nitendum tam cogitationem quam delectationem inde sequentem reprimi aut exterminari.

Quare pro resolutione. Dico complacentiam plene deliberatam operis sub mortali prohibiti esse peccatum mortale. Complacentia autem cogitationis gratia vilitatis sui vel proximi est meritoria: nisi aliud obstat. Complacentia vero cogitationis nimis morosa (mora periculo cadendi in operis consensum) est peccatum mortale aut veniale secundum magnitudinem periculi & utilitatis huiusmodi cogitationis, si autem non sit periculum, sed sola inutilitas, ut de verbo iocoso non est peccatum mortale.

Dicit enim de tharantina distinctione, xxxiiii. secundum sententiarum. Complacentia surgens in sensualitate circa luxuriam vel aliud quod est mortale ex suo genere, si ratio superior. ex consideratione diuini praeccepti vel offensa dei statim reprimit, tunc non est nisi veniale. Si autem non statim reprimit, aut igitur expresse consentit, et sic est mortale: aut non consentit expresse, sed reprime re negligit: et hoc dupliciter: quoniam vel manet talis complacentia post sufficientem deliberationem et animaduersionem periculi, & sic est mortale, aut non manet & sic est veniale.

Non est illud quo ad primam partem verum. nam ad reprimendum fecit quod debuit et potuit: igitur non manet penes hoc in eo peccatum. ¶ Quo autem ad secundam partem dico (vt postea ostendam) quandoque consensum liberum non esse peccatum mortale: quinimo non esse peccatum.

Circa igitur hanc difficile materiam de motibus non liberis que mihi dicenda videntur dicam.

¶ Præmitto in primis nullos ipsius sensus exterioris vel interioris motus esse vere liberos: patet: non elicitive vt constat, non etiam libere imperatiue vt supra ostendi, non sunt efficienter a voluntate: nequit enim obiecto aut specie & sensu debite applicatis atque dispositis impedire voluntas solo eius imperio sensatiōem aut cogitationem produci: et ipsa producta produci prosecutionis aut fugæ motu: et istis productis produci delectationis aut doloris passionem. ¶ Quare in ipsis non propria moralis bonitas aut malicia consistit: impropria autem sic id est, circa ipsos bonitate videlicet vel malicia existente in voluntate libere aliquid circa tale motum committente vel omittente: scilicet applicate prouocatum vel repressum omittente. Secundo præmitto triplicem illam motuum præsignatam differentiam in tribus anime accidentibus naturalibus: cogitatione, appetitione, & passione reperiti: et in eorum quolibet tres sunt gradus penes fieri, moram, & consensum distincti: videlicet insurgens: morosus: & placens. quidam igitur in fieri vel circa quem voco insurgentem: quidam cum temporis mora dictus morosus: quidam cum mora consensus, videlicet libere placens voluntati: et quis communiter de delectatione locuti sint doctores: non tamen in ea sola id verificatur. posset enim dolor sensu

Motuum tres ille differentie sunt in tribus anime accidentibus reperibiles.

alis aut timor retrahere ab agendis & ad illicitum inducere: quare culpabilis esse posset nimia mora.

Mis præmissis sint propositiones prima, primi gradus motuum circa materiam mortalem, videlicet quando insurgunt, quidam est non peccatum, quidam est venialis, quidam mortalis. ¶ Primum ostendo, potest ad eum ex improviso surgere: aut a causa adeo fortis, aut tam breue esse tempus, aut tam modicum esse rationis lumen, vt voluntas impossibilitetur pro tunc impedire motum talem fieri & esse. Secundam partem probabo. contingit intellectum antequam surgat motus esse præuidentem, & voluntatem præueniendo potentem impedire talem motum ne insurgat remouendo causam, potentem nihilominus potentia valde tenui, aut cum periculo non sufficienter probabili ad mortale, sufficiente tamen ad veniale. Igitur motus ille non liber surgens sic permixtus est peccatum veniale in sensu supra accepto. id est, eius permissio libera in voluntate. Tertia pars similiter patet, existente periculo probabili labendi in mortale ex illius motus permissione sufficienter præuisi, que per remotionem cause voluntas impedire potest ne surgat, qui enim amat periculum peribit in illo.

Secunda propositio: secundus gradus motuum videlicet morosus non liber circa materiam mortalem, quidam est non peccatum quidam venialis, quidam mortalis (intelligo indistincte in sensu exteriori aut interiori aut potentia superiori scilicet intellectu vel voluntate) hæc tres partes vt priores patient. Nam contingit motum valde notabili mora continuari, cum forti causa per longam illam moram non impedibili a voluntate etiam renitente potest

Motus in surgens, motus morosus, & deliberatus circa materiam mortalem quandoque veniale, quandoque mortale.

pariter esse voluntati facultas sed valde tenuis, aut valde tenue periculum insufficienti ad mortale, ad veniale tamen sufficienti, potest & subesse voluntati plena facultas cum notabili eius periculo labendi in mortalem consensum. igitur huiusmodi morosus motus libere permixtus viciabitur mortaliter. id est, eius libera voluntatis permissio.

Tertia propositio: tertii gradus id est motus non liber circa materiam mortalem morosus libere placens sine consensu consummatus, quidam est non peccatum, quidam veniale. Probo. nam quidam liber voluntatis consensus in materiam mortalem est, non peccatum, scilicet indeliberatus: quidam est veniale: et quidam mortale, immo non omnino improbabile, idem in consensu libero plene deliberato verificari, quod videlicet consensus plene deliberatus in motum morosum mortalem sit mortalis, consensus plene deliberatus in motum morosum solū veniale sit solū venialis: quare deliberatus in motum non peccatum sit non peccatum, secundo de consensu deliberato operis mortalis, cuius est ille motus remoue, prout fornicationis, homicidii et huiusmodi.

Motuum sex modi ex animatur quibus voluntas se habet vt abiiciens præceptis reprimens in aduertens & negligens & expresse consentiens.

Restant incidentaliter examinandi sex modi ab illo venerando doctore Iarsono assignati, voluntatis ad illecebram siue voluptuosam delectationem. primo potest se habere voluntas vt abiiciens, secundo vt præceptis, tertio vt reprimens, quarto vt inaduertens, quinto vt negligens, sexto vt expresse consentiens. ¶ Primo igitur modo voluntas potest se habere vt abiiciens seu recusans, id est nolens huiusmodi passionem, et sic non est peccatum. ¶ Secundo vt præceptis vel subita, ita quod insurgente passione, voluntas non expectata de-

liberatione elicit quoddam velle: licet imperfectum, et sic est peccatum veniale. ¶ Tertio vt reprimens, scilicet, aliquandiu permittens & tandem reprimens, et quo ad talem permissionem veniale propter aliquem consensum ibi deliberatum, non autem quo ad tempus repressionis. ¶ Quarto potest se habere voluntas vt inaduertens ita quod nec reprimat nec expresse consentit, sed immoratur non bene aduertens periculum ratiocinando atque deliberando per leges et regulas, & sic est veniale solum: etiam est quod aliquis consensus imperfectus scilicet indeliberatus interueniret. Quinto vt negligens, scilicet post debitam animadversionem periculi peccati, atque sufficientem deliberationem voluntas immoratur non reprimens passionem, & sic est mortale peccatum. Sexto vt expresse atque deliberate consentiens, et sic est peccatum mortale

Quid veri hæc dicta contineant declarabunt sex propositiones. Prima: voluntate se habente ad illecebram circa materiam mortalem vt recusante, contingit ibi remanere peccatum propter tepiditatem nolitionis non sufficienter efficacis, prout esset nolitio seu displicentia quadam inefficax, aut non sufficienter efficacis. nec tamen dico illam illecebræ nolitionem esse peccatum, sed omissionem efficacioris, qua potens est voluntas illecebram per cause subtractionem vel alio modo impedire.

Secunda propositio. voluntate vt subita se habente potest esse nullum peccatum, potest etiam esse mortale.

Primum patet extante impossibilitate pro tunc deliberationis ex naturali causa partim absorbente rationis lumen aut aliter.

Secundum pariter ostendo:habita delib-
berandi facilitate et obligatiōe propter
eminentem peccati mortalis lapsum.

Tertia propositio. voluntate ad ille
cebram circa materiam mortalem se ha-
bente, vt reprimere potest esse nullum
peccatum: potest esse veniale, pot esse
mortale. Primum est notū, reliqua osten-
do. contingit eam insufficienter reprimere
atque torpenter illecebram: hinc
culpa contrahi poterit venialis aut mor-
talis secundum periculi qualitatem.

Quarta propositio: voluntate vt di-
ctum est inanimaduertente potest esse
nullum peccatum, potest esse veniale. et
etiam mortale.

¶ Primum patet, vbi pro tunc impossi-
bilitaretur animaduertentia sufficiente
animaduertente Secundum patet: existiē-
te pro tunc valde ardua difficultate, vel
pauca facultate animaduertendi suffici-
ente ad veniale. Tertium patet. vbi cum
periculo probabili ruendi in mortale ef-
set sufficiens reprimendi facilitas: atque
facultas animaduertendi et ratiocinādi
de periculo et conditione illecebrę.

Quinta propositio: voluntate vt di-
ctum est negligente potest esse veniale:
potest etiam esse mortale. patet. contin-
git subesse temporis atque facultatis suf-
ficientiam reprimendi motum non nū-

quam tamen modica q̄ omisio digna
erit venia: quandoq; etiam tantam vt eā
redderem mortalem sufficiat.

Sexta propositio: voluntate expres-
se atque deliberate confētente dicendū
vt infra secundum deliberationis condi-
tionem, scilicet plene vel semiplene, cū
plena est, mortale: cum aliqua autem im-
perfecta, potest esse veniale.

Sequuntur ex dictis corollaria. pri-
mum. idem motu numero successiue de

nominatur primo primus: secundo pri-
mus, et deliberatus pariter non peccatū
deinde peccatum veniale, deinde pecca-
tum mortale, quando enim insurgit vo-
luntate pro tunc impotente reprimere)
est non peccatum, deinde imperfecta ad-
ueniente deliberatione cum aliqua po-
testate reprimendi efficitur veniale. po-
stremo ratiocinando habita perfecta il-
liciti aut periculi cognitione cum facul-
tate reprimendi idem motus continua-
tus malitiam induet mortalem, extrinse-
ce quidem vt supra dixi denominatiōe
sumpta à libera voluntatis omisione re-
primendi ipsum.

Secundum corollarium vnus mot⁹
alterum motum alleuiat: patet: difficul-
tat voluntatem reprimere alterum.

¶ Duobus enim motibus per horam cō-
tinuatis voluntate potente vnum illorū
per vnam horam reprimere, & impotēte
per illam horam reprimere ambos. Di-
co vterque illorum motuū, non repres-
sus est peccatum: cum non sit de vno po-
tior quā de alio ratio: tā grauis enī ef-
set vnus eorum solitarius non represus
quā graues sunt ambo simul existētes
non represus: quare mutuo se alleuiāt. te-
netur enim volūtas reprimere vnum et
nō reprimat, quare omittit: analogia est
de potente vnicum ab extrema neces-
sitate releuare, et (duobus occurrentib⁹)
nenti subuenit: dico vtriusque omisio
est peccatū: hęc duę tamē omisioes in gra-
uitate simul æquantur grauitati omisio-
nis subueniendi. vni soli occurrenti.

Tertium corollarium: aliqua circū-
stātia diminuens maiorē à peccato gra-
uiori aufert maliciā. exempli gratia: deli-
berationis imperfectio motum blasphemie
et motum fornicationis reddit veni-
ales: et sic maiorē à primo q̄ à secundo

Mot⁹ vn⁹
alterū al-
leuiat,

Circum-
stantia di-
minuens
aufert
grāuiori-
orē mali-
ciam.

Mot⁹ idē
successiue
erit pri⁹
primus se-
cūdo pri-
mus & de-
liberatus
pariter
nō pecca-
tū, deinde
veniale de-
inde mor-
tale.

aufert maliciā. ¶ Pariter adueniēs mor-
tali ex genere, & veniali ex genere mali-
ciam aufert mortalem à primo, et non à
secundo: malicia autem mortalis omni
veniali est maior.

Quartū corollariū: qui remisit mo-
tui illecebroso renititur meretur & pec-
cat. meretur retinēdo id est, nolēdo, siue
huiusmodi motum respuēdo: peccat au-
tem omittendo efficaciter motum respu-
ere quem reprimere potens est: non di-
co illam remisam motus nolitionē esse
meritum et peccatum: ipsa enim est me-
ritum cum sit obiecti debiti, sitque ratio-
ni conformis dictanti esse nolendū hu-
iusmodi motum: nec eā viciat remissio.
verum tamen ipsa nolitionis efficaci s
omisio peccatum est.

V Sque adeo ad moraliter bonū
vel malum necessaria est de-
liberatio: vt per eius carentiā
aut imperfectionem circa quamcū-
que materiam mortaliter prohibi-
tam contingat dari voluntatis mo-
tum formaliter liberum non pecca-
tum, aut duntaxat veniale: quando
autem sic: & quando non arduū est
decidere et confusum chaos: tum p-
pter materię difficultatem: tū pro-
pter loquentium varietatem.

Rimum notabile: Est triplex
P voluntatis motus liber: quidam
formaliter deliberatus: quidam
interpretatiue tantum quidā neutro mo-
dorum. s. cum impotentia pro tunc iudi-
candi de conditione operis elicitus. exē-
pli gratia, à vehemēti passione vel alio
absorbente atq; impediēte intellectu iu-
dicare de opis malicia vel bonitate: pōt
volūtas cū solo operis apprehensiōe vo-
litionē eius libere elicere: iste igitur act⁹

Motuum
liberorū
tres diffe-
rentiæ.

liber nō est aliquomodo deliberat⁹ for-
maliter vel interpretatiue: nō formaliter
vt constat nō etiā interpretatiue: cū iste sit
pro tunc impotens habere huiusmodi
agendi iudicium.

Secundum notabile: quibusdā di-
cere placet circa mortale materiā:
volitionē liberā sic indeliberatā, ef-
se peccatum veniale, ipsā autem formali-
ter vel interpretatiue deliberatā esse mor-
tale. ¶ Cōtra primū obiectio: illo modo ē
malicia operis ignorātia inuincibilis, cū
pro tunc ex hypothesi sit impotens sciē-
tiā seu iudicium malicię habere: igitur
excusatur opus à toto: omniq; operis ma-
licia tollitur. ¶ Dices fortē ignorantia
habitualiter inuincibilē à toto excusare,
non autē vniuersaliter ignorantia solū
actualiter inuincibilē. Dicitur enim ha-
bitualiter ignorantia mali vel alteri⁹ cō-
ditionis. quando etiam habita cōditiois
operis apprehensione non sciretur hu-
iusmodi cōditio: ita quod querēti an sit
peccatū responderetur nescio: ignorātia
autē actualiter cōditiois operis est actua-
lis iudicii carentia defectu apprehensio-
nis qua memorię occurrēte querenti an
hoc sit malū: responderet ille q̄ sic. ¶ Cō-
tra: sequitur qd sine culpa impossibilit⁹ re-
cordari isti⁹ vel illius pcepti quod alias
sciuit: cui occurrēt recordatione appre-
hensua sciret: nō ab illius impletioe ex-
cusaretur per ignorantia inuincibilem
cum non sit ex hypothesi habitualiter i-
gnorās: immo habitualiter sciens. illud
autē est erroneum, alias pro tunc ad im-
possibile alligaretur etiam sine culpa.

Motus li-
ber ideli-
beratus
circa ma-
teriā pe-
cati an sit
pctūm &
quale o-
piniones
examinā-
tur.

Tertium notabile: doct⁹ or subti-
lis i tertio disti. xxxix piuriū mor-
tale et veniale distinguit, nō penes
cōsuetudinē aut frequentia cōtra quosdā:
sed penes deliberationem et indelibera-
tionē: dicēs deliberatum atq; cum pleno

cōsensu esse mortale: indeliberate autē factum (inquit) quātūcūque frequēter fiat (cum actus meritorius requirat q̄ sit plene humanus: hoc est ex plena deliberatione, et actus dāmeritorius non min⁹. requirat illud: non est enim deus prior ad condemnandum quā ad parcēdum) potest dici q̄ illud periurium indeliberatum etiam quotienscūque iteratum non est peccatum mortale. verum est tamen sicut virtuosus breuem habet deliberationem quā non videtur deliberatio: quia habet prudentiam magnam qua promptus est ad deliberandū, qua si in tēpore imperceptibili, ita posset aliquis ex habitu opposito acquirere facilitatē de liberandi prompte de opposito, et quasi in tempore imperceptibili, et talis deliberatio esset sufficiens ad rationem peccati: sicut sufficiens ad rationem meriti: hęc ille, qui se intelligat require deliberationem ad peccatum mortale qualē ad meritum, falsum est vt ostendi, nec sequitur deum esse priorē &c, sed id accidit, quia plus ad bonum quā ad malum requiritur. Videntur igitur mihi hęc tres conclusiones ponendæ.

Motum
liberorū
decisio.

Rima: motus voluntatis liberæ circa materiam mortalitatis prohibitive omnino formaliter & interpretatiue indeliberatus non est peccatū scilicet sine actuali malitiæ vel prohibitionis iudicio. & cum impotētia pro tūc sciendi aut iudicandi ipsum esse malum vel prohibitum: probō. est pro tunc inuicibilis ignorantia vel nescientia mali. p̄ ut fornicationis aut blasphemiar, aut per iurii, aut huiusmodi prohibiti liber motus omnino indeliberatus.

Secunda conclusio: motus liberæ circa illā materiam formaliter aut interpretatiue deliberatione perfecta deliberatus: videlicet cū perfecta co-

gnitione indicatiua malitiæ vel prohibitionis est mortalis. patet, plenam habet mali rationē sine excusabilitate à genere mortalium.

Tertia conclusio: motus liberæ circa illam materiam formaliter aut interpretatiue deliberatus de liberatione imperfecta non plene continente rationem generis mortalis est peccatum veniale. patet, aliquis huiusmodi motus est liber non alicuius illorum duorum extremorū igitur tenet mediū.

Rimum dubium: quotupliciter accidere potest deliberationis imperfectio. Respondeo dupliciter. vno modo ex parte formalis. Alio modo ex parte interpretatiui.

Quo ad primum dico quandoq; haberi imperfectum malitiæ vel prohibitionis iudicium. imperfectum quidem ad defectu particularitatis, scilicet solū in genere dictans esse malum, aut defectu firmitatis. s. dictās formidolose. aut quadam coniectura leui atque scrupulosa cui non est insistendum dictans. non debet enī prudēs facile huiusmodi scrupulis leuibus, aures præbere.

Posset igitur aliquo horum duorum modorum iudicium esse à deo imperfectum cum impotētia habendi aliud. qđ non sufficeret ad mortale peccatum: ad veniale autem sufficiens, sic igitur quem admodū impossibilitas iudicij à toto excusaret: sic tanta iudicij imperfectio ex dei bonitate actui veniam malitiæ mortalis tribueret, actum reliquens venialem, verum tamen à non gradu perfectionis iudicij ad summę perfectionis gradum procedendo, remouē à quo latitudinis puncto desinat esse veniale & incipiat mortale nouit deus, videlicet quanta sit per-

Deliberationis imperfectio dupliciter accidere potest.

fectionis iudicij latitudo sufficiens: quātauē requisita ad mortale: & quanta ad veniale circa materiam mortalem.

Quo autem ad imperfectiōem ex parte interpretatiui accidentem. ¶ Dico oīmoda impotētia iudicarię cognitionis malitię vel prohibitionis omnino tollit maliciam. ¶ Perfecta vero iudicandi vel sciendi huiusmodi malitię vel prohibitionē facultas reliquit mortale. ¶ Diuina autē facultas valde notabiliter ab executione recedens motui voluntatis libero veniam præbet circa materiam mortalem. ¶ Ita igitur (passiōe aut alio rationē absorbente) cōtingit esse tam tenuē rationis lumen aut tantam eius distractionem, aut aliud fortem fixationem, vt propter tantam habendi iudicij difficultatem dominus deus (sua bonitate non ad nimis difficile volens obligare hominem) dat motui libero ex huiusmodi carentia deliberationis elicitō veniam. quanta autem sit facultatis atque potētię tenuitas efficiens veniale: quanta autem reddens mortale nouit ille qui nostrarum infirmitatum misertus hanc impendit misericordiam.

Mot⁹ primus voluntatis. an sit peccatū gratia exempli in vxorem i cibū aut hōi.

Dubium secundū: an primus voluntatis motus sit peccatum. Respondet guillelmus altifiodorensis in secundo tractatu. xxviii. quest. prima. dicens indistincte primum voluntatis motum esse peccatum: & primus quidē motus ab eo dicitur ille quo homo mouetur voluntariē ad illicitū ante rationis iudicium siue deliberationē primi quidem motus (inquit) sunt in nostra potestate in singulari & non in vniuersali. quoniam de quolibet primo motu potest quis vitare vt nō veniat: sed nullus potest vitare quin aliquis prim⁹ mo-

tus aliquādo veniat: ita quod nequit diu esse quin insurgat aliquis primus motus sicut nauta potest vitare quod aqua non intret per istud foramen: tamen non potest vitare quin intret per aliud: & questio sequenti causā subdit cur prim⁹ voluntatis mot⁹ q̄ voluntari⁹ est sit p̄tūm, quia .s. mouet ad illicitū. videlicet mouet animam humanam ad delectandū in re sensibili: & hoc facit propter fomitem qui semper mouet ad illicitū scilicet ad delectandū in re sensibili. cum enim debeat homo totum cor suum deo. non licet ei dare aliquam partem creaturę vt aliquo modo delectetur ī illa, infert qđ primus motus in propriam vxorem est peccatum, tamen potest aliquis cognoscere vxorem suam sine peccato, scilicet quod ei displiceat omnibus modis carnalis delectatio. infert insuper quod primus liberi arbitrii motus ad comedendum est etiā eadē rōne peccatū. Motus autē siue in vxorē siue in cibū existēs in vi brutalis non est peccatū. quoniam nō est voluntari⁹. Quod si queratur an prim⁹ voluntatis motus ad coēdū sit mortalis in eo qui per electuaria, vt per diafataron prouocat primos motus: cum illa prouocatio sit mortalis. Respondet quod nō quoniam quāuis medicina sit sufficiens inducere motum brutalem: non tamē motus voluntari⁹. illi autem primi motus, s. brutales non sunt peccata, sed secundo primi sunt peccata: quia sunt voluntarij. Dicit insuper primos liberi arbitrii motus non esse in prohibitione. sed bene in cohibitione. & si nō sint cōtra legē dei ducūt tamē ad illicitū, quod est cōtra legē. Dicit præterea aliquē primū motū esse ī ratione seu ī intellectu, & duob⁹ modis. Primo cū q̄s mouetur subito p̄ corruptionē rationis leniter motus erroris in cōtrariū articulo fidei sine:

deliberatione rationis præcedente: & quia est sine deliberatione præcedente: & est in illicitum ex sola corruptione primus motus est venialis: si autem esset ex deliberatione præcedente, esset peccatum mortale. Secundo modo est peccatum in ratione: cum subito & ex corruptione sola delectatur ratio in aliam veritatem, quã primã: quod si esset ex deliberatione & delectaretur magis in veritate creata quã increata, esset mortale: hæc ille. Ex quib⁹ patet eum motus primo primos ponere in sensu: motus autem secundo primos in voluntate libera sine iudicio rationis. motus autem deliberati etiam liberos in voluntate cum iudicio rationis siue cum deliberatione.

Non mihi videntur illa dicta omnia veritatem continere: quæ vt distinctius pateant sint propositiones.

Prima. potest voluntas singulos & omnes illius generis motus resecare. ostendo nam per eum sunt liberi: potest autem omnem actum suum liberum suspēdere vt supra monstraui. si nulli causæ mouenti præbendo concursus suum liberum. nec temporis diuturnitas necessitat eam immo repugnat, aliã non essent liberi. potest igitur etiam diu sine libero actu permanere: quare inualida est eius de naua quo ad liberos voluntatis actus similitudo. secus de merè naturalibus: nam voluntate vnum motum naturalem impediendo per potentia conversionem ad aliud iam illo extincto surget alius huius obiecti motus naturalis aut alterius cuius naturaliter occurreret recordatio.

Secunda propositio: nulla est illa culpabilitatis primus motus causalitas. scilicet quia mouet ad delectandum in re sensibili, ostendo: teste Aristotele) in vsu delectationum sensibilibus moderato consistit virtus. in eis enim contingit supera-

bundare & deficere. & per consequens medium tenere: scilicet eis vt conformiter ad rationem rectam in cibo, potu, melodiis & huiusmodi. Præterea vsus sensibilibus concessit dominus: immo præcepit. concessit igitur quæ necessariò eorum vsus ordinatum concomitantur. scilicet delectationes quæ nec voluntati subsunt. potest igitur quis licite velle in vsu moderato eorum delectari. Immo tenetur in casu velle delectari. scilicet delectatione ad sanitatem vel ad generationem, vel ad aliud ad quod iste obligaretur necessaria existente.

Tertia propositio: nõ indeficiet oportet primum liberi arbitrii motum in vxo-rem vel ad comedendum esse peccatum, patet: quantum est ex illa primitate non includit aliquid rōni rectæ difforme. nec delectationis conditio sufficit eum viciare vt ostendi.

Quarta propositio: primus rationis motus in errorem non est peccatum. ostendo. nam illius doctoris assertione motus sensus propter eius naturalitatem nõ est peccatum. & talis est ille intellectus motus: suppono eum non esse libere a voluntate, igitur talis rōnis motus inuoluntarius non est peccatum. Præterea abutitur iste doctor vocabulo. Clarum est enim gaudium vel delectationem non esse ipsius intellectus vt intellectus passiones: sed potentia appetitiuæ. s. appetitus sensitui vel rationalis. ipsius enim intellectus passiones sūt formido, firmitas, claritas, obscuritas: non autem ipse delectatur vel gaudet in veritate: verum potius in aliqua veri decisione atque inuentione desiderata gaudet voluntas. tum etiam vt ostendi licitus est delectationis vel gaudii sensibilibus vsus. & eadem est ratio de insensibilibus: quare dico posse sine peccato esse primum voluntatis motum delectatio-

imo sub obligatione cadere.

nis vel gaudii, veritatis decisæ atq; repte
Conditio minuens voluntarium prout ignorantia aut alicuius impellit inclinatio, attenuat ipsius actus moralē bonitatem aut maliciam. Iuxta quod hæc peccatorum graduatio ex ignorantia ex passione: & ex propria malicia deriuatur. Peccatum ex ignorantia dicitur: cuius ignorantia est causa sine qua minime fieret. Ex passione vero: cuius determinata est inclinatio, prout passionis aut complexionis vel tentationis vel huiusmodi, causa instigans sine qua nõ fieret. Peccatum autem ex propria malicia dicitur peccatum nõ afflicte tali ignorantia vel inclinatione alicuius instigantis commissum: scilicet quod, habito rationis iudicio de eo vitando: nec alio impellente, committitur. Ipsum quidem est horum trium generum: ceteris alijs paribus deterius. Nam in eo est plena voluntarij ratio. Eorum autem minus graue est ex ignorantia: quoniam ipsa plus voluntarij quam passio tollit.

Primum notabile. Triplex ponitur ignorantia, inuincibilis, crassa & affectata. Inuincibilis est quæ in aliquo manet, facta quod debuit.

Crassa atq; supina quæ in aliquo relinquitur ex negligentia, nõ facta quod debuit. Affectata autem dicitur quæ quis habere affectat: videlicet nolens scire id cuius est illa ignorantia. Prima excusat a toto, secunda a tanto, tertia solet dici accusare, nõ excusare. Prima quidem

totam tollit maliciam, secunda, partem malicie, & tertia auget. Nõ caret tamē duobus tertiū membrū. Nam ipsa ignorantia quantūcūq; affectetur diminuit de voluntario, etiã de contemptu interpretatio ideo dicendum videtur operationem ipsam ex tali ignorantia factam esse minus grauem quã cū plena scientia. ipsa tamē operatio ex ignorantia, & ignorantie affectio: quæ sūt duo peccata quæ reddunt illū magis culpabile. & sic esset intelligendum ignorantiam affectatam accusare. De hac Iob. xxii. scientiam uerum tuarū nolumus. videlicet vt excusationem peccati habeamus. vel ne a peccato retrahamur.

Secundum notabile: iuxta triplicem ignorantie speciem posset nõ inco-
Signorum triplicem assignari passio: scilicet inuincibilis, crassa, & affectata. nomine passionis omne instigans atq; pernicians ad actum comprehendendo. Passio inuincibilis est quæ in aliquo remanet facta quod debuit ad refecandum. Passio crassa quæ manet ex torpore nõ facta quod debuit. Passio affectata quæ quis sibi inesse affectat.

Conclusio. conditio minuens voluntarium minuit bonitatem partem & maliciam, patet ex antecedentibus, illa est de potioribus boni vel mali conditio.

Veruntamen caue fallaris, bonū bono, aut malum malo sine aliorum paritate comparans. fiat in eadem specie comparatio, & aliis, ceteris paribus. contingit enim homicidium diminute voluntariū. quod per hoc alleuiatur esse aliquo modo rei furto valde voluntario grauius.

Primum dubium: Circa tripartitam illam peccatorum graduatorem peccata ponuntur, in diuinas patrari per-

Voluntarij attenuatio.

Primum ex ignorantia, ex passione, ex propria malicia.

Passionum triplicem gradus.

Voluntarij minuitio.

Delectationis sensibilibus contingit velle licite

Respondeo appropriatiue, non quia vnum peccatum sit vnus, & non alterius personarum offensuum, id autem est impossibile, sed quia est directe contra aliquid illi personae specialiter attributum. quauis enim sit omnium personarum aequalitas, veruntamen patri attribuitur potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas, quoniam igitur passionis infirmitas opponitur potentiae. hic peccatum ex passione, siue ex infirmitate dictum est in patrem committi, pariter ignorantia obuiat scientiae siue sapientiae, ideo peccatum ex ignorantia dicitur in filium. Malicia similiter bonitati opponitur, idcirco ex propria malicia peccatum appellatur in spiritum sanctum.

Peccatum in spiritu sancto cur dicitur irremissibile

Ecundum dubium incidenta. S. le circa praecedens, cur peccatum in spiritum sanctum vocetur irremissibile.

Respondeo non appellandum est tale contradictorie vel priuatiue, quia scilicet remitti nequeat in hoc seculo, nullum enim est huiusmodi, sed contrarie videlicet, quoniam directe est contra remissionis principium in remittente quae est dei misericordia, prout desperatio qua quis de diuina diffidit clementia, aut contra dispositionem remissionis in peccante quae est displicentia de peccato, prout peccatum finalis impoenitentiae quae vult non finaliter poenitere.

Peccatum finalis impoenitentiae.

Veruntamen notetur dupliciter dici peccatum finalis impoenitentiae scilicet circumstantialiter, & obiectiue. Primo quidem modo dicitur peccatum, cum quo quis sine poenitentia discedit, & istud non remittetur nunc, nec in alio seculo, ipsum enim dicitur irremissibile ex conditione discessus, nec oportet ipsum esse grauissimum, quoniam contingeret esse veniale.

Alio modo dicitur peccatum finalis impoenitentiae obiectiue, scilicet actus pro obiecto finalem habens impoenitentiam, prout propositum nunquam poenitendi, aut nolle deum fore ei finaliter misericordem, & quauis istud sit valde graue potest tamen (sicut quodlibet aliud) per debitam poenitentiam remitti in hoc seculo, ex amplitudine misericordiae dei promittentis quacunque hora ingemuerit peccator non recordabor omnium iniquitatum suarum.

Ria voluntarium impedita enumerauit Aristoteles, violentiam, metum, & ignorantiam (ad violentiam quidem quibuscunque difficultatibus reductis) hinc bene operandi difficultas siue ex parte obiecti, siue ex parte personae proueniens virtutis bonitatem adauget, & oppositum maliciam diminuit, nam ex parte boni auget voluntarium, ex parte autem mali attenuat ipsum, cum ad illud voluntatem quasi trahat aut inclinet, vbi enim maior pugna, gloriosior victoria, illicque maior debetur corona.

Rimum notabile, accidit quandoque ex parte obiecti, quandoque ex parte personae bene operandi difficultas.

Ex parte quidem personae, quandoque sine culpa, quandoque ex culpa. Propter quam nonnullis visum est huiusmodi difficultatem non addere bonitatis vel meriti augmentum, alias per viciorum exercitium actus boni sequentes redderentur meliores & per exercitium virtutum efficerentur meliores boni. Nam illic difficultas, hic autem facilitas bene operandi acquiritur, & ita

Voluntarii tria impedimenta.

Difficultas bene operandi potest ex multis prouenire & multipliciter.

culpa illi patrocinabitur, ex ea que lucrum reportabit, isti autem oberit virtus, atque ex ea reportabit incommodum: oberit religio diuturna in virtute perseverantia & vilissimo peccatori sua diuturna obstinatio, quod videtur dictu periculosum nam retractiuum a bono & impulsiuum ad malum. Sed in oppositum obicio. Nam ab omnibus conceditur difficultatem ex fomite, aut discrasia complexionis bonitatem atque meritum augere. sicque colericum ieiunantem vel sanguineum continentem, plus slegmatico mereri. ex culpa tamen originali contractae sunt huiusmodi pronitates. Dices, personae difficultas ex natura aut ex culpa aliena proueniens auget, non autem proueniens ex culpa propria augmentat meritum. Istud non mihi verum videtur, tum primo ex falso eius fundamento, nam ignorantia crassa culpam minuit, quae tamen est culpabilis. dices non in ratione culpe, sed qua aufert de voluntario, sic dicam illic dispositionem difficultantem culpam attenuare non ratione culpabilitatis ex qua contracta est: sed quia difficultando minuit de voluntario. Tum etiam ex dei misericordia & liberalitate, ex qua poenae sunt in dubio restringendae & fauores ampliandi, & eius potissimum qui magis gaudet super vno peccatore poenitentiam agere, & qui pollicetur quacumque hora ingemuerit peccator, non recordabitur omnium iniquitatum suarum. Scio haec de culpa relaxatione verificari, sed quis nouit non extendi ad praemium aeternum difficultationi emendatae respondens, cui pariter facta est dei voluntas nota potius de culpa propria quam aliena, posset ne de vtraque idem facere deus. Praeterea huiusmodi difficultas virtutem in gradu heroico constituit: igitur non tollit virtutis laudabilitatem. Amplius aequanimis grauium morborum

tolerantia ex culpa emendata contractorum, laudabilis est atque meritoria propter rei difficultatem, pariter aequanimis tolerantia mortis pro crimine proprio irrogata, igitur originis culpabilitas non impedit, quin laudabilitatem atque bonitatem adaugeat difficultas, & quauis his rationibus non desit euasio, sunt tamen rationibus ad oppositum magis apparentes. Non inconuenit enim ex culpa per accidens indirecte aliquid deportari commodum, sic dixit saluator noster esse necesse scandala euenire. sic profuit magdalenae peccatorum multitudo, secundum quam aucta est eius poenitentia: sic denique obest alicui praecedens virtus occasione cuius in superbiam extollitur. & in aliorum contemptum ambulat in magnis & in mirabilibus super se.

Rima conclusio. Adauget meritum difficultas etiam ex peccato contracta, nec minuit ipsum. facultas exercitium virtutis acquisita. vtriusque igitur eorum bene operanti omnino cooperantur in bonum, hoc ex antedictis notescit.

Ecunda conclusio. Potest ex culpa dispositio ad virtutem facilitans contrahi, & ex virtute dispositio facilitas ad vicium. Probo primo quantum ad corpus, potest ex culpabili excessu in libidinis actu contrahi corporis debilitatio, qua mens magis ad castitatem temperatur & pronificabitur, & ex laudabili delectationum coniugio experiencia acquiri in organis discretiorum ad libidinem stimulas, sic & ex moderato ciborum vsu acquiri qualitas ad iram vel libidinem prouocans. & ita de aliis. Quoniam pariter ad animam contingit certum actum pro vno tempore virtutem, ipsum vel simile fieri pro alio tempore viciu & contra, quare habitus in anima ex eo vno tempore acquiritur

Difficultas ex culpa proueniens auget meritum.

Virtutis facilitas inducere potest culpam & viciu.

fitus inclinabit alio tempore ad vicium & cōuerso.

Rimū dubium. Quis statū vide
P licet naturā integrā an lapsa sit ad merendum potior.

Respondet Bonauentura efficaciam meriti principaliter ex tribus provenire: videlicet ex difficultate operis, ex promptitudine voluntatis, & ex magnitudine charitatis. Quo ad primam conditionē efficaciores sunt virtutes nunc, quā tunc nunc enim magis impugnatur & impugnando probatur, & examinatur virtus quā tunc. Quantum autem ad secundam conditionem efficaciores fuisset tunc in merendo pro eo quod voluntas quasi continua fuisset in bonis operibus deo placentibus sine retardatione, nunc autem siue ex lassitudine siue, ex surreptione, frequēter cessat à bonis operibus: & intendit aliquando rebus nociuis, aliquādo inutilibus. tum propter difficultatē ad bonū: tū propter pronitatē ad malū. Quantū vero ad tertiā conditionem (inquit) aut sit cōparatio particularis psonę particularē personā: aut status ad statū. primo modo se habent vt excedentia & excessa. Nā satis probabiliter credi potest quod aliqui huius status aliquibus illius status si stetit maiorē gratiam atque charitatem habent. aliqui minorem. si autem comparetur generaliter status ad statum: non videtur vsque quaque certum. sed hæc pars probabilior videtur, vt dicamus quōd deus maiora munera gratiæ largitus est homini lapsō, quā dedit homini in illo statu permanenti: tum remote ex parte hominis qui maiori adiutorio gratiæ indiget. tum ex parte dei: quia decet deū de malo maius bonum elicere: tum ex parte mediatoris, quoniam nunc habemus christum mediatorem atq; continuē inter-

cessorem.

¶ Vult igitur iste doctor habere tunc fuisset maiorē actuum frequentiam. nūc autem maiorem difficultatem & adiutorium maius.

¶ Huic addo dupliciter posse intelligi statum statu potiorē: vno modo securitate meriti, alio modo magnitudine. primo quidem modo ille fuisset potior, nam minus impugnatur: quare securior. Secundo autem modo iste (comparato actu ad actum eque intensum) est potior propter difficultatem: comparata autem vtriusq; totalitate ille magnitudine fuisset potior tam intensione actuum quā numero eorum siue frequentia: quoniam in illo innocentia statu fuisset continue mens sine retrahentibus deo attenda. pro isto autem statu mille surrepūt fere continue retardata, quæ homines deo raro attentos efficiunt: quare nunc est operū bonorum raritas, tunc frequentia. An autem actus ex maiori gratia elicitur sit magis meritorius vt in tertio distinctionis membro tangere videbatur bonauentura. dico quod non æqualitate intensiois retenta.

Secundum dubium: an difficultas diligendi inimicum augeat dilectionis bonitatem atq; meritum supra amici dilectionem. ¶ Videtur quod non: quoniam semper illud est melius quod maiori malo opponitur, sed amici dilectio odio amici opponitur: quod est grauius quā sit odium inimici. igitur dilectio amici est melior. sed oppositū ex dictis. Respondeo ad dubium affirmative ceteris alijs paribus, iuxta glosam Matth. v. Dilectionis cumulus est diligere inimicos. Alii hæc duo addunt motiuā, actus ille magis procedit ex charitate dei illud præipientis. cum non alium de sit motiuum. Tum etiam ex maiori

status dupliciter pot dici ad merendum potior

conatu elicitur.

Dixi ceteris alijs paribus: videlicet sint actus eque intensi. per iudicium rationis ostendantur circumstantiæ amicitie & inimicitie: non sit ad dilectionem inimici aliunde quod fortius moueat, quā retrahat inimicitie ostensio. nō sit alterius circumstantiæ aut præcepti disparitas. Hęc namq; addidi. ¶ Ex quorum primo graduale intensiois augmentū in dilectione amici posset ad equalē peruenire bonitatem cum dilectione inimici remissa eiusdem speciei cum illa. ¶ Ex secundo pariter dico. vbi neutra amicitie vel inimicitie circumstantia ostenderetur, voluntati contingeret dilectiones eorum tanquā proximorum eque intensas esse equaliter bonas. ¶ Ex tertio: multitudo beneficiorum ab inimico alias collatorum cum aliarum perfectionum in comparabiliū, multitudine possunt fortius trahere, atq; magis ad dilectionem facilitare: quā circumstantia inimicitie ostensa retrahat ab amore. quare tunc non est eius dilectio, dilectione alterius melior. ¶ Ex quarto. circumstantia vanæ gloriæ vel alia posset dilectionē inimici altera nō viciata viciare. Ex quinto. vbi sic dilectioni inimici afficeretur vt eū præferret amico in subuentione, aut alio in quo teneatur amicū præferre: hæc impeditur esse altera melior, multorum aliorū disparitas re multipharia posset variare. ¶ Sequuntur corollaria. Primum. actus simplex quo quis diligeret inimicū propter amicum, est idem numero melior in ratione dilectionis inimici, quā in ratione dilectionis amici. ¶ Secundum: eadem fortis dilectio qui prius fuit amicus & nunc est inimicus scitus, talis est nūc melior quā præerat. patet. adest nunc difficultas quæ non præerat. Tertium corollariū. Cōtingit fortis amici & platio-

nis inimici (quod sciuntur tales) dilectiones esse eiusdem speciei saltē in se dilectionis. cōtingit pariter differre speciei. Primum patet de dilectionibus quibus ipsi vt proximi diliguntur, videlicet circumstantias amicitie & inimicitie pro obiecto non habentibus.

¶ Secundum probō illis circumstantiis in obiecto positis. Ad obiectionē igitur in principio dubii propositam, Respondeo negando maiorem.

V Irutem adauget metus: maliciamque attenuat: metus quidem siue sufficiens siue insufficientis: hoc est siue in virum constantem cadens siue incōstantem. Quamuis igitur nullius mali poenæ metus respectu mali culpe eligendi sit cadens in virum constantē: ipse nihilominus reatum alleuiat. Idem enim metus ab eodem respectu diuersorum, pariter a diuersis respectu eiusdem emittens in virum cōstantem cadit: in virumque incōstantem.

Metus quid ad virtutē operetur.

P Rimū notabile: circa operationem ex metu factam duo solent assignari voluntatis adus. scilicet vel le efficax operis atq; absolutum, & nolle inefficax seu conditionatum. Exple gratia. mercator merces proiciēs in mare pro nauis deonatione (instante tempestate) volitionem elicit efficacem & absolutam proiectionis mercium, alias nō proiiceret, cū à volitione efficaci fieri habeat pietio. huiusmodi tamē efficacax & absolutū velle ipse nō haberet nisi adest tepestat. quæ surgit quædam nolle: quod potius potest nolleitas appellari.

Opus ex metu factū h3 cōiter velle efficacax & nolle inefficax.

alio nomine dicitur nolle conditionatum, hoc modo explicari solitum: nolle proicere si non esset tempestas, de quo supra. Patet igitur verum esse Augustini dictum, voluntas coacta est voluntas, coacta quidem, id est ex metu inducitur. Nam efficaciter operatio ipsa & efficienter est libere volita, quamuis ad volitionem illam efficacem inducat metus, qui nec vere cogit quoniam possit sua absoluta potestate velle id cuius est metus subire, & nolle per operationem periculo succurrere. Voluntarium igitur mixtum (teste Aristotele. 3. Ethicorum) plus de voluntario habet quam de inuoluntario, quoniam est simpliciter liberum atque voluntarium, cum nequeat vere cogi voluntas a causa secunda ad proprios eius actus, modo quo supra declaravi.

Metus duplex.

Secundum notabile, est duplex metus, scilicet sufficiens & insufficientis. Metus sufficiens est, quo quis secundum rectam rationem induci debet consentire potius quam malum imminens incurrere: & iste appellatur metus cadens in constantem virum, siue metus iustus. Cuiusmodi est metus maioris mali ad quod vitandum iuste eligeretur minus, prout si a potente proponeretur alicui mors, mutilatio, seruitus aut stuprum, nisi propriam vestem tradat, aut simile aliquid illorum minus, ille esset metus iuste sufficiens traditioni consentire, & vitare constans traderet. Sed metus insufficientis dicitur quo quis secundum rectam rationem non debet induci rei petite consentire, cuiusmodi est metus minoris mali: ad quod vitandum eligeretur maius, aut eligeretur minus, propositum a viro impotente, prout in precedenti casu eligeretur vnum illorum quatuor ad vitandum incommodum traditionis tunicæ cuius timetur perditio, si autem ad

vitandum aliquod illorum quatuor eligitur traditio tunicæ proposita ab impotente ad eam auferre, hic metus non caderet in constantem virum.

¶ Sequuntur corollaria. Primum, In proposito constans sumitur penes electionem certi mali ad vitandum aliud conformiter ad rectam rationem, & inconconstans penes electionem mali ad vitandum aliud contra rectam.

¶ Secundum corollarium, eiusdem mali ab eodem propositi metus est vni cadens in constantem virum, & alteri non, immo eiusdem mali a diuersis propositi metus est eidem homini respectu vnius proponentis, cadens in constantem virum, & non ei respectu alterius proponentis. Exemplum primi. Vbi vnus duobus malum proponeret: quorum vnus est potens ei resistere, & alter impotens. Exemplum secundi. Vbi duo proponerent mala alicui potens resistere vni illorum, & non alteri

¶ Conclusio prima. Nullus metus mali poenæ respectu mali culpæ propositi eligendi est cadens in constantem virum, patet. Nullus est mali poenæ metus quo quis secundum rectam rationem debeat malo culpæ consentire, potius enim essent quæcumque mala poenæ subeunda, quam consentire culpæ, de quibus tertio Ethicorum capitulo primo dicit Aristoteles. Quædam autem fortassis non est cogi, sed magis moriendum patientem durissima, est autem (inquit) difficile quandoque iudicare quod le pro quali eligendum. ¶ Pro hoc, hæc pono regulam. Duobus malis sub distinctione inuitabili probabiliter imminetibus est eligendum minus. Et dico reperiri inuitabilitatem talē inter duo mala poenæ, & tunc eligatur minus, quandoque etiam inter malum culpæ & malum poenæ, & tunc eligatur secundum. Nun

Malis ob distinctionem inuitabiliter emittentibus.

quam autem inter duo mala culpæ secundum se mala scilicet quæ nequeant bene fieri reperitur. bene autem inter duo mala culpæ non secundum se mala: sed quia prohibita. & tunc hæc alia habeatur regula. Maior obligatio deobligat a minori. Exempli gratia. instante necessitate inuitabili, est licita brachii abscisio ad vitandam mortem, quarum qualibet seorsum est prohibita. Ad vitandam enim extremam inopiam excusat est David comedens panes propositionis lege prohibitos. et discipuli die festo euellentes spicas. nam maiori obligatione cedebat minor. Dicit tamen Iarson David habuisse a deo reuelationem panum. prout Sardon contrahens cum alienigena: aliter vterque peccasset. ¶ Dicunt aliqui metum mortis cadentem in virum constantem omnino excusare culpam in prohibitis iure pure humano. pariter in prohibitis iure diuino pure positio (morte eminente ab extrinseco vt supra de David) non autem quando mors eminet ab extrinseco, quoniam tyranno proponente dauid vel alteri ebreo sub conditione mortis comedere panes propositionum, vel carnes suillas, peccasset comedens. non mihi placet in proposito hæc distinctio. Instante enim mortis periculo ab hostibus non teneor domum egredi ad audiendum missam, aut ad cõfitendū, aut ad alia multa præcepti diuini opera ad quæ essem aliàs obligatus, & tamen ab extrinseco imminet mors. In casu autem illo tyranni non modo concurrat de esu carniū vel panum præceptum sed obligatio confessiois fidei instante materia qua fides aliàs censeretur per talē esū negari.

¶ Secunda conclusio: vtriusque generis metus virtutem auget, & maliciā patet: retrahi a virtute ex qua eminens est periculum, & ad oppositum

viciū trahi. vbi autem maior impugnatior laudabilior victoria & casus excusabilior.

¶ De actuum conformitate ad rationē rectā.
Cap. vii.



¶ Virtutis auriga est recta ratio seu prudentia: ad quam operis boni conformitas: rectitudo: seu bonitas appellatur: difformitas autem obliquitas: siue malicia.

Cum igitur intellectus sit voluntatis regula: perspicuum erit voluntatem intellectui se difformantē atque contra agentem subuertere de bitū agendi ordinem periculose exponere: & quod in se est facere: vt a recto recedat: ac interpretatiue vel le peccatum siue recta siue erronea fuerit conscientia: deponatur igitur erronea: interiori mentis scrutinio: aut scripturarum inspectione: vel prudentis viri consilio: quæ si per certo tempore minime deponi valeat: adduci impossibilitas excusationē eius quod vitari non potest.

¶ Notabile: recta ratio est iudicium intellectus verum. Et duplex est: videlicet practicum & speculatiuum.

¶ Practicum est iudicium dictans aliquid esse agendum vel non agendum, cuiusmodi est propositionis iudicium cui participium gerundii inferitur. aut alia dictio debitum importans, prout debet, obligatur, & per oppositum appellatur speculatiuum. ¶ Se habent enim ordinatim hæc quatuor. Propositio practica, iudicium

Ratio recta quid & quotuplex.

Practica propositio quid cum suis adiunctibus.

ciū practicum: habitus practicus. & intellectus practicus. Et ex alia parte propositio speculatiua: iudicium speculatiuum. habitus speculatiuus, intellectus speculatiuus. ¶ Exemplum primi, ista propositio danda est eleemosyna dicitur propositio practica: iudicium eius practicum. habitus ex iudicio genitus, habitus practicus: intellectus habens eius assensum vel habitum dicitur intellectus practicus. ¶ Exemplum secundi, hæc propositio, homo est animal. appellatur speculatiua. iudicium eius speculatiuum & ita de habitu, & intellectu.

Prudentia
& ars.

¶ Ex his itaque patet prudentiam et artem dictamina esse practica: & eorum habitus practicos. Prudentia diffinitur recta ratio rerum a nobis agibiliū. Ars recta ratio rerum a nobis factibiliū. Agibile dici solet operatio libera transiens factibile autem opus transeunte operatione permanens. vt domus, scabellum & huiusmodi: quare prudentia est iudicium dictans aliquid operationem liberam esse faciendam cum conditionibus requisitis ad bonitatem. Ars vero est iudicium dictans aliquid opus exterius esse faciendum cum circumstantiis requisitis ad ipsius rei artificialis perfectionem: hæc amplius libro de prudentia examinabo: pro nunc sufficiant.

Prudentia
pariter ar
tis duplex
dictamen

Secundum notabile. tam prudentiam quam artis duplex est dictamen. Quoddam vniuersale, quoddam particulare. ¶ Vniuersale. appellatur generale: non quod sit propositionis vniuersalis. sed quia de materia sine circumstantiis particularibus dicitur, prout est aggrendendum bellum, est subueniendum proximo. Dictamen autem particulare dicitur quod de particularibus circumstantiis dicitur. prout est aggrendendum bellum tali causa, tali tempore. tali loco &c. est subueniendum proximo sic indige

ti hoc tempore, tali bono, tali modo &c. In iis debitis circumstantiis fiat executio operis laudabilitas. quæ si indebitæ fuerint viciant opus etiam aliàs bonum. Hic dicit Aristoteles sermones vniuersales valde certi sunt, sed inutiles. sermones vero particulares vtilis sed incerti scilicet propter circumstantiarum multitudinem inspiciendarum, quas quandoque debitas ab indebitis discernere difficile est, hoc opus hic labor est, quanto dictamen plenius de circumstantiis debitis dicitur, tanto opus conforme est melius.

Tertium notabile. actum regulari actualiter prudentia est in se dictamen prudentiale: virtualiter autem regulari est fieri in virtute precedētis dictaminis. cuiusmodi sunt opera multa quæ transeunte dictamine continuantur eius virtute.

Quartum notabile. conscientia est dictamen moraliter practicum: est enim tam verorum quam falsorum. Prudentia autem tantum verorum. Synderesis ponitur esse principiorum practicoorum. Conscientia autem conclusionum ex eis deductarum frequentius tamen ad vtrumque extenditur conscientia.

Prima conclusio: prout veritas obiectiua conformitas rei ad propositionem, & falsitas difformitas, sic bonitas moralis est operis liberi conformitas ad rationem rectam prudentialem. & mala difformitas. patet. opus redditur bonum quod fit qualiter fieri debet, & malum quod fit aliter quam fieri debet. ¶ Prout igitur non sufficienter diffinitur falsitas per veritatis debet esse priuationem. nam propositio impossibilis est falsa cui non est debita in se veritas, sic nec moralis malicia per rectitudinis debet sibi in se carentiam, nam actui

Cōscientia
quid.

Bonitas
moralis
quid.

irrectificabilis cuiusmodi communiter ponitur odium dei non est debita rectitudo. nec etiam voluntati eum habenti pro tempore, pro quo ad nullum tenetur actum

Cōscientia
obuians.

Secunda conclusio. agens contra proprii intellectus dictamen, inordinate agit, patet. voluntatis regula est intellectus: igitur ipsa intellectui se difformans debitum subuertit ordinem: periculo se exponit, et facit quod in se est ut recedat a recto. ¶ Hinc paulo ad Romanos. Omne quod non est ex fide, peccatum est. Ex quo sumpta est trita regula. Omnis agens contra conscientiam edificat ad gehennam. id est peccat. Exempli gratia. iudicans sub peccato non esse leuandam festucam, leuans peccat.

Cōscientia
erronea in
materia
præcepti
contra a-
gens an
peccet.

¶ Videbitur forte aliquibus: agens in materia præcepti. & in per se malis contra conscientiam erroneam non peccet. Exempli gratia. diligens pro nunc deum conscientia dictante sub peccato non esse diligendum, aut abstinens a furto: aut fornicatione, conscientia dictante pro nunc deum offendi nisi fornicetur. aut furetur, non peccet. ¶ Isti decipiuntur. ¶ Tum primo. verbum apostoli est vniuersale. Tum secundo. quicumque credens aliquid esse peccatum atque dei offensiuum, vult illud: eligit peccare atque offendere deum. igitur peccat: sed conscientia erronea etiam in materia præcepti dicitur aliquid peccatum esse. scilicet esse peccatum: ipse sic faciens eligit peccatum, licet diligere proximum, vel orare, vel non furari esse dei offensiuum, et facit hoc credens esse peccatum, ipse sic faciens eligit peccatum atque deum offendere. igitur peccat atque deum offendit, in hac enim formali vel interpretatiua peccandi atque offendendi deum electione iacet ratio peccati. siue enim conscientia sit recta siue erronea, iste qui

credens esse peccatum (eo non obstante) vult illud. ipse eligit peccare: scilicet formaliter vel interpretatiue. remedium igitur vitandi peccatum est erroneam deponere conscientiam, quod fiet scripturarum inspectione, aut matura consideratione materiae, aut prudentis viri consilio.

¶ Sed contra obiicio. Primo: conscientia personæ est lex privata: lex autem dei publica atque fortior. igitur eis contrariis præcipientibus obediendum est legi diuinæ: atque se difformandum conscientia erroneam contrarium præcipienti. ¶ Secundo non plene obligat conscientia quam superior. sed superiore præcipiente contrarium legis diuinæ esset ei se difformandum. igitur & conscientia erroneam contrarium legis diuinæ præcipienti. ¶ Tertio. alius ille esset perplexus: nam agens ut illa conscientia dicitur: peccat: quia legi diuinæ contrauenit. non agens autem ut dicitur etiam peccat quia contra conscientiam agit.

¶ Respondeo ad primum, concessio antecedente negando consequentiam pro vltima consequentis parte: fateor enim esse magis legi diuinæ obediendum. sed nego se esse difformandum conscientia manenti, deponatur conscientia & legi diuinæ obediatur. conformans enim se illi diuinæ legi, contra erroneam conscientiam legi recte se conformat, sed non recto modo: erroneam igitur deponat conscientiam. & diuinæ legi obediat. Est enim etiam diuina lex non se proprie conscientia difformare. quare qui conscientia etiam erroneam se difformat diuinæ contrauenit sanctioni:

¶ Huic vnum subiungo pondere dignum quod recte considerent qui populo cionantur. & attentius qui eos carpunt & molestant. Conscientia erronea

Conscientia ex aliqua ratione ali quid dicitur esse fornicandum: plurimum refert dicitur re: quia illa conscientia stante non fornicatur peccat: & dicere ipse conscientia illa stante tenetur fornicari, dico primam propositionem veram, et secundam erroneam. Prima quidem vera est. nam ille peccat, patet: credens aliquid esse peccatum eligit illud & sic vult peccare atque deum offendere. Secundae autem propositionis ostendo falsitatem. Conscientia eius erronea non eum absoluit a precepto diuino obligante non fornicari, igitur ad id manet obligatus, tum etiam commune super est remedium. scilicet deponere conscientiam: falsum est igitur ipsum pro tunc obligari ad fornicandum. Huic propter nonnullos sciolos concionatores aut indiscretos infisto, vt non sciant quid pro quo: & quid a quo sit discernendum, Id non sufficienter considerauit beatus Thomas super epistola ad Galatas, v. vbi dicit: habens conscientiam dictantem eum obligari sub peccato, ad obseruantiam legalium, tenetur obseruare legalia, & tamen obseruans peccat, haec sequentia sunt eius verba: respondeo (inquit) dicendum quod eadem conscientia durante tenetur seruare legalia, puta si aliquis haberet conscientiam quod nisi circumcideretur peccaret mortaliter, sic ipse circumcisus ipsa conscientia durante peccaret mortaliter si non obseruaret legalia, haec ille. Dico enim, refert longe dicere obligatur seruare legalia, et peccat, non seruans legalia primum est falsum, secundum verum.

Rimum dubium: an omnis p se rationi rectae speculatiue conformans bene agat,

Respondeo non, probo. quandoque tenetur quis illi se difformare, cuiusmodi est hoc dictamen ego pecco,

Sequitur corollarium: cum voluntas dei signi sit dictaminis practici: voluntas autem beneplaciti sit dictaminis speculatiui: hinc non tenetur viator vniuersaliter voluntati dei beneplaciti cognita li se conformare. voluntati autem signi praecipui sic ostendo. videns proximum fulgure occidi: non tenetur velle eum occidi. immo contrarium, hoc tamen iudicium speculatiuum est verum, proximus occidetur. vult pariter deus voluntate beneplaciti illum occidi. & scio eum id velle. quonia scio nihil fieri posse sine eius generali concursu, qui est a voluntate eius beneplaciti. non tamen tenetur illi voluntati dei me conformare: sed difformare in volito. ¶ Voluntas enim dei beneplaciti est qua ipse vult aliquid esse vel fieri: sub esse vel fieri comprehensis aliis temporum differentiis) ad hoc enim genus volendi sequitur concursus efficientiae dei. quare non est possibile sine huiusmodi velle aliquid esse vel fieri. de quo id verificatur. dixit, id est voluit & facta sunt. ¶ Voluntas autem signi est qua vult aliquid esse a nobis agendum. aut vitandum cuiusmodi praecipitorum atque consiliorum voluntas. Corollarie sequitur: quandoque voluntate beneplaciti vult aliquid fieri & non signi, cum enim fortes solues ieiunium comedit, deus vult voluntate beneplaciti fortem comedere, aliter non comederet, non tamen vult eum comedere voluntate signi, scilicet praecipientis vel consulentis.

Secundum dubium: an omnis Mentiens an

scientiens conscientiae contraveniat, scientie contraueniat.

Respondeo non: ostendo, mentiens ad iudicium tam practicum quam speculatiuum extenditur. Conscientia autem qualibet est practicum iudicium. quare non omnis contra mentem agens agit contra conscientiam.

Omnis itaque mentiens it contra mentem scilicet contra iudicium speculatiuum dictans esse falsum quod ipse asserit verum: non tamen omnis ille it contra conscientiam. patet, stat ipsum iudicare illud esse asserendum & bonum.

tertium dubium: quo genere peccat. an mortaliter, an venialiter se difformans iudicio rationis practico.

Respondeo agens contra conscientiam solum consultoriam non per hoc peccat. si autem de obligatione dicitur: sic contraveniens peccat secundum obligationis dictante qualitate quantum est ex hoc, scilicet mortaliter si dicitur de obligatione sub mortali. & venialiter si dicitur sub veniali. Conscientia enim existente erronea vnica est peccati ratio. scilicet quia contra conscientiam. ipsa autem existente recta est difformitas duplex. videlicet quia contra conscientiam, & quia contra obligationem debiti aliunde agendi aut vitandi. quare duplex inuoluitur malicia: contra igitur dictamen dictans esse sub mortali leuandam festucam, operatio vnam habet maliciam: contra enim dictamen dictans non esse furandum operatio duplici sedatur malicia. ¶ De agente autem contra conscientiam dictante in genere non esse leuandam festucam sub peccato. dic prout de hoc actu generico volo peccare.

Quartum dubium: an habens conscientiam erroneam praepropterea contra eam: quam secundum eam operans Respondet de Balsolis i. ii. disti. xxxix. modo illa conscientia erronea non fit inuicibilis grauius peccat ges secundum eam, quam agens contra eam. Nam (inquit) lex superioris plus obligat quam inferioris: et per consequens transgressio legis diuinae est gra

uior quam transgressio legis conscientiae erratis. Istud non est indistincte verum, probo: lege diuina obligante ad veniale, conscientia contrarium dicitur sub mortali agendum: contraueniens conscientiae peccat mortaliter et legi diuinae contra agens delinquit venialiter. Pariter (lege diuina obligante sub mortali: et conscientia dictante de contrario sub longe grauiori culpa) praecipiti dei transgressionem exuperare posset conscientiae: contra operatio

Quintum dubium: an moralis malicia requirat conformitatem dictamini erroneo interno. Respondeo non: nec difformitatem dictamini recto interno, sufficit difformitas diuino iudicio in aliquo debito. patet. contingit sine dictamine esse actum moraliter malum. Sequitur plus ad bonum quam ad malum requiri, nam (vt dicit Dionysius quarto de diuinis nominibus) bonum est ex integra causa. Ad bonum enim requiritur integritas: ad malum sufficit vnam inesse malam, aut vnā deesse debitam. scilicet debito iuris: non enim solum debiti congruentiae carētia sufficit actum vitare.



Prudentia quae non formaliter sed materialiter atque directiue virtus est. est virtutum regula: non necessaria actualis nec sufficiens aptitudinalis sed actualiter aut virtualiter coassistens requisita. Non pariter de necessitate informans virtutis obiectum sed adiacēs sufficit ad bonitatem: quam quae & pro obiecto actus liberi arbitrii quandoque assumi valeat. Quae quemadmodum sine virtutis opere vere

prudētia est: sic habentem denomi-
nat prudētē: prout fides credentem.
Est igitur virtutū moralium lumē: et
fides theologarū. Quemadmodū e-
nī fides sic prudentia sine virtutis o-
pere mortua est: cū opere aut viuit
nō ppria: sed opis vita. Aeterna enī
beatitudo est nō prudentiē in se: sed
operis per prudētiā regulati mer-
ces praestituta.

Rimum notabile: doctrinā sepe di-
ctam repetens: voluntatis consul
director atq; illuminator est intel-
lectus ei agenda vitandaq; ostēdēs: ipsa
verō opus ostensū exequitur. Hinc virtu-
tū theologarum quę sunt fides, spes, et
charitas: vna videlicet fides in intellectu ē
illuminās ad reliq̄s. Pariter virtutū mora-
liū q̄ sūt prudētia, tēperātia, fortitudo, iu-
stitia: vna videlicet prudētia in intellectu
collocatur, voluntatē ad reliq̄s dirigēs, sic
igitur prudētia, circa easdem aliarū vir-
tutū materias versatur: hinc dicenda est
materialiter virtus. nō autem formaliter
quo ad hmōi directiōis conditionē: quo-
niā ipsa non in hoc est operatio libera
recte rationi conformis: poti⁹ ipsa est re-
cta ratio cui virtutis operatio conforma-
tur: prout enī cerebrum sensu carēs aliis
sensus tribuit: sic prudentia non in se
virtus dat alteri esse virtutem.

Corollarie sequitur: non actui prudē-
tiali quātū est ex hoc respondere premi-
um: sed operi per eam regulato: dixi quā-
tū est ex hoc videlicet ex conditione di-
rectiōis. Aliunde enim recipere posset
virtutis formalis nomen: scilicet vbi ac-
tu voluntatis reflexo effectiue imperare
tur ipsius prudentiā actus: et ita de fidei
actu per omnia dicas.

Secundum notabile: sic necessaria
S ad actū voluntatis esse virtuosū po-

nitur à quibusdā ratio recta siue pruden-
tia, vt ad eius bonitatem non sufficiat ad
prudentiam aptitudinalem aut habitua-
lē, aut actualem assistentem conformi-
tas: sed duplex requiratur eius habitudo
videlicet presentia et informationis ob-
iecti

Ista est ipsius Okam in.iii. di-
stin. quæst. xii. snia. de cuius mēte sūt hæ
quatuor propōnes. Prima nō sufficit ad
actū moraliter bonum aptitudinalis pru-
dentia. probatur: præmittendo quod ali-
quem actum esse prudentiē aptitudinali
conformē est elici qualiter prudētia dic-
taret eliciendum si inesset quāq̄ nō i-
sit: tūc sic carēs vsu rōnis pōt elicere ac-
tum qualiter recta ratio dicitaret, si ines-
set: ei tamē nō est act⁹ ille virtuos⁹: quo-
niam ille non operatur sciens: tū etiā pōt
voluntas contra scientiā elicere actū q
conformis esset rationi recte si inesset:
et tamē mal⁹ est. Secūda propositio. Nō
sufficit habitualis. ostēditur: habit⁹ pru-
dētiā nō efficit actum virtuosū nisi quē
regulat: sed habitus nō regulat nisi me-
diāte actu suo: igitur requiritur prudētia a-
ctualis: et dicit Okā qd prudētiā regula-
re actum aliquem, est ipsam speciali mo-
do actum illum causare. Dicit igitur q
suspensa voluntatis aut prudentiē actiui-
tate, nullo modo esset actus virtuos⁹, quī
immo vtramq; actiuitatem cōnotat hoc
nomē virtus actualis. Tertia propositio.
o, non sufficit actualis assistens. proba-
tur contingit adesse prudentiā actualem
nihilominus sine ea voluntas etiā ad nu-
dam apprehensionem obiecti actum il-
lum eliciisset ex sua liberate: aut pro-
pter delectationem aut alia causa quam
prudētia mouēte, ita quōd prudētia sic
assistens nō sit illius actus affectiua cau-
sa, igitur tunc ab illa prudentia non de-
bet bonitatem recipere.

Pruden-
tia præ-
stia ob-
iectiua, an
ad boni-
tatem requi-
ratur.

Quarta propositio, requiritur actualis p
obiecto. patet ex præcedētib⁹, requiri-
tur elici actū propter rectam rationē sed
omnis volens aliquid propter alterum
vult vtrūq; igitur ipsius actus quo volū-
tas vult aliquid: quia dicitur à recta ra-
tione, ipsa recta ratio est obiectū. Super
addit postea Okā (inquiens) fortior ra-
tio ad probandum prudentiam esse ob-
iectum actus virtuos⁹ est hæc: nam aliter
sequeretur duo inconuenientia. Primū
nullus actus necessari⁹ et intrinsece vir-
tuosus: sed solum contingenter. Secun-
dum, de actu non virtuoso fieret virtu-
sus, & de nō meritorio fieret meritori⁹
per aliquod mere naturale: quod non
est in potestate nostra, videlicet post ac-
tū elicitū adueniente prudentia à causis
naturalib⁹ necessitantib⁹ intellectum,
& ita de virtuoso fieret non virtuos⁹, et
de meritorio nō meritorius per pure na-
turale, scilicet p remotionem prudentiē
manente actu elicitō.

Hæc opinio virtutis atq; meriti viam
nimium (sine sufficiente ratione vel au-
ctoritate) arcta: pauci enim virtuos⁹ ope-
rarentur, paucioresq; mererentur, potif
sime simplices viri: qui tamen confiden-
ter ambulantes celos rapiūt. Non enim
tanta vtuntur reciprocatione. sed (ostē-
so eis agendo) volunt, illud et sine actu
reflexo operantur. Quid igitur sit dicen-
dum, sint conclusiones.

Prima: ad bonitatem moralem suffi-
cientem ad meritum non requiritur pru-
dentia pro obiecto. probō: communes
simplicium virorum aut aliorum actus
per prudentiam regulatos siue ostensos
potuit deus acceptare sine tali reflexiōe
atq; reciprocatione, nec ex aliquo sacri-
eloquii loco constat de opposito. Præ

terea à causalitate efficientiæ rationis re-
cte ad actum elicitum sumitur eius fun-
damentum: sed iudiciū prudentiale pōt
esse causa actus efficiens non existēs ob-
iecti pars. patet: frequenter obiecti noti-
cia partialiter voluntatis actum causat
quæ non est illius actus obiectum: quo fa-
cto verificatur propositio hæc causalis:
quæ ratio recta dicit hoc, sortes vult hoc
Item nūquā esset virtutis actus absq; di-
ctaminis prudentialis iudicio reflexo:
scilicet quo reflexe consideraretur ipsū
esse rectum: & sic per aliquod pure natu-
rale adueniens: scilicet tollens dictami-
nis recti iudicium reflexum desineret
esse virtutis act⁹ et fieret de merente nō
merēs: quod ipse negare videtur: nec p⁹
inconuenit id pertotalem actus ablatio-
nem fieri quā eo manente. Insuper
nec sufficiens est ad quartum mēbrū ra-
tio eius: quoniam q prudētia actualis sit
efficientis ipsius actus causa. sic q verifi-
cetur hæc causalis: quia recta ratio dic-
tat sorti esse orādum, sortes vult orare:
non sequitur prudentiam esse actus vo-
luntatis obiectū: prout ipse ex illa causa-
litate infert: scilicet propter hoc volūtas
vult aliud, ergo vtrumq; vult: quis nō in-
validam esse consequentiā cognoscit lo-
quendo de efficientiæ, nō finis causalita-
te: pbaretur quod omnis cognitio quę ē
alicuius liberę volitionis causa, esset ei⁹
obiectum: nam in genere cause efficiētis
verificatur hæc propositio, quia hoc co-
gnoscit sortes, vult hoc. Et cū adducit a-
liud, scilicet p pure naturale &c. ipse idē
habet concedere vt ostēdi, et ad reliquū
de actu intrinsece bono: ratio nō militatur,
quoniā (datis talibus actibus) nō sequitur
quin præter eos, et sine eis sint alii actus
verē et plene moraliter boni atq; à deo
accepti. Tū etiam quod inconueniēs nul-
lum esse actū necessari⁹ bonum scilicet

quin valeat per aliquam adiacentem circumstantiam viciari, prout cōtra aliquā cōscientiam aut cum alia circumstantia extrinseca viciante continuatus.

Secunda conclusio: quamuis assumi posset prudentia pro actus interioris obiecto, et per hoc actus redderetur abundantius moralis, sufficit tamē huiusmodi dictaminis assistentia actum regulantis: patet ex precedentiē, tum etiam insufficientis est eius in opusitum ratio. primo quidem nā ipsius prudentiæ concursus est naturalis, nec potest voluntas actum eliciens, efficientiā prudentiæ ad illum actū impedire, tum etiam bonitas actus plus pendet ab illuminatione siue obiecti ostensione per prudentiā, quā actus efficientia ab illa prudentia, quin immo ubi à deo subtraheretur prudentiæ concursus (ipsa solum ostendente volūtati agendum, propter cuius ostensionem voluntas elicit actum) non minus esset bonus huiusmodi actus.

Tertia conclusio. Non sufficit prudentia habitualis aut aptitudinalis, nec requiritur actualis pro obiecto, requiritur actē actualis aut virtualis, & sufficit, quanto tamē actualior, tanto actus melior.

Prima pars tripartitam supra. patuit. **S**ecundā ostēdo partem scilicet quod sufficiat actualis aut virtualis de actuali patuit. de virtuali verò. quoniam si fuerit voluntas sufficienter illuminata & in virtute illius luminis etiam transeuntis, opera continuet laudabilia non videtur quin ex illa radice opa libere elicita sint bona et meritoria, cum illa sit communis hominū ordo operandi, et nimis difficile sit actualia dictamina continue retinere, quin velimus nolimus transeant, nec ad nimis difficile voluerit nos arctare dominus, cuius onus leue est.

Dico igitur sufficere prudentiam inesse aut inuisse virtute cuius tunc voluntatem illuminantis ipsa libere cōtinuat et operatur laudabilia non aliūde viciata, nec aliūde impedita à bonitate.

Primum dubium: an dictamē dictans de bono vel malo scilicet hoc est bonū, hoc ē malū, sit sufficienter opis moraliter boni regulatiuū **R**espondeo sic: nam est virtualiter practicum atque prudentiale, amor igitur quo deus ostensus tanquam summū bonum diligitur, est plene bonus absque formali dictamine deum esse diligendū dictante.

Sequuntur corollaria. Primū ad voluntatis actum moraliter bonum nō requiritur dictamen de ipso dictans. patet, cum dictamine ostendente esse propter deum pauperi subueniendum, hic actus volo huic pauperi propter deum subuenire, est bonus absque dictamine sic esse volendum dictante.

Secundum corollarium: ad regulandū actum non necesse est dictamen de actu quem regulat dictare, sufficit id de ipsius actus obiecto, vt in sequenti dubio per amplius aperiā.

Secundum dubium: an vniuersaliter ipsius actus virtutis et prudentiæ eum regulantis sit adæquatū idē obiectum.

Respondeo negative: ostendo: voluntas actum eliciens non cogitur omne id pro sui actus obiecto assumere quā ei ostenditur, potest etiam aliquid assumere quod non ei per illud dictamē ostēditur: scilicet per aliam noticiam ostensum. Exemplum primi (dictamine subeunda mortis pericula ostendente hoc loco. hoc tempore, hoc modo, hoc fine) potest voluntas hunc actum vnicum elicere, volo mortis pericula subire. Exem-

Dictamē virtualis practici sufficit ad bonum opus.

Actus virtutis & suæ prudentiæ an sit idē obiectum.

plum secundi (circumstantiis per apprehensiones ostensis & stante hoc vniuersali dictamine subeunda sunt mortis pericula, hunc habere actum potest voluntas: volo mortis pericula subire: hoc loco: hoc tempore: hoc fine &c. **C**orollarium, non requiritur ad actum bonum esse prudentiæ obiectum. patet: cū operis exterioris dictamine bonus est actus interior. gratia exempli cum isto dictamine, est loquendum hic actus volo loqui bonus est: qui non est illius prudentiæ obiectum.

Tertium dubium. An eadē prudentia sit operis exterioris & interioris regulatiua.

Pro hoc præmittēde sunt propositiones **P**rima vtriq; sua respondet prudentia eā pro obiecto habens: & specie penes obiectorum totalium alietatem differunt. **E**xempli gratia: hæc dictamina sunt specie differentia est loquendum est volendum loqui. **S**ecunda propositio: dupliciter cōtingit prudentiā operationem regulare: videlicet intrinsece & extrinsece: intrinsece. i. obiectiue que pro obiecto huiusmodi operationē habet. extrinsece autem per oppositum: sic hoc dictamē, est loquendum intrinsece locutionem regulat. nā obiectiue de ea dictat, extrinsece autē volitionē regulat quoniā nō de ea dictat: sed de obiecto ei debito. prudentia autē illā volitionē intrinsece regulans est ista, volendū est loqui: sic dilectionis dei prudentia intrinseca est ista deus est diligendus. extrinseca autē deus est bonus. **H**is præmissis ad dubium affirmatiue respondeo: sed dupliciter: vno modo cōtingit eandem prudentiam esse ambarum operationū intrinsece regulatiuam, prout volendum est loqui. cōtingit autē esse vnius intrinsecam & alterius extrinsecā prout est lo-

Operis exterioris & interioris an eadem sit prudentia. Prudentia dupliciter operationem regulare potest.

quendum & hæc ad vtriusq; bonitatem sufficit.

Quartum dubium: an dūtaxat verorum sit prudentia. **R**espondeo affirmatiue vt est talis: patet ex eius diffinitione videlicet recta ratio &c hoc est iudiciū verum. Et cum dicis errorem inuincibilem esse prudentiam, aberras: inuincibilitas enim practicum dictamen verificat alias falsum. gratia epempli, in aliquo inuincibiliter hanc esse eius coniugem credente verificatur hoc dictamen: hæc est à me cognoscenda. pariter in casu diuitis inuincibiliter apparentis pauperis verificatur hoc dictamē, est à me huic porrigēda elemosyna. Fateor nonnunq; dictamen dari mixtū includens cū practico speculatiuū: & cōtingit quidē ipsum rōe speculatiui inclusi & nō practici esse falsū, cuiusmodi hæc dictamina: ista quæ est mea est à me cognoscēda, huic quæ est pauper est dāda elemosyna. hoc enī dictamē est sufficiens actū bonum regulare ratione implicationis practicæ vere, & quis sit simpliciter falsū. morali tamen locutione dicitur practice verum.

Prudentia an dūtaxat sit verorum.

De actū moralīū circūstātiis. Ca. viii.

Circūstātia est humani actus accidēs: accidēs vero dicitur quod extra ipsius actus substantiam ponitur, id enim accidere seu circūstare dicitur. **E**t communiori traditione sex enumerantur: videlicet personæ, obiecti, temporis, loci, modi: & finis: ad quas reducuntur reliquæ. Ipsis enim plurimum ī bono & malo discolores redduntur humanæ operationes: eisq; de bono in malū aut ecōuerso faci-

Circūstātia quid & quotuplex & qualiter suspicienda.



le flexibiles. ¶ Oportet igitur circumspicere opus seu circūcirca substantiam eius aspiciere. ¶ Hinc macrobius circumspectionē prudentiē partē conuenienter annumerauit.

Circūspicere
qualiter ad
virtutē requiritur.

Primum notabile. Non hic phisice capitur accidēs p̄ re alicui subiecto inharēte: in hoc tamē retinetur similitudo: quoniā quēadmodū ab accidente inherente denominatur subiectū tale vel tale: sic ab his quæ actū circūstāt appellatur bonus vel malus ī hac vel illa spē. Operē preciiū est igitur laudabiliter agere cupiētī esse oculatū vt argūatq; circūspicere, siue quē circūcirca sūt an operi cōgruant cōsiderare. hinc (vt dixi) Macrobius partē prudētīæ circumspectionem posuit, cuius est negocii circūstantias attēdere: iuxta verbū Sapiētis, omni negotio tempus & oportunitas Ecclesiastici. viii. & ps. cxl. Pone ostiū circūstantiæ labiis meis. Nō enim loquēti sufficit verū dicere, sed qs, cui, vbi, quādo, quomodo, cur loquitur est attēdēdū.

¶ Considerandū igitur quis loquitur: sex an iuuenis, &c. Ecclesiastici, xxxii. Adolescēs loquere vix in causa tua. Cui scilicet socio an inferiori an superiori. noli verbosus esse in multitudine presbyterorū id est sapientū, Ecclesiastici. vii. Vbi. in ecclesia vel extra, mulieri in ecclesia loqui non pmittitur ad Thimotheū primo. Quādo. Eccle. iiii. tēp⁹ tacēdi & tēpus loquēdi. Quomodo: Prouerbiōrū. xv. Respōsio mollis frāgit irā. & sermo durus cōcitāt furorē. Cur. an ad nocēdū an ad iuuandū an ociose. Sic igitur prudēs hęc circūspiciēs omnia in numero pondere & mensura operabitur.

¶ Secundum notabile, sex enumerari solent circūstantiæ videlicet p̄sonę, ob-

iecti, tēporis, loci, modi, & finis quæ his dictionibus designantur. quis, quid, quādo, vbi quomodo cur, siquæ autē alię fuerint possūt ad has facile reduci. Per quis circūstantia p̄sonę. Per quid, circūstantia obiecti sub qua cōprehēditur circūstantia ab aliis dicta circa quid. Exēpli gratia percutis hominē homo est circa quod fit opatio. s. p̄cussio. Per quādo designatur tēporis circūstantia. Per vbi loci. Per quomō modi agēdi, put tarde aut repēte vultu hylari aut tristi &c. ad quā reduci potest circūstantia ab aliis assignata, quib⁹ auxiliis scilicet instrumēti vel p̄sonę iuuantis. Exēpli gratia: quis occidit adiut⁹ uel sol⁹, ense aut veneno &c. Per cur designatur circūstantia finis p̄stituti. Ex his quidē circūstantiis (vt supra dixi) humanus actus bonitatē vel maliciā atque bonitatis vel malicię cremētū aut decremētū suscipit, ornanturq; actus aut deturpantur secundū quod eis sunt debite vel indebite. Et circa has potissime versatur prudētia circūspiciens, id est quę circūstant aspiciens: videlicet an qualitati operis cōueniēt necne. cōsiderat enim an huiusmodi operi congruat hęc. vel ista persona, hęc vel illa obiecti qualitas: ista vel illa tēporis aut loci: aut modi agēdi vel finis conditio.

Tertium notabile. Nedū in cōmuni actuum bonitate & malicia verum etiam in condendis legibus aut abrogandis, in distribuendis p̄miis aut irrogandis, p̄cenis: magna cura veniunt circūstantiæ cōsiderandæ. Ad quod pulchrē dicit Isidorus, & recitatur capitulo sciendum distin. xxix sciēdū quod pleraq; capitula ex cā, ex p̄sona, ex loco ex tpe cōsideranda sunt quorū modi, q̄a medullit⁹ nō indigātur in erroris laberynthū nonnulli in tricando ī pingūtū, cū antē iudicant

Circūstantiarū nūmerus certis dictionibus designatus.

Circūstantiæ in condendis legibus cōsideratæ.

Circūstantiæ bonitatis aut maliciæ qualiter.

quām intelligant, ante inculpant quām iterando lecta p̄quirāt. Et beatus hieronymus epistola ad ephesios. necesse est vt iuxta diuersitates locorū, temporū, & hominum quib⁹ diuersę scripturę factę sunt diuersas causas & argumenta & originēs habeāt. Pręterea. ff. titu. de p̄cenis. dicūtur puniri facta: dicta: scripta: cōsilia de quibus illic dicitur: hęc quatuor genera cōsiderāda sunt septē modis. causa, p̄sona: loco: tempore: qualitate: & euentu: quorū ibidē hęc subiūgūtur exēpla. Causa: vt ī verberib⁹ q̄ ip̄nita sunt a magistro illata vel apparēte: quoniam emēdationis animo nō siurię gratia vidētur adhiberi: puniūtur cū qs irā ab extraneo pulsatur. Persona dupliciter spectatur eius q̄ fecerit & ei⁹ q̄ pass⁹ est. aliter enī puniūtur ex eisdē facinorib⁹ ferui q̄ liberi: & aliter q̄ in dominū, parētē ve aliqd ausus est, q̄ q̄ in extraneū: & in magistrū q̄ in priuatū: in hmōi cōsideratione etatis quoq; ratio habeatur. Locus facit vt idē vel furtū vel sacrilegiū sit capitale luendū vel minore supplicio. Tēp⁹ discernit emāforē a furtiuo: & effractorē vel furē diurnū a nocturno. Qualitate factū vel atroci⁹ vel lenius est, vt furta manifesta a non manifestis discerni solēt: rixa a crasaturis, expilationes a furtis, petulātia a violētia. Euentus spectatur vt a demētissimo quoq; facta: q̄q; lex nō minus eū qui occidēdi hominis causa cū telo fuerit inuētus, quā eū qui occiderit puniat, & ideo apud gręcos & exilio voluntario fortuiti casus luebantur.

Prima conclusio. circūstantię bonitas aut malicia in rōne circūstantiæ non est bonitas vel malicia entitatiua neq; moris: scilicet debita habitudo vel indebita ad opus: ostendo contingit aliquid esse entitatiue bonum ac etiam in se moraliter bonū: & ipsum

certo operi nō esse bonā circūstantiam. Exēpli gratia locus sacer est qd entitatiue bonū, & nō est operi cōiugali circūstantia bona aut comestioni, pariter cōtingit aliquod opus moraliter bonū certo operi nō esse finē bonū: vna igitur circūstantia vni operi bona esset: alteri operi mala circūstantia atq; vicians, loci sacri circūstantia exornat orationem quę comestionē viciat. Domus priuata quadrat comestioni quæ missæ celebrationi incongruit: idem finis aliquod opus viciat, qui opus alterius generis redderet bonum.

Secunda conclusio. Materiam indifferentem aut de genere bonorum, circūstantia inficit, prout & materiam indifferentem aut de genere malorum circūstantia bonitate decorat & ornat.

¶ Primam partem probō, contingit circūstantiæ ad illam materiam esse indebitam habitudinem.

¶ Secunda pars etiam patet. cōtingit circūstantias reddere opus circa talē materiam rectę rationi conforme.

Tertia conclusio. Circūstantiarum maliciam aggrauātium vel ad augmentum bonitatem, quādā non variant speciem sed maliciam eiusdem speciei superaddunt, non trahentes actum ad aliud genus per nominis mutationem, prout magnitudo, conatus: magnitudo deliberationis, aetas, passio, & huiusmodi: quædam autem specię variant, scilicet quæ sub speciali p̄cepto vel prohibitionē cadunt prout in luxuria ligamen, consanguinitas, affinitas, violentia, raptus, quæ luxuriam ad diuersa genera trahūt, quę sunt: adulterium, incestus, oppressio, stuprū, raptus.

Quarta conclusio. Quorundam actuum interiorum circumstantia sunt obiecta quorundam non contingit enim eas non ostendi voluntati, & quando ostenduntur liberum est voluntati ferri in eas, aut non, aut in aliquas & aliquas non.

Hinc actuum quidam est bonus vel malus intrinsecè, quidam extrinsecè, quidam utroque modo, non dico hic intrinsecè id est necessario & essentialiter, sed pro intra esse, appello igitur intrinsecè bonitatem vel malitiam, quæ ab aliquo intra obiectum actus sumitur, extrinsecè autem quæ ab aliquo extra obiectum actus contrahitur.

Actus igitur interior bonus pro obiecto omnes circumstantias bonitatem addentes habes, est bonus intrinsecè tantum. Actus vero bonus circa materiam indifferentem pro obiecto non habens circumstantias bonitatem ei tribuentes est tantum extrinsecè bonus. Actus aut qui aliquas pro obiecto & alias extra obiectum habet, est intrinsecè & extrinsecè bonus.

Vbium quid bonitas vel malitia generica, quidve ex circumstantia. **R**espondendum. Bonitas generica est conformitas ex parte materiæ ad ius præcipiēs vel approbans. Malitia autem generica est difformitas ad ius prohibens vel reprobās. Sic igitur omne opus sub iure communi præcipiente vel approbante cadens dicitur bonum ex genere, prout orare, indigenti subuenire. Opus vero malum ex genere est opus iure communi prohibitum vel reprobatum, prout furtum, & per oppositum ad utrumque dicitur opus indifferentem. Malum autem solum ex circumstantia tale dicitur, cuius materia non est iure reprobata, sed ei accidit circum-

stantia ipsum vitians prout orare cuius finis sit vana gloria est malum ex circumstantia tantum. Malum autem utroque modo scilicet ex genere & circumstantia dicitur quod utriusque illorum rationem habet scilicet materiam iure reprobam & circumstantiam viciantem. Sic triplex bonum scilicet ex genere tantum ex circumstantia tantum, et utroque modo.



Non omnis circumstantia in se bona auget bonitatem vel minuit malitiam, nec omnis mala auget malitiam aut viciat opus, sed quandoque sic, quandoque non, iuxta conditionem eius ad opus. Triplici quidem habitudine se habet circumstantia ad actum. scilicet assistens, incitans & informans. Assistens dicitur quæ adest quando fit actus, esto quod non sit causa actus, aut etiam non præcogitata. Incitans siue mouens est a qua provenit actus tanquam a causa, prout consilium, metus &c. Circumstantia informans appellatur, quæ ipsius actus obiectum ingreditur.

Rimū notabile, iuxta illam triplicem habitudinem triplex propositio genis reperitur in mortalibus per has distinctiones cum, ex, propter. Hæc distinctio cum, dicit habitudinem coassistentiæ: ex, efficientiæ: propter, finis. Sic differunt istæ propositiones, sortes hoc fecit cum ignorantia: fecit ex ignorantia, fecit propter ignorantiam, sortes id fecit cum vana gloria, ex vana gloria, propter vanam gloriam: fecit cum contemptu, ex contemptu pro-

Circumstantia triplex assistens, incitans, informans, bona aut mala qualiter ad opera se habeat

Circumstantia triplex habitudo, per has præpositiones cum, ex, propter, explicatur.

Pter contemptum, sensus præ, & sortes hoc fecit illa circumstantia assistente: sensus scilicet: sortes hoc fecit illa circumstantia mouente, sine qua non fecisset. sensus tertiæ. illo sine hoc fecit scilicet ut ignoraret aut ut gloriam haberet vel ut contemneret.

Prima conclusio, Circumstantia solū assistens quandoque viciat vel aggravat, quandoque non etiam mala. Exemplum primi conditione personæ grauius est peccatum prælati vel christiani, quæ non prælati vel non christiani. Exemplum secundi, vanæ gloriæ assistentiæ non viciat nec aggravat opus cui ipsa assistit: tanquam ei impertinens, nam cum vno peccato stant opera bona noviciata: pariter dico quandoque bonæ circumstantiæ non minuit opus mali malitiam prout esset actus aliquis bonus in voluntate, alteri operi malo impertinens.

Secunda conclusio: circumstantia mouens quandoque viciat aut aggravat: quandoque non etiam mala. Exemplum primi: qui altitudine dignitatis mouetur ad varia peccata quæ simplices committere timeret, grauius peccat ille dono abutens. Exemplum secundi, aliquod peccatum in anima voluntate moueat ad volendum opus de genere bonorum: non videtur illa volitione non habens culpam illam pro obiecto illa sola motione viciari, & sic vana gloria solū mouens ad volendum opus de genere boni, non viciaret volitionem quæ a suo obiecto vanam gloriam excludit.

Tertia conclusio: circumstantia mala informans viciat actum quo ipsa est volita. Exempli gratia: volitio orandi propter vanam gloriam, tendens in utrumque est viciosa: quinimo quorundam opinione finis venialis: quæuis opus veniale: aut opus de genere bonorum vel indifferentis viciet solum ve-

nialiter. aggravat tamē mortale mortaliter de quo infra.

Sequitur ex dictis corollarium. Circumstantiarum quædam auget vel minuit bonitatem aut malitiam: quædam omnino bonitatem vel malitiam tollit, quædam est neutra: non augens vel minuens neque etiam tollens.

Vbium: an contingat vnum peccatum aliud alleviare.

Respondeo sic, non quidem in ratione peccati: sed alterius. Exempli gratia: ignorantia crassa peccatum ex ea factum excusat à tanto: pariter timor culpabilis excusat à tanto opus timore patratum: quia scilicet tam ignorantia: quam timor minuit de voluntario:



Circumstantia informans usque adeo actum specificat: ut quicumque actus interiores varietatem circumstantiarum pro obiecto habentes sint specie diuersi. Circumstantia autem circumstantans aut mouens & si entis speciem non mutat: speciem tamē moris variare potest. Eundemque actum varijs circumstantijs diuersarum specierum bonitates vel malitias induere contingit.

Rimum notabile: modorum immutandi aut totalium obiectorum diuersitas est differentie specificæ actuum indicium: quare actuum exteriorum non immutatio varietas circumstantiarum speciem non variat entitativam. primum patuit, secundum ostendo, quæcunque talis operis circumstantia est pure assistens vel mouens & non informans, noluit aliqui eas quæ ex parte obiecti se tenent vocare circumstantias: quoniam non circumstant, sed in-

Peccatum vnum an alleviat alium.

Circumstantiarum diuersitas qualiter actuum differentiam esse entis aut moris faciat.

grediuntur obiectū istud est frivolum: quoniam quāvis non obiectū totale actus circumstent, circumstāt tamen ipsum actum nam de eius essentia non sunt.

Rima conclusio: Circumstantia in formans facit ipsius actus differentia specificam, patet ex notabili.

Volitiones enim quarū vna in materiā fertur alia in materiā cum vna circumstātia, alia in materiā cū duab⁹, alia cū tribus, alia cū quatuor, alia cum quinque vel pluribus, illę in quā specie differunt entitativę. Ut enim superius declarabāt: quorundam actū interiorum circumstātię sunt obiecta: & quorundā non: quorundam autem plures, & quorundam pauciores, secundū quod considerantur: vel in eas cōsideratas fertur voluntas, nec necessitatur in eas consideratas ferri volēdo aut nolendo, sicut nec in materiam.

Secunda cōclusio. Circumstantia movens & si non mutet entis speciem: speciem tamē moris variare potest informans autem utrumque efficere valet scilicet tam entis quā moris speciem mutare: sed differēter, quoniam de specie moris in specie, immo de genere in genus possibilis est transitus: non autē de specie entis in specie eiusdem possibilis est permutatio. Tota conclusio quātum ad speciem entis est nota. De genere autem vel specie moris ostendo: quātum quidem ad genus, eadē volitio cū debitis circumstantiis elicitā, & tunc bona, potest (advenientibus novis circumstantiis extrinsecis) continuari, prout contra cōscientiā aut huiusmodi & itaque i elicitio ne fuit moraliter bona, fiet mala continuata. Neque valet dici esse volitionē novam quoniam non necessitatur voluntas ā priori volitione desistere, & novā elicere. Quātū autē ad speciem pariter vo-

litio cum certis circumstantiis elicitā potest cum aliis continuari aliam moralis bonitatis vel malicię speciem præbētibus. Exempli gratia. volitio cognoscēdi hęc (demonstro eā quā inuincibiliter quis credit suam) est bona quę tamen continuata, adveniēte cognitione eā esse aliam ostendente efficitur adulterium, eadem pariter cōtinuata cū cognitione, eā esse eius consanguineam dictante, contrahit maliciā incestus. & ita de aliis speciebus sub quarum maliciis transire potest atque permutari eadem numero volitio manens. Sequitur actum aliquem bonum & actū malū pariter aliquē actū meritoriuū & aliquem demeritoriuū esse eiusdem speciei essentialis.

Tertia cōclusio: cōtingit actum eundem maliciis specie differentibus ā circumstantiis labefieri atque actum eundem bonitatibus specie distinctis ornari. Hęc conclusio sequentibus exēplis patebit: Illud enim tripliciter fieri contingit. scilicet. inconiuncti coniunctim: & habitudine finali. Exemplum primum: fortes vult nunc comedere hunc cibum, sciens esse alienum, atque obligationis ieiunii solutivum: illa volitio maliciis furti & intemperantię inficitur, Exemplum secundi: vno actu vult fortes homicidium & adulteriū: ille actus duabus maculatur maliciis, nec inferas volitionē duorum copulativam vnius boni, & alterius mali esse copulativam bonam & malam, est enim duntaxat mala quare nec duabus æquivalet volitionibus duorum illorum operum quarū vna est bona, altera mala. Exemplum tertii, vult fortes vno actu furari ad fornicandū ille actus maliciis furti & fornicationis cōtinetur. Primo & secundo modis actus denominatur concretive malus illis maliciis. primus est furtum & intemperantia: se-

Permutabilitas a-
et de spe-
cie moris
speciem
& de gene-
re in gen-

Actus idē
malicias
hi spē dif-
ferentes.

cundus est furtum & fornicatio. Sed de tertio genere difficultant nonnulli.

Actus an
ā fine spē
amoris su-
mar.

Dubium igitur: an denominatio- nem duntaxat ā fine fortiatur. Respondeo: quāvis plerique de hoc acriter certent, superuacaneo tamen iudicio meo (nam res eadē manet) non est dubiū quod actus ille duas retineat malicias, atque imputabilitates medię. scilicet. & finis: quia tamen finis videtur medio ad finem principalior: idcirco quod ab eo denominationem recipiat concretivam, & non ā medio, illaque volitio denominetur fornicatio interior, & non furtū transeat, ne in verbis fiat vis: dico tamē non irrationabiliter etiam denominationem habere, poterit ā maliciā medię, cum utramque pro obiecto habeat. Non enim inconuenit subiectum denominationem concretivam ab occidente minus principali contrahere. Dico igitur illam volitionem esse furtum, esse pariter fornicationem, denominādo enim actum præcise ā fine omnis actus plene virtutis scilicet in deum relatus ad solā pertineret charitatem.

Circumstan-
tia petio-
ne quali-
ter & qui-
bus modis
fiat operi
debita vel
indebita.

Circumstantia personę efficitur operi debita vel indebita ex iure precipiente vel prohibente consulente vel dissuadente: excusante vel accusante: tam personę operantis quā illius circa quam fit operatio. Multiphariam enim contingit variari personę circumstantiam prout ex officio, voto: scandalo: detrimento, passione: scientia, statu, beneficio: & alijs modis.

Veniale
esse potu-
it primū
hominis
peccatum

Rimum notabile: quorundam opinione sic, status personę opus qualificat ut nequiverit primum

hominis peccatū esse veniale. Quibus non assentio, quoniam potuit primū ei⁹ peccatum esse verbum ociosum, cū non impediretur eius libertas: tunc sic, non est mortale sine diuina prohibitione: sed non fuerat verbum ociosum et sub mortali prohibitum. igitur: consequentia patet cum maiori, peccatum est dictum factum vel concupitum contra legem, minor est nota vidēti præcepta ei data: nec enim minus erat potens tale verbū ociosum sine cōtemptu proferre quā nunc aliud: igitur potuit esse mere veniale. de hoc amplius quarto.

Veniale
an effici-
tur morta-
le viris
perfectis.

Secundum notabile: asseritur communitè gratia status perfectionis mendacium in se veniale effici viris perfectis mortale. Quod nec credo verum ex hoc solo: scilicet non circumstante alio moraliter aggrauante, siue sit status perfectionis acquirende: prout religiosi, siue perfectionis exercēde: prout prælati & prædicatoribus. Ita igitur mendaciū officiosum vel iocosū sic ab eis prolatum: quod nec scandalū nec aliud mortaliter aggrauans habeat præter statum non est mortale: probatione præcedente, præceptum de mendatio quantum est ex hoc, est equaliter & indistincte omnibus datum: tum etiam stat⁹ gratiæ est perfectissimus hui⁹ vię status, cum quo tamen stat veniale. Præterea perfectior erat apostolorum post susceptionem spiritus sancti status, statu istorum viatorum qui tamē in eis non aggrauabat veniale mortaliter. Præterea qua ratione de vno veniali eadem de quolibet quantum est ex conditione status & peccati. & per consequens nullo alio circumstante aggrauante quodlibet in se veniale aggrauaretur in viro perfecto mortaliter, quod diceret nemo.

Dixit notāter nullo alio circumstante &c. quoniam secus ubi scandalū aut aliud sub mortali fugiendum ex hoc emineret. Nihil autem est dictū, quoniā idem contingeret hoc eminente in viro imperfecto. Dico igitur (nullo tali probabilius eminente) siue in viro perfecto siue in viro imperfecto, status in se nō aggrauat tale veniale mortaliter, fateor autem eminente de per accidens periculo scandalī, aut alterius detrimenti sub mortali fugibili aggrauaretur mortaliter, exempli gratia. Si in doctrina & iudicio, aut in alio ad officium perfectorum spectante mendacium vtilitatem tollat, quam præbere tenetur, illud non est mere officiosum nec iocosum, sed perniciosum, quare poterit mortaliter aggruari, prædicatori enim aut iudici in officio sic mentienti retraheretur populus credere in alijs, salutis aut politiæ necessaris: speciali enim præcepto tenetur quilibet scandala vitare. Matthæi. xvij. Vt homini per quem scandalum venit, scilicet pusillorū. Augustinus libro de mendacio, Perfectis præceptum est omnino non solum nō mentiri, sed nec velle mentiri, quia scilicet ex frequenti eorum mendacio oritur huiusmodi iactura. Hinc eminente fidei lupo & per pastoris fugā dubitarent oues de fide & fugerent, eoque stante starent, tenetur vir sic in statu perfectionis constitutus non fugere, quinimmo mortem magnanimitate pro scandalo vitando subire, idem viro simpliciter contingeret eadem de eo eminente iactura. Qui igitur ad docendum vel iudicandum sedes vult iocoso miscere, insinuet sufficienter ex modo loquendi illa non doctrinæ vel officij esse videlicet ne a credendorum credulitate retrahatur populus. Nā (vt inquit Augustinus ad Hieronymū) si ad scripturas

facras admisa fuerint vel officiosa mendacia, quid in eis remābit authoritatis quæ tandem de scripturis illis sententia proferretur, cuius pondere contentiose falsitatis obteretur improbitas.

Tertium notabile, circa hanc statum personæ circumstantiam errauerunt dicentes viris perfectis regulam temperantiæ esse necessitatem. Inquit Martinus conclusione sexta quaestionis tertiæ de temperantia strictissime capta, sanctis & perfectis viris qui iam temperantiam virtutem secundum temperantiæ gradum attigerunt, necessitas est regula, ita quod citra necessitatem vsus gustabilium est eis peccatum, probat, quoniam sancti & perfecti viri ea pro regula habent quæ alij nō habent nisi pro consilio. sed necessitas est ipsis imperfectis de consilio, ergo perfectis est regula Confirmatur auctoritate Bernardi. In via morum non progredi retrocedere est, igitur nō procedendo continuè ad medium strictioris latitudinis peccat. ¶ Huic sententiæ non adhaereo rationibus supra adductis motus, nā lex obligatoria non distinguit ab imperfectis perfectos, tum etiam cur ipsi ex eorum acquisita perfectione detrimentum deportarent. Præterea non tenetur perfectus operari meliori modo quo potest Amplius ex morbo vel complexione reductus ad dispositionem perfecte temperati, cuius sedate sunt passiones non obligatur ad illud, cur igitur obligaretur alter, tum etiam eadem ratione dicendū esset obligari ad alia ardua consiliorum opera. Teneo igitur indistinctè, tam perfectis quàm imperfectis regulam temperantiæ esse bonam corporis atque animæ habitudinem: non excessa facultate, nec violata honestate, nec perfectis est strictior temperantiæ latitudo quàm imper

Prædicator aut iocosa permittens.

Temperantiæ regula qualis viris perfectis.

Prædicator pinguis ieiunium prædicans an peccet.

Gratiæ status an aggrauet mortale auferens eam an pariter bonitatis operis auget.

fectis quantum est ex statu: secus ubi aliunde interueniret circumstantia viciana exempli gratia: paucitati cibi assuefacto legitur sanitas per cibi copiam quæ ante huiusmodi longam temperantiam non lædebat: nihil est hoc dictū: quia ubi eadem cibi copia læderetur imperfectus peccaret: prorsus enim inualide sunt contrarium rationes ille adducte: quare trāseo

Conclusio: circumstantia personæ mortalis supra enumeratis qualificat operi pater: illis modis redditur operi debita vel indebita.

Primum dubium: an pinguis simus prædicans ieiunium peccet ex circumstantia personæ: et diues vel plura habens beneficia paupertatem christi promulgans cum dicat beatus Hieronimus. an non confusio est & ignominia christum pauperem et mendicum factis prædicare corporibus: et ieiuniorum doctrinam rubentes buccas tumentiaque ora proferre.

Respondet Altissiodorensis lib. ii. tractatu secundo. c. iiii. qui viuendo delitiose se impinguant: peccant mortaliter prædicando quia scandalizant. qui autem sunt naturaliter pingues possunt prædicare: nisi generent scandalum: et maxime ubi notis sunt.

Illam responsionem non est indistinctè intelligenda: nec vniuersaliter atque indefectibiliter interuenit causalitas quæ ipse subdit. vrgens enim prædicandi necessitas aut aliunde claritas vitæ et doctrine: aut aliud huiusmodi posset scandalum excludere.

Secundum dubium: an status gratiæ aggrauet mortale auferens eam, dico esse æquale. tum primo secundum peccatum quantum est ex se est gratiæ ablatium si reperiret: tum etiam solus deus effectiue eam tollit.

Tertium: an gratiæ status bonitatem augeat moralem. Respondeo nō quinimo supposita æqualitate conatus tamen bonus moraliter est extra gratiam, quæ bonus in gratia, et tam bonus cum minori quam bonus cum maiori, patet, non per hoc variatur ad rectam rationem conformitas tamen etiā gratiæ cōcursum est naturalis

Dico enim, contingit actum aliquem in statu peccati mortalis esse, aliquo actu in statu gratiæ moraliter meliorem, secus est in his omnibus loqui de vtiliori.

Dicit olkot primum actum meritorium esse quocunque actu sequente meliorem, eo quod per primum quis meretur vitam æternam. & per sequentes meretur solium vitæ æternæ augmentum: sic de actu per quem quis a peccatis resurgit qui est meritorius gratiæ, et liberationis a culpa et poena æternis. Ratio huius doctoris de augmento gloriæ nulla est. Nam gloriæ augmentum est gloria: quinimo per actum sequentem potest gloria maior superaddi quam esset gloria precedentis actus. Quantum autem ad primum actum quo quis resurgit quamuis sit vtilior per accidens, & ad præmium accidentale non sequitur ipsum esse moraliter meliorem actu simili sequente. Exempli gratia, cibus egrum curans non est melior cibus quam postea ipse eidem sano administratus: curaret enim quantum est ex se: videlicet inuenta materia requirente: potest tamen dici melior comparatiue pro vtiliori isti vel illi. Et dixi notanter meliorem actu simili sequente: nam ubi esset dissimilis possent vt excedens et excessum se habere. Contingit enim quod primus obiectiue habeat satisfactonem quæ obedientiam atque speciale misericordie cultum soli deo debitum includat et non sequens: sic posset primus esse sequenti melior: nam actus fa-

Actus primus meritorius an sit quocunque sequente melior.

Actus satisfactorius non est per hoc minor merito.

tatisfactorius: non est minor merito per hoc quod est satisfactionis quinimo posset esse melior habens istud pro obiecto. Ad priorem igitur redeundo materiam, quoniam cum venerabili et doctissimo viro incidit quaestio de opere eius: qui maiorem habet charitatem.

¶ Dico potest de gratia infusa esse sermo & de ea supra locutus sum: potest et sermo fieri de charitate acquisita: & dico pariter eam habitualemente sine actu eius non augere operis bonitatem. nam ipsa sic est calciamentum, cuius non est calciatio. quantum autem ad actualem charitatem, quae est ipsa dilectio.

Gratia maior an operi reddat melius.

Tertium dubium: an ex maiori charitate actualem opus reddatur melius.

¶ Respondeo posse quadripartitam se habere duos operantes ex charitate actualem, quae sit dei dilectio. Primo posita charitatum paritate, cum paritate arduum operum. Secundum posita charitatum paritate cum imparitate arduum operum. Tertio imparitate charitatum cum paritate arduum operum. Quarta utrobique posita imparitate. Et dupliciter scilicet cum maiori charitate magis arduum opus. Alio modo cum maiori charitate minus arduum opus. Praeterea praemitto posse fieri charitatis ad charitatem comparationem: aut operis ad opus, aut totius ad totum. Quod ad primum non est dubium maiorem dei dilectionem magnitudine conatus esse minore meliorem. Quo ad secundum pariter ceteris aliis paribus, opus magis arduum est melius: dixit ceteris aliis paribus, nam finis bonus auget operis bonitatem in illum finem relati & admisso quod eiusdem finis feruentior dilectio addit ope-

ri maiorem bonitatem, posset ex hoc bonitas adeo crescere in opere minus arduo, quod ipsa opus magis arduum exuperaret ex minore dilectione finis factum etiam intelligendo de ipso opere & non de aggregato ex utroque. Quo ad tertium comparando totum ad totum, scilicet aggregatum operis & dilectionis finis ad aggregatum, dico ubi est charitatum paritas & paritas arduum, ceteris aliis paribus est aequalis bonitas. atque meritum aequale aggregati ad aggregatum. Quando vero est paritas charitatum & arduum imparitas, illic est maior bonitas atque meritum, ubi est maior arduitas.

¶ Si autem sit imparitas charitatum, & arduum paritas, ubi est maior charitas illic est maior bonitas atque meritum.

¶ Si vero sit utrobique imparitas: ubi tamen est maior charitas sit maior arduitas, illic est maior bonitas atque meritum. Si autem ubi est maior arduitas, minor sit arduitas, dico si charitas magis exuperet charitatem quam arduitas arduum, illic est maior bonitas. Si autem arduitas magis exuperet arduum quam charitas, charitatem: illic est maior bonitas. Si autem tantum aequale charitas exuperet charitatem quantum arduum arduitas, aequalis est bonitas atque meritum. intelligo continue exuperare in bonitate.

Quartum dubium: an ingratitude circumstantia aggrauet. Respondendum beneficium notum aut debitum nosci, aggrauat culpam, non autem secundum beneficium ad beneficium proportionem, sed obligationis ad obligationem. Dico notum quoniam inuincibiliter ignotum non aggrauat: sic praedestinatio quae est futuri beneficium propositum, non aggrauat culpam in viatore inuincibiliter ignoran-

Ingratitude circumstantia an aggrauet.

te: secus ubi specialiter reuelaretur. Dixi pariter vel nosci debitum, nam ipsum ignorantia culpabili ignotum aggrauaret: quamuis non aequaliter cum ipso cognito: illa enim ignorantia non a toto, sed a tanto excusat. Dixi non secundum proportionem &c. Alias beneficium gratiae infinite plus aggrauaret quam sanitatis beneficium, cum infinite excedat ipsum: aggrauatur igitur in proportione qua dominus eum vult plus obligari, iuxta illud Gregorii omelia: cum crescant rationes donorum & unusquisque magis humilis esse debet quanto se cognoscit obligatorem. ex quo innuit Gregorius, ex beneficio oriri obligationem. secundum cuius proportionem aggrauatur culpa.

¶ Circa quod tamen non modica emergit difficultas: qualiter scilicet propter huiusmodi suscepta ab aliquo mere liberaliter beneficia aggrauetur offensa in eum commissa, difficultatis motiuum est, quoniam qui mere liberaliter munus conferret non intendit ad retribuendum obligare suscipientem: alias non mere liberaliter conferret: non enim gratia quae non gratis datur, igitur alter non quicquam retribuere obligatur, & per consequens non ex beneficio aggrauatur offensa in datorem commissa: consequentia patet. aggrauaretur ex retributionis omissione sed contra, ad eam non tenetur. De virtute enim gratitudinis atque ingratitude vicio, loquitur beatus Thomas quaedam ponens non difficultate vacatiam, scilicet omnem ingratitude esse peccatum, & tamen ipsi suscipienti non contrahi aliud debitum quam moralis honestatis, hoc enim debitum non videtur sufficiens culpam constituere, patet ex peccati diffinitione: est dictum factum vel concupitum contra legem, dicit ille

doctor ar. i. q. cvi. re. ad. ii. retributio proportionalis pertinet ad iustitiam distributivam, quae attenditur secundum debitum legale: puta si pacto firmiter ut tantum retribuatur: sed ad virtutem gratitudinis retributio pertinet: quae fit ex solo debito honestatis quam scilicet aliquis sponte facit. & tali quidem debito debet plus quam acceperit reddere (inquit iste doctor ibidem ar. vi.) nam qui beneficium accepit ad hoc obligatur ex debito honestatis ut similiter aliquid gratis impendat: non autem videtur gratis aliquid impendere nisi excedat quantitatem accepti beneficium: quia quam diu recompensat minus vel aequale non videtur facere gratis, sed reddere quod accepit: et ideo gratiae recompensatio semper tendit ut pro suo posse aliquod maius retribuatur: & sic alter iterum tenebitur isti: & retribuendo tenebitur iterum iste illi: nec est inconveniens (inquit) obligationem gratitudinis esse interminabilem.

¶ Dicit insuper ex beneficio triplex oriri debitum: scilicet cognoscere beneficium: cum laude gratias agere. & loco atque tempore retribuere. Praeterea ibidem q. cvii. ar. i. concludit omnem ingratitude esse peccatum: assignans causam scilicet quoniam debitum gratitudinis est quoddam debitum honestatis quam virtus requirit. ex hoc autem aliquid est peccatum: quia repugnat virtuti. unde (inquit) manifestum est quod omnis ingratitude est peccatum.

¶ Sed quale scilicet mortale an veniale?

¶ Respondet illic ar. iii. ingratus dicitur dupliciter: vno modo per solam omissionem, puta quia non recognoscit vel non laudat vel non retribuit vices pro beneficio accepto. & hoc non semper est peccatum mortale. nam debitum

gratitudinis est vt homo, etiam aliquid specialiter tribuat ad quod non tenetur & ideo si illud pratermittit non peccat mortaliter, est tamen peccatum veniale quia hoc prouenit ex negligentia quadam aut ex aliqua indispositione hominis ad virtutem. Alio modo dicitur aliquis ingratus, quia non solum pratermittit implere gratitudinis debitum, sed etiam contrarium agit secundum aliquem illorum graduum: scilicet beneficium quasi maleficium reputet, beneficium vituperet: aut mala pro bonis retribuatur, & id quandoque est mortale: quandoque veniale: secundum conditionem eius quod agitur. Ingratitudo autem que prouenit ex peccato mortali habet perfectam ingratitude rationem, illa vero que prouenit ex peccato veniali imperfecta: habet (inquit) aliquid ingratitude, in quantum peccatum veniale tollit aliquem actum virtutis, per quem deo homo obsequitur, hęc ille doctor que deo non mihi videtur omnia vera neque sibi inuicem coherentia. ¶ Ista duo non coherent. scilicet esse solum moralis honestatis debitum, & esse sub peccato obligationem, nam precise debitum moralis honestatis est debitum consilii, atque congruentia, & constat ad solius consilii opus non esse obligationem sub peccato, inualida est eius ratio dicentis omnem ingratitude peccatum: vide licet quia repugnat virtuti. constat enim consilii omissionem repugnare obseruantia consilii, que tamen non est peccatum: sic pariter quod beneficii suscepti retributio sit virtus, non sequitur omissionem eius esse viciium: non tenetur enim quisquam meliori modo quo potest. Praterea nemo deberet ab alio beneficium suscipere. patet, non prodesset, sed potius obesset: nam equalis aut maius

retribuere obligaretur. & peccato se exponeret, quod deterius est quam bonum sit beneficium. Amplius deterius atque magis onerosum esset alicui suscipere re dono quam contractu obligatorio. prout mutuo vel huiusmodi. nam in mutuo sufficit equalens reddere, & in dono secundum Tho. oportet maius retribuere. In super ad Romanos. xi. iam gratia non est gratia. scilicet tribuendo cum debito reddendi equalens, non enim mereretur doni nomen. sed potius mutui. Praterea in his potest conferens iuri suo cedere, scilicet nolle ei equalens retribuere, saltem in vi doni. quod addo, quoniam instante casu necessitatis tenetur illi succurrere: id tamen non est in vi doni. nam aliunde teneretur charitatis precepto. Praterea nunquam quis vno peccato peccaret in deum, quin pluribus distinctis, scilicet prater offensam particularem ipse peccaret ingratitude.

Quare videntur mihi iste propositiones vere. Prima in mero dono non obligatur sub peccato beneficiatus donanti vi doni reddere equalens aut maius. patet: dato opposito illud non esset merum donum seu liberalis donatio. Secunda propositio, vbi non esset merum donum, sed expresse vel tacite pactum includeret: tenetur beneficiatus retribuere secundum pacti conditionem: prout si ea conditio rem suam quis tribueret vt in simili casu, tempore, & loco ei rependerent vices: et iste hac pactio tacita vel expressa rem susciperet, obligaretur: non autem vi doni sed pacti.

Tertia propositio, quamuis mera ingratitude omissionem non sit peccatum: stat tamen peccatum: aliunde prohibitum aggrauari ingratitude. non enim omne quod culpa aggrauat est peccatum. prout scientia, eminentia, status &c. & sic cuiuscunque

Beneficiorum an alicui retribueretur obligatur beneficiatus.

Ingratitudo aliqua que non sit peccatum aggrauatur peccatis.

generis offensa in benefactorem commissa appellari potest ingratitude peccatum, nam per hoc aggrauatur: sic igitur quoddam est veniale: quoddam mortale, aliunde enim sumit fundamentum malicia quam ex beneficio: eo tamen aggrauatur. hinc benedicit altissimus in quarto de poenite. quast. de ingratitude ne. ingratitude est generale viciium. Exepli gratia. qui patitur recidivum pro fornicatione non facit duo peccata: imo (sicut iste doctor) ingratitude in illo idem est quod fornicatio, sed dicitur ingratitude comparatione ad circumstantiam cause. nec valet ista argumentatio: iste est vituperabilis quia fornicator. & est vituperabilis quia ingratus. ergo duo sunt peccata: sicut non sequitur est vituperabilis quia fornicator, & vituperabilis quia transgressor. ergo fornicatio et transgressio, duo sunt peccata.

Circumstantia materia ex qua genericas aut malicia aut indifferentia sumitur efficitur debita vel indebita: secundum quod sub iure precipiente vel prohibente: approbante cadit. Cuius quantitas aut alia conditio specie actus non nunquam mutat, quandoque genus moris. quandoque auget vel minuit bonitatem vel maliciam. Non quidem proportionem quantitatis ad quantitatem sed rationis ad rationem. Estque tripharia consideranda materie conditio: videlicet mouens: adiacens, vel informans.

Rimum notabile. Nuda materia preceptum vel consultam volitio dicitur genericum bona. volitio nuda materie prohibita est genericum mala

meterie autem non preceptum aut consultam neque prohibita aut reprobata volitio nuda est genericum indifferens.

Rima conclusio: quantitas continua vel discreta ex parte materie quandoque speciem variat, quandoque genus: quandoque non gressa specie auget vel minuit. Prima pars patet, variat obiecti rationem. ardue enim administrationis volitio. et volitio administrationis parua specie differunt, sic velle frequenter publicas gerere administrationes velle raro eas gerere. & ita in reliquis virtutum aut vitiorum materiis pro obiectis huiusmodi conditiones quantitatis continue vel discrete habentium. ¶ Ex hoc enim patet communia virtutum aut vitiorum nomina non sunt species specialissimas esse sed subalternas velle multum furari, velle paucum furari, sunt actus furti specie differentes. Secundam conclusionem partem ostendit de generis in genus permutatione. nam quandoque oino actum viciat, alias bonum vel efficit bonum actum, alias malum. potest enim crescere cibum vsque ad vsus deprauationem. potestque vsque ad viciium insensibilitatis decrescere. Tertiam partem iam per bo. videlicet quod huiusmodi quantitas pariter auget vel minuat. actum reddit magis vel minus rationi recte conformem vel difforme in se vel comparatione ad personam operantem. deterius est velle furari multum quam paucum ceteris paribus. melius autem pauperibus velle distribui multum quam paucum. dixi ceteris aliis paribus: quoniam ex parte feruoris actus potest obiecti magnitudo recompensari, ex parte pariter proportionis personam operantis, tantum enim proportio naliter est paruum furari a paupere, quantum a diuite multum. tantum proportionaliter pauperi est dare in pios vsus paucum, quantum diuiti multum

Materia virtutis quantitas continua vel discreta an speciem mutet.

Virtutumque vitiorum conueta nomina non sunt species specialissimi.



quare contingere potest tam grauius de
linquere furantem paucum a paupere,
quam grauius a diuite surripientem mul-
tum: et tam laudabile pauperi paucum
in pios vs⁹ distribuere, quam laudabile di-
uiti multum.

Materiae
magnitu-
do non ad-
dit secun-
dum propor-
tionem
quantitatis
ad quantita-
tem.

Secunda conclusio. non fit au-
gmentum secundum quantita-
tem proportionem, etiam ca-
teris aliis ex parte personarum
paribus. patet. quoniam quauis dupla-
tur obiectum, non tamen duplantur om-
nia ex quibus oritur malicia. ex conatu
enim provenit malicia, ex obligatione:
& aliis quae non duplantur. estque actus di-
stinctor vnus quam plurius, & paucorum
quam multorum, & non duplatur huiusmodi par-
ticularizatio quae tamen aggrauat, immo
minuitur. nam quanto actus est multorum
est indistinctior atque confusior. si enim vo-
lens furari duos numos in duplo grauius
peccaret, quam volens furari vnus. & volens
furari quatuor in duplo grauius quam vo-
lens furari duos, & sic sine statu ascendere
do. volens infinitos furari numos infinite
grauius delinqueret, quod non est dicendum.

Circumstan-
tia nume-
ralis ad bo-
nitas obie-
cti offensi
aut propi-
quitatis e-
ius aut dif-
ficultatis
& huiusmodi
duplata
non dup-
lat graui-
tatem.

Sequuntur corollaria. Primum, volitio
furandi duos, non aequatur in malicia
duabus particularibus volitionibus furandi
hunc & furandi istum: nec volitio ieiunandi
duobus diebus aequatur volitionibus huius diei
& illius: sic nec volitio in capite quadragesime
ieiunandi totam quadragesimam particularibus
dierum ieiunabilium volitionibus aequatur.

Secundum corollarium: quamuis obiecti
offensi bonitas atque perfectio aggrauat,
non tamen in proportione bonitatis ad bonitatem,
est enim graue aliquem offendere, & offendere
in duplo meliorem grauius: & in triplo meliorem
grauius: & sic sine statu, non autem in propor-
tione perfectionis ad perfectionem: aliter

infinite maliciae esset offensa in deum
qui infinita bonitatis atque perfectionis
est: non enim omnia ex quibus contrahitur
malicia ibi duplantur. Tertium corollarium.
ordine diligendorum propinquitas bonitatem
auget vel minuit atque maliciae, non tamen
oportet proportionem propinquitatis eam
crescere vel decrescere benefactoris odium
est graue: non tamen dupli benefactoris odium
oportet esse duplo grauius, nec odium con-
sanguinei in duplo propinquioris: duplum
odio subdupli consanguinei, grauius delinquit
omittens indigenti subuenire meliori,
non autem proportionem bonitatis ad bonitatem.
intellige cetera paria: vbi enim sciretur
malus cum mortali discessur⁹. & bonus cum
gratia esset praefereendus malus: nam mali
magis diligenda est anima quam corpus boni,
& vitanda eius mors aeterna, quam boni mors
corporalis.

Quartum corollarium. difficultas ex parte
obiecti auget bonitatem: non autem proportione
difficultatis ad difficultatem. scilicet quod operis
in duplo difficilius sit per hoc actus in duplo
melior, idem difficultate ex parte operantis,
passione: aut tentatione a bono retrahente
opus redditur melius: sed non dupli bonitatis
per duplatam passionem vel tentationem.

Vbi: an contingat idem esse de diuersarum
virtutum aut viciorum materiam.

Respondeo quod sic: secundum varias
conditiones quae mouere circumstare vel
informare possunt, quemadmodum enim idem
secundum varias conditiones eius consideratum
ad scientias spectat diuersas et artes, sic et ad
diuersas virtutes aut vicia. Exempli gratia.

Potest bertham considerari ut vxor, aut indigen-
s aut delinquens: aut venalis. & sic

Materia
adem di-
uersis ro-
nibus con-
siderata
diuersarum
virtutum
aut que vitio-
rum.

de innumeris conditionibus ad varias virtutes
spectantibus: ut vxor: est ipsi actus coniu-
galis materia. ut indigena: est materia ac-
tus misericordiae: ut delinquens actus ius-
titiae coercitiae: ut venalis actus iustitiae
commutativae: &c. Et dupliciter actus potest
propter huiusmodi conditionem esse certae
speciei virtutis aut vitii: scilicet intrinsece
& extrinsece (intelligendo obiectiue) intrinsece
quidam qui pro obiecto huiusmodi conditionem
habet a qua sumitur species: puta volo cog-
noscere bertham meam, volo subuenire ber-
thae indigenti, volo corrigere bertham de-
linquentem &c. Extrinsece autem qui ta-
lem conditionem non habet pro obiecto. in quo
tamen est huiusmodi conditio sed actui extrinseca.
Exempli gratia. consideratis illis conditionibus:
volo bertham cognoscere. volo subuenire ber-
thae &c. non necessitatur voluntas illas
conditiones ostensas pro suorum actuum
obiectis assumere: in sorte enim sciente bertham
esse suam. hic actus non est viciosus volo
cognoscere bertham non habens aliud pro
obiecto qui ante coniugium viciosus erat.
fateor (sorte sic libidine inuoluto volente
cognoscere bertham tanquam non suam,
scientie tamen esse suam) actus ille vicia retur
propter reputatam conditionem in obiecto
clausam.

Circumstan-
tia loci ex
quibus fi-
at debita
vel indebi-
ta.

Circumstantia loci ex speciali
praecipio aut prohibitione: edificatio
vel scadalo: commodo vel detrimento
efficitur debita vel indebita: quae non modo
informans verum etiam adiacens actum modi-
ficare potest in bonitate vel malicia
omnino immutando: vel augendo: aut
minuendo.

Rimū notabile: quaedam opera cer-
to loco fieri praecipuntur: quaedam
certo loco fieri prohibentur: certo
loco quaedam facta edificat. quae alibi non
aedificarent. quaedam certo loco scanda-
lizant quae alio non: certo loco dormire
aut habitare aut aliud exercere sanitate
vel aliam commoditatem affert: alibi au-
tem obest.

Ecundum notabile: quibusdam di-
cere placet circumstantiam loci ad-
iacentem non immutare ipsius ac-
tus bonitatem vel maliciam: informan-
tem autem sic. Exempli gratia, volitio fur-
ti elicit a sorte existente in ecclesia, non est
grauior quam ab eo extra ecclesiam eli-
cita: ista autem volitio volo furari in ec-
clesia habens pro obiecto ecclesiam, est
altera grauior, et aequae grauis in ecclesia
ut extra ecclesiam elicit, dico positionem
illam (quicquid sit de hoc exemplo) fal-
sam: ut statim patebit.

Rima conclusio: circumstantia loci
adiacens non informans quando-
que viciat actum vel aggrauat: ostē-
do. sorte in ecclesia fornicante eliciente
hunc actum volo fornicari non habentem
locum pro obiecto vicium est grauius,
quam extra ecclesiam patratum: cum
fiat maior deo irreuerentia propter loci
dedicationem ad sacrorum & virtutum
opera: idem dico de illic occidente vel
illic furante, considerante locum esse sa-
crum. non tamen eum pro obiecto actus
voluntatis assumente tum etiam locus
operi pure adiacens potest esse scanda-
lizatiuus aut aliter detrimentosus. pro-
ut viro ecclesiastico in lupanari comede-
re vel bibere: aut alio loco suspecto quid
aliud exercere: illic enim ex conditione
loci non obiectum actus ingrediente vi-
ciatur actus.

Circumstan-
tia loci ad-
iacens an
aliquid co-
terat.

Secunda conclusio: quemadmodum actus in loco elicitus locū pro obiecto non habens viciatur vel aggravatur loci circumstantia: sic actus extra locum elicitus locum illum pro obiecto habens viciatur vel aggravatur ab eo. **Prima pars patuit.** secundam partem ostendo. quandoque certo operi determinatus locus prohibetur: forte enim extra ecclesiam existente volente ducere in ecclesia choream, aut illic cognoscere suā viciatur actus: & eodem volente furari in ecclesia aggravatur volitio furari. **An autem ista volitio volo furari sit æque gravis elicitā in ecclesia & extrā,** pariter hæc: volo furari in ecclesia sit æque gravis elicitā in ecclesia & extra earum enim vtramque pono sine operis exterioris executione. Eadem est de quo cunque alio actu interiori malo quæstio an per circumstantiā loci sacri pure adiacentem aggravetur. Non est enim dubium posse eum aliunde aggravari, exempli gratia: vbi esset impeditio operis ad quod pro tunc illic esset obligatio: quin immo & opus indifferens illo modo viciari contingeret. Respondeo. peccatū etiam interiori in ecclesia commissum aggravari posse illius loci circumstantia tum primo, habet retractiui à malo conditionem atque cōversivi ad deū & put à circumstantia impellente ad malum alleviatur malicia: sic à circumstantia retractante aggravatur: tum etiā, propter specialem loci dedicatiōem ad sacra et virtutum opera sit deo maior irreuerentia. non enim talis sit deo irreuerentia. per reatum, qualis per novi peccati commissiōnem. sic igitur ad quæstionem quandam de peccatore hostiā sacrā respiciēte non aggravatur peccati alias commissi reatus: tunc autem interiori commissi malicia aggravari posset propter retracti-

Primum in terius in ecclesia commissum; aggravatur ex loci circumstantia.

um præsens aut specialem irreuerentiā. **Primum dubium:** an per loci circumstantiam pariter augeatur operis illic debiti bonitas: dico illic debiti, sicut de aliis. Habetur enim in ecclesiis benedicite deo. Psal. lxxvii. & i. ad Timotheum. iiii. volo in ecclesia orationes fieri. & Esa. lvi. quod Ioannis. ii. habetur. Domus mea domus orationis vocabitur. Videtur igitur affirmatiue respondendum. tum etiam maior operis decentia bonitatem adauget. electio aut loci secundum dei institutionem auget decentiam, igitur & bonitatem cæteris aliis paribus. **Quæ addo:** quoniam (instante causa prout necessitate vel grādi utilitate) posset opus alibi factū esse æque vel magis laudabile: est itaque de vbiq; & cuiuscunq; realit præsens. Dicit enim beatus thomas. ii. ii. q. lxxxiii. ar. iiii. determinatus locus eligitur ad adorandum non propter deū qui adoratur, quasi loco cōcludatur: sed propter ipsos adorantes. Et hoc triplici rōne. primo quod dem propter loci consecrationē ex qua spirituales cōcipiunt adorantes, vt magis exaudiantur: vt patet de adoratione Salomouis. iiii. Regum. viii. Secundo propter sacra mysteria et alia sanctitatis signa quæ ibi continentur. Tertio propter concursum multorum adorantium ex quo fit adoratio magis exaudibilis secundū illud Matthei. xviii. vbi sūt duo vel tres congregati in noīe meo, sibi sū ego in medio eorū. De decentiā autē adoratiōis ad locum determinatū fiebat in veteri testamento adoratio versus occidentem: nā ostium tabernaculi respiciebat ad orientem Exodi. xxvi. sed nunc (inquit beatus Thomas, secundum quandam decentiā adoramus versus orientem. Primo quidem propter diuinæ maiestatis indicium quod nobis manifestatur ex motu cæli qui est ab oriente, Secundo propter pa-

Locus eligitur ad adorandum quæ vtilitas.

Adoratio in testamento veteri fiebat versus occidentem.

radisum in oriente constitutam: vt legitur Genesi. ii. secundum literam septuaginta interpretū, quasi quæramus ad paradisum redire. Tertio propter christū qui est lux mundi & oriens nominatur zacharie. vi. etiam ab oriente venturus expectatur. Matth. xxiii. Sicut fulgur exit ab oriente & patet vsq; ad occidentem: ita erit & aduentus filii hominis. hæc ille.

Circūstantia boni loci an quæ viciet opus.

Secundum dubium. an cōtingat operationem de genere bonorū circumstantia boni loci viciari. Respondeo quod sic. Multa enim vt supra dixi de genere bonorū opera nō illic debite veniūt exercenda: prout debiti coniugalibus redditio, & alia multa quorū immunitate, id est libertate gaudet ecclesia. Extra enim certos casus non iuste extrahitur malefactor ad ecclesiā confugiens: Quæ pariter in ecclesia sunt posita: non sunt vi vel furto auferenda, alias sacrilegium committitur. Nec placita secularia maxime in casu sanguinis sunt in ea faciēda. Nec parlamenta. Aut negociationes potissime nundinarū, nec strepitus iudiciorum seculariū. Nec theatrales ludicūlaris & hmoi inhonestis, secus de representationibus ad deuotionē inducētib; prout esset christi natiuitas & huiusmodi. illa igitur fieri in ecclesia iure prohibentur. Quorūdam enim generū actib; in ecclesia patris violatur ecclesia, & recōciliatione opus est: prout homicidio adulterio, sepultura excōicati: & consecratione eius ab episcopo publice excōicato. Ex homicidio quidem vel enormi sanguinis effusione facta illic mala voluntate, secus de leui ex naribus vel vnguib; aut sine mala voluntate casu lapidis occiditur homo, aut à demente, aut extra ecclesiam accipiens vulnus, in ecclesia moriatur. Adulterio pariter aut alia

Ecclesia gaudet multorum immunitate.

femina decisionē voluntariē procurata: siue pollutione siue cum altera persona aliena vel sua, ita quod per coniugalem actū polluitur ecclesia. Hæc inq; Ecclesia ad ob dei & sacrorū reuerentiam instituitur operatur. **Locus enim ille potissime ad sacramentorum exercitium ad adorandum ad orandum & ad euangelizandum deputatur.** qui autem aliis vsibus eam applicant reprehenduntur. Luc. xix. Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. & psalmus v. Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam, adorabo ad tēplum sanctū tuum in timore tuo. & psal. xcii. Domū tuam decet sanctitudo domine in longitudine dierū. Ex quo verbo Greg. x. in generali consilio lugdunēsi: vt habetur de immunitate ecclesiarum libro. vi. c. decet (inquit) decet domum domini sanctitudo, decet vt cuius in pace factus est locus eius cultus sit cūm debita veneratione pacificus, sit itaq; ad ecclesias humilis & deuotus ingressus: sit in eis quietā conuersatio, deo grata, inspiciētibus placita. quæ cōsiderātes non solum instruat, sed & reficiat. Conuenientes ibidem nomen illud quod est super omne nomen, à quo aliud sub cælo non est datum hominibus in quo saluos fieri credentes oporteat, nomē. f. Iesu christi qui saluum faciet populū suū à peccatis eorum exhibitione reuerentia specialis atollant. & quod generaliter scribitur vt in noīe Iesu oē genu flectatur singuli singulariter in seipsis implentes præcipuedum aguntur missarum sacra mysteria gloriosum illud nomen quādocunq; recolitur flectāt genua cordis. quod vel capitis inclinatione testentur, attendantur in locis eisdem intentis præcordiis sacra solennia. deuotis orationibus infli-

Ecclesia ad ob dei & sacrorū reuerentiam instituitur operatur.

statut. Nullus in locis eisdem in quibus cum pace ac quiete vota conuenit celebrari seditionem excitet, conclamationem moueat, impetumve committat. Cessent in locis illis vniuersitatū & societatum quarumlibet consilia, conciones & publica plamenta, cessent vana & multo fortis sceda & prophana colloquia, cessent confabulationes quolibet, sint postremo quęcunq; alia quę diuinū possunt turbare officium, aut oculos diuinę maiestatis offendere ab ipsis profus extranea. ne vbi peccatorū est venia postulanda ubi peccandi detur occasio, aut deprehendatur peccata committi: cessent in ecclesiis earumq; cimiterijs negociationes, & precipue nudinatū ac fori cuiuscunq; tumultus ois in eis secularium iudiciorū strepitus cōquiescat. Nulla inibi per laicos causa criminalis agitetur: sint loca eadē a laicorū cognitionib; aliena. Ordinarii locorū hoc faciāt obseruari: suadēda sua deant: interdicta huius canonis auctoritate compescant: ad hoc alios etiam in ecclesiis ipsis magis assiduos: & ad premissa idoneos deputando & nichilominus processus iudicium secularium ac specialiter prolate sententię in eisdem locis omni careant robore firmitatis. qui vero inhibitiones premissas animo petulant contempserint, preter processum ordinariorū & deputandorū ab ipsis diuinę vltionis: & nostre poterunt acriminiam formidare, donec suū confessi reatum a similibus firmato proposito delibauerint abstinere: hæc ibi profecto pulchra & diligenti cura obseruanda: vbi dicit quædam glosa illam de processibus iudicū secularium nullitatem non extendi ad alios actus cum sit pœnalis: ita (inquit) alij contractus ibi facti tenent: sed contrahentes peccant mortaliter, alia vero glosę additio illic habet contra-

hentes peccare. tamē an mortaliter peccent non determinat.

Vplici habitudine circumstantia temporis considerari potest ad actum: videlicet men-

Circumstantia temporis

Durationis & rerum mensurarum. Prima quidem est continuationis actus. Secunda autē est certę conditionis rerum in tempore existentiū habitudo. Ad primū itaq; genus spectant: cōtinuatio: mora: atq; frequentia: quibus tam adiacentibus quam informantibus bonitas accrescit vel malicia.

Dvo erūt hic articuli iuxta duplicem illam circumstantiā temporis habitudinē. **¶** Quantū ad primum de continuatione tria intendo examinare pūcta, **¶** Primū de actus alias boni vel mali continuatione. **¶** Secundum de continuatione atq; mora actus vel motus, non alias boni vel mali: scilicet non boni vel mali circumscrip̄ta mora. Tertium de frequentia aut consuetudine. an sola augeat maliciam vel bonitatem.

Quo ad primum punctum: circa actus continuationem grandis est difficultas ad vitandam meriti vel demeriti infinitatem, si ponatur actus per certum tēpus libere continuari. nam pro aliquo instanti intrinseco actus libere tunc cōseruatus est certi meriti aut demeriti, infinita autē sunt instantia intrinseca pro quorum quolibet actus erit equalis meriti cum instanti illo signato, igitur tota collectiue continuatio aut libera cōseruatio per omnia illa instantia infiniti erit meriti aut

Cōtinuatiois op̄ varię.

demeriti. tum etiam libera actus cōseruatio instantanea est certi meriti vel demeriti, & qualibet cōtinuatio per aliquam partium porportionalium illius temporis (quę sunt infinite) est maioris meriti vel demeriti quā instantanea cōseruatio. igitur tota cōtinuatio libera per omnes partes illas proportionales seu per totum illud tempus infiniti erit meriti vel demeriti.

¶ Ad euacuandam hanc difficultatem varijs fuerunt modi dicendi de actus voluntatis continuatione.

¶ Vnus quod nullus voluntatis actus instantanee elicitus continuatur libere per tempus aliquod, sed per certam instantia interscalariter libere cōseruatur, ita igitur actus instantanee elicitus continuabitur naturaliter per certum tempus quo elapso, poterit voluntas in instanti terminatē libere desistere a quo si p̄ tunc non desistat, iterum post hoc instans naturaliter per tantum temporis vt prius continuabitur, in cuius instanti terminatio iterum ei; cōseruatio erit libera: atque si pro tunc non desistatur, iterū post illud instans naturaliter, vt prius, continuabitur, hic modus non videtur experientię aut rationi inniti, sed potius ad euadendam meriti vel demeriti infinitatem confictus: non enim habetur illius interscalaritatis experientia. nec ad hęc ratio. qua scilicet. post debitam eius cōseruationem naturalem (si aliquam talem requirat) cur iterum factus liber ad naturalem rediret continuationē. quod enim post elicitionem duret hoc ex natura rei permanentis accidit quę non fit vt raptim transeat. & ad illud non requiritur ille interscalaris ad naturalem continuationem redditus.

Alius est dicendi modus, quod actus instantanee elicitus necessario continua-

tur totus per tempus. per nullum tamen tempus necessario cōtinuatur: ita quod pro quocunq; instanti futuro poterit a toto illo actu desistere: immediate igitur post hoc poterit totum actum rescicare, & non poterit eum immediate post hoc rescicare.

¶ Hic modus non videtur infinitum meriti aut demeriti euadere: nam actus per certum tempus continuatus erit pro quolibet illius temporis instanti intrinseco liber: cum pro quolibet illius temporis instanti poterit voluntas totum illum actum rescicare. per omnia igitur illa instantia erit infiniti meriti vel demeriti. pariter & per omnes partes proportionales vt supra deducebatur.

¶ Alius est modus dicendi assumens fundamentum rem permanentem posse instantanee produci: non tamen instantanee corrumpi: quoniam si sua corruptioni resistit & non sua productioni, quare oportet eā successiue corrumpi: sic igitur nulla actus cōseruatio instantanea post instantaneam elicitionem erit meritoria aut demeritoria, cum nequeat voluntas instantanee ab actu desistere qui successiue habet corrumpi: poterit quidē immediate post suam elicitionem instantaneam successiue corrumpi: sic quod immediate post hoc aliquid corruptū erit & aliquid corrupendū, quandiu tamē erit gradus corrupendus, erit tunc liber. Hic modus pariter nō euacuat omnino dubium & argumenti vigorem, quoad partes temporis proportionales. nam alicuius actus per certum tempus libere continuati in qualibet partium proportionalium illius temporis est continuatione magis meritoria vel demeritoria quā libera elicitiō instantanea, saltem notaminus cum maior sit temporis quā instantis duratio. igitur &c.

Ille autem partes proportionales sunt infinite, igitur tota continuatio infiniti erit meriti vel demeriti.

¶ Alius potest superaddi modus, scilicet quod nec in instanti, nec in quantumcunque tempore potest voluntas actum refecare, sed certum tempus requiritur, & ad actum intensiorem maius tempus pro successiva corruptione, & quemadmodum instantanea conservatio (quia nequit pro tunc desistere) non ad novum meritum vel demeritum ordinatur, sic nec conservatio pro tempore maiori, quam ad successivam eius corruptionem requiratur, ita igitur quod totius actus conservatio non est meritoria aut demeritoria, nisi pro mensura pro qua potest a toto illo actu usque ad non gradum desistere, vel quantum illius potest refecare, & constat non esse infinita huiusmodi tempora remouere equalia illi minimo quod sic vel maximo quod non equalia, quare nec infiniti meriti vel demeriti erit totius actus continuatio, dixit vel quantum illius actus voluntas potest refecare, quia quamvis detur minimum quod sic, vel maximum quod non ad totalem actus remissionem usque ad non gradum remissionis, potest tamen in quantumcunque parvo tempore minuere actum & aliquem gradum actus auferre, quare quacumque actus integri mali eliciti continuatio etiam quantumcunque tempore est aliquantulum demeritoria, scilicet secundum mensuram gradus quem pro illo tempore voluntas libere auferre poterat, & ita de merito. Dico igitur potest voluntas dupliciter post instans elicitionis se habere, vno modo continuans actum integrum, alio modo libere remittens eum successivum.

¶ Primo modo dupliciter. Vno modo actum continuans integrum per tempus minimum sufficiens ad omnimodam corruptionem:

& sic æquatur elicitioni instantanee. Alio modo per tempus minus illo, & minus bona est proportionaliter quam instantanea elicitione. Secundo autem modo etiam dupliciter, vno modo remittens quantum pro illo tempore remittere potest, & sic non computatur ad meritum vel demeritum gradus remanens. Alio modo remittens minus quam potest, & isto modo computatur ad meritum vel demeritum portio derelicta quam libere refecare poterat. Pono enim actum aliquem continuari per tempus minimum sufficiens, & per dimidium temporis. Forte respondebis cum per illud dimidium temporis potuerit auferre successivum dimidium actus, & non abstulit, computabitur ad dimidium meriti vel demeriti, continuationis temporis minimi. Contra si subduplus actus libere per subduplum tempus continuatus esset subdupli meriti vel demeriti sequitur quod subduplus pro tempus totum nimirum continuatus esset, meriti vel demeriti equalis toti actui per idem tempus continuato, & ita non plus mereretur actum intensum continuans per horam quam solum actum subduplum per eandem horam continuans. Dico igitur subduplum actum per tempus æquale toti continuatum esse subdupli meriti, quare & actum eundem, scilicet subduplum per subduplum tempus continuatum esse subquadrupli meriti: & cum totus actus ultra suum tempus continuatus per dimidium temporis sit ut subduplus actus per illud dimidium continuatus, igitur totius continuatione per illud dimidium erit subquadrupli meriti ad meritum totius per suum tempus æquatum continuati. Dices pro illo dimidio temporis uterque graduum dimidiarum totius est liber, patet utrumque potens est voluntas refecare cum non sit ratio de vno potior quam de alio, sed continuatione vnius graduum pro illo dimidio temporis est subquadrupla ad meritum

totius per tempus ei æquatum, igitur ab omnium graduum continuatio per illud dimidium temporis erit subdupli meriti ad totius continuationem per suum tempus æquatum. Respondeo pro illo dimidio temporis, ad auferendos illos duos gradus dimidios est libertas solum disjunctionis & non copulationis, hoc est potest per illud tempus refecare vnum dimidiarum graduum & non ambos copulati: quare reputandum est prout de vno dimidio solitario per illud dimidium temporis continuatio: utriusque igitur illorum dimidiarum graduum pro dimidio temporis continuationum distinguedo suam bonitatem vel malitiam, uterque erit subdupli meriti ad meritum totius per suum integrum tempus continuati: & ambo se habentes ut vnum dimidiarum solitarius sunt simul meriti subdupli ad meritum totius pro tempus suum integrum continuati, continuatione libera addit malicia eiusdem specie cum malicia elicitionis, quantum est ex hoc: quare actus eliciti grauioris continuatione est grauior ceteris aliis paribus phisicas calculationes hic applicare possunt: de quibus lib. ii. de causis sermonem feci.

¶ Sequuntur ex dictis corollaria.

¶ Primum differt libera corruptio vel remissio actus liberi a non libera. nam ista non sic determinatur tempore qualiter illa: actus enim liber potest corrumpi vel remitti non libere. patet per naturalē cognitionis obiecti ablationem auferitur voluntatis actus: nec in hac corruptione obseruatur procedens determinati temporis successio: sic ponendo ab habitu gratia actum augeri: elicatur nunc actus bonus: & immediate post hoc successivum elicatur volitio furti: dico quod illi actus gradus quem superaddebat gratia durat solum instantanee, nec immediate post hoc erit aliquid eius, quare illo modo in eius

corruptione non erit successio: & hoc accidit, quoniam corrumpitur per instantaneam alicuius subtractionem ad eius conservationem requisiti.

¶ Secundum corollarium appellado actum pro certo tempore liberum, illum quem voluntas potest pro illo tempore omnino usque ad non gradum refecare: aliquis actus est pro certo tempore non liber, cuius uterque dimidiarum gradus est pro illo tempore liber, patet. actus pro minimo tempore ad eius liberam refecationem sufficiente liber: est non liber pro illius temporis medietate, pro qua uterque gradus eius dimidiarum est liber: sic ille pro aliquo tempore est liber & pro nulla illius temporis parte est liber hoc modo de libertate loquendo.

Tertium corollarium penes supradictum modum de actus continuatione contingit aliquem per certum tempus ex sua culpa esse extra statum salutis ei possibilem, etiam cum pleno rationis usu, patet ubi instantanee elicit odium dei & velle peccasse: sic post hoc instans per certum tempus fiet impotens penitere propter deum: nam per certum tempus erit impotens diligere deum, & impotens non peccasse, patet: nequit impedire quin immediate post hoc erit aliquis gradus odii dei & volitionis peccati, intelligendo etiam de gradu libero: gradui autem libero odii dei aut volitionis peccati est impossibile actus contrarius liber, qui enim cum culpa mortali dormit aut in demerita vel ebrietate cadit redditur pro tunc impotens ad salutem. Posset enim dici esse illi salutis remedium, scilicet dolendo non potest subito illos actus refecare: deponere elicuisse in instanti actum contrarium, scilicet non volo subito illos actus refecare. Respondeo, quotquot actus ponas in illo instanti elicitos, potest voluntas post illud instans elicere actum reflexum super eos:

quo scilicet velit atque desideret posse subito illos refecare: & iste sufficit ad peccatorum remissionem, cum libere faciat quod in se est. sic enim esset concedendum fortē esse in gratia, & libere odire deum: libere quidē libertate disfunctionis quæ istum vel illū gradū odii potens est pro tunc refecare & non ambos. verificabile tamen aliunde videretur corollarium: scilicet ubi per causę naturalis impedimētū impossibilitaretur, pro tunc quis habere cognitionē atq; aduertentiā ad huiusmodi actus voluntatis reflexos requiritam: profecto qui facit peccatū seruus est peccati. ab huiusmodi seruitute & periculis nos liberet misericors dominus, hæc igitur de primo puncto sufficiat: scilicet de continuatione actus alias boni vel mali.

Mora sola an viciet actum alias non viciosum.

Quo ad secundū punctū: scilicet de mora. Dico solam morā omni alio circumscripto non vitia re actum alias non malū. patet per hoc solū nō acquiritur difformitas actus in se ad rectam rationē. Dixi per solā moram: nā ubi specialis interueniret obligatio noua præcepti: aut occasio scādali: aut alterius detrimenti periculū aut huiusmodi quod sine tāta mora nō interuenisset, posset mora huic adiuncta viciare actum, alias non malum. Exemplum primi actus, p certo tempore non prohibitus & pro sequenti tempore prohibitus continuatus per ambo tempora viciatur in secundo tēpore: sic & actus diu continuatus & tandē retētus contra superuenientem conscientiā. Exemplū secundū: actus indifferentis morosus qui nō obstante pusillorū scandalo occurrentium cōtinuatur viciabitur. prius autem non eminente scandalo, non erat viciosus. Exemplū tertii: tam in detrimēto animæ q̄ extra: animā: animæ qdē, ponatur

motus illecebrosus qui nō cito periculū faciat labendi in liberū cōsensum diutius tamen continuatus faciat periculū: ille motus nō repressus (quē pono volūtate posse reprimere) tandē viciabitur diutius cōtinuatus, qui paululū continuatus nō viciabitur: hoc probet seipsum hominā secundū maiore vel minore eius fragilitatē atq; infirmitatē maius vel minus iminet ei labēdi periculū quare plus vel minus tenebitur motū reprimere: atque citius vel tardi⁹ refecare. Pariter quo ad detrimentū extra animā: certa actio diutius cōtinuata ledit corp⁹ notabiliter, q̄ paululū durās nō ledit: sic enī actus cōtēplationis diuinorū, aut etiā dei zel⁹ atq; amor vel proximi, aut alterius generis bonorū actus immoderate cōtra debitā corporis harmoniā cōtinuat⁹, & sātatis notabiliter lesi⁹ (potissime ad quē pro tunc non obligatur volūtās) tandē viciaretur per talē immoderatā morā virū animę vel corporis notabiliter lesiuam.

Quo ad tertium punctum: scilicet de consuetudine seu frequentia an aggrauet malū & augeat bonum. Placet quibusdā dicere eā posse ducere veniale vsq; ad mortalem maliciā ita q̄ mēdaciū veniale aut ebrietas venialis pōt p consuetudinem maliciam induere mortale. Videtur mihi dicendum sola consuetudinem seu frequentiam non posse de veniali efficere mortale: nec mortali grauius mortale. ostendo: omni alio circumscripto actus secundus vel tertius vel quartus non est per hoc rationi rectę magis difformis q̄ si fuisset elicit⁹ prim⁹: igitur per solā cōsuetudinē seu frequentiam (id est ratione solius talis ordinis veniale non fiet mortale: nec mortale fiet grauius. Fateor posse alium de aggruari, put gratia specialis obligationis aut scandali eminentis

Cōsuetudo seu assuetudo an actum viciet non alias malū aggruet.

aut eminente: aut alterius. Exemplū primi, die ieiunabili prima refectio est virtus: secunda autē vicium: sic posset a prælato cōcedi, quolibet die quinque ingressus in hortum & prohiberi pluries, sic sextus ingressus viciaretur atque septim⁹: posset & ecōuerso cōtingere actū primū esse peccatū: & nō sequentes. s. superiori nolēte aliū actū a primo deacceptare: idē voto priuato. sic cōtingit per actus malos cōsuetudinem introduci obligatē: nā stat humanā legē post actū frequentiam in cōtrariū reuocari formaliter vel interpretatiue a superiore: & ita actus qui (lege nondū abrogata) erant mali deserūt p frequentiam atq; consuetudinē esse mali abrogata lege. Exemplum secundi ubi per peccatum raro ipsi prælato contingens non scandalizaretur proximus: scandalizaretur tamen p frequentationē & assiduitatem existimās forte licere: ex quotā frequēs & assidu⁹ est prælat⁹ in illo: sic frequentia ratione scandali aggruaret: & veniale in mortale commutare posset: Exemplum tertii tā quo ad detrimentum animę quā extra animā: animę quidē cōtingit p mendacii venialis frequentiam acquiri proptertudinem facientem periculū pbabile labēdi in mortale, & ita de alijs venialib⁹. extra autem animā detrimento eminente: cōtingit virum in statu perfectionis, aut aliū per frequentiam & assiduitatē mendacii iocosi aut alterius peccati venialis cōtēni atq; diffamari et diffamatōe mortaliter fugibili: cōtingit per tertium furtum eminere furi suspēdiū, ex cui⁹ periculo tertii furtū sup primū aggruari poterit (cōtingit primā crapulam vel secundā (virtute existente forti) nō notabiliter sanitatem lædere: tertiam autem vel quartam sic (virtute iam debili

tata) quare ex hoc cognito actus frequentatus aggruabitur super priores. Dicit altissiodorēsis lib. ij. tracta. iiii. quęst. iiii. prima fornicatio est peccatū mai⁹ q̄ secūda. nam (inquit) necesse est q̄ homo in secunda sit magis ignorās & infirmus quā in prima, quę duo diminuunt peccatum in secunda fornicatione. Et cū obicitur secunda magis accedit ad peccatū consuetudinis: quod est grauiusimum peccatum. Preterea decima ebrietas est peccatū mortale: quia iam est in consuetudine, sed secūda magis accedit ad eam quā prima igitur est grauior, ergo etiam secunda fornicatio. Respondet nō esset verū, quod peccatū consuetudinis sit maius quā simplex: sed appellatur maius quia tunc est in peiori statu propter cumulū peccatorū: & etiā propter maiorem infirmitatem & cęcitatem citius cadit in peccatū desperationis & presumptionis.

Ad secundum respondet esse falsum decimam ebrietatem esse peccatū mortale: nisi in illa præponat homo amorē vini amorē dei: quod similiter potest dici de prima.

Replico per illud extra de cōsuetu. c. vlti. tanto sunt grauiora peccata quāto animam infelicē diutius detinēt alligatam: tum etiā iura grauius puniunt crimen cui quis diutius atq; frequentius in seruiuit: & cōtumacia est deterior quāto diuturnior: vt ex Augustino habetur. xx. iiii. q. i. c. scisma. Respondeo infelicior atq; deterior est anima peccatis pluribus iteratis aut diutius cōtinuatis irretitar: sed non sequitur eorum vltimū propter præcedentia esse primo deterius ceteris: alijs paribus fateor cōtingere vltimum: ex maiori libidine & feruore fieri propter habitum: & inde aggruari.

¶ Ad aliud dico multa furta esse vno eorum grauius punienda, immo etiam vltimum post multa propter reciduationis presumptionem maiorem, vel presumptionem lapsus in deterius, esset grauius puniendum.

Cōsuetudo qualiter altera natura qualiter altera lex.

Manet dubium, circa hoc Aristotelis dictum consuetudo est altera natura.

☛ Respondeo, quemadmodū qualitas natura ponificat, sic & consuetudinalis, & prout allicitur voluntas se qui naturam, sic consuetudinalis ipsa etiam consuetudo alterat naturam scilicet pronitatem alteram atque contrariam pronitati naturali inducens.

Aliud dubium. An pariter ipsa sit altera lex, aut legem alterans.

☛ Respondendum quod sic, quē admodum enim vnus personæ consuetudo est ei altera natura, & quandoque alterans naturam, sic vnus multitudinis consuetudo est ei tanquam altera lex, & quandoque humanam legem alterans, quando enim lex humana efficitur bono publico detrimetosa, consuetudo autem utilis, aut vtraque existēte vtili notabiliter, vtilior est consuetudo, tunc merito legi humanæ præuale-re debet consuetudo, econuerso autem scilicet consuetudine perniciofa & lege vtili, aut vtraque vtili, sed lege notabiliter vtiliori, tunc legi humanæ cedere debet cōsuetudo, q̄ pariter nūquā iuri diuino vel naturali præualet, ipsū tamē interpretari vel limitare potest, etiā interpretatione vel limitatione curādū erit.

☛ Veteris enim legis ceremonialia & legalia celsauerunt. quare eis præualet cōsuetudo, prout & lex humana, non autē moralibus illius legis quæ viua semper manserunt. Pariter apostoli quædam promulgando, quædam instituendo tradi-

derunt: hoc est quædam à Christo iustitia promulgauerunt, quædam ipsi vt homines instituerunt, quibus lex humana atque consuetudo præualere potest, nō autē illis. Primi enim generis est doctrina Pauli vt multiplici ei⁹ auctoritate patet. Hoc discrimen non sufficienter animaduertētes errant, primo quidem qui veterem legem & nouam non cōdistinguunt, tum etiam veteris varios gradus pariter & nouę legis cōsilia à præceptis.

☛ Ex dictis patet quæ dicenda sit laudabilis consuetudo est quæ non obuians iuri diuino aut naturali, est rei publicæ vtilior contrario, consuetudo autē perniciofa, quæ diuino obuiat iuri aut naturali, vel detrimetosa est, aut notabiliter reipublicæ minus vtilis quā contraria. Patet igitur consuetudinem tantum

rationabilitatis continere, quantum de fine iuris continet, iuris diuini finis bonum est animæ: iuris autem humani bonum commune, quare quæ bono animæ vel bono communi obuiat est irritabilis. ☛ De his duabus sunt iura atque authorum dicta contrariē sonantia: de prima quidem hæc intelliguntur, ius consuetudine confirmatur, consuetudo pro lege suscipitur, quando deficit lex, consuetudo est optima legum interpret, ipsa iuri derogat, & ius abrogatur, derogare enim dicitur in parte vt quo ad aliquos: abrogare autem dicitur toto, vt quo ad oēs obligationem tollere.

☛ Præterea de altera consuetudine verificantur, hæc veritati & rationi cedat cōsuetudo, contra fidem vel bonos mores non valet consuetudo, perniciofa est consuetudo sacris canonibus obuians, de qua Nicolaus papa. Mala cōsuetudo non minus quā perniciofa corruptela vitanda est, quæ nisi citius euellatur radicitus in priuilegiorum ius ab-

Epistolarum Pauli doctrina à deo est quare nec à pure homine dispensabilis.

Consuetudo laudabiles.

Abrogat & derogat.

impiis assumitur: et incipiunt præuaricationes et variæ presumptiones celerime non compressę pro legibus venerari et priuilegiorum more perpetuo celebrari. c. mala distinc. viii.

¶ Quadruplex est consuetudo: Quædam legi institutę, conformis (qua seorsū obli-gante fiet maior operatiōis legalis obligatio deteriorque trāgressio quare ceteris aliis paribus recētis legis trāgressio leuior est eiusdem trāgressione longā consuetudine firmatę. ¶ Quædam est non legi conformis nec ei obuians: et huiusmodi pro lege suscipitur quando deficit lex. de hac enim dicitur. xii. distinc. illa quod neque contra fidem neq̄ contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum: et pro eorum inter quos viuatur societate seruandum. vbi responsum Ambro. ad Augustinum dicitur: cum fuero romæ ieiuno sabbatum: cum mediolani sum nō ieiuno: sic & tu ad quam ecclesiam veneris eius morem serua: si cuique non vis scandalo esse nec quemquam tibi. Dico igitur prius quæ vim obligationis consuetudo susceperit, est ad vitandum scandalū emittens obseruanda: postquam robur obligationis induerit, est etiam secluso scandalo seruanda: intelligo ab his ad quos se extendit.

¶ Quædam legi humanę obuiat: non tamen humana lege expresso consuetudinis nomine reprobatur: et talis consuetudo rationabilis legitime præscripta derogat legi: vel eā abrogat. Exempli gratia: de conse. distinc. iiii. capi. nunciandū mandatur diebus rogationum ieiunium atque celsatio ab operibus quod consuetudine contraria est abrogatum: quæ est per scripta et etiam rationabilis. nam ob festorum multitudinē vix pauperes viuere possunt minusq̄ deuote festa ob-

seruāt atq; ieiunia: ibidē mādabatur hebreomada sc̄ta opibus cessare. qđ pariter cōsuetudine cōtraria abrogatū est. dist. iiii. c. statuiimus. mādatur quadragesima le ieiuniū à clericis prima die post quinque simam inchoandum, quod pariter cōsuetudine contraria non habet vigorem.

¶ Quædam verò est cōsuetudo legi humanę obuians. & lege humana nomine consuetudinis expressę reprobata. Exempli gratia: extra de consue. c. exparte. reprobatur quorundam locorum consuetudo qua maritus prodigaliter vel aliter bonis suis consumptis alienabat vxoris tā mobilia quam immobilia bona, vel qua vxor post adulterium medietatem apprehendebat omnium bonorum quæ maritus adeptus fuerat: alia variæ cōsuetudines expressę reprobantur, prout cōsuetudo, qua neru⁹ ecclesiasticę discipline dirumpitur. id est censurę ecclesiasticę pariter & consuetudo contra ecclesiasticā libertatem aut exigendi pedagia, vel gabellas à clericis et religiosis: aut paciscendi temporale pro spiritali &c. Vocant enim iuristę consuetudinem rationabilem quam non reprobant iura. de verbo. signi. c. abbatem. & aliis plerisq; locis & per oppositum dicitur: irrationalis potissimū præsumptiue, i. quę non reprobatur præsumitur rationabilis. s. nisi manifeste perniciofa fuerit mutata rerū conditione: pariter illa quæ expressę reprobatur, præsumitur irrationalis nisi manifeste fieret necessaria, vel vtilis rerum variata conditione quā mutationem si superior nouisset illam approfset et reprobasset istamba.

Quando enim consuetudo iuri aut quando ius consuetudini cedat. Archidiaconus opiniones recitat varias super capitulo consuetudinis. distinc. xi. dicit enim quando consuetudo obuians

iuri à nullo alio iure tolleratur, tunc in
distincte succubit consuetudo: aliter se-
cus id non videtur vniuersaliter verū cū
ante iuris de hoc lati institutionem po-
tuerit consuetudine ius abrogari. Dico
igitur æquitas & potissimè præscripta fa-
cit abrogationis vel derogationis debi-
tum, prout bene inuitur extra de cōsue.
c. vlt. vbi dicitur cum tāto sint grauiora
peccata quanto diutius infelicem animā
detinent obligatam. nemo sanæ mentis
intelligit naturali iuri, cui⁹ transgressio
periculum salutis inducit) quacūq; cō-
suetudine (quæ dicenda est verius in hac
parte corruptela) posse aliquatenus de-
rogari: licet etiam longeuæ cōsuetudinis
non sit vilis auctoritas: nō tamē est vsq;
adeo valitura vt vel iuri positio debeat
præiudicium generare nisi fuerit ratio a-
bilis, & legitime sit præscripta. Dicit ita-
que Barto. brix. has duas conditiōes suf-
ficere. quod venit sane intelligendū. nā
lege rationabili aut ecōuerso: vel v-
traque æque rationabili, & superiori le-
gem subditis imponere potenti: si place-
ret legem non cōsuetudinem autoriza-
re: non cederet consuetudini ius: dices
forte sufficere conditiones illas duas nō
dissentiente superiore. An igitur requi-
ratur superioris cōsensus an sufficiat nō
dissentius ad hoc quod consuetudo ius
tollat. Respondent varie varii iuristæ,
Dicit autē beatus Thomas superior to-
lerando quod fit contra legem suam
videtur approbare quod consuetudo in-
duxit.

Cōsuetudo an ad
pccūm ob-
liget.

Vbiū aliud: an consuetudo ob-
liget etiam ad peccatum.
Respondeo: non omnis consue-
tudo rōnabilis legitime præscripta, obli-
gat: aliqua est cōsiliū, aliqua præcepti sub
pœna tantum: aliqua præcepti sub culpa

quæ enim obligatur vim accipit obliga-
toriam ex consensu superioris: aut po-
puli potentis sibi legem indicare, aut eti-
am vigore alicuius iuris iam positi, cuius
imitatrix est cōsuetudo. cum igitur à po-
tente consuetudinē authorizare autho-
rizatur: suscipit obligatiōis gradum sub
pœna aut sub culpa veniali vel mortali
secundum rectam voluntatem potentis,
sic eam authorizare. Hinc solent nōnul-
li iuristæ dicere solam illam consuetudi-
nem obligare ad mortale quæ introdu-
cta est ea mente vt sit prohibitiua vel præ-
ceptiua sub mortali: quod perpendi pōt
(inquiūt) quādo cōmuniter tenetur ab
omnib⁹ quod cōtra faciens peccat mor-
taliter. Dico igitur prout quædam festa:
quædam ieiunia et huiusmodi potest cō-
suetudo abolere: sic noua introducere:
celebraturo enim missam prædicere ma-
tutinas est consuetudinis vniuersalis ec-
clesiæ: et in cathalonia die sabbati come-
dere carnes: et lugduni vsque ad primā
quadragesimæ dominicam: hæc de tem-
poris circumstantia habitudine mensuræ
seu diurnitatis.

Quam admodum
secundum articu-
lum principalem: scilicet de tēporis cir-
cūstātia, habitudine ad res ipsas seu o-
perationes certis temporibus licitas aut
illicitas.

Primum notabile: quemadmodum
iura certis operib⁹ determinata de-
putarunt loca: sic et determinata tē-
pora: certis enim diebus prohibita
sunt opera seruilia: opera autem spiritu-
alia illis diebus præcepta: hi appellati
sunt dies festi. Festum dicitur solenniter
lētum et feriatum: inde dies festi in qui-
bus sacrificia diis offerebātur: aut in eis
epulationes celebrabantur aut iudi in-
deorum honorem fiebant: aut feriæ ob-
seruabantur. **F**eriæ autem à feriendis

Circūstan-
tia tempo-
ris ex de-
bito spe-
cialis iuris

Festū quid

vicimis dicti sunt dies celsationū ab o-
pere vel dicuntur feriæ ab epulis ferien-
dis: nam in his fiebant epulæ. varia enī
fuerunt antiquitus apud gentiles feriarū
genera, quæ etiam pului dicebantur, si in
eis aliquod opus fieret. Apud etiam He-
bræos primo septem fuerunt festa: vide-
licet sabbatum quaque septimana, ī me-
moriā requiui die septima post mundi
creationem: deinde neomenia in cuiusli-
bet mēsis principio: deinde pascha. xiiii.
luna aprilis in liberationis ab Aegypto
memoriā: penthecostes quinquagesi-
ma die post pascha in memoriā legis
datæ: deinde festum tubarum in memo-
riam liberationis Israel prima die septē-
bris: deinde festum propiciationis vel af-
flictionis decima septembris die: deinde
xenophegiæ festum, id est afflictionis taber-
naculorum. xv. septembris. Post hæc au-
tem superaddita sunt festum enceniorū
id est, dedicationis templi: deinde tēpo-
re Hester festum furim, id est sortium.

Sabbatū
tripliciter
accipitur.

Secundum notabile: reperitur tripli-
ter accipi sabbatum: primo pro
quocunq; festo: secundo pro tota
ebdomada: sic dicebat phariseus Lucę.
xviii. ieiunob is in sabbato. tertio pro se-
ptimo die ebdomadę: de quo dicitur Ex-
odi. xx. Memento vt diem sabbati sancti-
fices: sex diebus opaberis & facies omnia
opera tua: septimo autem die sabbatum
domini dei tui est: non facies omne op⁹
tuum, & filius tuus, & filia tua, & seruus
tuus, & ancilla tua, & iumentum tuū, &
advena qui est intra portas. Illic duo tā-
guntur operum genera: quorum vnū p-
cipitur: & alterum prohibetur. Primum
spiritualium per sanctifices: et secundū
seruilium per non facies omne op⁹ tuū
Primum horū est finis secundi: ita quæ
operum seruilium prohibitio fit ppter
liberiorē vacationē deo. Quo igitur ad

Sabbati
sacrifican-
di præce-
ptum duo
includit.

primum notetur, quod sanctum (vt vult
Origines) dicitur separatim à commu-
ni vlti ad dei cultum: & ita huiusmodi sã-
ctificatio est relictis superfluis curis cul-
tui diuino specialiter mancipari: scilicet
specialiter oblatione, oratione, meditati-
one, deum colendo. Quo autem ad se-
cūdam exprimitur. Leuitici. xxiii. à quo
opere sit celsandum: omne opus seruile
non facies in eo. scilicet seruitute culpæ
vel corporis: prohibentur igitur pecca-
tum et opus corporale: nam hæc duo ma-
xime à speciali cultu quo debet quis illo
die mancipari deo, retrahunt.

Sequuntur corollaria. Primum prin-
cipaliter obuiat illi præcepto seruit⁹ pec-
catis quæ operis corporalis, alias liciti
probo: magis prohibitionis rationē par-
ticipat opus seruile seruitute peccati, quæ
seruitute corporis: cum magis primarię
intentioni contrarietur, scilicet sanctifi-
cationi atque mancipationi deo hinc ag-
grauatur peccatum tali die patratū, nec
solum grauius peccat: quinimo abundā-
tius transgreditur hoc præceptum, qui a-
liquo genere peccati peccat die festo, q̄
qui opus corporale alias licitū, facit: vn-
de Augu. libro de decem chordis inquit
melius faceret iudæ⁹ in agro suo aliquid
utile, quàm si in teatro seditio⁹ existe-
ret, & melius scemine eorum die sabbati
lanam facerent, quam quod tota die in
neomeniis suis impudice saltarēt. Et quæ
uis dicat beat⁹ Thomas. ii. ii. quæst. cxxii
arti. iiii. qui venialiter peccat in sabbato
non contra hoc præceptum facit: quoni-
am peccatum veniale non excludit san-
ctitatem, cum scilicet gratiam non aufe-
rat. id non mihi videtur verum: primo
quidem: nam contingit per aliquod
opus seruile alias licitum peccare ve-
nialiter contra præceptum illud de sab-
bati sanctificatione: tum etiā non quæ-

Sabbato
obuiat pri-
cipaliter o-
pus serui-
le an. l. l.
peccatum

Sanctificatiō
ni sabbati
an obuiat
veniale.

libet illius præcepti sanctificatio est per gratiam: quare dico quemadmodum peccans peccato alias mortali, peccat duobus peccatis: scilicet illo, et violatiõe sabbati, sic aggrauatur veniale venialiter, ita quod per ipsum alias veniale quis venialiter violat sabbatum. patet igitur toties violari sabbatum, quoties quis peccat. committens igitur duo alia peccata quater peccat, committens tria alias peccata sexies peccat: peccans vno igitur alias peccato, peccat pluribus peccatis: continue intelligo eum non per ignorantiam inuincibilem excusari: peccans tamē opere non alias peccato posset vno peccare peccato: non facio in partibus peccati vim.

Sabbati non violatur per actuum pure spirituales exercitiū.

Secundum corollariū. Nullius actus spiritualis exercitium quantum est ex hoc violat sabbatum: prout in moribus vel scientiis verbo aut scripto docere. patet: non est de genere operum seruilium: pono non aliunde impedire cultum debitum: qui enim de artium mechanicarum peritia fillogifantur, temporibus aut inter se consultant, quibus vel modis sit feminandum. aut inferendum, aut colligendum illi sabbatum non violant, sed bene qui sine causa rationabili corporaliter has artes exercent seminando &c. Dicit glo. Numeri. xxviii. fabri et huiusmodi artifices ociant in die sabbati. Lector autem diuine legis vel doctor ab opere suo non desistit, nec tamē contaminatur sabbatum. Distinguit tamen Richar. in. iiii. distin. xxxvii. q. ii. ar. iiii. dicens, opus habet iudicari seruile ex proximo & primo fine: non quidem accidentaliter quem agens præstituit: sed essentiale quem principaliter respicit quantum est ex parte sua, illa igitur opera que tanquam sine proprio atque proximo respiciunt temporale bonum corporis ip-

fius operantis, sunt seruilia etiam si materialiter essent spiritualia: quare si quis in corde suo meditetur aliquid scientiale: & hoc ordinat ut ad proximum et proprium finem ad temporale lucrum: illud opus est magis seruile quam liberale & ita si quis aliquid opus materialiter seruile faciat ordinatque illud ut ad finem proximum & proprium ad bonum spirituale ipsius anime, magis est liberale quam seruile, saltem per respectum ad agentem ut scribere aliquid non propter temporale lucrum, sed propter ædificationem animarum et propter diuinum cultum, hæc ille doctor. Sic igitur quadruplex est opus, quoddam materialiter et formaliter seruile, quoddam materialiter formaliter liberum, quoddam formaliter seruile & materialiter liberum, non prohibetur opera tam materialiter quam formaliter libera, formaliter. i. ex proximo fine talia, sed maxime prohibentur ea que materialiter et formaliter sunt libera seruilia simpliciter: & per respectum ad agentem. Ab operibus autem que sunt materialiter libera & formaliter seruilia (inquit ille doctor) ut cum aduocatus studet & cogitat de his que vult cras proponere propter lucrum temporale: & rusticus de aratione terre sue quam in crastino vult arare non ita astringitur homo in diebus prædictis abstinere ab eis sicut ab operibus materialiter & formaliter seruilibus: nam facilis est abstinere ab istis quam ab illis: vnde per tales actus homo non peccat mortaliter, nisi per hoc excludetur vacatio illa quam necessario debet cultui diuino. Ab operibus autem que sunt materialiter seruilia: et non formaliter per respectum ad agentem non tenetur homo necessario cessare in diebus dominicis: hæc ille.

Sabbati præceptum non præualet subventionis præcepto in his que moram non patiuntur

Rima conclusio. sanctificationis dominice præceptum, præcepto subventionis sibi vel proximo non præualet in his que moram commode non patiuntur: quare opera seruilia huic seruitia minime sabbato sanctificationem violant. patet, istud est naturale & diuinum illud autem positium & iuris humani, non obligatur enim ad veteris legis festa, nec aliquid in nouo præcipitur. est igitur humani iuris: hanc dispensationem recipere potest ab homine. tamen quo ad dei quam operum determinationem. vnde Iohan. vii. Mihi indignamini, quia totum hominem saluum feci in sabbato. et Mathæi. xii. Quis erit ex vobis homo qui habet vnam ouem, & ceciderit sabbato in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? hinc enim Machabeus non sabbatum comminauerunt illo die pro sui defensione pugnantibus. i. machabeorum: nec Helyas a facie Iezabel die sabbati fugiens: nec discipuli die sabbati colligentes spicas ad subueniendum necessitati, sic nec per alia corporalia opera ad sui vel proximi subventionem, que commode differri nequeunt ordinata: hoc enim est iuris strictioris lege huiusmodi opera prohibente. Prouerbiorum. xxiiii. Erue eos qui ducebantur ad mortem. et Deu. xxii. Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo, proualet igitur subventionis ius: maxime de ea que moram non patitur: que nec commode differri nec præueniri potest. non enim semper requiritur extrema necessitas, modo sit irreperabilis utilitas: gratia exempli (instante repentina pluuia, vel tempestate, vel hostibus) adduci possunt in horreum frumentum agrorum, fenum pratorum, hortorum fructus, et alia quorum imminet perditio vel notabilis deterioratio. Possunt fabri æquis ferram iungere cum id

commode differri nequeat, nonnullis locis dominica mane aguntur cause et iudicia, quibus pauperes aliis diebus commode interesse nequirent, & permittuntur vendi in templorum cimiteriis minuta prout zone, gladii, fructus & alia huiusmodi, que a pauperibus emuntur non potentibus commode alio die vacare: vestire a puluere aut luto mundare: paruū foramen cludere: vel clusam operire: & huiusmodi modica sabbati sanctificationem non violant. In arduis tamē prout in murorum ciuitatis vel pontium reparatione expedit prælati licentiam petere si mora hoc patiat ne scandalum orietur: quatenus etiam examinatur causa rationabilis: non enim plus itineratio per campos quam per domum solitaria prohibetur, modo cetera non omittatur agenda.

Sequitur corollarium. strictiori præcepto tenebantur iudei sanctificare sabbatum quam christiani dominicam vel aliud festum: patet, prohibebatur eis in sabbato cibum coquere, colligere ligna: vltra mille passus itinerare: huiusmodi que non sic in lege gratiæ prohibentur: fuit enim sabbatum in diem dominicum ab ecclesia commutatum: ne per illius obseruantiam iudaizare videamur: adiuncta quorundam arduorum illo die gestorum congruitate. distin. enim. lxxv. ca. quod die. dicitur quod dies dominica tantis diuinarum dispensationum mysteriis consecrata est, ut quicquid a domino est insigne constitutum, in huius diei dignitate sit gestum: in hac die mundus sumpsit exordium. in hac per resurrectionem & mors interitum & vita accepti principium, hæc de primo sanctificationis sabbati membro pro nunc sufficiant: scilicet de negatiuo seu prohibito. Quantum autem ad affirmatiuum, scilicet ad quid

Sabbatum erat iudeis sub strictiori iure quam dominica Christianis.

Dominica die res præclare facte sunt

agendum quis die domini teneatur.

Secunda conclusio: habita vni⁹ dei cognitione: creatoris, gubernatoris summe benefactoris, ac infinite potētis, infinite sapiētis, infiniteq; boni est iure naturali colendus: non autem obligatur viator ad hoc quandoctunque occurrit dei recordatio: sed iure positiuo praefixum ē colendi temp⁹: quibusdam enim dicere placet hominem (omni lege positiuo se mota) teneri colere deum semel in septē diebus: non profecto video cur iure naturali fieret hęc ad septenarium potius quàm senarium, aut denariam taxatio. introductum est enim positiuo iure veteri & nouo propter certam rei decentiā & nō debiti iustitię necessitate, diei enī praefixo. s. sabbati iudais sub diuino pracepto positiuo cadebat, diei autem dominicę determinatio christianis sub pracepto humano cadit: praecipu⁹ enim ad deum cultus est in eum conuerti ipsum cōfitendo esse deum omnipotentem &c., atque eum super omnia amando: praeter hoc tamen nonnulla exteriora instituit ecclesia, prout est missarum celebratio: & populi ad eas audiēdas concursus. de cōse. dist. i. c. missas. missas dominica die secularibus totas audire speciali ordine praecipimus: ita vt ante benedictionem sacerdotis egredi popul⁹ non praesumat: quare et a fortiori obligantur ad hoc clerici. ¶ Vt enim supra dicebam, hęc missę audiendę obligatio, obligationi cedit subueniendi sibi, vel proximo indigenti in corporis vel fortunę bonis: sic eminēte in via hoste, aut alio morbi timore, aut notabili bonorū fortunę ab hostib⁹ aut furibus pditione: aut instante raptus uxoris vel filię, aut mortis periculo: aut aggrauatione aegrotantis, cuius commisssa est custodia: in similibus enim casibus viator die dominica a missę auditiōe ex-

cusaretur: teneretur nihilominus in domo manens deum interius colere, non enim cuiuslibet est necessitatis horas aut huiusmodi solitas orationes fundere. cū igitur quis inter duo pracepta constituitur, transeundum est ad illud, quod maioris obligationis esse dinoscitur: quod si æqualis obligationis fuerint, expedit ad illud transire. quod maioris frugis esse apparet, circa quod moueo.

Vbi primum. an praestet missę vacare, an praedicationi. Responderi solet ad praedicationem fructiferam (missa praetermissa) transeundum, vbi nequit vtrique intendere. Sed amplius dico contingit ex praedicationis vel audientis conditione missam esse praepcepti, & praedicationem consilii, aut e cōuerso praedicationem praepcepti & missam consilii. contingit enim virum esse peritum atque perfectum non copiam frugis ex praedicatione reportaturum. contingit autem eum esse indoctum, imperfectum, multum commodi. & purgationis ab erroribus ex praedicatione accepturum: & secundū hoc ad id quod est praepcepti trāseat relicto consilio (vtrouque autem existente praepcepti) tunc instante impossibilitate transeat ad id quod maioris est obligationis, quod si æqualis expedit ad id quod maioris est frugis trāfire.

Secundū dubium: an temporis circumstantia praecise adiacens immutet ipsius actus bonitatem vel maliciam. Respondeo placet quibusdam pars negatiua, prout de loco asserentibus hunc actum volo fornicari non grauiorē die dominica elicitum quàm alia die: iste autē actus volo fornicari die dominica ē praecedente grauior, & æque grauis alia die et die dominico elicitus.

¶ Dico vt prius temporis circumstantiā etiam non informantem: scilicet nō in-

Missę aut praedicationis auditio quę praestet.

Circūstantia modi agendi ex quibus sit debita aut indebita.



Vique virtuti suus prius competit mod⁹ qui speciali in re aut commodo vel detrimento et huiusmodi redditur ei debit⁹ vel indebitus: augens aut minuens. Quandoque informans quandoque adiacens, secū dū intellect⁹ auertentiam aut inaduertentiam: vel secundū volūtatis beneplacitum.

Modus quid, & quā pulchra sit virtutis circumstantia.

Prius notabile. modus dicitur propria rationem atque mensurā vel formam significare, a quo moderari, modum ponere: modulus diminutiuum cantui attribuitur modis debitis dearticulato: & modicus, a quo modulus qui modum operibus imponit. Varro. nō eos optime vixisse qui diutissime vixerunt: sed qui modestissime, quandoq; tamen modestię nomen restringitur & speciali appropriatur virtuti circa exteriorem hominis apparatus ponenti decētē modū, prout in locutione risu: corporis atq; mēbrorū motu, situ eorum atq; habitu. ¶ In locutione quidē sit nō

nimum praepceptis: nec nimium tarda. plus quidē in persona praelaturę indecens est locutionis leuitas atque praecipitatio, aut facilitas nimia. plus autē in subditis sermo nimum grauis aut tardus. nam quodammodo auctoritatem indicat. Risui pariter modum imponit. Risus (inquit Seneca) si pueriliter effusus, si muliebriter factus odibilem facit: risus sit sine cachinno: vox sine clamore, incess⁹ sine tumultu. Ecclesiastici enim. xix. amictus corporis & risus dentium & gressus hominis enunciant de eo. Adhibet itaque corporis atq; mēbrorū motib⁹ modū nimiam. s. eorū tarditatē aut velocitatē, indecentem gestulationem vel torsionem deuotans. vnde Seneca. si continēs es, & animi & corporis motus obseruare ne indecori sint: prout enī tradūt phisonomistę hmōi corpis & mēbrorū motus piter aiorū mot⁹ & mores indicant. Imponit situi corporis & mēbrorū decentiā, indecorā excludēs erectionē, vel icuruationē, aut aliū sitū mēbro ineptū. Esa. iiii. pro eo quod eleuate sunt filię syon extenso collo, habitui pariter debitū honestatis modum constituit.

Conclusio prima: modus est circumstantia, vt supra dicebatur. ad ipsius act⁹ bōitatē aut maliciā cōferēs. Probo, cōtingit eā actū sic modificatū reddere reatæ rationi conformem vel difformē, aut magis vel minus. ¶ Praecipitur obligato dicere horas attente pariter & deuote. Prohibetur iudici praecipitater sētētā ferre. Peccatores sūt fraternaliter monēdi qdā in spū lenitatis, qdā austeritatis, put aedificationi atq; emēdatiōi magis cōducet mod⁹ iste vel ille. Aliquid ironice dictum scandalizat & non serio vel econuerso. Voracitas sanitati obest aut proli modus coniugum indebitus: modus autem oppositus prodest.

Omnibus igitur adde modum. modus est pulcherrima virtutis circumstantia.

Secunda conclusio: contingit huiusmodi circumstantiam esse quoadque adiacentem, quandoque informantem. id constat cum possit voluntas libere eam pro obiecto sui actus assumere: aut non assumere contingit enim oratione esse attentam & deuotam attentione ac deuotione non reflexe considerata vel si consideratur non sit volita: contingit pariter eam esse reflexe volitam: prout volo. attente & deuote orare.

Modus ponere a ad specialem spectet virtutem.

Ubi. an ad specialem virtutem spectet modus. Respondeo: ad cuiusque virtutis prudentiam spectat modus decentem ponere: prout & alias circumstantias circumspicere: quare non est specialis virtutis moderatio, seu modi positio.

Circumstantia medii aut instrumenti ad circumstantiam modi reducitur.

Nec omnium virtutum est modus vnus sed tot diuersi quod virtutes secundum materiam & personam varietatem. Ad hanc enim reducibilis est medii vel instrumenti circumstantia: scilicet quo ad operis virtutis executionem peruenitur: quandoque enim operibus virtutum sunt impedimenta, variisque mediis remouibilia: & medio quidem indecenti opus virtutis factum viciatur, quia iusta sunt iuste exquere: medium decentius circumspicit prudentia, prout minore labore fiat paucioribus expensis & aliis huiusmodi, si res exposulet.



Inis non ex entis bonitate vel malicia: sed proportionata vel disproportionata, ei ad opus atque operis ad ipsum convenientia, redditur ei debitus vel indebitus: decorans aut vicians: augens vel minuens. Quandoque informans, quoadque adiacens. Sic

quod vni operi finis debitus est alteri indebitus varia rerum habitudine: contingit itaque sine bono opus viciari. Ex fine nascitur mediorum obligatio, nisi eorum sit maior: obligationi finis repugnans: id addo: quoniam non cuiunque licet finis: licet omne medium etiam & necessarium: nec cuiunque precipitur finis: precipitur omne medium illi necessarium: nec cuiunque interdicitur finis omne medium: ad eum conducibile interdicitur: et hoc quoniam contingit medii & finis vnum precipi altero prohibito: ubi maiori obligationi cedit minor.

Finis quod alter medi orum obligationem imponat.

Primum notabile: ut solet dici intentio est finis: electio autem medii ad finem.

Intentio & electio differunt.

Quibusdam tamen dicere placet intentionem esse, quia aliquid propter se, & electionem quae aliquid propter aliud diligitur: acceptio prima est aptior. Dico actum eundem (scilicet qui est finis & medii ad finem) esse intentionem & electionem. ille autem qui est medii, est electio tantum & qui solius finis est, est duntaxat intentio. In finibus pariter subordinatis volitio vnus finium mediorum est respectu finis sequentis electio, & intentio respectu precedentis.

Finis quod cui competit.

Secundum notabile: solet diffiniri finis esse propter quem aliquid fit, & dico cuiuslibet appetitui competere, tam naturali: sensitiuo. quam rationali, finis descensus corporis grauis est quies in medio mundi. finis bruti animalis cibum vel potum querentis est sui conseruatio, finis operis liberi est quem voluntas praestituit. & de hoc tertio genere praesens est consideratio.

seu volitionem tanquam conducibilem ad finem. Secundum finem mouere in proposito actum anime interiore importat. Pariter haec dictio propter prout hoc verbum volo: aliter (sine non in rerum natura existente) falsae essent haec propositiones: opus istud propter istum finem fit: hic finis mouet agens &c.

Tertium corollarium certi operis finis potest praestitui tam volitus quam nolitus, sanitatis enim volitio volitionem potius amarum concausat pariter odium mortis eandem coproducere potest: sic verificantur haec propositiones, propter sanitatem sumit fortes potionem amaram propter mortem sumit ipse potionem amaram, scilicet propter sanitatem volitam & propter mortem nolitam: potius igitur amarum finis potest esse sanitas volita, pariter & mors nolita.

Finis medium potest esse duplex.

Primum notabile, duplex est medium.

Quoddam ad finem nullo modo conducibile ad quem ordinatur, & dupliciter quoddam prohibetur in illum finem ordinari, quoddam non. Leuare festucam, pariter certos ferre caracteres neutrum est medium ad sanitatem conducens, primum non prohibetur, secundum sic tanquam superstitiosum, illud quidem est vanum, istud autem perniciosum.

Aliud autem est medium conducibile in finem, & duplex, quoddam prohibitum, quoddam non. esto enim proximi innocentis mors ad saluandam vitam propriam conducere, interdicitur tamen medium illud: reubarbari autem moderata sumptio est conducibilis nec interdicitur. Praeterea huius generis mediorum ad finem conducibilium quoddam precipiatur ordinari, quoddam non. sed sub consilio aut beneplacito manet, potissime quando consilii aut indifferentis est.

Finis duplex vnus sub precepto alter sub arbitrio.

Tertium notabile: duplex est huius generis finis. vnus iuris, alter priuatae voluntatis. Ille dicitur quem operi praestituendum ordinauit ius seu voluntas ipsum condentis. Et duplex est, quidam informans ius, quidam adiacens. Appello informantem scilicet sub obligatione cadentem. ita quod iure caueatur de huiusmodi fine praestituendo, adiacentem autem seu explicitum quem intendebat apud se legislator, non tamen sub expressa iuris obligatione huiusmodi finem vel intentionem posuit. Sequitur ius non semper ad eius obseruantiam, obligat secundum omnem legislatoris rectam intentionem. potuit enim multiplex rectus finis tacitus a legislatore praestitui legem condente. legi tamen satisfacit quis, esto quod non eo fine vel intentione legem obseruet quo vel qua fuit condita, dei enim precepta ferentis finis atque intentio fuit viatorum mereri: nichilominus non ad cuiuscunque precepti diuini obseruantiam requiritur mereri cum extra gratiam acquiratiue. & iuste precepta multa quis implere valeat. Alius est finis priuatae voluntate praestitutus, & tantae libertatis est voluntas, ut cuiuscunque operi quaecunque finem praestituere valeat. potest enim operi alium praestituere finem quam natura. aut quam appetitus sensitius aut quam ius praestituat.

Intentio condentis legis an sub precepto cadat.

Finalis causa causalitas in quo consistat.

Primum notabile: cause finalis ad voluntate praestitute causalitas consistit in causalitate efficietiae volitionis vnus ex volitione alterius (nomine volitionis comprehensa nolitione): ex hoc enim dicitur finis mouere agens ad media fini conducentia. Sequuntur corollaria Primum mouere non est finem agere: cum frequenter non sit in rerum natura finis ille: est igitur amorem finis voluntati coagere ad medii acceptionem

Finis vnde operi fiat debitus aut in debitus

Ipsius finis adeptio.
 Prima conclusio: finis non ex entis bonitate vel malicia. sed proportionata vel disproportionata conuenientia ad opus redditur debitus vel in debitus. probro: certum medium in se licitum contingit certo sine licito esse illicitum medium. pariter certum medium in se illicitum efficit necessitate finis licitum. ¶ Primū patet. contingit opus in se licitum non esse ad illum finem conducibile: immo illi fini licito obesse, vel si proficit contingit interdici illi fini præstituendum: dare enim vel mutuare proximo pecuniam est bonum, obtinere pariter beneficium est in se bonum. illud tamen non est huic fini licitum medium: sic igitur finis in se bonus viciat opus in se bonum: fateor tamen hic finis non illi medio est bonus finis. nec illud medium est isti fini bonum medium: sic in multis exemplificari posset. Secundā partem probro (sine sub præcepto cadente strictiori quā prohibeatur medium) sic ipsius finis necessitate medium fiet licitum. alias illicitum. minorem enim obligationem tollit maior. Exempli gratia. brachij amputatio (instante necessitate vitæ non alias saluandæ) efficitur laudabilis quæ, foret aliter iniqua.
 ¶ Corollarie sequitur. Duorum in se licitorum vnum esse vni fini licitum medium, & alterum illicitum pariter: duorum finium in se licitorum vnum esse vni medio illicitum finem & alterum licitum. patet contingit illic esse habitudinem a ratione recta discrepantem & hic consonam
 ¶ Nō igitur ex extremorum bonitate, sed ex eorum recta habitudine consergit ratio bonitatis relatiuæ medijs ad finem vel finis ad medium.
 ¶ Secunda conclusio: nō semper ex fine seritur quorūcūq; mediorum obligatio

Finis in se bonus quādoque viciat

probo. contingit mediorum maiorem præuise obligationem cōtrariā: scilicet medij aut finis vno prohibito & altero præcepto. ¶ Dico ergo. finium quidam sub præcepto est: quidam sub consilio, quidam sub indifferenti. finium primi generis: quidam pro tunc non habet medium possibile: & hinc in eum cadit excusatio: quidam medium habet pro tunc possibile, & dupliciter. nam quidam habet licitum: sic nō est difficultas. quidam autem habet, non tamē in se licitum: & dupliciter. quoniam aut est executionis finis maior obligatio quā prohibio illius medij: & sic necessitate seu maiori vinculo finis fit mediū licitum. si autem maior sit obligatio prohibitiua medij quā obligatio præceptiua finis cedendum est fini: eiusq; cessat obligatio propter medij impossibilitatem facto vel iure.
 ¶ Sequuntur corollaria: primum: non est vniuersaliter & indistincte verū hoc commune bipartitum dogma. ¶ Præcepto aliquo sine præcipi eadē obligatione omnia media ad eum necessaria: prohiberiq; omnia illi fini in composibilia
 ¶ Pariter sine aliquo prohibito omnia conducentia ad illum finem prohiberi & præcipi impediuntur eū. Venit itaq; limitandū primū: modo mediū fini pro tunc necessarium nō maior interdicitur obligatione quā præcipiatur ipsius finis adeptio. aut mediū illi incōpossibile nō maiori vinculo præcipiatur quā finis ille. Secundū pariter venit intelligendū modo medium necessarium ad finem illum cōducens non arctius aliunde præcipiatur quā prohibeatur finis: aut mediū impediens non strictius imperetur aliunde quā prohibeatur finis. his enī modis maior medij obligatio a minori finis obligatione absoluit & deobligat.
 ¶ Secundum corollarium. nec digestū

Finis obligationem contingit esse obligatione medij maiorē quādoque aut minorem

Finis necessitate fit quādoque aliquid licitum a lias illicitum, quādoque nō

Finis malus & bonus differenter operatur quādoque qualiter cant.

Intentio iudicat omnes differenter in bonis & malis.

fuit sufficienter ad varia obiecta proponētia nos ad aliquid obligari respōsum quæ dicunt esse verū quando medio licito exequi potest: alias secus. Dico enim quādoque necessitate finis medium aliquod fieri licitum, quod alias illicitum esset: videlicet quando ad finem adipiscendum maior est obligatio, quā ad vitandum medium illi fini necessarium. Non igitur quæcūq; necessitas facit licitum indifferenter: quod alias esset illicitum, scilicet quando ad tali necessitati obuiandum maior extat obligatio, quā ad vitandū alterū, quod alias erat illicitum.
 ¶ Exempli gratia. strictius prohibetur adulterium quā sanitatis conseruatio quare nō fieret licitū necessitate cōseruandæ vitæ quæ sine adulterio conseruari non posset. quinimmo necessitate vitandi adulterii fit licita sanitatis læsio, quæ alias illicita foret, qualiter mutilationis membri electio necessitate saluandę vitæ fit licita. alias tamen illicita.

Sic electionem mensurat intentio: vt finis bonus bonum opus reddat: malus autem malum & differenter: nam malus sufficienter: bonus autem non. ¶ Dicitur intentio iudicare omnes: in malis quidē semper: non sic autem in bonis: nam ex integra causa bonum malum autē ex defectu consergit.

Sicque subordinatorum finium vltimus malus omnes subordinatos viciat: bonus autem exornat capaces: & viciatorum minuit turpitudinem: quā malus adauget. Ad (bono enim sine) opus indifferēs,

non aliunde viciatam bonitatem induit opus in se bonum bonitatis augmentum. opus autem in se malum malicię decrementum recipit: prout malo sine opus in se indifferens aut in se bonum viciatur: opus autem malum suscipit malicię incrementum.

Bonū plura requirit quā malū

Primum notabile: iuxta præcedentia, plus ad bonum quā ad malū requiritur. nam ad bonum necessaria est omnium circumstantiarū debitarum integritas, ad malum autem sufficit vna mala aut vnius debite inesse carentia: debite quidem obligationis debito. hinc ad opus malū sufficit finis malus, non autem ad bonū sufficit bonus sic non sufficienter excusatur qui dicit bono sine hoc egi.

¶ Nam requiritur cum reliquis circumstantiis debita operis materia (quibus obseruatis) cuius finis bonus est ipsum quoque bonum est.

Secūdum notabile: quibusdam dicitur re placuit nunquam finem bonum opus malum auertere.

¶ His contrariatur Augustinus asserens mēdaciū sine bono auertere. ipsum enim sine officioso vel iocoso efficitur veniale, cui applaudit magister sententiarum. ii. distin. xl. inquit, peior est qui cōcupiscendo quā qui miserādo furatur: ita igitur sine subuentionis auertere furtum.

¶ Sed obiciunt (sine bono certam malicię portionem auferente) tandem finis in bonitate crescens totam auferret maliciam. patet. finis bonus dimidium malicię auferat. sic finis duplę bonitatis in duplo plus auferet, & per consequens totam.

Finis bonus opus auertere non fecit: rōnem æ qualitatis. sed rōnis.

Ad hanc obiectionē dico, non secundum proportionem æqualitatis, sed secundum rationis mēsuram fit minutio. Dico præterea non esse inconueniēs certum finem omnem auferre maliciā: quo secluso in re maneret opus viciosum. Exempli gratia, instante mortis periculo cui sine pedis amputatione subueniri nequit, mutilatio hoc sine salutis facta purgatur à malicia, immo bona & laudabilis redditur, quæ alias (non præstituto illo sine cum rerum cōditione) esset viciosa: dico cum rerum cōditione, quoniam (non existente in re huiusmodi necessitate) illius finis præstitutio non purgaret à malicia opus. Replico finis bonus à certo opere certam malicię portionem tollat, quæ sit dimidium, sic ille finis operi adueniens illam solā malicię portionem habenti totam auferret & per consequens, ipsum opus purgabit à malicia. Respondeo, non totam auferret, maiorem enim malicię portionem à peiori actu quā à minus malo subtrahit, quoniam non secundum quantitatis, sed proportionis aut ratiōis æqualitatem fit detrimentum.

Finis qualiter ad opus bonū aut malū aut indifferentens se habeat.

Prima conclusio. Opus indifferens finem sequitur, bonum autē à bono fine augetur, & à malo fine maculatur, malum vero malo fine deterioratur, & sine bono alleviatur. Primum patet, opus indifferens non aliunde maliciam vel bonitatem habet vt suppono. Corollarium. In his quę ex suo genere bene & mala fieri possunt, est potissime inspiciendus finis: dixi potissime, quia aliunde (prout eminēte scandalo aut alio huiusmodi vitādo) possent talia opera indifferentia etiam bono fine facta viciari. Reliquam propositionis partem ostēdo, nam sine bono augetur ad rectā ra-

tionem conformitas. scilicet plenius de circumstantiis dictantem, tum etiam cū det operi indifferenti bonitatem, dabit eam pariter operi alias bono, & per consequens eius augetur bonitas. Operis alias mali finis bonus difformitatem ad rectam rationem minuit, patet, aliquid habet excusabilitatis ad illius finis boni allectiōe qua ad opus illud mouetur agens. Quod autem sine malo vicietur opus alias bonum: claret, nam per hoc rectę rationi difformatur dictanti non malo sine esse operandum.

Conclude insuper opus alias malum aggrauabit, nam difformitas difformitati addita difformitatem auget.

Secunda conclusio. Finis malus Somnes subordinatos ad eum fines viciat aut aggrauat, bonus autem finis eos non aliunde viciatos format bonos, aut præexistētes bonos meliorat, aut alleviat malos (nomine finiu eorum actus subordinatos intellige) patet ex præcedenti hæc cōclusio, sint quatuor actus sic subordinati, quartus tertium viciat ordinatum in eum vt patuit & eadem ratione hic tertius viciosus secundum viciabit ordinatum in eum, & secundus primū ordinatum in ipsum.

Ex quo patet quā periculosum sit finem aliquem malum in operabilibus sibi præstitueret, & illi pertinaciter adherere. Frequenter enim sunt huiusmodi perniciosæ radices viciorum sentinae ex quibus quādoque valde remotæ per continuam subordinationem varia oriuntur opera & nonnunquam latenter, quæ omnia etiam de genere bonorū existētia à radice illa venenosa inficiuntur ad quam ordinatim vt media retorquētur, de his radicibus esset inordinatus sui ipsius amor, aut proximi odium, aut inuidia, aut glorię vanæ appetitus, aut

Finis finis subordinatos præcedentes viciat. i. eorum actum

Finis mali præstitutio quā periculosa.

huiusmodi: quibus periculosum est assue fieri ne sic latenter per longam operum subordinationē viciantur opera. Consulte igitur eligēdi sunt (tanq̄ virtutum seminaria) honesti quidem fines: quibus assuefcatur homo, inhonestos à se reiciēs quibusquidē assuefactus radicibus quasi modo naturæ etiam latenter quę honesta sunt operabitur ad illos fines conductia, quorum summus præcipuusque infinite bonitatis præstituat deus.

Finis non secundū æqualitatis proportionem qualificat opus cui cā habetur duplex.



Et si finis qualificet moraliter opus: non tamen secundū æqualitatis proportionem: sed iuxta rationis mēsuram. Non igitur finis bonus aut malus de necessitate operi capaci præbet equalē sibi bonitatē vel maliciam: nec pariter bonus à malo equalē suæ bonitati maliciam auferret: neq; malus à bono solum equalē suę malicię tollit bonitatem. Quo fit notum fines non penes eorum proportionem sua modificare opera: non enim finis duplo melior aut deterior duplam dat operi capaci bonitatem aut maliciam: nec duplo plus alleviat: aut aggrauat. Et hoc duplici ratione: primo quoniam finis non sola entis, nec sola moris bonitate vel malicia: sed congrua vel incongrua ipsius finis ad opus habitudine, redditur operi debitus vel indebitus: plus vel minus: non autē semper vbi est maior entis perfectio, aut maior moris bonitas est congruentior finis ad medium finalis habitudo: hinc non oportet,

crecente tali ipsius finis bonitate vel malicia, crescere æqualiter operi moralem bonitatem vel maliciam. Secundo non ex sola finis habitudine ad opus prouenit operi moralis bonitas aut malicia. sed ex alijs multis: quę sepe non omnia, vno aucto augentur prout sunt gradualis intētio, conatus, obligatio pariter alia materię vel loci vel temporis, vel aliarum circumstantiarum cōditio.

Rimum notabile, tripharium. Finis boni operi bono ad-dere bonitatem est tripliciter: imaginabile est finem bonū operi bono præstitutum bonitatem ei addere: videlicet an in specie operis, an in finis, an in specie vtriq; cōdistincta. gratia exempli: operi fortitudinis finis temperantię præstitutus. an ei fortitudinis, an temperantię bonitatem tribuat, an vtriq; cōdistinctam. idem in malis: furto homicidium pro fine intētum: an ei furti, an homicidii. an vtriq; cōdistinctam adiiciat maliciam. Suadeo secundū & intellige quo ad bonitatem aut maliciā gratia bonitatis aut malicię finis superadditam. tum primo: nam operi indifferenti finis bonus suę speciei bonitatem adiicit, & malus maliciam. igitur & bonus bono: atq; malus malo. cōsequētia patet, nil obstat. tum etiā prohibitione finis prohibetur opus in ipsum relatio. igitur maliciā finis induit opus relatum, idē de bonitate: mortale igitur venialem maliciam ex veniali fine contrahit: veniale mortalem ex mortali. sicq; duabus inuoluitur maliciis: idem in bonis cōclude, fortitudinis temperantię, aut iusticię opus cui charitatis finis præstituitur duabus illarum specierum bonitatibus ornatur: dixi su-

pra, & intellige quo ad bonitatem aut malitiam & cetera. nam fecus de alia que ex alterius originis habitudine confurgeret. de quo futurus est sermo. **T**ertium pariter non absque apparatus est tum primo: finis & medii dictamina sunt specie distincta: igitur & conformitates seu bonitates. tum secundo, relatio est quid tertium utriusque superueniens extremorum. igitur & bonitas ex ea consurgens sic & dicitur esse distinctum primum. Cuius hęc placet imaginatio dicat duplicem alicuius generis esse bonitatem aut malitiam: unam relatiuam, alteram absolutam: easque specie specialissima differre.

Finis venialis an mortale aggrauet mortali-ter.

Secundum notabile, nonnullis indistincte asserere placuit sine veniali mortale mortaliter aggruari aliis non nisi venialiter.

Dico autem duo. Primum venialis finis quandoque mortaliter aggruat, quandoque venialiter. quandoque utroque modo, nonnunquam alleviat, id conclusiones patefacient. Secundum: nulla aliunde posita eius ad opus quod finit discrepantia. sed sola veniali considerata malicia aggruatur opus duntaxat venialiter. probo, quantum est ex hoc non nisi prohibitione finis prohibetur operis in deum relatio: non igitur a tali fine aliam induit malitiam. tum etiam operi indifferenti non aliam prabet malitiam, dixi non aliunde. &c. non enim sola finis in se bonitas moralis aut malicia addit operi quod finit rectitudinem vel obliquitatem: sed congrua vel incongrua medii ad eum habitudo: hinc contingit eundem diversorum operum finem opus unum mortaliter viciare, aliud venialiter, aliud relinquet indifferentes, aliud vero reddet bonum vel melius. Nomine finis intentionem que est voluntatis actus intellige.

¶ Prima conclusio. Finis in se bonus ope-

ri quod fini bonitatem adiicit: quandoque minorem quam habeat: aliquando nullam. nonnunquam viciat. hęc tria ostendo, contingit aliunde quam ex parte bonitatis esse illorum trium modorum finibilitatis habitudinem. Exemplum primi. amor dei propter quem fit opus bonum, ei bonitatem prabet sua minore. ostendo, maiori debito est diligendus deus quam aliud propter ipsum. patet: propter quod unum quodque tale & illud magis. Est igitur plerumque rationi consentaneum deum diligere quam aliud propter ipsum. Tum etiam a fonte bonitatis finis plus distat medium. Præterea minus de voluntario habere videtur. Amplius, alias proximi dilectio qua solus ipse diligitur: in deum tamen relata, esset dilectione dei præstantior, & generaliter omnis operatio bona in deum dilectum ordinata. patet: cum sua propria bonitate aliam bonitati dilectionis dei æqualem indueret, non loquor hic de actu tertio. qui simul est medii & finis. ille enim utriusque bonitatis extremorum est particeps & utroque actu extremorum cæteris aliis paribus melior. Exemplum secundi. certa liquoris potatio que nil ad morbi curationem conferre nocetur: ipsa propter hunc finem bonum voluta, non ab eo bonitatem suscipit. & idem ubi esset opus in se bonum. in nihil tamen habens conducibilitatis ad huius finis adeptionem. Exemplum tertii. potest bonus esse finis pecuniarius atque lucrosus, pariter licita beneficii collatio aut mutuatio, quarum utraque illo sine facta viciatur: quæ enim in se bonus sit hic finis, & medium in se licitum, non tamen ipsum est illi fini debitum immo iure prohibitum tali medio hunc finem asequendum: beneficii enim collationem efficit symoniacam & mutuum usurarium.

¶ Secunda conclusio. Finis malus operi

Finis in se bonus operi bonitatem adiicit quod unum quodque tale & illud magis. Est igitur plerumque rationi consentaneum deum diligere quam aliud propter ipsum. Tum etiam a fonte bonitatis finis plus distat medium. Præterea minus de voluntario habere videtur.

Finis malus operi dat malitiam quod unum quodque tale & illud magis. Est igitur plerumque rationi consentaneum deum diligere quam aliud propter ipsum. Tum etiam a fonte bonitatis finis plus distat medium. Præterea minus de voluntario habere videtur.

Finis venialis unum opus venialiter aggruans aliud mortaliter.

dat malitiam: quandoque maiorem quam habeat. quandoque minorem, quandoque alleviat. Exemplum primi. finis lucrosus atque pecuniarius in se venialis potest mortaliter beneficii collationem vel mutuum viciare, cum huiusmodi medium symoniacam labe vel usuraria commaculet. Exemplum secundi. aliqua iactantia in se venialiter vana fiat: propter adulterium ipsa est, eo leuior. Nam ab origine malicie fornicarie remotior: præterea minus habet de voluntario. tum etiam propter quod unum quodque tale & illud magis. Est igitur in ipso adulterio maior diffinitivis ratio. Amplius. alias quantumcumque opus in se malum cuius finis sit dei odium esset hoc odio deterius. nam gravitatem gravitati odii det æqualem, & aliam sibi propriam haberet. Exemplum tertii, contingit finem venialem vehementer ad mortale opus allicere. sic igitur illo sine veniali allicente attenuabitur mortalis malicia, quamvis veniale contrahat maculam opus alleviatum: huiusmodi enim est sensualis motus fortiter voluntatem alliciens sensui obtemperare per mortale opus. Sequuntur corollaria: primum: idem finis venialis unum opus mortaliter aggruans aliud venialiter maculat: pariter idem opus unum sine veniali venialiter aggruatum, alio sine veniali mortaliter viciatur: sic quandoque finis aliam malicie speciem quam ipse in se habeat operi tribuit. Secundum corollarium. opus idem malicia mortali & malicia veniali. pariter & maliciis mortalibus diversarum specierum ex diversis finibus inficitur. Tertium corollarium. finis bonus diversis operibus malis præstitutus non æqualiter alleviat: patet contingit malicias specie differre. & sic unius quantumcumque gradum quantumcumque gradu alterius deterio-

rem esse, & per consequens a peiori maiori aufert malitiam. circa quod.

Rimum dubium: qualiter idem finis bonus peccata inæqualia alleviat. Responderi solet quod proportionaliter scilicet unum peccatum ad subduplum allevians, quodcumque aliud ad subduplum alleviabit: & ita allevians unum ad subtripulum, aut alia proportione attenuabit quodcumque aliud eadem proportione. Gratia exempli. malicia medietate ab uno auferens: tollet pariter cuiuscumque alterius peccati medietatem malicie. Id univiale documentum patet ex dictis esse erroneum: non enim sola finis bonitas aut malicia sed alia eius ad medium habitudo alleviat aut aggruat: quo fit sine in se bono, opus aliquod alleviari & aliter aggruari. quare ipsa duo allevians poterit non æque proportionaliter ea alleviare: sed plus unum altero.

Secundum dubium: an contingat finem bonitati suæ æqualem aut maiorem operi bono tribuere: an voluntatis fervor circa finem operi præbeat bonitatis aut malicie augmentum vel decrementum & qualiter: tibi pronum contemplandum relinquo.

Diversorum finium tam disparatorum, quam subordinatorum: tam appreciativorum, quam alleviatorum, unius principalitas non in hoc consistere putetur, quod intensius moueat sed appreciatius.

¶ Contingit itaque eorum minus principalem intentius mouere intensiusque ad amari.

Ac esse operis causam sine qua non

Finis principalitas unius in quo consistat.

Diligēdo
rum ordo
nō penes
amōrū in
tensionē
sed aucto
rū appreci
ationē.

¶ Et quemadmodum in amore nul
lus determinatus determinate præ
cipitur gradus aut prohibetur, sic
nec sola amoris obiecti perfectio
ris remissio, nec sola amoris obiecti
imperfectioris intensio actum vici
at. Quare amoris super amorē ex
cessus gradualis neutrum macula
bit, appreciationis autē excessus sic
penes quem non penes illum: atten
ditur diligēdorū charitatiue ordo.

Fines dif
parati, fi
nes ordi
nati,

Primum notabile. Ope
ris fines disparati sunt in
quos opus refertur, & eo
rum nullus in alterum.

¶ Subordinati autem sunt, quorum or
dinatim vnus in alterum refertur, & du
pliciter. Vno modo recta subordinatio
ne, prout princeps pecuniā colligit ad
manutenendum exercitum, exercitū cō
gerit ad propellēdos hostes: hostes pro
pellit ad quiete possidēdū regnum: re
gnum quiete possidēre cupit ad regen
dam recte policiam, regere eam deside
rat pro subditorū bono corporis & ani
mæ, hæc bona eis optat propter deū cui
grata est hæc æquitas.

¶ Alio modo reciproca subordinatiōe
scilicet (gratia exempli) ametur a pro
pter b, & b propter a.

¶ Hoc non absque dubitabilitate est,
quod enim sit impossibile, nam sic amor
a esset amoris b causa efficiens, & a
mor b, causa efficiens amoris a, cū istud
sit amare a propter b, & amare b pro
pter a, & ita vides quā difficile captu
sit qualiter deus propter mercedem dili
gatur: & rursus merces vltimate propter
deum, nō sic mercedis amor esset amo
ris dei efficiens causa, & amor dei causa
amoris mercedis.

¶ Sed iam in oppositum, nam eum cui
ius venter deus est contingit velle viue
re vt edat, velle pariter edere vt viuat.

¶ Dico igitur ad obiectionē multipli
ter. Primo effectus potest esse suæ cau
sa efficiens conseruatiua. Secundo pot
est esse eius causa efficiens augmentatiua
Tertio possibilis est mutua atq; recipro
ca causalitas in specie, & si nō in indiui
duo, sic quod aliquis amor ipsius a ali
quem amorem ipsius b producat, & ali
quis amor b aliquem ipsius a gignat a
morem. Quarto in indiuiduo est reci
proca causalitas aptitudine, scilicet hic
amor sit istius amoris causatiuus, & iste
idem illius. Quinto dico, & id notandū
videlicet meram finalem relationē esse
ab efficiētia cālitate extremi ab extre
mo separabilem, potest enim deus actū
tertium mediū & finis cum actibus duo
bus extremorum (neutro actuum coa
gente infundere animā, quo facto dili
getur a propter b (gratia exempli proxi
mus propter deum) non tamen amor
proximi a dilectōe dei causabitur.

Secundum notabile. Gradua
le actus voluntatis augmentū
ex duplici cā provenire pot

¶ Primo ex conatus voluntatis magni
tudine, & ex forti causa voluntati coa
gente, sic enim voluntate ad mercedis
æternæ ad amorem feruentius conante
quā ad dei dilectionem ceteris alijs pa
ribus, producet mercedis amor, amo
re dei intensior.

¶ Secundo voluntate ad vtrunque æ
qualiter conante, ipsi tamen voluntati
coagente causa fortiori ad mercedis a
morem quā dei (gratia exempli sit a
moris mercedis intensior habitus quā
habitus dilectionis dei) sic mercedis a
mor dilectione dei intensior nascetur.

Effectus
multipli
citer pot
esse causa
sue causa

Augmētū
graduale
actus volū
tatis ex du
plici cā esse
potest.

Tertium notabile. Certa obiecti
conditio est plerumque maio
ris appreciationis, etiam in ac
tu remissiori causa contingit socium ac
tu valde intenso diligi & fratrem actu
valde remisso: ipsum tamen fratrem ex
hac obiecti conditione plus appreciatu
nē diligi: cuius experientia est, quod in
arduo nocumento vel grandi bono trā
siretur (postposito socio) ad fratrem.

¶ Sic contingit creaturam deo intensius
diligi: deum tamen plus appreciatuue ex
obiecti conditione, qui est diuinitas aut
infinita bonitas: sic quod potius (data e
lectione) a creaturæ amore quam dei de
sisteretur seu potius malum creaturæ quā
deo eligeretur: si foret possibile deo ma
le esse.

charitatis
ordo non
subuerti
tur solo
graduali
excessu a
moris su
per amo
rem s; ap
preciatio
nis.

Prima conclusio. Non actum viciat
solus intensiois gradualis exce
sus amoris ad amorem. Exēpli gra
tia. amās mercedem cœlestem actu
intenso ut sex; et deum actu intenso vt
quatuor intensius diligit mercedē quā
deum: nec peccat. patet, præcepto dilecti
onis dei satisfacit illo actu cum non ad
gradum intensiorem obligetur: immo p
remissorem satisfaceret. satisfacit pari
ter præcepto dilectionis mercedis pro
missæ: nec alterius præcepti includitur il
lic transgressio: igitur non peccat: modo
plus appreciatuue deum diligit scilicet
dilectioni mercedis amorem dei præfe
rens, aut rectius obiectum obiecto: sic q
citius non esse aut simile ipsi mercedi eli
gat quam deo. Notum est igitur commu
niter charitatis præceptum non absque
opere consiliis impleri: scilicet deū vel
proximum gradu intensiori diligendo
quam quis determinare obligetur. Obi
cies deum toto corde, tota anima, tota
mēte tenemus diligere. Matth. xi. xxi. et
Lucæ. tum etiam Augu. in de perfectio

ne infititæ. Præceptum dilectione dei su
per omnia hoc in via non penitus: sed
ex parte impletur: quia ex parte diligim⁹
sicut ex parte cognoscimus. Hæc autem
non vera essent sufficiente dilectionis
gradu remisso ad præcepti obseruantia

¶ Respondeo negādo minorem, prime
enim auctoritatis communis expositio ē
illis tribus vocabulis toto corde & c. or
dinatim intelligendo voluntatem, intel
lectum, et vim sensitiuam, et per totum
intelligendo perfectum, sitque sens⁹, p
fecte tres illas vires deo applicando, et id
possumus etiam in via implere. perfecte
quidem perfectione debita obligationis
scilicet quantum obligamur, nō autem
perfecte perfectione omnimodæ possibi
litate, perfectius enim in patria quā hic
implebitur, nam sine interruptione, sine
retardatiuo cum maiori auxilio, tā co
gnitionis intuitiue quam obiecti præsen
tia, ad huiusmodi tamen consumatā per
fectionem non hic in via arctamur. po
test igitur impleri in via quantum ad id
ad quod tenemur, sed non quantum ad
omnem possibilitatis modum.

¶ Secunda conclusio. maiorem amo
ris ratioem arguit appreciatio quā
gradualis intensio. patet, per hoc ma
ioris reputationis habetur atque al
teri præfertur vt ratio iubet, citiusq; alte
ro quā illo carere vellet amans.

¶ Dei igitur dilectio remissa cū appre
ciatione maiori magis rationem amoris
participat, quā valde intensus merce
dis amor sine tanta rei appreciatione, p
ut minor auri portio maiore argēti por
tione maioris est appreciationis.

Tertia conclusio. viatore manda
tā propter deum quā propter
mercedem obseruante. horum fi
nium ille est principalis cōsēnd⁹

charitatis
præceptū
non absq;
actu cōsi
lii obser
uatur.

Dilectōis
dei super
omnia præ
ceptū qua
liter i via
impleri pos
sit.

Finis mul-
torum prin-
cipalitas
vnius in
quo con-
sistat.

qui magis appreciatue diligitur: si enim plus appreciatue diligitur merces: sic merces est principalis finis et eius est amor inordinatus: esto quod sit dilectio dei remissior: hocque sine inordinate amato viciatur mandatorum obseruantia. si autem magis appreciatue deus ametur: est finis principalis: eiusque amor pariter & alter ordinatus est & mandatorum obseruantia meritoria: etiam intentione existente mercedis amore: eoque circumscripto viator non allegetur mercede mandata non obseruasset. nam (vt supra dixi) contingit causam minus principalem esse ipsius effectus causam sine qua hoc est quod circumscripta non fieret effectus

Quarta conclusio, viatore mandata propter deum & finem alium honestum obseruante, potest dupliciter id contingere. ¶ Vno modo subordinatis illis finibus, et sic deo pro fine appreciatue principaliore prestituto est debitus ordo: sine autem creato appreciatue principaliore prestituto est indebitus ordo atque subuersus. ¶ Alio modo contingere potest finibus illis non actualiter subordinatis, & sic nullo speciali precepto viatore obligato, pro tunc actualiter deum diligere, aut fini creato sine actualiter prestituere increatum (quod frequenter accidit, cum nec pro semper dei reminisci teneatur viator) sic absque vicio est hæc non subordinatio. si autem speciali aliquo precepto obligaretur pro tunc deum diligere: et illi creato fini sine increatum actualiter prestituere: sic viciaretur huiusmodi actualis subordinatiomis omisio: hæc omnia satis ex antecedentis patent.

Rimum dubium incidentale de diligendorum ordine penes quid sumatur
Respondeo: principaliter penes appre-

Preceptum
propter
deum & ali-
um finem
dupliciter
obseruari
contingit

ciationis modum. Est enim quadrupliciter vnum plus alio diligitur: scilicet naturalius, intentius, commodius, & appreciatius. Primo quidem modo plus scilicet naturalius, non tenetur quis alium a se plus seipso diligere: cum nec eius subdit potest fieri. Secundo pariter modo, id est intentionis, non tenetur vt supra ostendi. Quo autem ad tertium videlicet plus magnitudine commodi: summum deus obtinet gradum: & super omnia eum diligere tenemur: videlicet maius bonum quam cuiusque alteri obligamur ei velle: prout congratulando ipsum esse deum: & sic ipsum esse infinite omnipotentem, infinite sapientem, infinite bonum &c. Quo autem ad quartum: hoc est plus appreciatue est idem dicendum: ex his enim duobus extremis modis fit autoritatum concordia: diliges proximum sicut te ipsum ordine autem charitatis primo te ipsum: primum verificatur habitudo boni æterni: secundum autem appreciationis comparatione: debet igitur viator proximum vt se ipsum diligere: scilicet ad æquale bonum æternum: plus tamen appreciatue se ipsum diligere tenetur: et potius nolle se ipsum carere deo, aut damnari (data electione) quam proximum. ¶ An autem aliquas creaturas debeat viator aut alius supra se ipsum magnitudine boni diligere. Respondeo sic: scilicet congratulati atque velle maius bonum quam sibi inesse: prout sunt creaturæ quas quis fideli atque sufficienti testimonio nouit esse a domino ad maiorem beatitudinem quam ipse sit ordinatus.

Ecundum dubium: an in finis pre-
stitutione sit habenda formaliter summi vel non summi ratio.

Respondeo non: tripliciter enim finis aliquis aut obiectum aliquod acceptari potest: vno modo tanquam summum bo-

charitatis
ordo pe-
nes quid
attendatur

diligi vnum
plus alio
est quadrup-
pliciter,

Finis tripli-
citer acce-
ptari con-
tingit.

num. Alio modo tanquam non summum: tertio neutraliter. Primo modo amor creaturæ est inordinatus: et amor dei ordinatus. Secundo modo e converso amor dei inordinatus & amor creaturæ sic. Tertio autem modo amor creaturæ potest esse ordinatus: de deo autem idem mihi videtur modo non aliud obstat: quoniam non per semper quis hæc summmitatis conditionem considerare tenetur: igitur nec sub ratione summi eum pro sepe diligere.

Secundum. aut præter: vel contra naturam finis: potest ratio atque appetitus certam finem conditionem præbere: hoc est eum sub huiusmodi conditione ostendere atque acceptare: pariter & medium.

¶ Iuxtaque finium multipliciter hæc dictio propter multiplices potest finis rationes denotare: quorum modi (vt verbis Isidori ad aliud tamen propositum loquentis vtar) quia mendulitus non indagantur: in erroris laberinthum nonnulli intrucando impinguntur: cum ante iudicant quam intelligant: ante inculpant quam interando lecta perquirant.

¶ Et quamuis finis sit in intensio-
ne primus et vltimus in executione: atque per mediorem executionem in fine ordinatum fiat, finis executio: non tamen omne quod ex huiusmodi medijs desideratur vel timetur euenire est illorum mediorem finis: existens autem finis, non semper omnibus prestituatur modis: quibus euenire desideratur aut timetur.

¶ Quod in viciis aut virtutibus for-

malè suam rationem a fine accipere tibus (prout vsura symonia et huiusmodi) diligenti perscruteris indagane, ne iudicii leuitate temere aberras: sola enim intentio formalis gignit vsuram atque symoniam, omnemque huiusmodi in suis materiis cauere potest dolosa mens atque fraudulenta: non autem qualibet in eis euadere iniquitatem aut poenam.

Rimum notabile. Triplici conditionis habitudo potest in fine ostendi medium: videlicet conducens, imperitans, repugnans. Exemplum primum: sanitas recuperanda prestituatur finis portionis naturam habentis curandi morbum. Exemplum secundum: pro fine prestituatur leuationi festuce sanitas, vbi neque est conducens habitudo neque repugnans. Exemplum tertium: potioni venenose intendatur pro fine sanitas quæ ea destruitur, vel augmentum gratiæ finis operis viciosi, quod potius ipsam exterminat gratiam.

Secundum notabile. Contingit aliquem credere opus suum esse ad certum finem perductiuum: illumque finem sperare atque desiderare nec tamen tali operi illum prestituere sine patet, contingit eum non illo fine, sed alio ad opus moueri. Exempli gratia, qui nullo pacto sanitatis amore corpus exerceret, eminente tamen pecuniario vel amici gratificatione aut superioris precepto ipse corporaliter operatur prouidens ex huiusmodi exercitio obuenturam (quam desiderat) sanitatem, sic ex hypothese ipse scit: et desiderat opus illud per ducturum eum ad sanitatem, non tamen isto fine operatur: idem circa vsuram, symoniam, aut alterius vicii materiam.

Finis me-
dium ostē-
sum tri-
plex,

Sperari
contingit
aliquod
ex opere
quod non
prestitui-
tur illi fi-
nis.

Enēt^o prae- uisus opus quandoq; nō viciat qui deside- ratu vicia ret.

Prima conclusio. quandoque euen- tus ex opere prauisus opus non viciat qui desideratus ipsum macula- ret. patet: qui indigens petit ad vsu- ram ei mutuari, sciens tradentē inde pec- caturum non peccat sic accipiens: qui ta- men illum effectum desiderans aut eum pro fine praestituēs peccaret: pariter qui cum infideli pro alicuius contractus ro- bore iuramentum per idola suscipit sci- ens eum per hoc peccaturum nō peccat qui hoc desiderans aut pro fine praestitu- ens delinqueret neutrobique enim intē- ditur proximi culpa: sed illic necessitati subuentio: & hic ipsius contractus stabi- litas atque roboratio.

Euenē^o de- sideratus quandoq; opus non inficit qui pro fine praestitu- tus sordi- daret ipsi

Secunda conclusio. nonnunquā alicuius operi pro fine praestitu- tus opus sordidat: qui ipsum nō viciat duntaxat speratus atque de- sideratus. patet: contingit prohiberi illo fine opus fieri et concedi sperari atq; de- siderari illum euentum opus concomi- tantem: posset enim superior certam o- peri ordinare mercedem prohibendo fi- eri illo fine opus: quo facto sperare lice- ret atque desiderare ex tali opere merce- de m. op^o tamen sine illo mercenario fa- cere nō liceret. ¶ Dico enim alicui mu- tuans cum cognoscens liberalem et gra- tuite aliquid repensurum, speransq; atq; desiderans, non tamen hoc sine mutuās: immo alias mutaturus non per hoc pec- cat: qui tamen illo fine atque vi illius mu- tuans peccaret tanquam vsurarius. ¶ Sic in alicuius spiritualis collatiōe ex qua quis sibi temporale prouidet cōmo- dum: atque sperat et desiderat non pec- cat per hoc: qui tamen labe symonię ma- cularetur hoc fine, vique huius tempora- lis lucri spirituale conferens: hoc ex dif- finitionibus vsuræ, et symoniæ, euadet

manifestum: et sequentibus dubiis elu- cesset.

Primum dubium: an omne lucrum ex mutuo obueniens sit vsurariū. Vsuræ dif- finitio. Respondeo non: solet enim diffini- ri vsura, est vi mutui speratum lu- crum: aut sic est lucrum ex mutuo prin- cipaliter intentū: istud est vsurariæ voli- tionis obiectum quæ scilicet est volitio lucri vi mutui intenti, aut interior actus illi æquiualens: prout volo propter lu- crum mutuare, aut nolo nisi propter lu- crum mutuare, prohibetur enim diuino iure vsura prout ibi mutuum dare nihil inde sperantes. inde id est, vi mutui, nam aliunde lucrum obueniens sperari licite potest. ¶ His scilicet quinque modis: oc- casione gratitudinis mutuarii præstima- te: gratia vexationis redimende: causa in- teresse reparandi. vi alicuius iustæ recō- pensandi, gratia pœnæ iure interiectæ.

¶ Exemplum primi, ipsius mutuariū li- v. sura ra- dix ex qua patet quicq; mo- dis absque vsura spe- rari posse lucrum. beralitatis vices repensuri præcognosci- tur beniuolentia, non tamen huius retri- butiōis vi mutuatur, nec speratur vi mu- tui refusus suscipienda: immo hoc circū- scripto mutuaretur: dico sic mutuās lu- crumque sperans futurum non prauita- te vsuræ inficitur, vt ex diffinitioe et præ- cepto patet, mutuatur enim nihil inde: id ē nihil vi mutui sperans: et ita ex mutuo sperat lucrum: & non mutuatur propter lucrum.

¶ Exemplum secundi: mutuati debitor est mutuarius in decē quæ soluere re- cusat ei mutuatur, ille cum spe lucri (nomi- ne vsuræ) summam alias debitam resar- cientis, illic non est vsura: quoniam nō ex vi mutui, sed vi alias debitum recupe- randi speratur.

Exemplum tertii, probus mercator iuste et vtiliter pecuniam mercantiis exponere paratus, et malens id quā mutuare, requisitus tamen mutuatur proximo indi- genti cui interesse quod pati nollet pate- facit, isti licitum est vsque ad ipsius inte- resse refusionem incrementū vltra sor- tem recipere. Exemplum quarti, merca- tor vel operarius hac spe vel intentione mutuatur vt alter iusto precio suas emat merces, aut conducatur operas vnde lucrū obueniat, etiam non alias mutuatur^o. ¶ ut apothecarius vel molitor alicui vt ad suam apothecam aut ad suum molen- dinum ille applicet, et sit maior populi concursus: aut operarius vt conducatur operæ suæ, quidquid opinetur alii dico licite fieri posse, quoniam non vi mutui recompensandi intenditur lucrum, sed vi mercium vel operarum iusto precio traditarum. sic igitur lucrū est finis mu- tui alliciens ad mutuandum, sed non fi- nis apreciandus mutationi lucrum: disse- runt enim hęc propositiōes, hic sperat ex mutuo lucrū, hic sperat vi mutui lucrū.

¶ Exemplum quinti, a iudice sub pecu- niaria pœna indicitur mutuuario solu- tionis mutui terminus ipsi mutuanti ap- plicanda, sic in illius punitiōem illo ter- mino soluere negligentis potest mutans licite crementū hoc pœnale præter sortē recipere, nullo enim illorum modorum crementum vi mutui recipitur sed alicu- ius iustę causę occasione, dico iustę cau- sę, quoniam vbi indebita occasione cre- mentum reciperet non vi mutui, & si nō formalis sit vsura, est tamen iniquitas atque iniusticia quæ (crescente dolo aut proximi detrimento) certam vsuram in- malicia exuperare valeret. Corollariē sequitur intentionem vsuræ facere, hinc in vsurarum fraudem ipsa voluntatis li-

bertas atque dolosa intentio omnē po- test vsuram formalem cauere: videlicet aliquā prædictorum finium præstituēs non tamen omnem euadet pœnam. aut malitiam. Ex dictis patet quā æquiuo- ca sit hæc p. positio. hic mutuatur propter lucrum. Hęc dictio propter potest finem dicere appreciationis lucri ad mutuatō- nem, aut finem allectionis ad mutuādū & dupliciter: aut finē sine quo fieret mu- tuatio, aut finem sine quo non fieret: sol^o enim modus allectionis non sufficit vsu- ram parere: nec magis allicere arguit pri- cipaliter finis vsuræ facientis in quo decipiuntur multi cōcludentes, ex quo alias scilicet nō eminenter lucro iste nō mutuaret eum esse vsurarium. quādoq; enim causa minus principalis est sine q̄ non fieret effectus: de his amplius atque particularius in libello de vsuris sermo- nem feci: hæc hic sufficiant.

¶ Ecūdem dubium: an omne tempo- Symoniæ diffinitio. rale ex spirituali speratum sit symo- niacū. ¶ Respondendū est qđ non: diffi- nitur enim symonia cōmuniter: studio- sa voluntas emendi aut vendēdi spūale aut annexum spūali. Ipsa iuri obuiat na- turali ex contractus conditione, cum in eo non sit debita precii ad mercem pro- portio: immo cunctis opibus preciosior est res spiritualis Prover. iiii quare Actūū viii. Petrus symoni mago: pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donū dei existimasti pecunia possideri. Iure pariter diuino tā veteris quā noui testa- menti prohibetur. In veteri enim lege giezei seruus elisei vendere tentauit mi- Symoniæ mūere tri- phici com- mittitur. raculi donum, seu miraculum curatiōis quod fecerat eliseus. In noua autem lege symō magus voluit a Petro donū faciē- di miraculum emere: inde vendens gie- ziticus appellatur: emens vero symonia- cus communiter tamen ad vtrumque ex

tenditur symonię vocabulum: nomine enim studiose voluntatis, id est deliberate volitionis æquivalens comprehenditur nolitio: prout ista nolo nisi pro temporali spirituale conferre.

¶ Triplici enim munere secundum Gregorium committitur: scilicet à manu; ab obsequio et à lingua: quibus aliqui munus sanguinis. adiiciunt. quolibet enim istorum est precio appreciabile: quare in spiritualis collatione aliquod horum per modum formalis aut interpretatiue appreciacionis interueniens gignit utriusque contrahetium symoniam, differt in hoc ab usura qua solui mutuandi labes contrahitur, vsuraria dixi per modum appreciacionis. &c. Nam aliunde commodum temporale obueniens multipliciter non inducit symoniam: prout his quinque modis, videlicet sola gratuita beneuolentia occasione: gratia vexationis redimende causa temporalis interresse reparandi ratione certi laboris recompensandi aut gratia mercedis mecenario debita: **¶** Exemplum primi alicui beneficiu collaturus futuram ipsius prouidet liberalitatem: eam que sperat atque desiderat cui confert: alias etiam intuitu idoneitatis impensurus, dico non maculatur labe symonię voluntas huius. Exemplum secundum: alicui iniuste detinenti fortis beneficium iure acquisitum: dat sortes pecunię non pro beneficio (cui iam ex hypothesi sit suum) sed quatenus iniusta vexatio iniquaque sui beneficii detentio impeditur: sic non est symonia. Exemplum tertium: aliunde detrimentum temporale ingerit collatio: puta in corpore. in bonis fortuna, vel alio huiusmodi precio appreciabili, iusteque refutabili: licitum est non modo sperari sed dari atque accipi huius temporalis refusionem: non vi spiri-

Symonię radix ex qua patet multis modis absque symonia posse esse modum sperari temporale in spiritualium collatione.

tualis cui fiat huius appreciatio: sed ut illius temperalis non annexi spirituali. Exemplum quartum: in preceptore iuuenes erudiente præter doctrinam est corporalis labor atque vexatio: tam in librorum reuolutione eorumque inspectione, quam in documentorum prolatione: et eorum clara applicatiōe per faciliorem reitelligentiam: pro hoc itaque labore (qui est res temporalis precio appreciabilis) dari potest atque accipi temporale. Exemplum quintum: iure mercenariatus dignus est mercenarius mercede sua, quare seminans spiritualia digne temporalia metere potest: non quidem ut ipsius spiritualis tanquam precio temporali appreciabilis sed vi iuris mercenariatus (iuris quidem diuini) hinc prout qui spiritualia suscipiunt tenentur temporalia seminanti refundere: sic licite potest quis illa spe spiritualia seminare, etiam spe præbente causalitatem sine qua non, id est spe sine qua alias (saltem non existente aliunde seminandi vinculo) non seminaret, in hoc turpissime aberrant plurimi qui ante iudicant quam intelligant. Paulum intelligat primo Corin. ix. Debet in spe qui arat arare: et qui triturat in spe fructus percipiendi: si nos vobis spiritualia seminamus: magnum est si nos carnalia vestra metamus, ubi paulo ante allegas illud Deute. xxv. ait: scriptum est in lege moysi: non alligabis os boui trituranti. illic igitur expresse tanquam licitum concedit, paulus arare atque seminare spirituale, temporalium spe. Veruntamen secundum Altissiodorensem differunt in spe et pro spe. licitum quidem est spe, sed non pro spe. Dicit enim lib. ii. tract. xxix. ca. iiii. indistincte quemadmodum qui præbendam daret ut habeat pecuniam qua sustentetur peccat mortaliter: quia symoniacus, sic prædicans ut sustentetur peccat mor-

taliter. non ponit inappreciabile sub precio, & quamuis sustentatio sit res predicationi debita: non est tamen finis ei debita: unde apostolus quod arat in spe debet arare. i. qui prædicat debet prædicare in spe habendi necessaria: non tamen pro spe habendi illa, neque sequitur (inquit) potest quis eleemosynam dare causa ad piscendi bonum temporale non peccando, ergo & prædicare. nam eleemosynam dare est res corporalis, et actio corporalis. Hęc theoricæ est voluntaria: conceditur enim deus pro operibus nostris beatitudinem retribuere, ubi nulla est appreciabilitas, quare dico etiam hanc veram per seminationem spiritualium dandum esse temporale, et pro spe temporalium licitum est spiritualia seminare, atque prædicare ut sustentetur scilicet (ut supra dixi) iure mercenariatus, non iure appreciacionis valoris vnius ad alterius valorem: & cum dicit ille doctor esse rem debitam et non finem, hoc aliquid continet subtilitatis sed nimia subtilitas iure reprobatur. In quam sic obitio omnis effectus alliciens ad medium iuste conducibile ad ipsum: immo quod iure conceditur esse medium, conducibile potest licite præstitui finis sub ratione qua iure conceditur: sed merces temporalis est huiusmodi respectu spiritualium, ut sacri eloquii testimonio supra ostendi: igitur &c. assumptum probo: nullam difformitatem includet sola refectibilitas. probo ex hypothesi iure ordinatum est hęc effectum illo medio iuste obtinendum: tunc etiam ratio causalitatis finis est mouere agens ad medium tanquam conducibile: sed hic finis potest in ratione mercedis licite mouere agens ad medium spirituale iure conducibile ad illum: igitur licite poterit tali sub ratione constitui finis: dico sub ista ratione, quoniam secus sub

ratione appreciabilitatis: sic igitur positionis in qua ponitur hęc nota propter, est diligenter æquocatio examinanda, puta hęc, spirituale propter temporale aut temporale propter spirituale conferretur: non dictio ne habitudinem appreciacionis notante, sic est habitudo symoniaca: aliter, prout in aliquo quinque membrorum supra enumeratorum, excluditur symonia: dico excluditur symonia: quia his omnibus modis aliunde potest iniquitas interuenire, symoniam aliquam excedens. Exempli gratia: si exigeretur merces præ magnitudine populo onerosa, aut longe maior quam statui personę pro hoc debeatur: aut si illorum modorum occasione in perniciem rei ecclesiasticę palliarentur symonię: et symoniaci illo prætextu construeretur spelunca, eos in sua foues iniquitate: et à pluuiis pœnarum eisdem protegens: quis dubitat his eminentibus licere atque expedire contractus plerosque non in se vsarios nec symoniacos prohiberi sub vsurarium aut symoniarum statuti pœnis, sic si non ex culpa vsuraria vel symoniaca, ex causa tamen vsuræ vel symonię vitandæ prohiberentur.

Non minus enim iudicibus aut sacramentum baptismi ministrantibus debetur merces, quam missam celebranti, veruntamen iure causa rationabili tam dari quam accipi prohiberi potest, non solum gratia precii sed etiam mercedis. Tum primo, quia forte aliunde est ministro sufficiens assignata merces. tum etiam quia mercedis datio vel receptio alias foueret iniquitates hac enim rationabili causa in multis contractibus iuste interdici potest quod alias extaret licitum.

In quorundam enim spiritualium ministracione merces conceditur dari et accipi, in quibusdam autem minus spiritualibus prohibetur, deciperetur igitur

Symonię excedere potest alia si iniquitas, in fraudem symonię commissa.

Iniustitię aliqui non vsuraris, aut symoniace puniuntur iuste pœnis illarum ex causa.

qui ex hoc concludere symoniacam huiusmodi temporalis receptionem, etiam sub poena symoniarum prohibitam. Formale igitur symoniam gignit intentio: et prout in usura dolosa voluntas omnem formale usurae sic omnem formale symoniam cauere potest, scilicet sine appreciationis temporalis in aliquo temporali non in spiritali praestituens, non autem omnem maliciam per hoc vitaret, sicque cadens et in scillam cupiens vitare caribdim, in ci deret foueam quam fecit.

Cum enim tanta sit libertatis voluntas ut etiam impossibilium esse censeatur non mirum est ut beneficium vel aliud spirituale collatur quantumcumque temporale praestituere valeat appreciationis finem ad aliquod quantumcumque temporale non spiritali annexum, prout est personae modicus labor, paruae expensae, aut huiusmodi pro quo solo tacite in terius intendit aliud magni valoris temporale recipere, an ne fraudulentus vel iniquus mercator per lapillo vel alia parui valoris merce magnum auri pondus recipiat, cuius venditionem et si iniquam, non tamen usurariam aut symoniacam quisquam dicet. Sequitur nonnunquam praesumptum symoniam vel usuram ubi nulla est, est tamen iniquitas quandoque ille deterior aut non minus quam usura vel symonia punibilis.

A Deo tanquam ab imenso fonte cunctae scatenent creaturae et ad eum tanquam ad mare cuncti fluiuij reduci debent atque referri: ipse igitur est alpha et omega. primum scilicet rerum principium efficiens: et ultimus omnium finis.

Primitatis efficientiae ratio est in

Deus primus & ultimus omnium finis illud ex omni potentia istud esse aut in finita.

dependens eius potentia infinita a qua quaeque alia pendent. Primitatis autem ultimi finis ratio: videlicet diligibilitatis eius propter se et omnium propter eum est bonitas eius summa atque infinita: quare tam appreciativae quam etiam allectivae cunctis aliis finibus in re praeminet: summumque obtinet fastigium.

Et quia nedum in se summe bonus est verum et creaturis bonus: hic duplici hac bonitatis habitudine vltimum finem diligendum constat amore amicitiae ut in se bonus amatur: amore commodi diligitur ut ipsi si creaturae bonus. Dato enim ad imaginationem aut per impossibile quod nulli creaturae esset bonus nihilominus quia infinite in se bonus foret a creatura diligendus. Quamvis igitur finis increatus absque expressa summi professione licite amari valeat & creatus absque non summi finium tamen ordinem subuerteret qui in alio citra illum summum appreciationis gradum reponeret.

Primum notabile: dupliciter considerari potest finis perfectio: vno modo ut in re existens. alio modo ut apparens. Et contingit quidem maiorem aut etiam maiorem quam finem re apparere.

Nequit enim a viatore comprehendi tota et totaliter dei perfectio, praeter eius magnitudinem et capacitatis viatoris finitatem.

Secundum notabile, ad amandum non modo allicit vera rei perfectio atque bonitas, sed etiam false apparens, et maior apparens plus allicit, quam minor apparens esto quod ista in re sit maior.

Dei duplex bonitas ex qua duplex bonitatis species.

Finis perfectio dupliciter consideratur.

Finis perfectio tam vera quam apparens allicitur.

Quare contingeret obiecti increati bonitatem atque perfectionem obscure: atque enigmatische & tenuiter apparentem minus quantum est ex hoc allicere: quam certi obiecti creati apparentem false maiorem.

Tertium notabile: differunt apparere maiorem & magis apparere apparere minore & minus apparere: stat pedale & bipedale apparere quanta sunt: sed pedale clarius: bipedale obscure: sic haec res minor apparet quam illa: & non apparet minor: immo maior.

Quartum notabile: dei bonitas intuitivae vere apparens quacumque bonitate obiecti creati vere intuitivae apparente plus allicit atque movet (pono aequalem utriusque intuitionis claritatem) patet: illa est bonitas maior alteriusque generis plus rationalem appetitum allicientis quam ista: quin imo quorundam opinione allicientis usque adeo ut creatam voluntatem necessitet amare huiusmodi increati obiecti bonitas atque perfectio.

Quintum notabile: ad completam operis bonitatem non requiritur ipsumper omnes fines medios perfectione entis subordinatos transire ad summum: nec maior rei bonitas aut entis perfectio citra gradum summum arguit debitum maius relationis operum in ipsum: viator enim non tenetur opera sua in angelum, tanquam in finem referre plusquam in aliud citra eum imperfectius.

Sextum notabile: multiplex est amor pariter & timor (nomine timoris actum intelligam ad quem sequitur passio) dei enim amor filialis est quo diligitur ut in se bonus. Amor initialis quo deus amatur ut nobis bonus, scilicet allectione doni vel mercedis. Amor mundanus quo diligitur temporale com-

modum gratia cuius deferitur deus. Amor servilis quo creatura diligitur cum electione offedendi deum potius quam desistendi, iste actus pro obiecto difformitatem habet: quare intrinsece malus.

Aliter distingui posset & sola est nominum equivoctio: scilicet (quolibet eorum deum pro obiecto habente) amor filialis & initialis ut dictum est. mundanus autem dei amor gratia temporalis habiti vel habendi, sub quo comprehendere posset mercenarius: scilicet amor dei gratia beatitudinis vel alterius mercedis habende. Amor autem servilis: amor dei gratia servitutis poenae future vitandae.

Septimum notabile: est multiplex timor quidam filialis. scilicet quo ad dei offensio precise: quia in se boni timetur etiam omni circumscripito alio nocumento inde obueniente.

Timor initialis quo quis offendere deum timet partim causa offensa in deum: quia in se bonum vitandae. partim gratia vitandae poenae. Timor mundanus est incommodi huius seculi. prout. mutilationis vel mortis vel perditionis bonorum, vel privationis delectationum aut huiusmodi. Timor autem servilis est servitutis poenae future metus gratia cuius vitandae culpae declinat. Ut unquam horum duorum generum biparia esse potest, vno modo sine difformitate. & sic stare potest cum gratia. Alio modo cum difformitate & dupliciter. Vno modo difformitate actum informantem, id est ea in ob-

iecto actus involuta, sic timor mundanus esset incommodi huius seculi metus includens offensa dei volitionem gratia huiusmodi incommodi vitandi. Timor autem servilis esset futurae poenae metus involvens pariter peccandi electionem, seclusa poena futura. sic enim utriusque illorum generum timor esset intrinsece

Timor multiplex.

Timor culpabilis duplex, quidam obiectivae involvens maliciam quidam non.

Dei bonitas intuitivae apparens allicit plus quam creata.

Amor dei multiplex.

malus. Alio modo accipi potest non involuta pro obiecto actus difformitate voluta. quamuis ad huiusmodi timorem sequatur quidam in aliquo difformitas & hoc modo non nisi ab extrinseco vicia retur: quo ablato, incommodi timor remanens mundari potest atque purgari a malicia. Timor enim mercenarius quandoque dicitur mercedis perdente tanquam proprii commodi metus: & sic ad initialem vel ad seruilem pertinet. quandoque tamen pro metu separationis a deo, non gratia proprii commodi: sed gratia bonitatis dei in se. & propter se dilecti sumitur: & sic ad timorem spectat filialem nec proprie mercenarius est appellandus nomina tamen ad placitum significant.

Finis omnium ultimus est deus.

Prima conclusio: deum esse omnium operum humanorum finem ultimum in quem scilicet sint omnia referenda non est luminis naturalis efficacia ratione demonstrabile. probo, quoniam & si communi sententia sit tali lumine demonstrabile unum esse deum non tamen esse plusquam seipsum amabilem.

Secunda conclusio: infallibili auctoritate & probabili ratione illud est certitudinaliter credendum patet: est ad id dei testimonium atque etiam primitatis dei ratio naturalis. Sicut igitur solus deus vere creatum appetitum finit quietando ipsum: sic ipse solus vere eum finit completam operibus tribuendo bonitatem. haec enim duplex finiendi ratio consuevit in caelesti patria habebitur: ubi plena quietatio & actualis omnium in deum indeficiente amatum relatio non enim interruptetur beatifica fructio, neque appetitus quietatio interpolabitur.

Timor aliquis an manebit in caelesti patria.

Primum dubium: an illic aliquis timor erit. Solet dici manere in patria timorem castum, id est fi-

liale, quae est falsa aut valde impropria locutio. ostendo: nullum illic manebit mali vel incommodi periculum. ergo nullus timor, cum ipse sit respectu mali imminenti, fateor tamen illic aliquid in filiali siue casto timore inclusum, aut adiacens manere, scilicet dei ut in se boni dilectionem cum nolitione eum offendendi, quoniam in se bonus est. & hic dicitur timens id est per modum timentis se habens propter magnam ad deum obedientiam & humiliationem: de quo verificaretur illud psalmi xviii. Timor domini castus permanet in seculum seculi, quantum enim ad huiusmodi portionem manet in patria, non autem quo ad plenam passionis timoris rationem.

Secundum dubium, an cum gratia stare possit in via mundanus vel seruilis timor difformitatem volitam habens. Solet dogmatizari negative, quod non vniuersaliter verum censeo. nam contingit vtriusque horum generum aliquem timorem esse venialem videlicet qui duntaxat venialem includit difformitatem. prout dum ad incommodi temporalis fugam eligitur peccatum veniale. aut futura timetur poena peccato veniali debita cum operis venialis electione huiusmodi poena seclusa. dico igitur gratiae compossibilem esse timorem filialem atque etiam initialem, non autem mundanum aut seruile qui mortalem includat difformitatem. Est praeterea sciendum nonnunquam timorem seruilem iuxta vocabuli sonantiam summi pro quocumque seruitutis timore, seruitutis quidem siue poenae siue culpae, & huiusmodi quandoque est moraliter bonus atque meritorius: non tamen manet huius generis timor in patria, ubi immunitatis a periculo culpae vel poenae plena securitas est: manet tamen in via cum gra-

Timor mundanus aut seruilis culpabilis an sit gratiae compossibilis

Timoris seruilis acceptiones

Charitas perfecta qualiter erit foras mititur timore

tia. de huius generis timore dicit beatus Augustinus, perfecta charitas foras mittit timorem. ergo incipiat timor quia initium sapientiae timor domini, timor enim quasi locum praeparat charitati. cum autem coeperit charitas habitare pellitur timor qui ei praeparauit locum. quantum enim illa crescit, ille decrescit, & quantum illa interior, timor pellitur foras. maior charitas, minor timor, minor charitas, maior timor. si autem nullus est timor. non est quo intrat charitas, sicut videmus per se tam introduci linum quando aliquid fuerit seta prius intrat, nisi exeat non intrat linum, sic timor primo occupat mentem. non autem ibi remanet timor: quia ideo intravit ut introduceret charitatem. haec ille cuius verborum varietas pugnantia claudere videtur. scilicet quod huius generis timor de quo praesens agitur sermo non stet cum charitate, quia (inquit) cum charitas occupat mentem, non ibi remanet timor. in oppositum autem paulo ante dicit crescente charitate minui timorem. igitur cum charitate manet remissa timoris portio. Haec enim verborum diuersitas ad diuersos status: scilicet patriae & vitae relata verificari potest. sed non videtur hoc fuisse augustini fundamentum. quare dico sermonem totum de statu vitae verificari sane intellectum. scilicet non quin huius generis timor stare possit cum charitate, sed crescente charitate atque robore decrescit periculum labedi in peccatum, & per consequens rationabiliter decrescere debet aeternae seruitutis timor, iuxta apostolum ad Romanos. viii. Quis nos separabit a charitate christi. certus sum (inquit) neque mors neque vita neque angeli, neque creatura aliqua poterit nos separare a charitate dei quae est in christo Iesu. clarum est enim nullam

creaturam posse charitatem impedire, quae christus humanum genus diligit: nec pariter charitatem qua viator christum diligit, saltem sine proprio voluntatis consensu vero aut interpretatio. veruntamen quoniam nescit viator an finali amore vel odio dignus sit, videtur in via semper seruitutis aeternae periculum. & per consequens timoris seruilem occasio, quantum minoris ubi est maior virtutum cumulus consuetudine roboratus.

¶ Dico igitur per charitatis crescentiam communiter seruilem timorem decrescere, sed quia non crescit charitas in via usque ad confirmationis gradum. hinc nec ipsa timorem usque ad non gradum remittit.

¶ Secundo dico remittere potest usque ad non gradum timorem seruilem allicientem declinare culpam, ita quod charitas inclinans deum diligere, ut in se bonum. sic mentem in diuinum amorem trahet ut nullo alio allectiuo: nec proprio sui commodo asequendo aut incommodo vitando, sed solius bonitatis dei contemplatione deum diligit. scilicet praecise ut in se bonum. haec intellige quantum ad habitudinem allectiuam, & charitati coagente voluntate, quemadmodum enim voluntati quantuncumque peccatis inuolutae subest cum iudicio rationis temerario omnem seruitutis futurae timorem excludere. sic cum quantacumque charitate vitae posset oculum ad seruitutem vitandam tanquam ad crufam motiuam dirigere.



Omnium agendorum finis ultimus est deus actualiter, virtualiter, aut (ut nonnulli volunt) habitualiter praestitutus.

Relatio multiplex operum in aliquem finem

Actui enim completam dat bonitatem maiorem quidem actuali relatione interius: deinde virtuali, & potestremo habituali. Cuius carentia debita obligationis pro tunc debita actum viciat, alias autem non, ipsa incompletam nihilominus relinquit operi bonitatem.

Rimum notabile. Non vacat

Relatiōis
in deum a
ctu aut ha
bitu carē
tia secūdu
Grego. vi
ciat actū.

Phæc materia difficultate ardua: circa quam discordantium opiniones fuerunt.

Unam secutus est Greg. Ariminensis cuius duæ sunt propositiones. Prima Nullus actus humanus est moraliter bonus nisi in deum, actu vel habitu referatur: ita (inquit) quod nunquam fit aliquid ab homine bene moraliter, nisi fiat ex dilectione dei actuali vel habituali infusa vel acquisita, ita quod ad huiusmodi actum concurrat effectiue dilectio dei, vel habitus eius.

Secunda, cum omnis actus humanus fit moraliter malus, atque peccatum qui non actu vel habitu refertur in deum. hinc nullus est actus liber indifferens inter moraliter bonum & malum, nam aut refertur actu vel habitu in deum, & sic est bonus: aut non refertur, & sic est malus.

Actus ali
quis liber
an sit idif
ferens, &
an aliqui
infidelium
actus sunt
non culpa
biles.

Infert nullum actum hominum simpliciter infidelium esse moraliter bonum sed malum atque culpabilem, cum in eis non sit actus vel habitus dilectionis dei dicitur simpliciter infidelium ad excludendos scismaticos, hereticos catholicos & reliquos, qui aliquali fide noscunt deum.

Hæc dura opinio non mihi videtur vera. Primo, Peccatum est dictum factum, vel concupitum contra legem dei, sed nulla à domino deo data fuit lex viatoribus tam onerosa arctas in omnibus actibus liberis, etiam extra præceptorum

materias in differentibus talem observare in deum relationem: igitur ex sola illius carentia non sunt dicendi quicumque actus liberi culpabiles, prout deambulatio, fricatio barbæ, & huiusmodi.

Alias turpissimè errasset usque nunc ecclesia huiusmodi legem populo potissime viris simplicibus non promulgans, si ita continuè apud omnes, & in quibusdam actibus liberis requireretur illius observantia. Secundo, Omnis actus liber absque dei amore actuali elicited, esset culpabilis, patet, nullum talem actum coëfficit habitus sine suo actu.

Præterea, Nullus actus voluntatè necessitat cunctos suos actus in obiectum illius referre, igitur nec habitus, & per consequens ad quosdam actus non concurrat, cum non sit potior habitus quam actus, & nullum est ibi limitans habitum ad concurrendum potius ad aliquos quam ad alios, igitur ad nullos concurrat sine actu suo: oporteret igitur hoc incidere, scilicet omnem actum liberum esse malum cessante actuali dei dilectione. quod absurdissimum est, non tenemur enim pro semper de ipso deo cogitare: igitur nec pro semper quando libere operamur eum actualiter diligere.

Tertio, Pure infidelis adultus faciat quod in se est ad cognoscenda virtuti necessaria, querens instrui, cui illuminationem immittat deus, actus illuminationem præcedentes, non fuerunt actu vel habitu in deum relati, cum nulla præcesserit in eo præcognitio, & quis dicere audeat actus illos fuisse culpabiles: tum quoniam ad eos obligabatur, tum etiã non erat pro tunc illi possibile eos in deum actu vel habitu referre. Præterea per eos illuminationem meruit à domino ex hypothesi: igitur non fuerunt culpabiles, sic opinionem illam pro secunda eius

Circūstan
tiæ vltimi
finis carē
na quādo
actum vi
ciat.

parte relinquo falsam. Et dico circumstantiæ vltimi finis carentia non viciat nisi quando est actui debita esse obligationis debito. Est enim lex nostra certis præceptis contenta, inter quæ nullum est. sic viatorem sub peccato arctans omnibus actibus liberis huiusmodi circumstantiam præstitueret: quare dico quod pure infideles solo pietatis motu parentibus subuenientes, & ita de aliis actibus iuri naturali conformibus non peccant per actus huiusmodi: quin immo sunt moraliter boni: incomplete tamen.

Relatio
i finē mul
tiplex.

Secundum notabile, ponit Bonaventura in secundo dist. xli. triplicem relationem scilicet actualē, virtualem, & habitualē. Actualis est quādo quis de fine aliquo cogitans amat eum, & propter ipsum amatū vult aliquid. Relationem autē virtualem (quā alio nomine habitualē appellat) voco (inquit) non qua quis in generali refert ad deum omnia opera diei vel anni, sed qua quis refert aliquod opus in deum, ita quod operum sequens directā habet ad opus primū ordinationem & consequentiā. prout si quis intendit dare pro deo centum marchas & incipit dare. & cogitat de deo in prima marcha, & in aliis non cogitat, nihilominus tamē omnes dationes illæ sunt ei meritorie & fructuose. Si autem opus alterius generis inciperet, oporteret quæ intentio renouaretur ad hoc quod opus esset meritorium. Per hunc (inquit) modum intelligitur esse in viris religiosis qui in principio ex charitate deuenerunt portare religionis pondus. quicquid enim facient quod ad suam religionis observantiam spectat ex prima intentione est eis meritorium ad salutē, nisi forte (quod absit) cōtraria intentio superueniat in aliis autem quæ ad religionem non spe-

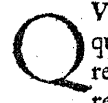
ctant, secus est, quia illa intensio non se extendit ad alia. Habitudoinalē autem intentionem siue relationem voco, quando (non præcogitato siue vltimo siue deo) ex sola boni operis consideratione ipsa charitas prompta, vel aliqua alia virtus charitate informata. ad ipsum bonum opus inclinatur, sicut vir obediens meretur obediendo prælato sibi præcipienti, etiã si nihil de deo cogitet. sed solum consideret quod bonum est obedire, hæc Bonaventura.

Tertium notabile: Doctor subtilis eadem distinctione de bono meritorie loquens dicit, meritum videtur esse ex charitate inexistente, potest autem actus referri ex charitate in finem vltimū tripliciter. Vno modo actualiter. sicut cogitans actualiter de fine diligit illum. & vult aliquid propter ipsum. Alio modo virtualiter: sicut ex cognitione & dilectione finis deuentum est ad volitionem huius entis ad finem. Tertio modo habitualiter, puta si omnis actus referibilis ad finem manens cum charitate quæ est principium referendi dicatur referri habitualiter, hæc ille. Satis cum Bonaventura in re conuenit, relationem tamē quæ iste virtualem appellat. ille vocat habitualē. & quæ iste habitualē, ille habitudoinalē nominat & iudicio meo rectius. Nam ista tertia relatio non est aliud quā habitudo referibilitatis operis in deum, ex quadā generica eius bonitate. Et de hac (inquit doctor subtilis) actus cum charitate existens qui nec actualiter nec virtualiter ex charitate refertur in deum, non est meritorius nec demeritorius, alias homo in gratia existens continue mereretur vel demereretur. nam in eo sunt continue illius generis actus non enim habet sufficientem bonitatem ad meritum, nec etiam suffi-

cientem rationem mortalis aut venialis quia deus nō obligauit nos ad hoc. Ista opinio nunc tenetur communiter. scilicet requiri ad meritum relationē actua-lem aut virtualem: & non sufficere habi- tualem.



uartum notabile. Alium modum dicendi ex secundo & tertio mixtum tangit Bonauentura, videlicet quod sufficit relatio in habitu & in vniuersali: hoc est sufficit operum referibilitas quam aliquando præcesserit actus relatiuus, siue fiat post ea opera in virtute illius primi actus siue non: quādo (inquit) proposuisset aliquis in corde suo seruire deo in principio anni vel mensis vel septimanæ, vel diei, omnia opera (scilicet referibilia in deum) quæ ipse faceret. nihil cogitans de deo essent sibi meritoria. Hunc modum sequuntur aliqui moderni dicentes ad actum esse moraliter bonum & meritorie sufficere relationē vnicā in principio vitæ quæ hō intendit oīa opera bona dirigere in deum, & postea alii actus sint in deum referibiles. Sed (inquit Bonauentura) ex hoc valde ampliatur & largatur via salutis, & auctoritatibus sanctorū obuiatur. qui dicunt eam vel deactam. modus enī dicēs requiri relationē actua-lem nimis arctat. modus dicens sufficere habitualē nimis āpliat. hic igitur doctor quem alii communiter sequuntur, ponit requiri, & sufficere actua-lem aut virtualem.



intum notabile. colligi possunt quatuor modi. Primus dicens requiri actua-lem. Secundus asserens sufficere habitua-lem. Tertius ponit nec illum requiri. nec istum sufficere, sed requiri & sufficere actua-lem aut virtualem.

Relatiōis in finem quatuor opiniones, aut virtualem.

Quartus ex primo & secundo mixtus dicens sufficere operum referibilitatem quam aliquando præcesserit actualis relatio seu intentio actualis referendi siue efficienter siue impertinenter illam. primam intentionem opera sequantur.

Ad hunc quartum modum non ratio nec auctoritas: sed potius voluntaria diuinitio. Quæ porro esset habitudo propter quā actus sequentes (qui nullo modo mediate vel immediate effectiue ab illa intentione præcedēte fiunt, immo qui sine ea facti fuissent) aliquam sumant bonitatem ab ea? Præterea actus isti sequentes facti cū gratia aut sunt effectiue à gratia aut non. si primū sunt meritorii. si secundū ex communi sententia non sunt meritorii, siue præcesserit huiusmodi intentio siue non. Non est igitur ab illa radice querenda meriti ratio. Recurrere ad habitum ex tali intentione genitum, nihil est dictū: quoniam habitus sine suo actu, non ad alia conducit opera. Amplius: pone christianū gratia baptismali insignitum: qui circa vsus rationis initium ætequam eruditionē de vno deo habuerit sequatur naturalis æquitatis lumen: & quantum in se ast querat in agendis & credēdis erudiri: propter quod dominus eum illuminet, actus illi sunt boni: non mali. cum per eos illuminationem mereatur: & tamen non præcesserit huiusmodi vniuersalis intentio vel particularis: immo nec video cur in eo gratiam habente baptismalem nō sint a terne vitæ meritorii.

De duobus igitur bonitatum generibus moralis videlicet & meritorie quid sit dicendum.

Vo ad primum genus sit prima conclusio præter genericam bonitatem scilicet ex materiæ congruentia cōfurgētē est in actu referibilis vera mo-

bonitate prouenit ex fine vltima circūscripta residet in actibus bonitatis moralis.

ralis bonitas citra bonitatem ex fine vltimo ortam in ratione finis prouenit, probo.

Actus cū vltimo fine aliū habēs finē honestiū ab utroque bonitatem recipit: sed nō viciatur per vltimi finis carentiam tēpore quo non tenetur quis illum finem ei præstituerē, videlicet tempore quo non tenetur de eo cogitare: igitur quam à fine creato honesto bonitatem habebat, retinet. Præterea est ad rectam rationem conformitas non aliunde viciata: igitur moralis bonitas: aliter in solo nomine vim facies. Dico igitur opus de genere bonorum ex honesto fine cum aliis circumstantiis creatis factum est vere moraliter bonum.

Finē creatū cōtigit operi esse præstitū dū strictior obligatio quæ increatur.

Secunda conclusio: stat aliquo casu viatorem magis obligari alicui opere si finem creatum præstituerē quam increatum. patet, contingit obligari præstituerē finem creatū: & non pro tunc ad increatum teneri. patet instante morbo graui medicus tenetur exhibere medicinam sine sanitatis: & ita de multis aliis operibus quibus nō pro tunc astringitur increatum finem præfigere.

Tertia conclusio: ex fine meliori maior actui surgit bonitas moralis adiectis aliis debitis circumstantiis: quare consummatam bonitatem addit finis increatus. id de se patet.

Variā in eundē finem perfectior relatio maior addit moralē bonitatem: id pariter ex se claret: quare actualis relatio magis quā virtualis auget bonitatem. & virtualis plus quā habitualis, quæ non proprie relatio, sed potius referibilitas venit nuncupanda.

Actus moraliter boni absque dei cognitione.

Sequitur, in carentibus vltimi finis cognitione sunt actus vere moraliter boni, laude atque præmio digni: quāuis non consummatæ bonitatis moralis prout re-

peritur, vere calidum non consummate calidum.

Actus an contingat esse meritorius absque dei cognitione.

Vo ad secundum sit prima conclusio: bonitatem moralem non actualiter vel virtualiter vltimo fine ornatā. cui coassistit gratia, potuisset deo ad æternum acceptare præmium quid autem instituerit non est viatoribus expresse & euidenter notum.

Prima pars patet ex dei immensa potentia: ipsius enim est quid & pro quo conferat. Secunda pars innotuit ex opinionū multitudine defectu sufficientis auctoritatis vel rationis expresse orta.

Secunda conclusio: pie credendum est huiusmodi moralem bonitatem ex fine honesto creato scatem, atque gratia coassistentem acceptari à domino. ostendo, odia (saltem in dubiis) sunt restringenda: & fauores ampliandi: estque potius ad misericordiam quā ad seueritatis rigorem inclinandum: nec hic fauor vicia fouet. sed potius animos ad honesta concitat opera. Præterea: nō nisi quod in se est, vel ad quod tenetur requirit deus ab homine. sed contingit talia opera honesta & iuri naturali conformia esse alicuius facientis, quod in se est: vt agenda & agendi modos noscat. igitur pie credendum est illa esse meritoria. Mirum profecto esset simplices & fere totam hominū turbam præmio frustrari: qui honesta præceptorum opera sine actuali dei consideratione: nec in virtute præcedentis operantur sine honesto illis præstituto.

Tertia: vbi est maior bonitas moralis illic assistente gratia: est maius meritū. id notū est, quare coruscissimū foret i operū bonorū

Bonitas exercitio deum actualiter pro eorum sine praestituere, & huiusmodi dilectione non interrompere, aut minus quam posset, viris enim doctis meritorium valde cenfeo istud genti simplici diligenter indicare.

Actus datur indifferens.

Quarta. Datur actus liber medi⁹ inter moraliter bonum & moraliter malum, inter meritorium & demeritorium patet. Datur actus liber, cui⁹ nec ex obiecto, nec ex circumstantia est aliqua laudabilitatis aut vituperabilitatis ratio, prout libera leuatio festuca, nulla laudabili aut vituperabili circumstantia circumamicta.

Dubium ad quod pro quorundam opinione dicentium nihil hominem facere cum deliberatione quod non computet deus ad meritum vel demeritum, arguitur his auctoritatibus, i Corinthiorum primo. Omnia in gloriam dei facite, Et ad Colossenses tertio. Omnia quaecumque facitis siue in verbo, siue in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite.

Præterea est dictum saluatoris. Omne verbum ociosum quod locuti fuerint homines, de eo reddent rationem in die iudicii Matthæi duodecimo, Et Bernardus pariter Anselmus, exigitur a nobis omne tempus impensum qualiter fuerit impensum, ita quod non petibit capillus de capite, nec momentum, id est minimum de opere.

Respondendum, Verbum Apostoli illic est concilij non præcepti, foret tamen præcepti expositum negatiue, id est nihil contra gloriam dei facite. Et ad alia dicendum accipi ociosum pro eo quod vtilitate caret debita, ad quam videlicet pro tunc te-



On profecto subuertitur debitus agendi ordo, sed obseruatur cum pro finis concessi adeptione ab operam

te propria ordinantur media quibus huiusmodi finem esse adipiscendum iura voluerunt. Cum itaque dei præcepta sint æternæ beatitudinis consequenda, atque perpetuæ pœnæ vitæ de media: hisque obseruatis tradiderit dominus assequendam esse cœlestem felicitatem, & perpetuam gehennam vitædam: hinc turpiter aberrant indistinctè asserentes præceptorum obseruantiam illo fine viciari. Id falsum putauerim etiã huiusmodi sine ipsi mandatorum obseruantia causalitatem sine qua nõ tribuente modo, vt dixi. non præstituat appreciatiuè vltimus nec operi desit aliis ei pro tunc debitus.

Siue beatitudinis consequenda aut pœnæ vitædam aut vicietur præcepto rû obseruantia.

Huic suffragatur psalmus centesimus decimus octauus. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem, finis igitur iste mercenarius, opus non inficit: & per consequens nec perditionis eius timor: iuxta id Prouerbiorum xv. In timore domini declinat omnis a malo. & Esaie xxvj. A timore tuo domine concepimus & parturiuimus spiritum salutis, hinc salutari consilio peccatoribus ad pœnitentiã euocandis duo hæc proponuntur nouissima, scilicet beatitudinis atque gehennæ æternitas, tanquam allicientia sequi

bonum: et a malo declinare: quod sane non fieret si alicuius eorum fine viriaretur opus: quinimo recte iter spiritus sancti dona venit huiusmodi seruitutis æternæ timor (qui est initium sapientiæ) enumerand⁹: dicente Hieremia propheta. Indurasti cor nostrum vt non timeremus te: secus si aliunde difformitatè inuolueret timor prout peccandi propositum non eminente pœna.

¶ Bernardum igitur libro de diligendo deo dicentem (quamuis seruire deo sine premio non posset: non tamen est ei intuitu præmij seruiendum) intellige: premio præstituto pro fine appreciatiuè principali.

Concludo igitur triphariam triplicique sine contingit præceptorum obseruantiam fieri: solo scilicet præcipientis amore: solo mercedis amore vel timore aut mixtim ex his.

Siue triplici contingit præceptorum obseruantia fieri

¶ His quidem trib⁹ modis et moraliter laudabilis & meritoriè bona potest esse mādatorum obseruatia.

¶ Quolibet pariter trium modorum accidit viciari: tum ex finis carètia pro tunc missi debiti tum etiã ex inordiata finis mercenarij præstitutiõe videlicet eo appreciatiuè tanquam vltimo sine præstituto.

Circa materiam hanc de præceptorum obseruantia timore pœnæ vel mercedis amore: erronea asserunt quidam ad pauca respicientes. dubium ita iuxta triplicem prænumeratam obseruantia præceptorum modum tribus explanabo punctis.

Quantum ad primam dici solet magis sinceram præcepti obseruantiam esse que solo dei amore fit: tum quia ex maiori procedit charitate in deum: tum etiam ipse deus magis illic rationem finis participat. hinc dicitur amor atque timor filialis esse perfectorum. quo scilicet amatur deus vel timetur dei offensa non commodi proprii vel incommodi gratia, sed dei. quia in se boni. Amor autem mercenarij aut timor initialis duos scilicet habens oculus, vnum ad deum, alterum ad mercedem istud est imperfectorum atque initialium seu incipientium venire ad deum.

Præceptorum obseruantia solo præcipientis amore an sit magis sincera.

¶ Vterque horum scilicet amor et timor recte appellari potest initialis etiam mercenarius. Pœna enim merces est peccati prout beatitudo vitutis retributio.

Quid autem illud contineat veritatis pono conclusiones.

Rima: viciari potest certi præcepti obseruantia per hoc quod solo dei amore non alio sine præstituto fit. ostendo: contingit viatorem sub præcepto obligari finem aliquem creati operi eius præstituire. igitur huius creati finis earentia erit peccatum: qui enim reubarbarum in potu sine curationis a morbo ministrare tenetur. aut qui sine vtilitatis ecclesiasticæ certum beneficium alicui conferre obligatur: aut sine tutio nis patriæ periculum mortis in bello subire. vel huiusmodi: & tale quid solo in creato sine soloque dei amore faceret: ipse se irrationabiliter atque temerariè operaretur. & culpabiliter ommitteret, scilicet finem creatum (ad quem ex hypothesi astringitur) non præstituens

Finis creatus cum i-creata auget bonitatem.

Secunda conclusio: quandoque finis creatus operi cum fine in creato praestitutus bonitatem auget. patet, contingit finem creatum sub obligatione vel magna utilitatis consilio cadere. igitur operi certam bonitatis mensuram adiiciet. quod igitur sine huiusmodi fine creato non fieret opus non minuit bonitatem nec minorem charitatis aut dilectionis dei feruorem arguit. quinimmo nonnunquam est augmenti argumentum: quando scilicet sub dei precepto huiusmodi finis creatus cadit praestituendus.

Finium debitorum multitudo bonitatem auget

Tertia conclusio corollaria: quanto operi bono plures praestituuntur fines ei debiti tanto maiorem accumulatur bonitatem. patet quia quae illorum finium certa bonitatis portionem ei praebet.

Hinc amor proximi propter deum. quo uterque comparatiue diligitur est moraliter ac meritoriè melior ceteris aliis paribus amore dei propter se, quo solus ipse diligitur.

Nam utriusque bonitatem retinet: dixi ceteris aliis paribus: quia secus ubi isto actu simplici intensius diligeretur deus quam illo relatiuo: quinimmo (quod creditur difficilius apparebit, videtur solius proximi amor in deum tamen dilectum relatus: esse dilectione ista dei moraliter atque meritoriè melior (saltem concessio quod supra negauimus actum finis bonum praebere operi bonitatem suo aequalem) nam ille proximi amor propriam habet bonitatem. & ab extrinseco aliam bonitati illius dilectionis dei equalem contrahit.

Preceptorum obseruantia solo poenae

Quantum ad secundum punctum de preceptorum obseruantia solo poenae timore, aut solo mercedis amore: scilicet an vniuersali

ter operis mali omisio. vel commissio boni precise timore poenae facta sit viciosa: plerisque videtur quod sic. sed differenter. nam ubi timor poenae tollit efficaciam vel le operis mali: aut nolle efficaciam boni. & admittit actum inefficacem est peccatum mortale. ubi autem vtrumque tollit tam efficacem quam inefficacem est peccatum veniale. Exemplum primi. ubi precise timore poenae aeternae quis efficaciter vult orare quando tenetur & orat. habens tamen orandi nolle inefficacem scilicet displicentiam. aut pariter solo timore poenae efficaciter vult fornicari, habens fornicationis velle inefficacem, seu eiusdem complacentiam. tam ille quam iste peccat mortaliter. patet ratione, nam odit poenam & non culpam. Idem Augustini auctoritate in epistola ad Anastasium. & super psalmum xxxiiii. Qui timedo non faciat mala, & mallet facere si liceret. itaque si facultas non datur voluntas rea tenetur. Exemplum secundum. solo timore poenae quis efficaciter recusat orare sine orandi displicentia. aut efficaciter vult fornicari absque complacentia fornicationis: ipse venialiter peccat nam deliberate timet qualiter non debet teste ibi Aug. Amicus iustitiae est qui amore non peccat: tunc enim verè timet peccare qui amat iustitiam quam nollet amittere. Nam qui gehennam metuit non metuit peccare, sed ardere: ille autem peccatum metuit qui peccatum plus metuit quam gehennam: haec ille. Contingit tamen sic se habentem poenae aeternae euadere debitum. nam alias orare omitteret vel fornicare tur, aut cupere &c. iuxta Chrysostomum in homilia. qui timore poenae deo seruit. poenam quidem euadit (scilicet aeternam) sed mercedem iustitiae non habet. Sententia illa quo ad vtrumque eius membrum videtur mihi falsa: & duas pono conclusiones.

timore ac solo mercedis amore.

Precepti non quaeque obseruantia solo timore poenae est peccatum

Prima est secundo membro obuia non quaelibet operis prohibiti omisio vel commissio operis precepti precise timore poenae facta maculatur venialiter. Probo quoad quod licitum est: imo quandoque tenemur aliquod de se indifferens mittere vel committere: nec astringimur pro semper actualiter vltimi finis amore praestituere: cum nec pro semper de ipso cogitare teneamur. igitur tunc omisio vel commissio talis operis de se indifferens solo timore poenae (gratia exempli ad vitandum corporis incommodum) non est peccatum. igitur a fortiori omisio operis in se mali vel operis in se boni commissio solo timore poenae, scilicet ad vitandam poenam aeternam minime viciatur non alium de posito deturpante. consequentia patet culpabilitas proueniret ex circumstantia finis carentia. Contra non pro semper arduamur cuiuslibet operi amorem finis vltimi actualiter praestituere: cum nec de ipso pro semper cogitare teneamur. tunc etiam ad implendum preceptum pure negatiuum non requiritur actus (secus si mereri velim) igitur per aduenientem actum non de se malum. immo in se bonum & ad quem tenemur: prout est poenae aeternae timor non viciabitur illa fornicationis vel furti omisio. homini enim de deo non actu cogitanti non esset viciosa fornicationis omisio timore infirmitatis incommodi corporis: cur ergo viciabitur timore incommodi maioris scilicet aeterni, secus ubi cum illo timore executionem fornicationis impediens esset ipsius complacentia: aut aliud vicians.

Precepti obseruantia timore poenae cum efficaciam complacentia

Secunda conclusio primo aduersa membro: commissio operis boni cum displicentia inefficaci: vel mali omisio cum eius complacentia precise timore poenae facta non est vitiosa: ipsa autem displicentia vel complacentia sic

Id pro secunda parte notum est: cum huiusmodi displicentia vel complacentia precepto difformetur. Primam partem ostendo: nulla est operis ad displicentiam eius, el omisionis ad operis complacentiam habitudo gratia cui vicietur. patet. est potius contrarietas aliqualis: operis enim de genere boni nec executio nec efficaciam vel le est a nolitione quae est displicentia eius igitur non ab ea malicia sumi: non pariter (ut supra ostendi) a timore poenae igitur non est viciosa: idem de operis mali omisione. Hanc igitur elice regulam. nisi specialiter precepto in certa morum materia caueatur de vltimi finis actualiter a matrici circumstantia non tenemur illam actualiter praestituere aliter, quaecumque libera hominis operatio non actualiter de deo cogitantis esset peccatum: quod nemo diceret: cum plerumque non subdit libero eius arbitrio ad eum aduertere: seu de eo cogitare. esto igitur quod ad actum plene moraliter bonum requireretur vltimi finis amati circumstantia actualis: non per hoc sequitur vniuersaliter eius carentiam actum viciare: quinimo tunc erit indifferens: et ita alicuius circumstantiae carentia actum reddit non bonum qui cum non efficit malum.

oppositi non per hoc viciatur.

Quantum ad tertium punctum de preceptorum obseruantia mixtum amore finis vltimi: & timore poenae vel mercedis amore. Praemitto primam omnium voluntatis affectionum radicem atque originem communiter esse amorem: non enim regulariter aliquid odio habetur vel timetur vel desideratur: nisi propter aliquod amatum cui illud esse conueniens vel disconueniens apprehenditur. Praemitto insuper omnem amorem propter quid ad aliquem amorem non propter quid esse reducibile: siue omnem amorem concupiscentiae ad aliquem amicitiae amorem.

Precepti obseruantia mixta timore & poenae timore.

tiis hic aperio. In causalitate efficientie et finis possunt se habere hi tres actus timor poenae, timor culpae amor precipientis: vno modo sit amor prima radix: secundo modo timor poenae (nomine timoris comprehenso odio.

Primo quidem modo multiphariam autem ex amore dei effectiuè: & per modum habitudinis finis oritur timor culpae, & ex vno illorum vel ex ambobus timor poenae nascatur: et sic efficientiae atque habitudinis finalis videtur ordo de bitus: quoniam propter quod vnumquodque tale et illud magis: illo autem ordine plus diligitur deus quam odiatur culpa et plus culpa quam poena oditur.

Alio autem modo quod ex timore poenae oritur timor culpae: et ex vno eorum vel ex ambobus amor dei nascatur: et ista apparet ordo indebitus, et reducibilis ad aliquem inordinatum amorem ex quo duplex illud odium, scilicet culpae et poenae exurgat, ille videtur inordinatus sui ipsius amor, communiter enim odium non est sine amore, immo secundum doctrinam nunquam: in prima quidem combinatione scilicet timoris culpae ex timore poenae ubi quis minime vitaret culpam, immo offendere deum vellet nisi immineret poena. plus odit poenam quam culpam, quod est odium inordinatum. Pariter in altera combinatione amoris dei ex timore poenae orti, plus odit poenam quam diligit deum, quod est inordinatum. In combinatione pariter amoris dei orti ex timore culpae, sic quod non nisi immineret culpa deum amaret, plus odit culpam quam diligit deum. quod adhuc dupliciter potest esse, videlicet plus odit culpam propter poenam inde sequentem quam diligit deum, aut plus odit culpam propter ipsius culpae turpitudinem atque deformitatem qua recusat maculari, quam

diligit deum, et vtroque modo id videtur ex inordinato sui ipsius amore procedere.

Secundo modo amore beatitudinis aut timore poenae existente radice ex qua oritur amor virtutis, & ex aliquo eorum vel ex ambobus procedat dei amor: isto modo plus diligeretur beatitudo plus quam poena timeretur, quam virtus amaretur: & plus beatitudo aut virtus diligeretur quam deus. Et secundum hoc consequentur respondendo videretur ad dubium dicendum, quod ex radice secundi membri primae combinationis vel secundae scilicet ex timore poenae vel amore beatitudinis impletio praeceptorum orta viciaretur.

Quid autem veritatis haec continent sint conclusiones. Prima sola dilectionis dei origo ex amore mercedis vel odio poenae nullum illorum actum viciare sufficit. Probona quod ad dilectionem dei elicendam voluntati coagat mercedis dilectio, vel odium poenae nulla, ex hoc deformitas ad rectam rationem confurgit. ergo non viciatur hoc solo mercedis amor, vel odium poenae aut dei dilectio. antecedens patet, naturalis est efficientia illa nec in libera voluntatis potestate actum elicentis est non ei causa naturalis applicata coagere, qui enim de ipso deo non praecogitans mercedem perpetuam desiderabat vel aeternam timebat poenam, & occurrere dei consideratione poterit mercedem dare & a poena liberare de i amore elicit tunc non ei liberum est mercedis amorem, aut odium poenae impedire qui voluntati coagant.

Quandoque enim prioritas existentiae est causalitas efficientiae, occasio contingit amorem ipsius a, praecedentem coagere ad ipsius b, dilectionem sequentem qua praecedens coeffectifise eum. His praemissis viam vnam cum apparen-

Amoris ex amor origo efficiencia an amor viciet gratia exempli amoris dei ex amore mercedis.

Amoris alterius actus conditio sola inexistens non potest bonitatem vel malitiam

Amoris sit per amorem excessum sit graduali an ipsum quantum doque viciet gratia exempli amoris mercedis super dei amorem.

Amoris super amorem excessum appreciationis indebitae viciat eum.

Secunda conclusio. amoris mercedis vel odii poenae super dei dilectionem excessus solus gradualis intentionis non est sufficiens aliquem illorum actuum viciare. probatur: ad nullum certum intensio gradum deteriorate obligatur viator diligere deum: igitur (eo moderate diligente mercede & actu remissiori diligente deum) non per hoc aliquorum actuum culpandus est.

Tertia conclusio. penes excessum appreciationis creatura super ipsum deum hic sumenda est culpa, patet, debet plus quam aliud appreciativè diligi. Sed quia ex modo loquendi conditionali crudo atque indistincto in hac materia frequens & multiplex oritur abusus cum dicitur, si non esset mercedis amor vel timor seu odium poenae, plato non deum amaret, aut non alia dei praecepta observaret.

Quartae sit conclusio pro dogmate diligenter advertenda. Praecipua inexistens actus liberi conditio non sufficit ad bonitatem moralem vel malitiam, nec sola hominem merentem vel demerentem efficit, sed actu inexistente, patet per actum possibilem aut futurum nondum inexistente, non denominatur quod ex nunc bonus vel malus, Exempli gratia, ponatur si fortes cognosceret platonem amaret eum charitatiue, per hoc non dicitur nunc eum charitatiue amare nec mereri. sit pariter ita, si fortes cognosceret robertum eum odiret non per hoc dicitur nunc eum odire nec demereri. Quare absque merito vel demerito verificantur in forte haec propositiones, diligerem platonem si eum cognoscerem odirem robertum si eum viderem.

In hoc enim aberrant communiter non advertentes quod propositio hypothetica pure conditionalis non actum

inexistentem, sed conditionem inexistente significat, id est conditionem qua inesse posita inexistere actus. Ponatur itaque bona inspiratio causa esse cur nulla sit in me furto volitio quae alias inesset: dico hanc propositionem in me veram sine culpa vellem furari nisi esset inspiratio in qua non actus tanquam inexistens sed conditio inexistens denotatur scilicet, quod non inspiratione posita inesset mihi furto volitio. Hinc & indocti de timore servili loquuntur, dicentes eum peccare qui timore poenae vult peccatum vitare, id tamen nollet si non immineret poena. Contra non hic denotatur inesse nollet vitandi peccatum: sed quod inesset ubi non immineret poena, dico hanc solam inexistens actus conditionem non istum reddere culpabilem secus cum aliquo complacentiae actu.

Dubium ex dictis decidendum circa commune dogma dicentium in omni virtutis aut vicii genere elicibilis est quaedam conditionalis virtus aut vicium. Exemplum primi vellem perpetuam servare continentiam si essem soluta: vellem mortem pro fide subire si mihi a tyranno offerretur toleranda Exemplum secundi. vellem fornicari si occurreret materia vellem fidem negare si mors hac conditione proponeretur: et ita in aliis materiis prout in symonia in usura in quibus tales solent conditionales interponi: vellem per temporali emerere spirituale: aut econverso si offerretur, vellem mutuare gratia lucri praeter sortem sperari si proponeretur.

Dico propositiones huiusmodi posse sine virtute aut vicio verificari imo nulli posito voluntatis actu: sed dumtaxat sit inexistens conditio, id est illa conditio posita poneretur actus: verificantur haec propositiones fortes vellet fornicari

si ei occurreret meretrix: vellet pro tempo-
rali emere spirituale si ei offereretur
&c. nec tamē q̄s sani iudicii diceret sortē
ad huiusmodi materias non auertentem
peccare: sic enim continē peccaret tum
etiam nullius p̄cepti est in eo transgres-
sio cum nec commissio nec omisio.

Dico insuper pro ampliori rei intelligēs-
tia posse aliquem dupliciter se habere.
¶ Vno modo cum actu aliquo positio:
scilicet cum volitione quadam compla-
centiæ operis: seu cum quodam proposi-
to explendi illud si occurreret facultas.

¶ Alio modo sine actu aliquo positio:
sed cum conditione inexistentiæ quæ est
ipsa voluntas sic se habens, quod actum
eliceret occurrente operis facultate. Et
communiter modo loquēdi abutuntur
authores: quoniam primum propriē de-
bet per verbum indicatiui explicari. nā
actum positium connotat: secundū au-
tem per verbum coniunctiui: sic propriē
differunt istæ propositiones. sortes vult
emere spirituale pro temporali si offera-
tur: sortes vellet emere spirituale pro te-
porali si offeratur: prima notat actum
existentem: secunda autem conditionem
inexistentiæ actus. id est inisset si pone-
retur conditio: quare sine actu volunta-
tis sortis nō verificatur prima secunda autē
sic. Idem in prima persona dicitur: diffe-
runt volo emere spirituale pro tempora-
li si offeratur, vellem emere si offeratur.

¶ Quia tamen pro actu inoleuit modus
loquendi improprius coniunctiui vellē
&c. idcirco distingui posset propositio
huiusmodi: et dicas posse actum iam in-
existentiæ actus, non autem venit penes
hoc propositio indicatiui distinguenda
existentem denotare, aut conditionem in-
scilicet volo aut propono emere spiritu-
ale pro temporali si offeratur, nam actū
positiui inesse importat. Fateor nihi-

lominus hanc propositionem volo emere
si offeratur, esse penes categoricum
et hypotheticum distinguendam.

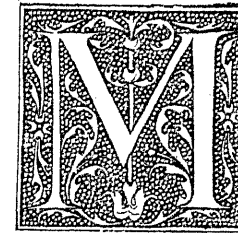
Dico præterea duplicem a volūate pos-
se elici operis actum: vnum obiectiue ab-
solutum: alium obiectiue conditionatū
penes duplex iudicium practicum: vnum
categoricum, alterum conditionale.

Exemplum primi: hoc opus est agendū
cui cōformatur iste actus, volo hoc opus
agere. ¶ Exemplum secundi hoc est agen-
dum si occurrat facultas cui cōforma-
tur iste actus volo hoc agere. si occurrat
facultas (hæc dictione volo, lata in hoc
totum agere si occurrat facultas) sic ip-
sa propositio categorica, posset autem
in sensu hypothetico accipi (hæc dictione
volo lata duntaxat in hoc cōplexum o-
pus agere (& æquiualeat isti) scilicet ordi-
ne propositionum transposito) si occurrat
facultas volo hoc agere: in qua denota-
tur volitio seu propositum absolutum
agendi hoc, seu quædam huius operis cō-
placencia:

¶ Vbi pro utili documento memoran-
dum est communiter cum impossibilitate
executionis operis, aut nimia difficul-
tate, aut volūate torpente: tales act⁹ ha-
beri conditionatos, aut absolutos com-
placentiæ inefficaces: et quemadmodum
(vt superius dixi) stat cum actu ineffica-
ce actus nomine contrarius efficax: sic
cum actu conditionato. Exempli gratia
cum complacencia inefficace fornicatio-
nis absoluta: pariter cum volitione eius
conditionata: stat ei⁹ efficax nolle: & e-
conuerso cum inefficace operis nolitione
seu displicentiā absoluta: pariter cū
nolitione eiusdem operis conditionata
stat efficax eiusdem operis nolitio. Per
huiusmodi igitur actus absolutos ineffi-
caces: aut conditionatos contingit instā-
te impossibili operis executione aut ni-

Actus du-
plex cōdi-
tionar⁹ &
absolutus

Cōditioa
lis & stabl
que actu
verificat
tur cōtin-
git tamen
voluntate
suo arbi-
trio elice-
re actū vbi
differunt
vult & vel-
let.



Oralē actus bo-
nitate atq; ma-
liciam minuit
cōfusio. quoniā
quanto confusi-
or actus: tanto
imperfectior tā-

Actū cō-
fusio mi-
nuit boni
& mali ra-
tionem.

toque ab efficacia et ab executione re-
motior: quare non semper quanto
certior est prudētia melior est act⁹
ei conformis: nec cuiusque pruden-
tiæ infallibili cōformis actus est quo-
cunque actu cōformi prudentiæ fal-
libili melior.

Rimum notabile: quanto ali-

quis actus est plurium, tanto e cu-
iuslibet eorum magis indistinct⁹

Cōfus⁹ a-
ctus est in
distinct⁹

talis autem indistinctio confusio appel-
latur. Exempli gratia: noticia hominis
est indistincte omnium hominum repre-
sentatiua: & ita est eorum confusa: eorū
autem hominum magis cōfusa est
animalis cognitio generica: confusior
substantiæ. confusior entis: sic & volun-
tatis actus illis noticiis correspondentes
hoc modo explicabiles: volo aut diligo
hominem, animal, substantiam, ens.
¶ Idem enim ex parte collectionis con-
tingit. Exempli gratia diligo istos &c. de-
monstrentur duo: deinde quatuor: & sic
vltra dico vbi maior demonstratur plu-
ralitas: est maior indistinctio atq; cōfusio.



Secundum notabile: dicitur
communiter actiones esse
singularium, atque liberas
operum executiones esse ab-
actibus voluntatis singularibus, hinc fer-
mones vniuersales qui valde certi sunt,
sunt dicti inutiles, quia non executiui.

Actiones
sunt singu-
larium.

nia difficultate: aut voluntatis torpore
demereri in genere malorum: aut in ge-
nere bonorum mereri-

Angelo a
virginita-
tis virtus
cōpetere
valeat, idē
in reliquis
materiis.

¶ Sequuntur corollaria. Primum: nulli
ad operis executionem impossibilitate
vsus rationis habenti, secluditur circa
opus illud via merendi: scilicet per velle
inefficax, seu per operis complacenciam
aut per velle conditionatum. ¶ Patet in
super quid veritatis cōmune dogma cō-
tineat a serentium posse angelo cuiusli-
bet generis virtutum aliquam inesse: in
materiis enim quarum executio non est
generis eorum, ipsi conditionatos actus
posunt elicere: scilicet vellem perpetuā
seruare virginitatem, si mihi esset seruā-
di vel perdendi facultas. Dico vt supra
proprie illic non poni actum: sed bene
sic scilicet volo perpetuam seruare vir-
ginitatem si mihi assit facultas.

Actus con-
ditionati
non in se
mali quā-
dams viciū
incentiuū
præbent.

¶ Secundum corollarium: contingit cō-
ditionatos voluntatis act⁹ non in se ma-
los esse vitandos: patet, contingit per ac-
cidentes tales incendium mali præbere: p̄
ut iste et similes, vellem aut volo huic
mulieri commisseri: aut istum occidere

si non esset prohibitum, huius-
modi actus quātum est ex
se sūt rationi rectæ cō-
formes, nihilomin⁹
ex humana cō-
ditionis i-
fir-
mitate possent executionis
operis incendium mini-
strare, & hinc pro-
pter huius peri-
culum vi-
ciari-

¶ De actuum accidentib⁹
mortaliter immutan-
tius eos. C. ix

Exempli gratia iste actus non est execu-
tius volo aliquem occidere. Iste autem
sic, volo occidere istum, pariter volo da-
re eleemosynam alicui, sed bene volo da-
re isti. Veruntamen istud sane intelli-
gendum est, et non indistincte accipien-
dum: aliquo enim testate volo bona mea
aliquibus dari pauperibus fieret domi-
nii translatio, fateor hanc non esse per-
modum effectiue imperantis efficientia
proprie dicta, qualiter dicimus operatio-
nes corporis exteriores efficienter esse
a voluntate.

Confusio a-
ctus mora-
liu minu-
it bonita-
tem atque
malitiam

Rima conclusio. Moralem actus bo-
nitatem siue malitiam minuit con-
fusio actus. patet ex dictis: minus di-
stincte habet boni vel mali rationem. Se-
quitur corollaria. Primum: melior mo-
raliter est iste actus: volo isti dare eleemo-
synam hoc actu, volo dare eleemosynam
alicui: et iste volo occidere istum homi-
nem: deterior, hoc actu: volo occidere a-
liquem hominem: Secundum corollari-
um habet actum, nolo ieiunare in quadra-
gesima: & alter nolitiones dierum sigulo-
rum particulares neuter ieiunet: ceteris
aliis paribus grauius peccat secundus
distinctis illis nolitionibus quam pri-
mus illo actu confuso, sic vnus quatuor
distinctis volitionibus volens quatuor
homines necare, grauius peccat quam
alter vnico voluntatis actu illos quatuor
occidere volens.

Actus pot-
esse confu-
sus multi-
pliciter.

Secunda conclusio. Actus confusus
inconiunctim vel disiunctim est ca-
teris aliis paribus in bonitate vel
malicia minor actu bono eorundem
obiectorum copulatum vel copulatiue af-
sumptorum. patet quantum est ex suo
modo, est indistinctior atque ab execu-
tione remotior:
Exempli gratia: iste actus volo vtrūq; isto-

rum occidere est deterior isto volo a-
liquem istorum occidere: et ita in aliis pa-
riter volo isti idigenti et isti dare est melior
isto, volo isti vel isti. Fateor ipsi facilius
posse viciari iste pariter actus est danda
eleemosyna alicui: est isto minus bonus. &
danda isti qui tamen est difficilius obli-
quabilis.

Rimum dubium: an iste actus vo-
lo bene vel male agere sit malus.

Respondeo negatiue quantum est
ex se. ostendo: ista actus genericus non est
malus, volo aliqui agere: qui tamen sub

Actus boni
vel mali
distinctionis
an sit ma-
lus.

disiunctione illa duo membra includit:
nam agere: comune est ad bene agere & ma-
le agere. dixi quantum est ex se: quonia cum
illo actu posset esse alius indifferentia actus:
scilicet propositum siue fuerit opus bonum siue
malum operandi illud: et iste actus foret cul-
pabilis non primus. **¶** Quemadmodum
igitur addisiunctiue veritatem sufficit vnus
partis veritas: sic ad licite esse volun-
tatem sufficit vnus partis reuerentia: ad co-
pulationem pariter esse obliquam, sufficit
vnus partis obliquitas: vtraque autem di-
siunctiue parte existente obliqua videtur
actus non esse diffinitatis partis deterio-
ris. ipsius autem copulatiue vtraque p-
te existente obliqua. volitio totius est deterio-
ri parte deterior, ceteris aliis paribus quod
addo: quonia posset aliunde surgere ag-
grauatio.

Ecundum dubium. Actus tertius
qui est medius et finis esset minus
nisi aliquis actus extremorum: cum
sit confusior. pariter actus pro obiecto ha-
bens materiam cum circumstantiis minus
bonus quam habes pro obiecto materia
tantum,

Actus ter-
tius medius
& finis.

Respondeo negatiue: et ad obiectionem
dico plus bonitatis affert huiusmodi ad-
ditamentum, quam auferat confusio seu
indistinctio.

Actu plu-
ralitas ob-
iectiua bo-
nitatis aut
malitiam
auget, sec-
qualiter



Moralis bonitatis atque
malicie augmentum pre-
bet pluralitas obiectiua
non quidem geometrica
proportionalitate: nec proprie arithme-
tica vt false dogmatizari solet: sed
potius improportionaliter: cum ac-
tuum interiorum differentiam spe-
cificam faciat pluralitatem inaequalitatis.

Sic de alia obiecti magnitudine
aut reliquorum circumstantialiter
actum respicientium.

Rimum notabile: intensum
pariter remissum, magnum paruum, mul-
tum paucum sub his rationibus fa-
ciunt actuum interiorum differentiam
specificam, vt alias ostendi. Hi enim ac-
tus specie differunt. diligo sortem bo-
num, diligo sortem meliorem: appeto ho-
norem paruum, appeto honorem ma-
gnum. volo semel ieiunare, volo bis iei-
unare. huiusmodi autem conditiones non
obiectiue, sed circumstantes atque cognitae
circumstante: & si non specie naturae, specie
tamen moris immutare possunt.

Proportio
quid &
proportio
nalitas
quotu-
plex.

Secundum notabile: proportio est
duorum comparabilium habitudo:
proportionalitas autem est ipsarum
proportionum habitudo. Propor-
tionalitas quidem geometrica est propor-
tionum aequalitas: prout inter .iiij. viij. xvj.
est geometrica proportionalitas: nam
vbiq; proportio dupla. Proportionali-
tas autem arithmetica est excessuum in-
ter comparata equalitas: prout inter .i. ii.
iii. iiii. nam excessus est .i. pariter inter
ii. iiii. vi. viii. vbi excessus est .ii. Sequitur
perfectio perfectio rerum essentialis non esse
proportionales, sed improportionales:
seu improportionaliter vna aliam exce-
dit. Exempli gratia, improportionaliter

Perfectio
nis rerum
essentialis
non sunt
propter
rationes.

homo est equo perfectior isti pariter ac-
tus volo occidere vnum, volo occidere
duos, volo occidere quatuor sunt im-
proportionales: similiter isti volo occi-
dere vnum, volo occidere duos, volo oc-
cidere tres: nam specie differunt.

Rima conclusio: Moralem bonita-
tem atque malitiam auget pluralitas
obiectiua aut magnitudo, ceteris a-
liis paribus: patet, simile additum si-
mili auget ipsum. hinc volens occidere
duos grauius peccat volente occidere
vnum: aut volens bis furari volente se-
mel furari: aut volens furari multum
volente furari paucum: idem ex parte
boni in his actibus volo subuenire vni:
volo duobus subuenire: volo semel deo
seruire, volo bis ei seruire &c.

Ex parte similiter obiecti offensi grauius
delinquit maiorem offendens: aut offen-
dens magis benefactorem: & intelligo
vt dixi: ceteris aliis paribus: quonia ali-
undue circumstantiarum disparitas condi-
tionem rei immutare posset. Exempli gra-
tia ex certa circumstantia posset vnitas
vel paucitas vel paruitas esse alicui lici-
ta & non pluralitas vel magnitudo, pro-
ut contingit alicui debili esse licitum se-
mel ieiunare & non bis: aut pauperi lici-
tum est denarium vnum aliis pauperi-
bus porrigere, & non duos: aut paruum
appetere honorem, & non maiorem.
Alia quidem circumstantia possent etiam
disparitatem addere: quare intellige-
dum est infra latitudinem sui generis,
scilicet boni in bonis: & mali in malis, &
aliis ceteris paribus.

Ecunda conclusio. Pluralis obie-
ctiua non proportionaliter geome-
trice aut arithmetice proportio-
nality proprie dicta auget, sed potius im-
proportionaliter: ostendo primo actus

huiusmodi differunt specie, tum etiam actus pro obiecto infinitatem habens esset infinite bonitatis. probo, infinita proportione melior esse actu habente pro obiecto unitatem: de proportionalitate enim geometrica esse clarum videlicet si velle occidere unum & velle occidere duos & velle occidere quatuor, & velle occidere octo &c, se haberent ut illi numeri sic velle infinitos occidere, infinita proportione esset actu primo deterior, immo quocunque citra, & idem de arithmetica proportionalitate ostendo, nam certi excessus etiam quatuordecimque equalitate retenta ascendendo, ab unitate non esset status coordinationis talium actuum, quorum inferior esset subduplus ad aliquem superiorem, & iste subduplus ad aliquem eum superiorem, & sic in infinitum: ut patet in hac numerorum arithmetice proportionalium coordinatione. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. &c. in infinitum procedo, ubi unitas est subdupla ad aliquem eorum scilicet ad 2. & 2. est subduplus ad aliquem scilicet ad 4. & 4. ad aliquem scilicet ad 8. & sic sine statu, quare actibus ita se habentibus constat quod infinite malicia esset iste, volo occidere infinitos Dixi proportionalitate proprie dicta videlicet ipsorum comparabilium, nam imaginabilis est quedam proportionalitas differetiarum seu excessuum ipsorum comparabilium aut additamentorum.

¶ Ponatur igitur volitio infinitatis mala ut duo, & volitio unitatis mala ut unum sic omnes actus mediantes essent mali supra unum & infra duo. gratia exempli, volitio duorum esset mala ut unum cum dimidio: & volitio trium mala ut unum cum dimidio & cum quarta parte, & volitio quatuor mala ut unum cum dimidio, & quarta, & octava: & volitio quin-

que mala ut unum cum dimidio, & quarta, & octava, & decimasexta, & sic in infinitum usque ad volitionem infinitatis, quare mala esset ut duo: huiusmodi enim proportionalitas verius esset in actibus eiusdem speciei inesse moris, crescentibus a circumstantiis circumstantibus non permutantibus speciem.

¶ Sequuntur corollaria. Primum solutio ieiunii symonis & iude vna volitione est transgressione vnus solius apostolorum ceteris aliis paribus grauior, non autem in duplo.

¶ Pariter solutio ieiunii profesti omnium sanctorum est grauior hoc anno quam elapso ceteris aliis paribus, propter maiorem sanctorum pluralitatem, non autem in propositione pluralitatis ad pluralitatem. dixi ceteris aliis paribus. non enim illa transgressio est transgressio ieiunii natalis domini aut veneris sancte deterior: quonia est illic maior confusio atque indistinctio, vni pariter specialius vnus dies quam alius attribuitur, tum etiam maius esset hic scandalum, atque contemptus verus vel interpretatiuus, quare grauitas maior.

¶ Secundum corollarium: immediata & directa causa infinite durationis poenae damnatorum non est (ut quidam dogmatizant) formaliter infinita bonitas obiecti offensae, tum quia per veniale offenditur & contra eius legem agitur ut alibi ostendo, tum etiam sic actus dei offensus eadem ratione foret infinite malicia dicendus.

¶ Fateor igitur magnitudinem obiecti offensus aggrauare: quique dignum offendit peccat, & qui digniorem grauius peccat, sed non magnitudinis ad magnitudinem proportionem. ¶ Dico igitur directam atque immediatam infinite dura-

Perpetui tatis poenae damnatorum causa.

tionis poenae damnatorum causam esse diuinam voluntatem sic instituentem, in cuius mera potestate obedientia sunt cunctae creaturae, non dico huic congruentias deesse.

¶ Rimum dubium: an omne peccatum quo directe & immediate deus offenditur, sit quocunque alio peccato in proximum patrato grauius, gratia exempli periurium homicidio. Respondeo ad dubium negative. quoniam immo non inconuenit directe in deum esse veniale, pariter aliquod mortale aliquo mortali directe contra proximum leuius. Ad exemplum autem adductum sunt opiniones. Vna quod sic propter iniuriam atque contumeliam in deum directam qua scilicet quis vocans deum in testem falsi deo attribuit esse mendacem, cum nequeat esse falsi testis nisi mendax sit: haec ratio non vniuersaliter coeludit ut dixi. Est alia opinio contraria cuius motiuum est istud, per homicidium tollitur esse offensus & non per periurium. haec suasio pariter non concludit, quoniam quandoque ipsius directe offensus dignitas cum parua vel nulla eius incommoditate plus aggrauat quam maior iactura alterius offensus minus digni.

¶ Dico igitur pro rei concordia, dupliciter potest quis in periurio se habere, primo de aeterna bonitate & veritate male sentiens ei formaliter attribuendo esse mendacem: & poterit hoc modo periurium esse homicidio grauius. ¶ Alio modo non sic formaliter id deo attribuendo, sed quodam motu deum in testem inuocando quatenus ei credatur, & hoc periurio poterit homicidium esse grauius.

¶ Secundum dubium, an citra deum quocunque offensa dignioris sit quocunque offensa minus digni grauior.

¶ Respondeo non, ostendo, Contingit aliquem voto aut alio speciali vinculo obligari in aliquibus alicui obedire, & non alteri digniori: aut minus obligari isti quam illi, & sic grauior erit offensa atque inobedientia in minus dignum parata, nisi hic digniorem appelles comparatiue, videlicet cui quis magis astringitur obedire, hinc in superioribus decisionibus posui ceterorum paritate feruat a.



Oralem bonitatem atque maliciam augent proportionaliter geometrica ceteris aliis paribus gradualis intentio continuatio: atque repetitio.

Posita autem indisparritate nedum non augere: verum de genere in genus videlicet bonum in malum: aut malum in bonum mutare: contingeret.



Rimum notabile, contingit actus liberi crescentiam esse a naturali causa quam nequit voluntas impedire eliciens actum, pro ut est habitus.

¶ Pariter contingit gradum posteriorem aduenire passo aliter quam prius disposito aut certam habere obligationem quam non prior actus, contingit enim certum deuotionis feruorem non turbare corpus aut animam, notabiliter autem intensiorem sic, aut contra conscientiam esse contra quam non erit actus remissior sic per omnia de continuatione, aut de eiusdem actus in specie repetitione.

¶ Secundum notabile, quidam ordinem secundum prius & posterius discriminant.

Actus intentio continuatio & repetitio augent proportionaliter geometrica.

Actus liber, crescentia quandoque a naturali causa.

Peccatum quocunque indirecte deum an sit quocunque alio grauius.

Peccatum indigniorum patratorum an sit grauius.

¶ Primo quidem in malis. Dicit Godefredus in quolibetis, grauius peccat qui primo tangit non suam quam qui secundo eam tangit. ¶ Contra. Eodem pacto omnistalis actus prohibetur, nec quantum ex hoc est circumstantia alleuians secundum actum potius quam primum, quod si aliqua fuerit non est de per se, quinimo aliqua etiam interuenire potest aggrauans secundum actum super primum. In bonis autem dicit Robertus Colcot, primum actum meritorium esse meliorem quam sit aliquis sequens similis illi, nam ille nedum est gloriae meritorium, sed culpa remissius atque aeterna poenae in temporalem commutatio. Hae est inefficax ratio, tum primo, actus sequens primum quantum est ex se eoque meritorium illorum ubi materiam inueniret, tum etiam illa sunt bonitate actus posteriora, quod enim ab aqua fortius aliquid iam mundum non mundetur quia scilicet nulla superest sordicies non arguit minorem aquae virtutem, igitur &c. ¶ Præterea praemij accidentalis additio non maiorem arguit moralem bonitatem, quare quantum est ex hoc solo dico non esse actuum discrepantiam, sed ubi essent actus specie differentes illa pro obiecto aut pro circumstantiis circumstantibus a voluntate praestitutis habentes: contingit enim hunc actum, volens hoc pro reparatioe offensae in deum atque commutatione aeternae poenae in temporalem esse meliorem hoc actu: volo hoc non illis causis, isti enim actus specie differunt.

¶ Tertium notabile. Prioritas aut posterioritas etiam ceteris alijs paribus potest quantum ad aliquid accidentale extra bonitatem vel maliciam conferre. Ad quod elucidandum praemittatur quod irremediabi-

lis impotentia copulae carnalis praecedens impedit matrimonium contrahendum: sequens autem non dirimit contractum, similiter affinitas impedit contrahendum, quae sequens non dirimit contractum. Idem de religionis voto. In his enim casibus actus voluntatis praecedens aliquid roboris habet quod non sequens quinimmo (vt primo notabili dixi) etiam in bonitate vel malicia propter aliorum disparitatem: post votum enim simplex contrahens prima vice suae uxori debitum reddens peccat, non autem sequentibus vicibus, vtrique enim coniugum ante copulam liberum est religionem ingredi: sic neuter ad primam copulam absolute obligatur, & per consequens voto praestrictus peccat primo reddendo hoc autem facto obligatur reddere penitenti, non tamen licet ei petere. Dico igitur in praecedentibus & alijs huiusmodi casibus aliquid roboris habet voluntatis actus posterior, quod non habuit prior

Rima conclusio. Moralem bonitatem atque maliciam augent proportionaliter geometrice (ceteris alijs paribus) gradualis intensio, continuatio, atque repetitio. Probo, non minus prohibentur duo actus odij proximi constituentes vnum quam ipsi disparati atque interruptiue repetiti, nec minus strictè continuatio pro determinato tempore quam pro tempore aequali procedente, neque minus interruptiue secundo repetitus quam similis praecedens.

¶ Sequitur corollarium. Contingit aliquem vni homicidam aequè grauius peccare cum occidente duos aut tres quorum quilibet est aequalis primo. Et id multipliciter. ¶ Primo penes gradualem volitionis homicidij feruorem aequivalentem plurium volitionibus remissis,

Occidens vnus cum actu interiori intensio aut actibus repetitis aequè grauius peccat cum

occidente sic enim actu feruenter intenso occidens vnicum aequè grauius vel grauius peccaret, quod alius actibus remissis plures occidens. Secundo penes continuationem qua contingere potest per actum efficacem continuatum grauius peccare eo qui actibus remissis cito transeuntibus plures occideret. Tertio penes repetitionem qua quis frequenter actum efficacem occidendi fortiter repetens, grauius peccaret quam paucioribus actibus occidens plures. Nedum igitur consideranda est operum exteriorum pluralitas: sed ad idem opus exterius feruor actus interioris, aut diuturna eius continuatio, aut frequens repetitio. Et idem respectu operis boni dicendum.

Exteriorum operum nec pluralitas est consideranda, sed interiorum intensio aut continuatio, aut repetitio,

Secunda conclusio. posita disparitate contingit prioritate & posterioritate fieri, nedum in eodem genere secundum magis & minus, verum etiam de genere in genus mutationem, patet in casibus primi notabilis, ubi enim esset mentis vel corporis dispositio potens actum remissum sine nocummentis ferre, & non notabiliter intensum aut non diu continuatum: aut non frequenter repetitum, sic intensio aut continuationis, aut repetitionis exuperantia viciaret actum remisso vel mox transeunte aut non repetito praesistente bono. praeterea sit conscientia exuperantiam illam dictans esse refecendam & non refecetur viciatur altero citra conscientiam illam praesistente bono: quinimo a superiori dari posset praecipuum concedens actum primum, prohibens autem ipsum iterandum vel diutius libere continuandum.

¶ Vbi, an peccatum sit aliqua pluralitas cuius nulla vnitas peccatum: est videtur quod sic, in his

quorum nullum seorsum esset peccatum, nihilominus ex additione vnus alteri efficitur quis peccator. aut quilibet seorsum esset veniale: & ex additione efficitur quis mortaliter peccator sic apparet concedendum totam collectionem esse peccatum, vel esse peccatum mortale. & nullum ipsius collectionis esse tale.

¶ Respondeo id dupliciter accidere potest. vno modo cum successione, alio modo simul. Primo quidem modo, videlicet quod primo transeunti aduenit secundum: & sic propter dispositionem quam fecit primum contingit secundum esse peccatum, aut esse mortale primo non praesistente tali. Secundo autem modo propter mutuam auxiliam contingit aliquid induci culpabile quale a nullo seorsum induceretur: quare vtrunq; viciabitur. Exemplum proptum est de duobus vulneribus quorum neutrum seorsum notabiliter laederet scilicet neutro succedente alteri vel coassistente, ratione autem succedentiae vel coassistentiae sit notabilis laesio. Dico enim contingit per succedentiam secundum fieri peccatum. vel fieri peccatum. vel fieri mortale, primo non praesistente tali. per coassistentiam autem vtrunq; est tale, non igitur in hoc casu verificatur sophisma istud, haec duorum collectio est peccatum & neutrum eorum est peccatum.

¶ Patet igitur quid sit dicendum ad casum inter theoreticos communiter proclamatum de quatuor racemis ablatis damnum notabile constitutibus & non citra. ¶ Respondeo vt supra. dupliciter cum quatuor volitionibus executio fieri potest. Vno modo successiue. & sic quarta volitio alijs tribus transeuntibus manet peccatum mortale. quia efficit notabili-

Damnum notabile ex multitudine quot modis esse potest.

tatem damni. quæ si elicitâ fuisset prima ipsa non fuisset talis.

Secundo autem modo eis simul elicitis. & sic earum quælibet est peccatum mortale propter reliquarum trium assensentiam propter quam coëfficit damni notabilitatē. dicere igitur earum collectionē esse peccatū mortale. & nullam collectionis partem esse talem abusus est. Fateor hunc non grauius peccare altero per quartam: nec inconuenit vnum mortale esse pluribus mortalibus æque graue. Ex his patet ad similes casus responsio, eius enim qui successiue animo malio lo eruit a proximo duos oculos, deterior est volitio eradicationis secundæ quam primæ. quia maioris damnositatis re nunc sic se habete ubi aut simul eruerentur. essent equalis maliciæ volitionis ceteris alijs paribus, pono oculos æque bonos

Culpa posterior non nunquam est simili priorideterior.

Secundum dubiū de actoribus quæ præcedens de actibus. Respondeo proportionaliter exempli gratia. post primum vulnus ab vno illatū aut post tres racemos ab vno ablatos, secundus illud sciens dat secundum vulnū illi simile, aut aufert quartū racemū. iste peccat mortaliter qualiter non primus qui dānum notabile inferre non intendebat, quare qui parum quantitate furatur grauius peccat altero tripliciter furante. nam plus lædit cōparatione ad facultates eius a quo furatur. Si autem simul de se inuicē nouerint, sic eorū quilibet mortaliter peccat. Quantū autē ad reparationē atque restitutionē dicendum (gratia exempli quatuor hominibus quatuor racemos ab eodem rapiētibus) aut hoc fit nullo eorum de altero sciēte, nec etiam damnum notabile facere volente, sic nullus mortali furto peccat. Quolibet autem de alijs sciēte, nec ta-

men alteri suadente vnusquisque peccat mortaliter. nam sciēte damni notabilitatem coëfficit, non tamē quilibet obligatur restituere insolidum. sed dūtaxat ablatum. Quolibet autē de alijs sciēte & eis suadente, quisque mortaliter peccat, & quilibet tenetur insolidum alijs non satisfaciētibus. procuret igitur quisque integram fieri reparationem: vno tamen satisfaciēte, quilibet erga proximum absoluitur. Posset immutari casus videlicet aliquo eodem hæc a pluribus subtrahente quæ ab vno solo subtracta damnum cōflarent notabile: pene nullum ablatorum seorsum esse peccatum si dicas eum non peccare per hoc quod nō imputabiliter dānicatur, sequitur posse ex huiusmodi ablati aliquē opulēter sine peccato ditari, cū ex multis talium minimorum possit vnum multum con surgere, dico hoc illatum non esse incōueniens non aliunde extante intentione mala, aut alia circumstantia viciante.



Multiplicatis obligationibus augetur bonitas atque malicia siue directe siue indirecte: & per accidens operi interueniat obligationis augmentum, potissime in bonis quando innotescēte obligatione fit opus secundum, quod huiusmodi: in malis autem ea cognita aut cognosci debita: hinc operatio sub iure diuino cadens redditur per ius ciuile: deinde per ius canonicum repetita melior aut deterior: idem de aliorum generum legibus a legislatoribus obligare potentibus receptis.

Obligatio nis augmentum bonitatis adanget atque maliciam

dupliciter operi accidere potest.



Rimum notabile: dupliciter potest operi accidere obligatio: vno modo directe, videlicet per expressam superioris intentionem ad opus obligare volētis. Alio modo indirecte & per accidens, videlicet quando non est expressa ad opus illud intentio obligantis. sed ex circumstantia nascitur obligatio. gratia exempli: in opere de se indifferenti quod efficeretur medium necessarium ad præcepti obseruantiam, taliter etiam operis ad quod præerat directe obligatio potest indirecte aut geri oriente scandalo, aut graui detrimento ex huiusmodi operis omissione sub præcepto præcadentis.

Præcepti opus dupliciter fieri potest, vno modo non ut huiusmodi.

Secundum notabile, dupliciter fieri potest opus sub præcepto cadens. Vno modo ut huiusmodi videlicet per modum obedientiæ atque satisfactionis præcepto. Alio modo non, ut huiusmodi. gratia exempli. quando non innotescit obligatio aut ea innotescēte non fit opus per modum obedientiæ, sed ex beneplacito, aut quia est recte rationi morali conforme. Præterea. ea non innotescēte duplex potest esse ignorantia, videlicet inuincibilis, & vincibilis.

Opus idem contingit a diuersis præcipi.

Tertium notabile, a multiplici legislatore potest ius robur assumere obligandi: possunt enim multi idem opus idem præcipere. Exempli gratia, idem ius diuinum assumitur in lege ciuili cū robore obligandi: & iterum canonizatur tale ius ciuile cū alio obligandi robore, sic enim fortius ligat quā vnicuique illorum modorum. Hinc mosaice legis præceptū morale fortius ligat in euāgelio repetitū quā antea, pariter ad opus diuini præcepti iterum voto firmatum est maius vinculum.

Rima conclusio: multiplicatis obligationibus augetur operis ut huiusmodi facti bonitas atque malicia: siue directe siue indirecte interueniat huiusmodi obligationis crementū. probō: per hoc est maior ad rationē rectam conformitas aut difformitas. tum etiam de malicia: quoniam obligationis crementum operationē dūcit ad peccati mortalis maliciam: aut de minori mortali ad mortale grauius. De bonitate autē quoniam circumstantiā obedientiæ super addit quæ maior est quā victiā. Dico igitur ceteris alijs paribus idē opus ex obligatione factum melius est, quā ipsum ex arbitrio gratia honestatis eius foret, & ita in malis in quibus etiam obligatio innotescens addit inobediētiæ circumstantiā. Sic igitur diligere deū ex obediētia tēpore pro quo est obligatio, est ceteris alijs paribus melius quā eum diligere non ex obligatione videlicet tempore pro quo non est ad hoc obligatio. Cōsideret igitur religiosus quantum meriti crementū ex propriæ voluntatis abdicatione assequatur iōge plus meretur per opus ex obediētia suū plati: aut viculo voti factū quā per illud voluntarie sine obligatione meruisse.

Opus sub voto cadens factū ut sic est melius.

Secunda conclusio, quāuis eidē operi obligatio adueniens bonitatem augeat: non tamē est quorūdam infalibiliter certa sententiā asserentium. huiusmodi bonitatē transcendere cuiuslibet alterius operis non sub obligatione cadētis bonitatē. Prima pars fuit ostēsa. Secundā autē suadeo. quoniam obligationis circumstantiā non infinite auget, videtur igitur posse bonitatē per alias circumstantias supra certā obligationis bonitatē augeri. In oppositū est quorūdam opinio dicētium quātulūcūque opus ex obediētia obligationis factū esse ceteris operibus supererogationis melius atque magis meritorium. explicat di-

Bonitas quæcūque præcepti an quæcūque confitit bonitatem exuperet.

cates religiosum à prelato vocatum ad solatium, plus mereri sequentem eum quàm per integrum psalterium in claustris, aut aliud opus supererogationis ab eo factum: & consequenter esset dicendum, quantumcumque diuini præcepti opus esse magis meritorium, quam omnia bona sua pauperibus supererogare, quam religionem ingredi, quam martyrium de consilio tolerare si aliquod fuerit tale, secundum hoc pariter diceretur huiusmodi obedientiam circumstantiam variare bonitatis speciem cui nequit bonitatis consilii species coequari quantumcumque in genere consilii crescat, prout in aliis rebus specie differentibus accidit.

Sequuntur ex dictis corollaria.

Ieiunii solutio per esum carniū est solutio per esum piscium deterior.

Primum. Ieiunii solutio per esum carniū deterior est ea per panis aut piscium esum, patet. Ieiunii præceptum est prægnans multas pariens obligationes vnam qua prohibetur refectio plurimalitas, alteram qua usus carniū interdicitur. Quauis enim iuxta quorundam opinionem, post solutum ieiunium tertia vel quarta refectio non sit culpabilis non alia interueniente intemperantia, esus tamē carniū quoties fit die ieiunabili est culpabilis: quinimo multi casus excusant à ieiunio per refectio plurialitatem qui ab obligatione esus carniū non excusant, quare sunt obligationes condistinctæ.

Beneficia plurimū tenens plus meretur dicere eas, patet, illic multiplicentur obligationes quauis enim non obligetur dicere plures horas, plures tamē obligatur ad easdem, i. pluribus obligationibus, sic eodē die duplici ieiunandi causa occurrente, prout in quadragesima (interueniente profesto aliquo ieiunabili)

Secundum corollarium, tenens plurimū beneficia horas omittens grauius delinquit, ex eorum pluralitate, & plus meretur dicere eas, patet, illic multiplicentur obligationes quauis enim non obligetur dicere plures horas, plures tamē obligatur ad easdem, i. pluribus obligationibus, sic eodē die duplici ieiunandi causa occurrente, prout in quadragesima (interueniente profesto aliquo ieiunabili)

iuuabili (grauior est ieiunii solutio, & pariter ieiunium ex tali obligatione obseruatum melius.

Tertium corollarium, vtilior est poenitentia à sacerdote iniuncta poenitenti, & suscepta quam similis voluntarie facta, & transgressio deterior, patet, est illic obligationis atque obedientiam vel inobedientiam circumstantia, hic non sine prudentia fiat eius iniunctio atque susceptio.

Quartum corollarium. Opus satisfactorium non est per hoc minus meritorium, quinimo potius plus scilicet ex obligatione & obedientia factum.

Satisfactorium non est per hoc minus meritorium.

Rimum dubium. An religio

nis status addat operibus bonitatem atque maliciam.

Respondeo, Opera præceptorum sub voto replicata esse meliora quam in secularibus similia, transgressionemque deteriore, idem de consiliorum operibus sub voto eorum cadentibus, opera autem eis non sub voto cadentia se habent, vt in seculari statu. Hæc omnia intelligo aliorum paritate retenta, hoc est solus status non reddit opus melius vel deterius, secus vbi in bonis esset feruor maior aut ædificatio aut huiusmodi. & in malis scandalum vel ingratitude &c. His superaddo diuini præcepti transgressionem esse, puri voti transgressioe deteriore, patet, illi est obligatio maior quinimo probabili quorundam opinione fortior est vniuersalis ecclesie obligatio, vñculo voti. Exempli gratia.

Grauius delinquit ieiunii ab vniuersali ecclesia instituti obligationem violans, quam ieiunii sub puro voto cadentis.

De Omisionis malicia vel bonitate. Capitulum decimum.

Omissio pura quæ dicatur moraliter mala quæ literæ requiratur libertas.



St pura ommissio non modo moraliter verum demeritorie mala: non omnis: sed libera operis prout præcepti: non secundum bonitatis actus ommissi mensuram: sed penes quantitatem obligationis præcepti suam sumens maliciam: quandoque mortalem quandoque veniale aggrauandam quidem vel alleuiandam circumstantiis, quibus & commissio aggruari vel alleuiari solet non informatibus. sed adiacentibus: quæ & commissionem sic separabiles reperiunt: vt ommissio tantum: aut commissio tantum: aut simul duobus illis modis delinqui contingat.

Omissionis descriptio

Primum notabile: proprie ommissio est alicuius subiacetis facultati negatio seu priuatio. Quare nemo dicendus est proprie id ommittere quod operari non poterat. Non igitur proprie omittit quis cibum digerere: aut videre. vel audire ad hæc naturali impedimento impotens factus. ipse autem aliqua dici potest ommissio illis requisita facultati eius subiacentia.

Omissio quæ & quot modis pura.

Secundum notabile: solet ommissio appellari pura per actus coexistentis priuationem.

Et dupliciter iuxta duplicem potentiam: intellectum videlicet & voluntatem. Potest enim dici pura excludendo voluntatis actum & potest pura appellari vtriusque potentiarum actum excludendo. Et quamuis stricte ommissio sit operum sub præcepto cadentium: ad consilia tamen: ad indifferentia & ad opera mala extenditur. quorum abiectione atque priuatio vere ommissio nuncupari potest: non lo nihilominus in vocabulo vim facere.

Prima conclusio. est aliqua pura ommissio moraliter atque demeritorie mala: pure quidem id est sine voluntatis actu formali. ostendo. viator per hoc instanti vel tempore diligere deum obligatus non eliciat pro tunc actum sciens se obligari. ipse peccat, cum deum pro tunc diligere teneatur & non diligit. non autem aliquo actu peccat. igitur ommissio ne pura.

Secunda conclusio: ad maliciam requiritur ommissionis libertas vt ample superius innouit, quare nulli impossibilis negatio est imputabilis, quoniam non libera. pariter nulli possibilibus non subiacentis pro tunc libero voluntatis imperio, est pariter culpanda.

An autem ad ommissionem esse liberam requiratur operis ommissi cognitio, alibi supra explanauimus. Quæ admodum enim priuatio seu carentia est alicuius negatio cum aptitudine ad actum: defectu cuius aptitudinis non concedimus deum priuari vel carere peccato, aut lapidem virtute: sic ommissio est operis negatio cum eiusdem possibilitate. non igitur requiritur (vt false asserunt nonnulli) obligatio cum nec hoc connotet vocabulum.

Cuiuscunque igitur operis non possitio est ipsi operati ommissio potenti in opus illud. fateor eam non esse sine obligatione culpabilem.

Tertia conclusio. Non omnis libera operis boni ommissio, nec quælibet libera operis boni præcepti sed sola operis præcepti pro tunc obligantis est culpabilis censenda. Primum patet de operis pure consilii ommissione. Secundum pariter de ommissione operis præcepti non pro tunc obligantis: qualis esset dilectionis dei ommissio pro tempore pro quo minime quis deum diligere tenetur. Tertium est ex his perspicuum.

Omissiois
grauitas
no penes
actus omif
se bonita
tis attendi
tur sed pe
nes obli
gationem

Quarta conclusio. Non secundum mensuram bonitatis actus omissionis attenditur omissionis grauitas. patet, contingit eiusdem actus amissi ad diuersos esse obligationis inaequalitatem. Exempli gratia, stat ad idem opus duos inaequaliter obligari: sic igitur est idem opus omisum & non aequaliter utriusque est grauis omisio: tum etiam quandoque sub disunctione ad multa inaequalia est obligatio: tunc quero respectu cuius omissionum attendetur omissionis malicia: verbi gratia, duorum indigentium, vnico potens est fortis subuenire & omittit. quaro penes subuentionem omissionis mensuraretur huius peccatum. Idem in similibus, ad nullum enim gradum intensiorem, dilectionis dei determinate obligatur viator: igitur penes nullius illorum omissionum mensuram bonitatis attenditur omissionis diligendi deum malicia: consequentia patet, si penes determinatum gradum sumeretur: hoc ideo esset, quia ad illum gradum determinata esset obligatio: alias quaro cur potius penes illam dilectionem intensiorem vel remissorem attenderet mensura

Quinta conclusio: penes obligationis praeccepti mensuram attenditur grauitas, patet: ex contrarietate ad obligationem est imputabilitas: tum etiam ex definitione peccati est dictum factum vel concupitum contra legem: lex autem a ligando seu obligando appellatur. contingit enim ad actum gradualiter remissiorē vitandū, maiorē esse obligationem. Exempli gratia: ad remissum dei odium vitandū maior est obligatio, obligatione vitandi odium proximi intensius. Quinimmo in eadem specie ab aliquo potestatem obligandi habere, prohiberi posset certi obiecti dilectio intensa vt quatuor maiore obligatione quam dile

ctio eiusdem obiecti intensa vt sex, quostante grauius peccaret iste dilectione intensa, vt quatuor solitaria, quam dilectionem intensa vt sex: dixi solitaria propter dilectionem vt quatuor in dilectione vt sex contentam.

Sexta conclusio: Omissio circumstantiis aggrauatur quibus commissio patet. illis augetur opis obligatio, igitur eis aggrauatur eiusdem omisio.

Exempli gratia. experientiae, materiae, temporis, vel loci, vel modi omittendi circumstantia redditur omisio deterior. de circumstantia autem finis, difficultas maior est

Rimum dubium: an pura omisio pure omissionis in fine referri valeat, addo pure omissionis quoniam nullus sane dubitabit omissionem operis volitam in fine referri posse. Exempli gratia, volo propter istum finem: non facere hoc. Respondeo affirmatiue: potest enim certus finis voluntate mouere atque allicere ad deferendam operationem aliquam scilicet nec operando exterius, nec volitionem operandi eliciendo: & sic illo fine erit operis omisio.

Secundum dubium. an commissio et omisio sint adinuicem quo ad culpam: sic separabiles. Respondeo sic delinquenti contingit pure omissionis tantum, pure commissio tantum: & illis duobus modis simul patet: stat aliquem ad actum obligari qui pro tunc nullum elicit: contingit pariter aliquem ad nullum teneri actum, qui actum malum elicit: potest autem quis ad actum aliquem astringi qui actum contrarium elicit. Exemplum primum, pro tempore quo fortes deum tenentur diligere nullum eliciat actum sciens se obligari pure omitti non committendo. Exemplum secundum, plato quando non arctatur deum diligere elicit odium ipse commissioe non autem omissionis peccat: cum

Omissio
circūstan
tiis aggra
uatur qui
bus commissio,

Omissio
pura au
possi
pure omif
sioe in fi
nem referri.

Omissiois
& commissiois
separabilitas,

Omissiois
reatus quā
do contra
hatur.

ad nullum pro tunc obligetur actum. Exemplum tertium: tunc quando deum diligere tenetur odiat: tunc omissionis peccat. Nonnullis tamen asserere libet in odio totam residere omissionis maliciam: nam ipsa necessario sequitur odio posito: Et secundum hoc dei odium aut alius actus grauior esset tempore, quo ad actum contrarium obligatur viator quam tempore quo non obligatur: nam est duplici inuolutum malicia. scilicet propria: deinde alia quam seorsum habere ipsa dilectionis omisio sequitur ipsam omissionem esse seorsum culpabilem qui posito odio non est culpabilis. Sequitur insuper tale tam commissioe quam omissionis peccare: utraque tamen malicia existente in commissione. Iuxta hoc non valet haec sequela: mala esset huiusmodi omisio circumscripto odio: ergo est mala cum odio cui tamen opinari placeret omissionem illam cum actu contrario esse propria malicia mala: dicat eam tam liberam quam liber est contrarius actus. nec est habitudo qualis actus interioris ad exteriorem. cum sine interiori nequeat exterior maliciam habere: ipsa autem omisio absque illo actu contrario maliciam habere potest.

Difficilis est nonnunquam temporis vel instantis assignatio, pro quo omissionis reatus contrahitur: quoniam plerumque non eo tempore nascitur quo sonat praecceptum. Dico igitur contrahi quandoque pro praeccepti mensura si pro tunc possibilis sit impletio: nonnunquam autem pro mensura liberi incursum impossibilitationis. Quandoque igitur in instanti: quandoque in tempore contrahitur: quandoque in tempore con

trahitur & eodem tempore contractus est: quandoque in tempore contrahitur et pro instanti terminante est contractus.

Primum notabile, actuum sub praeccepto cadentium. quidam instantaneum est a voluntate creata producibilis, prout proprius eius actus, quidam solum successiue vt exterior potentiae motiue operatio. Et harum quaedam maius tempus requirit, quaedam minus. Quoddam igitur praecceptum tempus ad eius impletionem postulat: ad quoddam autem sufficit instantans. saltem ad actus elicitionem: quod addo, quoniam de continuatione secus.

Secundum notabile quandoque pro mensura pro qua sonat praecceptum potens est ipsum implere. nonnunquam impossibilitatur, & dupliciter vno modo sine culpa, alio modo ex culpa veniali aut mortali.

Contingit quidem grauiore esse huiusmodi culpam impossibilitatiuam, quam fuisset praeccepti transgressio ipso potestate implere. contingit pariter esse leniore: obligatus enim ad finem ad media astringitur necessaria. & vitare impossibilitatiam iuxta superius expositum modum.

Prima conclusio impossibilitatiōe non culpabiliter adueniente non imputatur omisio. ipsa autem accidentem ex culpa. videlicet ex libera alicuius impossibilitatiui electione, contrahitur tunc reatus. Prima pars patet. nemo ad impossibile obligatur igitur dūtaxat id quo contrahitur impossibilitas restat imputandum. Exempli gratia. si quis certo tempore deum teneatur diligere: & sine culpa in demeritiam cadat, vel ebrietatem, vel somnum, vel aliud huiusmodi sic excusatur: si autem culpabiliter aliquod huiusmodi impossibilitatiuum

Præcepti
obseruan
tia quādo
que tēpus
requirit
non nūquā
sufficit in
stans.

incurrat. scilicet huiusmodi impossibilitatem sciens. potensque impedire. gratia exempli, obligat⁹ dicere horas eligi breuiario carere. aut matutinas audire astrictus, somnum eligit quæ esse impossibilitatum credit, vel credere tenetur in talibus enim libera huiusmodi impossibilitati electio imputatur imputabilitate omissionis actus, ad quem alias erat obligatio, non tamē (proprie loquēdo) dico tunc omissionis proprii actus reatū contrahi, cum pro tunc non sit ad actū illum obligatio.

Secunda conclusio: existente determinata impletionis præcepti mēsurā: et viatore pro tunc potente præceptum implere: dico si instans fuerit & pro tunc nō impleat. contrahitur pro tunc reatus per primum instans esse. si autem impletio tēpus requirat & detur maximum tēpus non sufficiens opus præcepti implere. & non implebit, dico in instanti illius temporis terminatio, incipit contrahi reatus per vltimū non esse. scilicet nunc non est transgressionis reatus & immediate post hoc erit: si autē detur tēpus minimum sufficiens. sic in instanti illius tēpis initiatio incipit esse reatus per primū esse. s. nūc est reatus: & nō immediate ante hoc erat reatus. conclusio cognitis terminis innotescit.

Tertia conclusio: si obseruatiæ præcepti indeterminata sit tēpis mensura. Hoc dupliciter, aut sub disunctione sunt tēpa finita (exempli gratia. præcipitur oratio aut aliud opus temporarium, præcipitur hora prima vel secunda vel tertia fieri & non fiat) dico in vltimo disunctionis tēpore contrahi reatū si opus requirat tēps. & dic vt prius de minimo quod sic: vel maximo quod non. si enim instantaneè impleri possit ad instantiam vltimū recurre. nā in eo nascitur omissionis reat⁹.

Si autem disunctionis tēpora sint infinita (exempli gratia) alicui implere potenti præcipiatur deum diligere ante instans horæ futuræ terminatiū, in aliqua parte eius proportionali (minoribus versus finē signatis) & nō diligit, sic in nulla parte proportionali cōtract⁹ est omissionis reatus: cū post earū quilibet infinitæ sint in quibus præceptum implere poterat. Dico igitur contrahi reatū ante instans terminans horā. omittitur enī ante illud instans atq; transgreditur præceptum: s. in tota illa hora. Est autem primo contractus reatus, primoque omissionis atq; primo transgressū præceptum in instanti horæ terminatio. Primū patet. immediate ante illud instans iste diligere deū tenebatur & nō diligebat. igitur omitebat atq; transgrediebatur præceptū: & per consequens reatum contrahēbat. Secundum ostendo. ante hoc instans terminatiū fuit continū potens præceptū in aliqua parte proportionali implere: igitur non fuit plene omissionis neq; plene reatus contractus ante istud instans. si negaueris quæro quando. Cōclude igitur in hoc instanti horæ terminatio perditur gratia per primum instans nō esse. cōclude insup immediate ante hoc instans iste mortaliter omitebat. & i gratia erat: nō autē erat mortaliter omissionis. Verū tamē si cū partib⁹ horæ proportionalib⁹ inclusionis fuisset in præcepto instans eā terminans. dico i eo p vltimū esse gratiā perditū: cū simul omitti & esse omissionis. cōtrahi culpā & esse contractū. **D**ubium: an rationale valeat esse præceptum cum præcisa temporis mensura. aut instans terminatiuum excludens latum. Videtur qd non. quoniam minime sub humana cognitione cadit talis mensuræ præcisio: igitur nec rationabilis est obligatio.

Respondeo præceptū esse intelligendū dari ei cui foret cōmunicata cognitio, atq; ei possibilis obseruantia. Verum tamen non impossibile puto verē ab aliquo præceptum impletum ignorante præcisam temporis mensuram.

Omissio pura an moraliter bona anue merito ria,



Dogmatizari solet nullā puram operis prohibiti omissionem esse moraliter bonam: Quod non rerum censo: sed voluntarie asseritum non inspectat sufficienter maliciæ vel bonitatis moralis ratione. Cum enim omissionis difformitatem ad rectam rationem appelles maliciam: cur pariter omissionis libere conformitatem ad rectam rationem cum omnibus circumstantiis dictantem bonitatem moralem nominare recusas: integrabitur profecto ex omnibus suis causis, prout ipsius actus conformitas: digna pariter est laude qua scilicet laudatur q̄ potuit transgredi, & non est transgressus: facere malum & non fecit.

Si enim non nisi in actu conformitatem nuncupes bonitatem: nec pariter nisi in actu difformitatem maliciam: appellabit alter

An autem aterni præmii sit meritum, nouit bonorū remunerator deus: potuisset quidē legem sic condere qua liberam operis prohibitio missionem laudabilē recto fine circumstantionatam acceptaret ad gloriam: potuit & contrariū ex arbitrio sancire.

Rimū notabile: pura operis prohibiti omissionis potest omnibus de bitis circumstantiis circumstantionari: de circumstantiis enim personæ, loci, temporis, modi omittendi cuiq; constat: de finis autem circumstantia præostēdi. potest q̄ a dei charitate moueri omittenda omittente: seu aliq̄ illa nō operari recta ratione ei ostendente non esse operanda quæ alias operaretur.

Secundum notabile: ad actū moraliter vel meritorie bonum non requiritur pro eius obiecto omnes habere circumstantias cum prudentia alias simplicium pauci & raro mererentur cum ad huiusmodi reflexionem non aduertant: nec constat dominum eis legem adeo arctam posuisse, qui alterius generis acceptare potuit, scilicet recte circumstantionatos non habentes circumstantias omnes pro obiecto.

Sequitur corollaria: bonitati omissionis aut meritorie non obstat habitudo obiectiua circumstantiarum. patet: ad huiusmodi bonitatem nō requiritur haberi circumstantias pro obiecto: quamuis ad actum esse intrinsece bonum id requiratur.

Rima cōclusio probabilis: aliqua pura omissionis libera est vere moraliter bona. probo, dictamine recto ostendente voluntati opus prohibentem: & ea omittet libere voluntas propter deum dilectum. hic est verē conformitas dictamini recto & oibus debitis circumstantiis: nec aliqd obstat quī huiusmodi cōformitas sit nomināda bonitas. ostēdo non defēd⁹ habitudinis obiectiue circumstantiarū vt supra ostēdi: nō etiā defectus libertatis. nam est libera omissionis: nō defectus positium. cum primo: voluntas ē quid posituum sufficienter huius con-

Omissio pura potest omnibus circumstantiis circumstantionari.

Omissio aliqua libera est moraliter bona an aut meritoria nō sic certum.

formitatis capax: & sufficienter denominabilis bona tali conformitate ad rectam rationem, tum etiam pure omissionis difformitas non requirit aliud positivum denominabile præter voluntatem: quinimo more quorundam antiquorum ponendo actus animæ esse ipsam animam sic se habentē: clarum est bonitati et maliciæ sufficere propositivo animā ipsā sic se habentem. quare concludo, quemadmodum dicitur voluntas moraliter mala omittens libere agenda: sic dicenda est voluntas moraliter bona omittens libere propter deum opus prohibiti. Nec huic obest Dionysii authoritas dicentis, bonum esse ex integra causa: voluntati enim sic libere propter deum opera mala omittenti inest omnium circumstantiarum debitarum integritas.

Ecunda conclusio: potuisset deus

S huiusmodi omissionem puram habere meritoriam. an autem ita institerit non est usquequaque certum: nec ad id contradictio vel repugnātia sequitur. patet, meriti ratio in diuina acceptatione consistit, quo non minus potens est pro libera omissione quam pro actu præmium concedere, nec minus beatitudinem quam pœnā. sed obicio. Primo. cuiusque viatoris pro quocunque instanti vel tempore infinite bona esset voluntas cum infinita opera mala omittat. respondendum non in finita mala libere omittit nec quicumque libere omittit omittit ratione recta dicente de omnibus circumstantiis requisitis. alias esset simul infinita dictamina recta actualiter aut virtualiter. Replico difficilius. dictamē reatum non odiendi deum continetur per horam: & sic libere non odiatur deus quia ratio dicat, sic pro quolibet instanti libera omisio odii dei erit moraliter bona etiam propria bonitate: ergo voluntas in

finite bona. ergo infiniti meriti. Respondendo. non sequitur voluntatē simul esse in finite bonam: sed potius infinite successive seu extensive. prout de pariete perpetuando qui quotidie albedinem novā haberet, infinitas habebit albedines, nec erit infinite albus: sic de anima perpetuanda quæ quotidie actum novum eliceret bonū: ipsa infinitos actus bonos habebit et non erit infinite bona. quoniam non simul erat huiusmodi denominatiua. Dico secundo puram omissionem non esse in bonum computandā. nisi pro iis mensuris pro quibus actus contrarius continuatus fuisset, liber atque imputabilis. quantum autem ad aliam obiectionis partem scilicet de merito infinito, patet responsio: nam meriti ratio in dei acceptatione consistit, puram omissionem liberam acceptare potentis aut etiam non acceptare quam si acceptare ordinaverit. non habetur ut patuit infiniti meriti omisio. si cut neque infiniti demeriti omisio per continuatum contrarium actū

Rimū dubiū: a omisio fit in ma

P lis omissionem deterior, & in bonis præstātor. Respondendū affirmative cæteris aliis paribus respectu eiusdem patet: formaliter conuertitur voluntas in bonū per actū quam per malū purā omissionem. & pariter formaliter in malū. tū etiā plus de suo ponit voluntas in actu quā in omissione. scilicet conatum & efficientiā. Verū duplex est actus contrarius. quidam formaliter contrarius, scilicet eiusdem obiecti. quidam virtualiter. prout est actus super contrarium reflexus, & de utroque verificatur assertio. Exēpli gratia. dilectio dei paritur nolle odire deum est actus omissionis pure odii melior. pariter odiū dei. aut nolle diligere deū. est actus perniciosior omissionis pure dilectionis dei. Dicitur cæteris aliis paribus & respectu eiusdem. ali-

Omissio
an deteri
sit omisio

as secus, omisio enim mortalis est commissio veniali deterior. & aliqua mortalis quodam mortali in diversis materiis aut cum aliorum imparitate peior.

Ecundum dubium: an diversis prout dētiis regulētur commissio & omisio

Respondendum sic: contingit tamē sub eodem præcepto prægnante cadere ambas. Quodlibet enim affirmativum aliquid negationis importat, & e converso. præcepto quidē alicuius actus affirmativo prohibetur pro tunc actus contrari⁹ et præcepto alicui⁹ negativo præcipitur contrarius actus instante obligatione impediendi actum prohibitum. ostendo nam qui finē a se sequi tenetur. obligatur pro tunc impediri vitare. et qui finē obicere tenetur, obligatur ad actū sine quo non vitaretur. Exēpli gratia. iure quo diligere deum præcipitur prohibetur eum odire. pariter iure quo interdicitur homicidium præcipitur nolle ipsum in casu quo sine huiusmodi nolitione non vitaretur. & ita de alio actu ad id vitandum requisito non enim omnis causa ad homicidium aut ad aliud opus prohibitum impulsiva, potest per solam volitionis operis prohibiti omissionem impediiri sed nonnunquam requiritur positiva alicuius operis volitio aut nolitio.



Possibile censeo præter commissionem atque omissionem: in voluntate moralē bonitatem vel maliciam reperiri quinimmo meritoriam aut demeritoriam: videlicet conatum.

¶ Qui et si communiter sine voluntatis actu eum cocomitante non stetit id tamen fieri eumque ab omni actu separari non repugnat, Identificatur

quod voluntati: quæ sola essentialiter invariata: nec aucto adiutorio potest plus minusve conari, et suum agere vel minuere effectum.

Conatus
quid?

¶ Primum notabile: voluntatis conatus est quodam nitētia qua nititur voluntas ad actum eliciendum vel augendum. Quisquis huiusmodi agendi expitit in semetipso scilicet ad intensiorem actum magis nitit: hic tamen nifus siue conatus non est actus sed agendi modus agenti identificatus: non enim absque necessitate sunt res plurificandæ: est igitur conatus ipsa voluntas in effectum conans atque nitens: quare cum dicitur conatus ut duo vel tria &c. non est hæc intensiōnis gradualis atque qualitativæ: sed modi agendi mensura: scilicet fortius aut debilius ad affectū conari

¶ Secundum notabile: differt agens naturale a libero, per hoc quod indifficēter agit secundum extremum sui posse: rebus. sic statibus non autem liberum arbitrium: nam suæ libere subest facultati plus vel minus conari: aliisque omnibus invariatis actū intensiorem vel remissorem elicere.

Liberi agē
tis & natu
ralis dīa.

¶ Tertium notabile: quamvis non sit usquequaque certum an contingat voluntatem remisse conantem impediiri per causam creatam a sui actus interioris production: id tamen supernaturali virtute esse possibile, est certo tenendum.

¶ Primum ostendo: probabile est liberum arbitrium nullam a causa creata patitur resistētiā proprii actus impeditivā vel diminutivā: quamvis ab executione operis exterioris resistētiā impeditivā habere valeat.

Quibusdam dicere placet, quæadmodum voluntas conans cum habitu aut alio adiutorio actū intensiorem elicit, quæ equaliter sine huiusmodi auxilio conans: sic cum habitu contrario conans actū elicit remissorem

Conari a
contingat
volūtate;
absq; actu

quàm equaliter conans sine huiusmodi habitu contrario. Iuxta hoc enim con-tingeret adeo remisse voluntatem conari, quod propter causam resistentem nõ eliceret actum: ex quo hoc videtur sequi incõueniẽs: videlicet habitum aut causã aliam creatam resistentẽ adeo posse cre-scere, vt impossibilitetur ad actum v olũtas quantumcunque ad eum vehementer conans.

Aliter igitur forte dices. s. nõ quantum- cunque conatus gradũ sufficere ad actũ sed aliquem sic et aliquã non, et gratia exempli detur maximus non sufficiens: sic eo gradu & quocunque minori volũtas conans non eliceret actum: quicquid tamen de hoc sit. ¶ Probo secundum: videlicet supnaturali virtute id esse possi- bile: voluntati conanti deus non coagat ad actum, cum coagere non cogatur) sic non producet actus et conatur vo- luntas. Contingit enim aliquem conari modicum pondus ferre: et non ferri deo non coagente: sic nec contradictionem video liberum arbitrium conari: et deũ non coagere. Puerile est respondere: conari ad actũ eẽ actũ. pducere: nã ad latio- nẽ lapidis conari non est lapidem ferre.

Prima conclusio. voluntate ad actũ bonum vel malum conante et non eum eliciente: siue ex ipsius conatũ insufficientia: siue ex resistentia cau- sã creatã, aut ex non coefficientia cau- sã primã quomodocunque concedatur conatus absque actu possibilis: dico hu- iusmodi conatum esse moraliter bonũ vel malum, patet: plus ponit voluntas de suo quã in supra omisionẽ: tum etiam potest cõformiter vel difformiter ad re- cõtã rationem conari: scilicet distantẽ esse sic vel sic conãdum, esto quod non sequatur actus.

Præterea libere quod in se est ad bonũ vel malum ipsa facit: igitur debet ei ad bonum vel malum computari.

Ecunda conclusio. dabile est pecca- tum non commissionis neque omif- sionis: pariter meritum: videlicet conatũ ille: fateor tamen ipsum naturam cõmis- sionis redolere.

Vbiũ pro quo obiicitur: per na- turam necessario ad voluntatis conatum sequitur actus, nõ residet i actu sed dũtaxat igitur non residet in conatu proprio bonitas vel malicia.

¶ Nego sequelam: idẽ enim de ipsa vo- luntate inferres: nam necessario neces- sitate sequela: voluntate agẽte nascitur a- ctus: nec sequitur in sola voluntate non in actu propriam residere bonitatem.

¶ Ipse enim conatus (vt dixit) est volũ- tas conans: quare voluntatis actus õ om- nino ad conatum se habet, vt ad interio- rem actum exterior. Actũ enim interior se habet per modum imperantis exte- rior in quem obiectiue fertur, non autẽ sic conatus ad actum interiorem, fateor tamen hanc esse conuenientiam scilicet ambobus, conatui et eius actui eandem deberi mercedem.



Propter ipsius actus lati- tudinem conatui coe- quatam, cumentum ab habitu aut alio proue- niens probabili opinione, non addit bonitatis vel maliciã meriti vel de- meriti augmentum: quo fit ex cona- tus manitudine plus quã ex gra- dualis intentionis cumento surgit bonitatis vel maliciẽ augmentũ: pa- riter meriti atq; demeriti plus quã ex gratiã quantitat e.

Actũ vo- luntatis cre- mentum a- liunde quã ex conatu proueniẽs an bonita- tem auge- at vel ma- liciam.

AEquali enim conatu bonus actus cum gratia maiori, vel cum maiori habitu est intensior: quare reliquis paribus vniuersaliter actus bonus æqualiter intensus est cum maiori gratia minus meritorius: cũ minori magis: & cum æquali æqualiter: sic quãdoque actus remissior cum gra- tia minori, est intensiore actu cum gratia maiori magis meritorius. Alijs autẽ opinari placet: huiusmo- di cumentum ab habitu vel alio bonis vel malis actibus acquisito obueniens: bonitatis vel maliciẽ meriti vel demeriti augmẽtum ad- dere: non autem si ipsum ab aliquo aliunde acquisito nascatur.

Libertinõ subiacet cãr coad- iuuantis efficiẽtia aut cremen- tum actus ab ea.

Notabile: minime libero subest ar- bitrio quin ipsum cum certo co- natu actum eliciẽs intensiorem eliciat adiutum quã minus adiu- tum. Exempli gratia: cum habitu acqui- sito vel infuso quã sine eo aut cum in- tensiori habitu quã cum remissiori, cum habitu igitur infinito quilibet ac- tus foret infinitus: hinc est in toto actu latitudinem signare conatui coequatam & cumentum à iuuante proueniens: sic tamen indeterminate & connexe agunt vt totus actus libere sit à volun- tate: totusque naturaliter à causa iu- uante: sic igitur differenter, q; subtracto volũtatis conatu nihil ipsius remaneret ab habitu vel alio creato iuuante: sub- tracto autem huiusmodi iuuante mane- ret certa ipsius actus portio, scilicet co- natui coequata.

Prima conclusio: non solo conatui commensuratur meritũ actus aut demeritum, patet contingit cũ eo- dem conatu augeri ex circumstan-

tiis bonitatem atq; malitiam.

Secunda conclusio. an graduale cre- mentum intensiõnis actus aliunde quã à libero voluntatis conatu obu- niens, sit meritorium aut demeri- torium, non est pro hoc viã statu nobis euidenter notum. patet: in sola dei acce- ptatione cõsistit huius ratio, vt enim præ- dicabam plerisq; asserere placet tale in- cremẽtum actus aliunde, quã ex conatu proueniens, non auget meriti vel de- meriti rationẽ. tum primo: non est me- re liberum: tũ etiam voluntas non plus ponit ibi de suo quã si cum eodem co- natu actum remissiore eliceret nõ ad- intã: hinc viator certo conatu actum eli- ciens intẽsiorem, habitu gratiã aut alio naturali adiutus suffragio, non plus me- reretur quã viator eodem conatu actum eliciens remissiore minus adiutus. Opi- nantur autem alii huiusmodi augmẽtũ à causa bonis actibus acquisita ortũ cõ- putari in meritum, ex demeritis autem proueniens computari in demeritũ, qua- liter operandi facilitas ex meritis cõtra- cta non minuit meritum, neque difficul- tas ex demeritis derelicta adauget meri- tum: ipsum autem aliunde, quã ex bonis aut malis actibus proueniens foret meri- to atq; demerito impertinens. Euidens huius litigii patebit decisio cum vide- bitur deus deorum in syon.

Debium: an disparitas essentiẽ in- æqualitatem actuum gradualemente cum eodem conatu gignens faci- at meritorum aut demeritorum inæqualitatẽ: gratia exempli, suppona- tur angelica natura cũ certo conatu cõ- teris aliis equalibus intensiorem elicere actum, quam anima, & angelus superior quam inferior. ¶ Respondendum vt su- pra id esse facti videlicet dei hoc vel il- lud acceptare potentis.

Bonitas at- malicia a- liunde quã ex conatu nasci põt.

De virtutibus in speciali: & earum medietatibus atque extremis.

Capitulum. xi.

Prudētia quid: quæ eius extrema: & species.



Prudentia est recta ratio agibilium: id est practicum iudicium rectum de moraliter agendo vel non agendo dictans. Eius extrema sunt prauæ dispositionis imprudentia: & imprudentia pure negationis. Cuius species multipliciter assignari possunt. Vno modo iuxta virtutum diuisionem: & hæc sunt prudentia fortitudinis: temperantiæ & iusticiæ. Secundo: penes iuris species: prout sunt iuris naturalis prudentia diuini: humani civilis vel canonici, Tertio: in ethicam: politicam: æconomicam: & moralisticam diuidi solet. Quarto: illam diuisionem ampliando adduntur illis iuriscouultiuæ & militaris. Alias autem prudentiæ diuisiones & partes ad alium referuo locum. Fortitudo cardinalis (quæ moderare dicitur timores & audaciam) est virtus circa arduas laboriosas: atque periculosas materias. Cuius extrema sunt vnum in super abundando: alterum in deficiendo nominibus fortitudinis bellicæ non restrictis ad bellicam materiã noñabilia. Cuius species sunt fortitudo bellica, magnanimitas, magnificētia, paciētia, hūanitas, fidu-

Fortitudo quid: quæ eius extrema & quæ species.

cia, martyriū. Magnanimitates autem tres assignari solēt species noñibus simplicibus innoiatę, quarū extrema in supabūdando p̄sumptio, ābitio vana gl̄ia designātur. ¶ Tēperātia cardinalis ponitur virtus circa delectationes & tristitias mediocres multis cōes earū moderatiua. Cuius extrema sunt intēperātia & insensibilitas. Ei⁹ species, tēperātia stricte capta circa passiōes gustus & tact⁹, clementia, māfuetudo, modestia, eutrapelia, affabilitas, veritas, studiositas, liberalitas. Ipsius autē tēperātiæ stricte capte genera, sunt tēperantia gustabiliū, & tēperātia venereorū. Primi generis species, sunt tēperātia regularis, abstinētia, ieiuniū. Secundi autē generis, castitas virginalis, vidualis & cōiugalis. ¶ Iusticia est virtus ad alterū, aut tanq̄ ad alterū sub ratione debiti. Cuius præcipuus actus ponitur vnicuiq; qd̄ suū est tribuere. Ei⁹ extrema sunt iustitia priuatiue iniustitia cōtrarie. Species autē ei⁹ sunt iustitia legalis, iustitia particularis. Iustitię vero particularis species sunt iustitia distributiua, & iustitia commutatiua. Cōmutatiuę sunt tot species quot cōtractuū. Fortitudo igitur & tēperātia hoīem ordināt ad seipsum secūdū rōnem moderatiōnis passiōnum. Iustitia ad alterum aut ad se tanquā ad alterum sub ratione debiti. Prudentia autem circa has tres tanquam earum regula versatur.

Tēperantia quid: quæ extrema & quæ species eius.

Iustitia quid: quæ extrema & quæ species.

Prudētia differt ab aliis.

¶ Primum notabile: inter virtutes morales vna videlicet prudentia ad intellectū spectat, aliæ autem tres ad voluntatem. Hinc patet prudentiam non esse formaliter virtutem sed materialiter, scilicet virtutum regulam circa easdem materias, de ratione autem regulę est veritas: quare vt ex diffinitione patuit est dū taxat verorum prudentia. quandoq; per se notatum quandoque euentium, quandoque ineuentium. ¶ Hinc aliquam prudentiam esse scientiam contingit, videlicet conclusionis dubitabilis quę nota est fieri euidens per præmissas euidentēs in demonstratione applicatas. Quædam igitur est vniuersaliū, quæ dā singularium: illa certior, ista vtilior, cui plurimum suffragatur experientia: cum ipsa particulares circūstātiās agendorum aut vitandorum considerare habeat, hinc iuuenes sūt mathematici. nō sic autem prudentes (teste aristotele. vi. Ethi. ii. methaphisico) speculatiuę finis est veritas, practice vero opus: prudentiæ igitur finis est operari: & ne dum operari, sed redē.

Prudentia aliqua est scientia.

¶ Communiter fertur lex in vniuersali iudicium autem atque sententia in particulari, & circūstātiās considerat: quare legislatoris maior est certitudo: minorque labor, minus ve periculum, iudicis autem secus.

Fortitudo & species ei⁹ diffiniuntur.

¶ Secundum notabile: specierū fortitudinis cardinalis prænumeratarum fortitudo specialiter capta est virtus circa pericula non omnia sed mortis in bello.

¶ Cuius sex sunt actus: aggredi, fugere, expectare, cunctari, inferre ictus, eos sustinere gratia propulsandę iniurię.

¶ Eius extrema circa terribilia sunt intimitas & timiditas: circa vero ausibi-

lia audacia & coardia.

Magnanimitas est circa arduum & magnum secundum quod talia, etiam in cuiuscunque virtutis materia fuerit.

¶ Eius extrema sunt caymotes, pusillanimitas, eius sequuntur tres species.

¶ Magnificētia est circa magnos sumptus gratis factos secundum quod tales.

¶ Cuius extrema sunt banofia, & parui ficientia.

¶ Paciētia est circa res aduersas in æquanimi earum tolerantia. Cuius extrema sunt impatientia, & insensibilitas.

¶ Humilitas est circa res prosperas, in sui vel alterius dignificatione vel indignificatione.

¶ Cuius extrema sunt superbia & pusillanimitas, circa enim graues administrationes, honores magnos & gloriam sunt tres magnanimitatis species propriis nominibus simplicibus innoinatę, quarum extrema sunt p̄sumptio, ambitio & vana gloria, & cui libet horum sua op ponitur pusillanimitas.

¶ Fiducia est virtus circa futurum arduum possibibile adipisci secundum quod tale, id est tres illas habens connotationes Cuius extrema sunt temeritas, & diffidentia.

¶ Martyrium generali acceptione est violentę mortis perpessio, ne virtutis opus deferatur, vel turpe perpetretur. Speciali autem acceptione est violentę mortis pro fide perpessio, ne virtutis opus deferatur vel turpe perpetretur.

¶ Patent igitur specierum fortitudinis obiecta, & extrema ex quibus earum actus proprios facile quisque assignare poterit.

¶ Tertium notabile: specierum temperantiæ cardinalis prænumeratarū tēperātia stricte capta est passiōnum gustus &

Temperantia re gula.

tactus moderatiua, cuius extrema sunt intemperantia, & insensibilitas. Temperantia enim circa gustabilium vsus regula atque medium est bona habitudo corporis vel animæ non impedita, honestas non violata, & facultas non excessiva. Primum ratione qualitatis vel quantitatis vel modi sumendi infringitur. Secundum autem, videlicet fit cibus vel potus supra facultatem ratione inopiæ vel status personæ. Tertium autem soluitur ratione prohibitionis vel horrois cibi atque potus. Temperantiæ gustabilium spes sunt temperantia regularis, abstinentia, & sobrietas. Præ generice inclinatur, videlicet stare infra medijs temperantiæ latitudinem. Abstinentia autem ab eadem latitudine est cibi subtractiua, sobrietas autem potus. Potest quidem ab illa latitudine fieri subtractio secundum gustabilium quantitatem, aut qualitatem, aut frequentiam. Gula & ebrietas sunt temperantiæ regularis extrema in superabundando, & insensibilitas in deficiendo. Ieiunium (vt nunc loquimur) est parsimoniam victus abstinentiaque ciborum secundum ecclesiæ institutionem, & loci consuetudinem propter mentis puritatem.

Ieiunium quid.

Specierum temperantiæ venereorum. Virginitas est carnis immunitas ab ope libidinoso notabiliter sensibili, id est quod in muliere claustra virginalia soluere sufficeret, & in viro non impedito sufficeret semen soluere: ubi igitur aliter solueretur claustra vel resolveretur semen, non perderetur per hoc virginitas. Castitas vidialis est corruptæ non ligatæ continentia. Castitas conjugalis est personæ ligatæ. Castitatis extrema sunt luxuria, & insensibilitas. Luxuriæ species, fornicatio, adulterium, stuprum, incestus, rapus, & peccatum contra naturam.

Clementia & mansuetudo sunt circa iras & punitiões. Clementia quidem circa eas poenæ debita remissiuua à superiore potestate habente, secundum quod est legum auctor vel æqui conseruator. Mansuetudo autem circa eas poenæ debita remissiuua à personæ particulari. Illarum enim virtutum extrema sunt irascibilitas & iracundia. sub iracundia continetur vindicta seu iustitia, feritas.

Modestia (nomine hic appropriato) est virtus circa honores mediocres: cuius extrema sunt philotimia, & philotimia, quorum primum est superabundantia. A quibusdam magis extenditur modestia ad alias res mediocres: prout sermones gesta: apparatus exteriores: & huiusmodi.

Eutrapelia virtus est circa ludos in dictis aut factis animorum recreatiuis à qua nominatur eutrapelus. Cuius extrema sunt agrikia & bomolochia: primum in deficiendo à quo agrestis: hanc virtutem habent hystriones honesti. Affabilitas est circa sermones cuius extrema sunt adulatio: & litigium.

Veritas (nomine appropriato) est virtus circa propriæ perfectionis vel imperfectionis manifestationem: cuius extrema sunt ironia & iactantia: primum in deficiendo. Contra igitur hanc virtutem est perfectiones & imperfectiones proprias tacendas dicere, vel dicendas tacere: aut false sibi attribuere.

Honestas virtus est circa ornatum atque debitam & vestium motuum exteriorum formam: secundum quod status requirit & incumbunt negocia.

Cuius sunt duæ extrema nominibus proprijs simplicibus innominata.

Studiositas (appropriato vocabulo) est circa applicationem potentiarum co-

gnitiuarum ad scientiæ acquisitionem. Cuius extrema sunt curiositas, & torpido: primum in superabundando scilicet inordinate appetere scire: prout prohibitas scientias: aut eas quæ capacitatem transcendunt, aut ab eo à quo non licet & huiusmodi. In deficiendo autem videlicet eas prætermittendo disciplinas quibus recta ratio esse incumbendum dicta.

Liberalitas est virtus circa pecuniam gratis eam dando vel accipiendo, conseruando vel custodiendo: & nomine pecuniæ quodcumque intellige quod numismate mensurari potest in valore. Cuius extrema sunt prodigalitas & illiberalitas.

Quartum notabile. Dicit beatus Thomas cum iusticia sit ad alterum, non est circa passionem: sed circa res exteriores quæ in vsus hominum veniunt. secundum enim interiores hominis passionem consideratur rectificatio hominis in seipso: secundum autem actiones & res exteriores in quibus sibi inuicem homines communicare possunt: attenditur ordinatio vnius hominis ad alterum sunt enim separabiles contingit quod aliquis furripit rem alterius non passione cupiditatis habendi: sed voluntate nocendi, contingit e contrario. Rectificatio operationum secundum quod ad exteriora terminantur pertinet ad iusticiam. rectificatio autem earum secundum quod à passionibus oriuntur, pertinet ad alias morales virtutes, quæ sunt circa passionem: hæc ille. Inferens iusticiam non esse circa totam materiam virtutis moralis dicit eam circa tria esse videlicet circa res, personas, & opera, non fiet pro nunc alia horum perscrutatio, sed quo ad iusticiæ species dico. Iusticia legalis & particularis conueniunt per esse ad alterum, differunt autem: quoniam legalis commune bonum intendit vt pro-

prium obiectum, particularis autem priuatum, & ita circa easdem materias versari possunt, sed rationibus diuersis.

Iusticia enim legalis dicta est à philosopho. v. Ethico. eadem omni virtuti seu tota virtuti scilicet materialiter, quoniam aliarum virtutum materias & actus secundum quod expedit ordinat in commune bonum. hinc iusticia legalis (sicut charitas, appellata est virtus generalis, nam prout charitas (inquit beatus Thomas) ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum: ita iusticia legalis ordinat omnium virtutum actus in bonum commune, & sicut charitas respicit bonum diuinum vt proprium obiectum: ita iusticia legalis bonum commune: vt proprium obiectum est in principe principaliter, & quasi architectonice: in subditis autem secundario & quasi administratiue.

Temperantia igitur & fortitudo ordinant hominem in seipso, iusticia legalis ordinat hominem ad alterum, quantum ad commune bonum immediate, quantum autem ad bonum vnius singularis personæ mediate. Iusticia vero particularis immediate ordinat hominem ad bonum alterius singularis personæ: hæc ille.

Duas iusticiæ particularis species ponit aristoteles. v. Ethic. videlicet distributiua & commutatiua, illam in bonorum communitatis distributionibus iuxta personarum merita, & dignitates: istam autem in commutationibus rerum inter priuatas personas. Dicit enim beatus Thomas potest alicuius totius fieri comparatio partis ad partem & ita personæ priuatæ ad priuatam: & hunc ordinem dirigit iusticia distributiua, quæ consistit in his quæ mutuo sunt inter duas personas. Alia potest esse comparatio totius ad partem seu communitatem ad personam priuatam, & hunc ordinem dirigit iusticia di-

tributiva, ad iusticiam quidem legalem pertinet ordinare ea que sunt priuatarum personarum in bonum commune, sed ordinare reconuerso bonum commune ad personas particulares, per distributionem (inquit) est iusticie particula. Dico igitur iusticiam distributiuam in officiorum atque beneficiorum collatione in administratione factorum ac bonorum terrenorum in exhibitione honorum atque reuerentiarum, & in iudiciorum executione consistere, in quorum quolibet personarum acceptio in tenuerit potest, commutativa autem in commutationum generibus versatur, quarum quedam voluntarie nuncupantur, ubi scilicet quis rem suam sponte in alterum transfert prout in contractibus, qui sunt emptio, venditio, permutatio, mutuum, accommodatum, depositio, pignoratium, locatio, conductio, fidei iussio &c. Quaedam autem vocantur inuoluntarie ubi quis re alterius aut persona vel opera eo inuito utitur. in his enim consistit iniusticia cuius species sunt furtum, rapina, homicidium, veneficium, falsa accusatio, detractio derisio, contumelia, suffragatio, maledictio adulterium, & huiusmodi, in quorum oppositis consistit iusticia, pariter & in eorum satisfactioibus atque reparationibus. Posunt enim his quatuor generibus comprehendi damna, quorum reparatio est debito iusticie faciendae: videlicet in bonis animarum, in bonis corporis, in bonis fame in bonis fortunae. Prater enumeratas illas species, solent ipsius iusticie partes superaddi varie: prout a Tullio. ii. rethorici, sex partes potentiales. religio, pietas, gratia, vindicta, obseruantia, veritas. Religio enim cerimoniam atque cultum deo impendit. Pietas parentibus atque patrie debitum reddit. Obseruantia qua quis virtuosis personis in dignitate supra eum constitutis exhibet debitum. Veritas qua

Iusticia distributiva pariter commutativa in quibus consistant.

Danificatio in quatuor rerum generibus

quis se proximo ostendit in dictis aut factis tale qualis ipse est. Gratia beneficia alicui recompenfat, secundum quod ab eo accepit. Vindicatio qua deferendo vel viciscendo propulsatur moderate violentia & iniuria. Aliqui liberalitate & amicitiam adiciunt non quod sint iusticie species, sed aliquam habent similitudinem propter cuiusdam honestatis debitum: obedientiam addunt: quae sub obseruatia intelligi poterat. Ponit aristoteles. Ethicorum. v. esse Epilzeia guld?

quis se proximo ostendit in dictis aut factis tale qualis ipse est. Gratia beneficia alicui recompenfat, secundum quod ab eo accepit. Vindicatio qua deferendo vel viciscendo propulsatur moderate violentia & iniuria. Aliqui liberalitate & amicitiam adiciunt non quod sint iusticie species, sed aliquam habent similitudinem propter cuiusdam honestatis debitum: obedientiam addunt: quae sub obseruatia intelligi poterat. Ponit aristoteles. Ethicorum. v. esse Epilzeia guld?

Prima conclusio. Merito quatuor ille virtutes sunt cardinales nuncupate. patet, tum a cardinetum a principatu. Primo quidem ab ostium vel or

Cardinales virtutes cur appellentur tales.

bis cardine, nam quoadmodum circa cardines voluitur ostium vel orbis: sic moralis perfectio circa eas, eiusque contra prauos impulsus tanquam cardini ostium inicitur. Secundo autem a principatu seu precellentia: quoniam ille sunt omnium virtutum potiores, & ad quas ceterae reducuntur. a virtutis enim perfectione dimoueri solent homines his: scilicet agendorum ignorantia aut delectationibus retrahentibus aut tristitibus atque terroribus, aut amore ad seipsum inordinato. Contra primum est prudentia ostendens agenda: contra secundum temperantia, quae est delectationum moderatiua. contra tertium fortitudo nitens ne quis terroribus succubatur: contra quartum iusticia inclinans recte ad alterum se habere, priusquam enim fuerit cardinalis instituta dignitas: fortiter sunt hae virtutes nomen illud, quare non a cardinalium coetu sumpserunt nomen originem: eiusdem tamen corroboracionem ex hoc recipere possunt: nam prout potest fieri summo assistunt cardinales tanquam agendorum directores: sic merito assunt quatuor illae virtutes agendorum directrices atque moderatrices. Dicit Guillelmus parisiensis inter has tres similitudines magis a principatu & precellentia eas appellatas tales: quae quidem principatum dicit Martinus magistri in tribus consistere. Primo quia sunt in regimine mentis potiores. Secundo inclinant in actus aliarum virtutum & faciliant eos. Tertio limitant aliarum virtutum actus & opera, & ita (inquit) cardinales dictae sunt, quia circa eas tanquam circa cardines sic voluitur moralis honestas, quod habens eas, habet potissimum virtutum habitus, & cum hoc habet habitus inclinantes ad actus omnium aliarum virtutum moralium & eos limitantes, ita quod per huiusmodi quatuor habitus facilliter exit in omnium aliarum

virtutum actus. & eos moderatur, hinc contra Thomam asserit ipsas non dici tales: quia circa eas velut circa cardines sic voluatur tota humana conuersatio, quod habens eas est simpliciter bonus & non malus, aliquid vero deficiente, quibuscumque alijs habitis non dicitur simpliciter bonus. Nolo pro nunc huic diuiti insistere.

Secunda conclusio. Prudentia minus virtutis rationem obtinet. Probo. Reliquae sunt fortius maliter virtutes, prudentia autem solum materialiter, reli-

quarum virtutum actus sunt primario liberi. non autem actus prudentiae. nam illi in voluntate, isti in intellectu: illi sunt operum virtutum imperatiui, isti directiui: primaria bonitatis moralis, sedes est voluntas, directio autem ipse intellectus. Circa quarumcunque virtutum materias directiue versatur prudentia, quare ipsa ut talis solum materialiter est virtus censenda. Non igitur actui prudentiae, sed actui per prudentiam regulato respondet premium.

Dixi ut talis: secus extrinsece imperatiue, prudentiae enim actus bonitatem recipere potest secundariam a voluntatis actu eum imperante: prout & ceteri extra voluntatem ab ea imperabiles id tamen non est de prudentiae ratione nec pariter libertas: quin immo iudicium ex premisis euidentiibus intellectum necessitatibus demonstratiue productum: non minus est prudentia dicendum quam cum motiue non necessitante (coagentem voluntate) libere genitum, patet) non minus est agibilem recta ratio.

Tertia conclusio. virtutum cardinalium scilicet clarissima est iusticia, deinde fortitudo, deinde temperantia. prudentia autem est earum ipsi ma. hic toti multitudini tota comparatur multitudo: aut optimam vni id: uiduum

Prudentia minus reliquis huius virtutis rationem.

Virtutum ordo iterum quas iusticia est preclarissima

optimo alterius, quis enim dubitabit aliquam temperantiam esse aliqua iustitia præstantiorem. Prima igitur conclusionis pars est Aristo. 5. Ethic. 1. causam assignantis, videlicet difficultatem maiorem esse ad alterum quam ad se complures (inquit) in proprijs quidem uti possunt, sed in ijs quæ sunt ad alium uti nequeunt, & paulo post subdit. Pessimus est qui ad seipsum & ad amicos utitur prauitate, optimus autem non qui ad se ipsum, sed qui ad alium utitur ipsa virtute, & neque Hesperus, neque Lucifer ita admirabilis. Secunda conclusionis pars patet ex maiori obiecti difficultate ipsius fortitudinis quam temperantia, est enim circa laboriosa ardua periculosa &c. Tertia pars ex prima innotescit conclusione, quoniam prudentia ut talis non est formaliter virtus, reliquæ autem sic, non habet formale liberi conditionem, & aliæ sic, est igitur virtutum infima.

Virtutum
cardinali
um definitio.

Quarta conclusio, Aliter à tribus alijs distinguitur prudentia, aliter ipsæ tres inuicem. Ostendo. Prudentia penes immutandi modum à reliquis essentialiter differt, nam cognitiue immutat, aliæ autem appetitiue, cum (vt dixi) ipsa ad intellectum spectet. ad voluntatem aut reliquæ, quæ penes totalium obiectorum alietatem differentiam suscipiunt specificam, addo totalium, videlicet inclusis cum materia conationibus, sub quibus in sua obiecta feruntur actus. Contingit enim actuum eiusdem potentia specie differentium eodem modo immutantium esse idem ad æquatum obiectum materialiter, differens autem formaliter, id est variis connotationibus siue diuersis modis se habendi consideratum. Exempli gratia. Delectationum venerarum coniugalis vsus (non

excesso rationis limite) est temperantia per modum autem debiti reddendi vixori eiusdem uti est iustitia: & ita in alijs. Dico itaque actus interiores pro suis obiectis connotatiue tales modos habentes essentiali specie differunt: actus autem interiores qui illos se habendi modos non pro obiectis, sed pro circumstantiis circumstantibus ostensos habent, non specie essentiali per hoc variatur, sed in esse moris differentiam contrahere possunt.

Primum dubium, an pro nomine, an pro actu supponat hoc nomen virtus cardinalis, si pro actu. dubium pro quo, & sit gratia exempli temperantia actus, videlicet castitatis virginalis, aut vidualis, vel coniugalis, quicumque detur non circa eum tantam cardinem tota moralis versatur honestas &c. igitur ipse non est virtus cardinalis.

Respondeo. Ista est potius vocalis quam realis difficultas. Ad quam dico primo quemadmodum differunt hæc duæ propositiones, homo est animal, homo est animalis species sic iste. Temperantia est virtus cardinalis, temperantia est virtus cardinalis species, utrobique enim in secunda combinationis parte subiectum pariter genitiuus materialiter supponit in prima autem stant extrema personam liter, non pro nunc simplici realizantium suppositioni insisto.

Dico secundo, prout in prædicamentorum coordinatione sub transcendentibus sunt generalissima genera, sub quibus aliæ continentur species sic in virtutibus præter nominum coordinationem est actuum interiorum voluntatis suo modo coordinatio. Exempli gratia. Penes rationem virtutis transcendentalem elici potest hic actus. Volo conformiter rationi recte agere. sub quo isti actus. volo

Cardinalis
virtus
an pro
actu an
pro nomine
accipiat

temperate, volo fortiter, volo iuste agere, et sub quolibet istorum species quibus omnibus appropriatæ sunt prudentia.

Dico tertio posse in dubium cadere, an illi quatuor actus vel habitus generici sint virtutes cardinales appellandi: id de inferioribus actibus negando: an parit collectiones specierum principalium sub illis contentarum: an qualibet alicuius earum species. **R**espondeo verbalis est difficultas. cuilibet enim illorum trium generum admitto virtutis cardinalis nomen, ita igitur quo ad tertium genus quod magis est dubitabile concedo, quamlibet temperantia speciem virtutem esse cardinalem: & sic de reliquis. & ita certum. & ultra sunt virtutes cardinales speciei subalterna vel specialissima differentes. reducibiles tamen ad quatuor generales virtutum rationes. Et cum obiicitur. quoniam circa istum castitatis vel sobrietatis actum non præcipue versatur moralis perfectio. Respondeo est de præcipuarum collectione, circa quam versatur moralis perfectio. est pariter sub illis genericis actibus atque habitibus contentis: & hæc sufficiunt.

Secundum dubium. Circatrium virtutum appetitiuarum obiecta an differant per hoc quod circa operationes sit iustitia: aliæ autem duæ circa passiones?

Videtur quod sic ex Aristotele. & cõiter moralisantium modo loquendi temperantiam circa passiones gustus, & tactus potentium. circa timores et audacias fortitudinem: iustitiam autem ad alterum: cõitatio autem ad alterum est in operationibus. Sed in oppositum, virtus est quæ habentem perficit. & opus eius bonum reddit. igitur non solum iustitia, sed reliquæ in operationibus consistunt.

Ad hoc dubium præmitto quorundam

esse responsum affirmatiuum & ista est beati Thomæ opinio dogmatizantis iustitiam pro obiecto operationes habere. fortitudinem autem & temperantiam passiones. nam homo recte ad seipsum se habet cum appetitus rationi subiicitur. quod fit per moderationem passionum: bene autem se habet ad alterum per eorum rectificationem in quibus est comunicatio: cuiusmodi est vsus circa res. personas & opera.

Hanc opinionem (vt iacet) non credo veram: **T**um primo. possibile est morula in qua nulla penitus insurgat passio: sed velle comedere, bibere, aggredi, expectare conformiter rationi rectæ erunt veri temperantia & fortitudinis actus. nec pro obiectis suis passiones habent. igitur. &c. consequentia patet cum minore. & maiorem probō. tum potest pro certa morula omnis auferri apprehensio: ex qua provenit passio tum etiam contingit de passione impellente ad passionem transire contrariam retrahentem. igitur poterit esse medium in quo neutra insit.

Secundo. in statu innocentia verè temperate comedere vel cognoscere suam potuisset viator, non inexistente huiusmodi moderabili passione. Tertio. contingit esse passiones & non consideratas. quoniam non necessario potentia super eas se reflectit. quo facto voluntatis actus elicit, quales supra dixi sunt verè temperantia & fortitudinis. Quarto contingit passiones inexistentes esse consideratas non assumi à voluntate pro suorum actuum obiectis. patet: est in suis actibus libera. prout de circumstantiis ostendi. consideratis enim loco: tempore: passionibus. & aliis adiacentibus potest voluntas hos elicere actus. volo cõedere: volo bibere vel meam cognoscere propter honestum finem: non alios actus eliciens in passiones aut alias circumstantias latos.

Iustitia à
circa operationes,
reliques autem
virtutes
circa passiones.

Concludo igitur cuiuslibet illorum triū generum virtutem posse tam circa operationem, quam passionem obiectiue verari. & circa ambas simul. aliquis enī fortitudinis aut tēpātā actus p obiecto operationē habet. aliq̄s passionē ali q̄s ābas. Exemplū primi. volo aggredere aut volo comedere, Exēplū secundi. volo passionem timoris vel audacię refrenare. volo passionem gustus, vel tactus moderare. Exemplū tertij. volo nō obstante passione contranite abstinere: vel comedere aut aggredi, vel expectare. In genere autē iustitię. volo non obstante hac vel ista passiōe. iste vel illi qđ suū est reddere. cōstat enī posse se se passionē q̄ retrahat alteri quod suum est reddere. prout esset pecunie amor vel alia passio. Pro saluandis igitur autoritatibus dicendū quamuis non sit de formali fortitudinis: aut temperatię ratione ad esse passiōes. aut eas pro obiecto habere: vt plurimū tamen accidunt atque respondēt ipsius appetitus sensitui passiōes: non sic autem frequenter de iustitia. ¶ Falsum quidē est quod dicit beatus Tho. scilicet nō in voluntate, sed in appetitu sensituo esse temperantiam & fortitudinem: iustitiam autem cōtra. Dico enim quo ad actū elicitos atque habitus eas tres in volūtatē sedem habere.

Virtus oīs an sit circa difficile.

Difficile dicitur aliquid dupliciter.

Tertium. An omnis virtus sit circa difficile. Respondeo: p̄mittēdo difficile dici comparative ad potentiā. Et dupliciter: vno modo difficile quo ad opus. alio modo quo ad operis modum seruandum. ¶ Quo ad opus quidem: videlicet aliquā habens resistantiam respectu potentię limitatā. quāuis enim res naturaliter sua resistat corruptioni. deo tamen (cui⁹ est illimitata atque infinita virtus & poten-

tia. non est difficile quicquam corrumpere. Iterum duplex est resistantia. quādā intrinseca: quādā extrinseca. graue in pleno moueri difficile est ob extrinsecā resistantiam. in vacuo autem esset difficile ob intrinsecam. propter quam probabile opinione motui proueniret successio. sic cunctę hominis operationes liberae exteriores localiter progressiue essent difficiles, quia contra quandam grauitatis renitentiam corpus deorsum mouere nitentis. ita de aliis operationibus quibus coassistent cōtrarię causę. Secūdo. difficile dicitur aliquid quo ad modum, qualiter vbi requiritur pluriū obseruantia: sic enim (ad actus boni elicitionem causa forti coadiuuante & nulla retrahente: existente tamen magna circumstantiarum multitudine ad bonitatē requisita) diceretur esse op⁹ difficile quo ad esse tale. scilicet moraliter bonum: appellatur etiam quandoque difficile cōparatiue ad oppositum suum. His p̄missis sint propositiones,

¶ Prima. quamuis circa difficile comparative ad vicium oppositum sit communiter virtus: non tamē sepe. prima pars est plana: crebrius sunt impugnantia atque a virtutis actu retrahentia. secundam partem ostendo. contingit ad virtutis op⁹ potiore esse sensualitatis & aliorū inclinationem fortiusque quam ad oppositum vicium coadiuuantem: non enī in quolibet actu sensualitas ratioi aduersatur: quinimmo ipsa obligationis tēpore comedere instigat: aut vxori cōmisceri. aut alteri indigentię proprie suffragari in his & similibus nō est difficilius opus illud (quod est virtutis) quam cōtrarium exercere.

¶ Secunda propositio. vniuersaliter virtus est circa difficile quo ad modū. id est

plura ad virtutem, quam ad oppositū vicium requirantur obseruanda. nā ad esse virtutem requiritur omnium circumstantiarum debitarum obseruantia: ad vicium autem sufficit vnus debiti defectus. Patet igitur in statu vię frequentius vtranque ad esse difficultatem: in fortitudine enim & temperantia communiter ob passiōes retrahentes est opus difficile, in iustitia autem propter mediū rationis inuentionem: in iustitia enim distributiuā difficile est perfonarum merita & dignitates. in commutatiua autem latitudinem iusti p̄cicii agnoscere.

Virtutes cardinales an ista tu innocētia locum habuissent an in patria permanebūt.



Virtutum dubium: an locum habuissent in statu innocētia virtutes cardinales quales nunc.

An pariter in patria manebūt. Quantum ad primū respondeo: nō quęcunque & qualescunque. in illo enim statu passiōes fuissent aliquę. scilicet perfectiue prout in cibo, in venereis & aliis sensuū obiectis delectationes: non quidem rationi inobedientes sed subiectę. has potuissent actus p obiectis habere: pariter & nūc quoniam contingit eas ad idem cum ratione recta citare voluntatem. accidit & eas petulātes discrepare circa q̄s actus elicitur, q̄lis innocētia statu. videlicet p obiecto ipsam passiōis mitigationem habens. ¶ Quantum autem ad alteram dubij partem. loquendo de virtutum exercitio seu de ipsarum actibus varii earum actus celsabunt videlicet deficientibus his q̄ nunc p suis obiectis habēt tanq̄ inexistentia. cuiusmodi fame: sitis ipsa, a calore, frigore, vel alio nociuo lęso, passiōum appetitus sensitui, & tentatiōum insultus atque pugna, educatio familię indigentia proximi releuato: & alia huiusmodi circa personam propriam vel coniunctam, quę non illic aderunt, sed

prorsus euacuabuntur. poterant nihilominus esse horum omnium actus quidā conditionales. dico pariter alios quam hic virtutum act⁹, illic futuros: videlicet pro obiectis supernaturalia dona habentes, atque passiōes perfectiuas, quę tā in superioribus quā in inferioribus potentiis (corporibus resumptis) permanenter extabunt.

Sed de virtutum habitibus quid? ¶ Respondeo. primo de acquirendis cōstat non illic habit⁹ gigni, quorum cessabunt actus. de acquisitis autem in hoc seculo quorum illic euacuabuntur act⁹ quibusdā asserere placet eos illic manere: cū nulla aduēiat cōtraria causa eorū corruptiua.

¶ Rationabili⁹ mihi dicendum videtur quęadmodum illic euacuabuntur intellectui habitus: quorum actus ob status mutationem essent falsi. sic refecabūt habitus appetitiui. quorum act⁹ pro tūc elicitiforent obliqui: qui in huius seculi statu recti fuissent atque laudabiles: sicut enim idem habitus veridicus falsidicus effici valet. sic studiosus in viciosum trāsire potest: huiusmodi superfluorum habituum fiet ab ipso saluatore ad maiore status decorē refecatio, et immunis pulchritudo.



¶ Quidnis virtus in medio consistit: in medio quidem ratiois seu quo ad nos: non autem semper in medio rei. Est enim huiusmodi mediū quod recta ratio inter superabundantiam & defectū constituit. Inter virtutes id pōitur discriminis: videlicet in iustitia dici solet rationis medium esse medium rei. nō autem in reliquis virtutibus.

Virt⁹ que libet i medio consistit.

Medium virtutis quid.

Ex his euadit perspicuum: vbiq; sunt suprabundantia & defectus, est reperire medium: & econuerso. Triplicem præterea circa vnamquaq; virtutem versari prudentiam cuiq; constabit, duas scilicet negatiuas de extremis dictantes: et alterã de medio affirmatiuã. Insuper corollarie habes: non esse idem apud õnes virtutis medium: quini immo apud eundem diuersis temporibus atq; circumstantiis variatur: quod enim vni est virtutis medium: est alteri defectus et alteri superabundantia. Quod pariter vni est virtutis mediũ erit eodem cum alijs circumstantiis defectus: & eidem cum circumstantiis variatis superabundantia. Quare ab Aristotele Ethic. ij. rectè diffinitũ est virtus est habitus electiuus immediate consistens: prout determinat speciei, id est sapientis ratio recta.

Mediũ virtutis non idẽ apud omnes.

Mediũ dicitur duo rã comparatione.

Primum notabile: comparatiõ e duorum extremorum excedẽtis et excessi dicitur medium. Contingit enim dupliciter à mensura discordare: seu esse inæqualitatem. vno modo per excessum. alio modo per defectum: videlicet illud est mensura maius, & istud minus. cum igitur appetibilem mēsurã atque regula sit ratio recta, dupliciter poterit aliquid ei discordare seu difformari. vno modo per excessum, alio non per defectum: hinc æqualitas seu conformitas rationi rectæ, merito est appellata medium siue medietas.

¶ Quæres quæ nam res sit virtutis medium: an sit ipsa recta ratio: an opus cõforme. an conformitas.

¶ Respondeo. appelles quomodo volue

ris: aptius tamen ipsum actum rationi cõformem aut ipsam conformitatem. quæ à multis non ponitur condistingui actui si autẽ vocare placeat virtutis mediũ ipsam mensuram, sic ipsum esset ratio recta: nõ in vocabulo vim facio.

Mediũ duplex vtpote rationis & rei.

Secundum notabile: duplex est medium, videlicet ratiois, & rei. Medium rationis confurgit inter superabundantiam & defectum per cõparationem dictantem ad rectã rationẽ non pluit debito: nec minus debito.

Medium autem reiproportionale est quod æque proportionaliter ad extremã se habet: proportiõalitas igitur est æqualitas. Differunt proprie proportio & pportionalitas. nã illa, est duorum comparabilem: ista autem ad minus trium. proportionalitas geometrica est proportionum æqualitas, arithmetica autem differentiãrum.

¶ Exemplum primi inter. 4. 2. 1. nã vtroque proportio dupla.

¶ Exemplum secundi. 4. 3. 2. nam vtroque excedens est, id est vtracq; est duplex videlicet continua. & discontinua: Sequitur quod æqualitas in proposito non est mediij cum aliquo extremorum: sed est quadã proportionalitatis æqualitas: medium enim est extremis inæquale: verum tamen quandoque accipitur medietas per ipsa proportionalitate. quandoque pro ipso mō pportionali. quando igitur diffinitur virtus aut medietas per æqualitatem: isti non est æqualitas quantitatiua mediij cum aliquo extremorum: sed est rationis aut pportionalitatis æqualitas.

Tertium notabile. dogmatizari solet ipsius iustitiæ esse medium rei aliarum autem virtutum esse medium rationis.

¶ Quod declaras beatus Thomas prima secundæ, quæst. lxxiii, dicit.

Iustitiæ mediũ an sit rei.

Iustitia est circa operationes quæ consistunt in rebus exterioribus, in quibus rectum institui debet simpliciter & secundum se: ideo medium rationis hic est medium rei, in quantum scilicet iustitia datur unicuique quod debet, & non plus: nec minus. Aliæ vero virtutes morales consistunt circa passiones interiores in quibus non potest rectum constitui eodem modo: propter hoc quod homines diuersimode se habent ad passiones: & ideo oportet quod rectitudo rationis in passionibus instituat per respectũ ad nos, qui afficimur secundum passiones. Et amplius. ipse. ii. ii. quæst. lxxviii. dicit. aliæ virtutes moraliter principaliter consistunt circa passiones: earumque rectificatio non attenditur nisi secundum cõparationẽ ad ipsũ hominẽ, cuius sunt passiones penes diuersas circumstantias: & ideo mediũ taliũ virtutum non accipitur secundum proportionẽ vni rei ad alteram rem: sed solum secundum cõparationẽ ad ipsũ virtuosum. & ideo in ipsis est medium solũ secundum rõnem quo ad nos. sed materiæ iustitiæ est exterior operatio secundum quod ipsa vel res cuius est vsus debitam proportionẽ habet ad aliã personam. & ideo mediũ iustitiæ consistit in quadam æqualitate rei exterioris ad personã exteriorem. æquale autem est realiter medium inter maius & minus. x. metaphisice: quare iustitia habet mediũ rei. Et cum obicitur. non eadem poena punitur qui percutit principem, & qui personã priuatã percutit. igitur iustitiæ non est medium rei. Respondet. iniuria illata aliã proportionẽ habet ad principem, et aliã ad personam priuatã: & ideo oportet aliter ad æquare vtracq; iniuriam per vindictam: quæ pertinet ad diuersitatem rei. et non solũ ad diuersitatem rationis.

¶ Quartũ notabile. dogmatizari so-

let post Aristotelem. v. Ethic. iustitiæ distributiua medium accipi secundum proportionalitatem geometricã. commutatiue autem secundum arithmetica. quod declarat beatus Tho. ii. ii. q. lxxi. arti. ii. inquit, in iustitia distributiua datur aliquid alicui priuatæ personæ in quantum id quod est totius est debitum per ei: quod quidem tanto maius est quanto ipsa pars maiorem habet principalitatem in toto & ideo in distributiua iustitia tanto plus alicui de bonis communitatis datur: quãto illa persona maiorem habet principalitatem in cõmunitate. quæ quidem principalitas in aristocratiã cõmunitate attenditur secundum virtutem, in olycratiã secundum diuitias. in democratiã secundum liberalitatem. & in aliis aliter, & ideo in iustitia distributiua non accipitur medium secundum æqualitatem rei ad rem. sed secundum proportionem rerum ad personas. vt scilicet sicut vna persona excedit aliam: ita et res quæ datur vni personæ excedat rem quæ datur alii. et ideo dicit philosophus. tale mediũ est secundum geometricã proportionalitatem: in quibus attenditur æquale nõ secundum quantitatem, sed secundum proportionem: prout si dicamus. sicut se habent sex ad quatuor. ita tria ad duo: quia vtroque est sesqui altera proportio, non autem est æqualis excessus secundum quantitatem quia sex excedunt quatuor in duobus. tria vero excedunt duo in vno. Sed in iustitia commutatiua aliter, nam in commutationibus redditur aliquid alicui singulari personæ propter rem eius quæ accepta est, vt maxime patet in emptione & vendicatione, in quibus primo inuenitur ratio commutationis et ideo oportet ad æquare rem rei, vt quanto iste plus habet quam suum sit de eo quod est alterius: tantumdem restituat ei cuius est et sic fit æqualitas secundum arithmetica medie

Iustitiæ distributiue & ipsi cõmutatiue dicitur medi orum.

tatem quæ attenditur secundum parem quantitatis excessum: sicut quinque est medium inter sex & quatuor. nam i vni tate excedit & exceditur, si ergo à principio vterque habebat quinque, & vni⁹ eorum accepit vnum ab altero ipse habebit sex, & alter quatuor. erit ergo iustitia si vterque reducat ad mediū, vt accipiat vnum ab eo qui habet sex. nā sic vterque habebit quinq; qđ est mediū, hæc ille.

Quintum notabile. dupliciter accidere possunt superabundantia & defectus, videlicet secundum quantum, & secundum quale. Penes quidem quantum, id est penes mensuram materie secundum plus vel minus quam ratio dicitur. prout plus minus cibi vel potus accipere quam congruat. Penes autem quale, id est penes circumstantiam aliquam superfluentem indebitam aut deficientem debitam.

Exempli gratia. contingit sumi cibum non plus vel minus quam ratio recta dicitur: sed sumitur loco, vel tempore vel modo, vel sine indebito aut deficiente sine debito. aut pluries quam debeat comparandendo quotum sub quali.

Extrema virtutis proxima non sepe vitiosa,

Prima conclusio quamuis omnis moralis virtus in medio inter extrema vitiosa consistat. non tamen cuiuslibet extrema proxima sunt vitiosa, et si alterum à medio minuatur in bonitate. Prima pars ex notabilibus patet. Secundam autem probat. contingit alicui⁹ virtutis vt huiusmodi extremum proximum esse infra totam rationis latitudinem. Exempli gratia, abstinencia vt homini à latitudine temperantia, quod secundum rectam rationem sumi poterat subtrahit. igitur tale abstinencia extremum proximum non est vitiosum. Habet enim temperantia regularis mediū medio abstinencia latius. pone igitur alicui inter nutrimenti libram vnā,

quatuor libras esse temperantia regularis medium. videlicet sumere vltra quatuor sit intemperantia, & circa vnā librā infensibilitas: sic ille ab vna libra ad quinque exclusiue transiens continue temperantia permanet. nec virtutis egreditur limites: vbi autem alicuius finis honesti gratia aliquid sub trahere vellet. nolens scilicet tantum sumere quantum virtutis temperantia latitudo patitur. sed minus. verbi causa precise vnā libram cum media vel precise duas: sic diceretur abstinens. clarum est autem huiusmodi abstinencia quæ est velle duntaxat duas sumere libras vnū extremum proximum est velle vltra duas sumere quod nequaquam est vitiosum, quis altero minus bonum fateor extremum ei⁹ distans esse vitiosum. scilicet velle vltra totam temperantia regularis latitudinem sumere.

Secunda conclusio: mediū virtutis est diuisibilis latitudo: & in vna quidem virtute latior. in altera strictior. pariter vni personæ quam alteri. atque etiam eidem diuersa diuersis temporibus aut modis. Primam probat. virtus non requirit cognitionem impossibile, vel nimis difficile, sed per se statu via cognoscere determinate vsque ad indiuisibile, est impossibile aut nimis difficile. igitur circa id non sumitur virtutis mediū. tū etiā: quod parum distat nihil distare videtur. igitur latitudinem habet virtutis mediū: per quam discurrens non egreditur rationis terminos. siue in materia temperantia, vel fortitudinis. siue in materia iustitia fuerit, prout in honorum communis distributione, aut in commutationibus. nimis enim hoc via statu foret difficile aut meritorum atque dignitatum adæquatam noscere mensuram, aut rei cognitam adæquatam distribuere præmiū. pariter certę rei adæquatam valorē & illi valori adæquatam precium indiuisibiliter taxare. nemo viatorum profecto has mensuras ra-

Medii virtutis est diuisibilis latitudo & vni latior quam alteri

tiones adæquatas noscit: cum per infensibile aut per sensibile modicum non curandum inæqualitas interuenire valeat. Secunda conclusionis pars satis patet, quoniam quod vni vel vno tempore est intra rationis terminos est alteri vel eidem alio tempore extra limites rationis rectæ. certa enim cibi mensura ratione quantitatis aut qualitatis aut facultatum. est vni intemperantia. alteri temperantia nā vni est contra bonam corporis vel animæ habitudinem, aut supra facultatem. vel contra honestatem et non alteri. aut vni vno tempore: & altero tempore non. **T**ertia conclusio: iustitia mediū hominum vsu non est mediū rei secundum adæquationem verè proportionalitatis. sed secundum quandam similitudinem & propinquitatem. primam partem ostendo. consistit in indiuisibili vera proportionalitas: cuiuslibet enim proportionalitatis siue geometricæ, siue arithmetice quantum lacunque vnus extremorum variatio aliis inuariatis proportionalitatem seu proportionalitatis æqualitatem impedit & tollit: non sic autem in ipsa iustitia. non quantum lacunque enim rei ad rem in adæquationem (exempli gratia. mercedis ad præmiū, aut precii ad valorē rei) iniustitia facit. duorum æque merentium in hoc seculo plus vni quam alteri de bonis comunicatis iuste distribui potest. plus pariter idem vni quam alteri absque iniquitate venditur. Secunda autem pars patet. quoniam est animis notabili excelsu cauendum. in rebus enim corporalibus reputantur aliquæ proportionalia quando non est à proportionalitate, notabilis valde sensibilis distantia.

Virtutis mediū an quantum lacunque egrediens sit vitiosum

Rimum dubium: an omnis egresus à virtutis medio sit vitiosus? Videtur quod non. quando scilicet infensibilis aut non notabilis est egresus: aut inuincibiliter ignoratur. In oppositum. si

egrediatur iam rationi rectæ difformatur, cum medium extendatur quantum recta ratio.

Respondeo: dupliciter considerari potest mediū virtutis latitudo.

Vno modo vt in se perfecte atque precise cognita. **A**lio modo imperfecte cognita atque confuse: & ista quandoque est latior quam prima. Quare contingit à prima egresum esse in viatore secundi generis non vitiosum: qui in primi generis viatore vitiosus esset. verumtamen proprie loquendo: iste non egreditur sui mediū virtutis latitudinem: immo quæ infensibilem aut non notabilem ponis egresus est ei infra sui mediū virtutis latitudinem constitutus: quare non est ei egresus.

Ecundum dubium: an in medio consistat theologica virtus. videlicet spes, fides, & charitas.

Respondetur communiter negatiue. quod amplius declarans beatus Thomas prima secunda. quæst. lxxiii. artic. iiii. dicit non per se. sed quodam modo per accidens posse in virtute theologica consistere in medio: & extrema. ista sunt eius verba. virtutis theologice duplex potest accipi mensura:

Vna quidem secundum ipsam rationem virtutis. & sic mensura & regula virtutis theologice est ipse deus. Fides enim nostra regulatur secundum varietatem diuinam: charitas secundum bonitatem eius. spes autem secundum magnitudinem omnipotentia & pietatis eius: et ista est mensura excellens omnem humanam facultatem. vnde nunquam potest homo tantum diligere deum: quantum diligere debet. nec tantum credere aut sperare in ipsum quantum debet. vnde multo minus potest ibi esse excessus. & sic bonum talis virtutis non consistit in medio. sed tanto est melius quanto magis acceditur ad summum.

N iiii

Virtus theologica in medio consistat.

Alia vero regula vel mensura virtutis theologicę est ex parte nostra. quia & si non possumus ferri in deum quantum debemus debemus tamen ferri in ipsum credendo: sperando: & amando secundum mensuram nostre conditionis. unde accidens potest in virtute theologica considerari medium: & extrema. ex parte nostra: hæc ille. Cum igitur obiicitur. spes est medium inter desperationem & presumptionem. similiter fides incedit media inter contrarias hæreses. Respondet spes est media inter presumptionem, & desperationem ex parte nostra. in quantum scilicet aliquis presumere dicitur ex eo quod sperat a deo. bonum, quod excedit suam conditionem, vel non sperat quod secundum suam conditionem sperare posset. non autem potest esse superanda spes ex parte dei. cuius bonitas est infinita. similiter etiam fides est media inter contrarias hæreses: non per comparisonem ad obiectum, quod est deus. cui non potest aliquis nimii, credere: sed in quantum ipsa opinio humana est media inter contrarias opiniones.

Quid igitur sit dicendum hæc ostendit propositiones. Prima: potest viator diligere deum, aut sperare, aut credere quantum debet obligationis debito. probo: potest legem ei datam implere cum non ad impossibile obliget. igitur diligere potest, sperare vel credere quantum debet obligationis debito. Secunda propositio. contingit diligere sperare vel credere plus quam debet obligationis debito patet: contingit non pro tunc obligari: aut non tantum intensè. Tertia propositio: contingit per accidens diligere sperare, vel credere plus intensiue quam debet debito liciti. probatio contingit ex corporis facile discrasibilis debilitate mentem vel sanitatem notabiliter turbari & lædi per feruoris

Diligere deum an valeat viator quantum debet, aut plus quam debet.

dilectionis, aut spei, aut fidei magnitudinem: ad hunc autem feruoris excessum gradualem atque intensiuum non obligatur viator: obligatur potius talem mentis aut corporis notabile virare lesionem. igitur in hoc casu vituperabilis esset atque culpabilis tanta feruoris vehementia. Hinc quibusdam deuotis personis cerebro debilibus salubriter a prudentibus consultitur tantam mentis vehemenciam, tantam ve operis continuationem temperare. Quarta propositio: contingit alicuius illarum virtutum actum specialiter prohibitionem, aut alia circumstantia viari. patet: contingit pro certo tempore viatorem non obligari ad actum, igitur non repugnat pro eo tempore (saltem a deo) ei actum prohiberi: pariter contingit talem actum contra conscientiam, aut circumstantia alia mala inuoluit. Quinta propositio. quamuis non sit virtus theologica inter duo extrema, in quantum quoad eius obiectum principale, quod est deus. potest tamen in quali habere extrema. primam partem probo. non diuisibile est obiectum illud nec incrementum aut decrementum accipit. secunda pars ex dictis patet: tam gradualis intensiois quam prohibitionis specialis. aut alterius circumstantie occasione

De virtutum gradibus. Capitulum. xii.



irca difficile est virtus: quo fit militia esse vita hominis super terram: nec coronabitur nisi qui legitime certauerit.

Gradus virtutis tres.

Sunt itaque in vnoquoque virtutum genere tres gradus penes difficultatis mensuras designati: temperantia, continentia, a herois: temperantia atque intemperantia, locum habet sedatis passionibus retrahentibus: continentia atque incontinentia, vehementibus passionibus retrahentibus. Heroica (quam Aristoteles diuinam vocat) est virtus supra communem hominum facultatem ex ardua operis vel circumstantie difficultate. Cuius vicium: contra communem hominum usum: bestialitas appellatur.

Heroica igitur supra communem hominum usum, hominem deo assimilat: bestie autem vicium contra communem hominum consuetudinem

Hos tres gradus non plene habuisset aurea innocentie ætas: & minus beata illa ac immortalis vita (omni hoste de victo regnoque hominis consummate quieto) infallibili lege regulata: presens vero fors nostra calamitosa vndique hostibus circuncincta continentiam habet frequentius: & fere semper ea opus est que ad arcem & ad mentia ciuitatum vacet: rara autem (sicuti pax) temperantia & rariot heroica. Sic igitur continentia agonizat ipsaque hostem vincendo quodammodo semetipsam necat.

Rimū notabile. sunt æquiuoca illa tria nomina, pro ut in moralibus reliqua. Turbat enim loquentes diuerforum sanctorum & do-



Equiuocatio nomen moralibus loquentes turbat.

ctorum doctrinis imbutos, multa nominum æquiuocatio: qua vnus vna significantia loquens, alter altera, mox solis verbis discordes facti, longas protrahunt disceptationes contradictorias, tempus inaniter coterentes, doctor doctorem carpit aut damnat, authorum opiniones esse diuersas prædicat, vbi nullus profusus est contradictionis locus. sed sola æquiuoci distinctione opus, qua authores ad concordiam reduces. Ad propositum igitur dicamus multipliciter illa vocabula capi, Quandoque temperantia est specialis virtutis nomen. scilicet passionum gustus & tactus moderatricis. pariter continentia circa passiones venereas versatur. Nonnunquam autem illorum nominum vtrumque pro quodam virtutis gradu sumitur, pro ut supra fuit diffinitum. Pariter de heroico. nam quandoque quæcunque hominis excellentia communem hominum facultatem transcendens appellatur heroica. & hoc modo tam difficultas virtutis quam eiusdem facilitas communem hominum facultatem transcendens diceretur heroica: qualiter quidam virtutem appellatur heroica (longo virtutum exercitio sic refrenatis passionibus) quod earum sedatio supra communem hominum existit facultatem. veruntamen restringi solet nomen (& sic nunc loquemur) ad virtutem quæ ob difficultatem transcendit communem hominum facultatem. distinguitur igitur nomen quando se offeret discordia. Iuno enim gentilium dea dicta est heras: & quidam eius filius herus: hæc nuncupatur terra. herus terre dominus, heras terre domina vxor heri. heritudo vel herilitas dominium, herilis habens dominum. heros herois vir potens, perfectus, sapiens herois heroidis scemina talis. in plurali autem heroes heroides: heroia est herouum vel heriodum magnitudo. a qua quidem he-

Heroicus: quid.

roica magnitudine atq; excellētia quid heroicū appellatur.

Grad^o virtutum cur sic appellentur.

Secundum notabile: non ideo dicti sunt virtutū gradus quoniam non ad species determinatas pertineāt. sed quia in diuersis virtutū generibus repetiūtur illorū modorū actus. Exempli gratia. circa temperantiā gustus vel tactus materiam, contingit sedatas esse passiones nullo mō, aut nō notabiliter insurgētes. sic enī virtutis act^o siue sobrietatis in cibo vel potu, siue castitatis virginalis, vidualis aut cōiugalis fuerit, dicitur in gradu tēperatiā cōstitutus circa pariter fortitudinis materiā, cōtingit timoris & audacię passiones esse sedatas, non vehemēter insurgētes. & sic act^o fit belli aut martyrii, aut alteri^o speciei fortitudinis, ipse in tēperatiā gradu reponitur: sic circa materiā iusticię (passionibus amoris vel odiū, vel terroris, aut aliis solitis iusticię executionē impedire (ipsis sedatis) act^o iusticię est in gradu tēperatiā posit^o: in illis autē eisdē virtutum generibus (vehemētibus existētibus passionibus) impedire nitentibus) actus dicuntur in gradu cōtinētiā existere actus vero in eisdē materiis difficultatem habentes q̄ cōem hominū transcēdit facultatē, sunt in gradu heroico collocati. patet igitur illorū graduū actus esse, p̄nominatorū generū fortitudinis tēperatiā, iusticiā, & specierū eorūdem.

Graduum virtutū rō multipliciter accipi pōt.

Tertiū notabile: Dupliciter potest acciderē triū illorū graduum ratio atq; habitudo. vno modo ex personę conditione. alio mō ex cōditione obiecti: ex cōditione quidē personę, cuius remissā sint passiones, aut vehemētes: aut cōem hominū facultatē transcēdētes, ex cōditione vero obiecti in se difficultatē remissam: aut vehementem: aut quę est supra cōem hominū facultatē cōtinentis. Exē

plum primi. nascuntur aliqui non ad libidinem prouocati. quidā vehemēter passionibus infestati infra cōem hominum facultatē: aliqui autem supra cōem hominū facultatē. Exemplū secūdi. mortis toleratiā sua conditione est supra cōmunē hominū facultatē, aliqua autē est corporis læsio vehemēs infra cōmunem hominū facultatē. aliqua autem modica. Sequitur idē opus cōparatione ad diuersos esse vni in gradu cōtinētiā ex modica difficultate. alteri in temperatiā gradu ex vehemēti passionū pugna, alteri autem in gradu heroico. accidit itaq; leue ieiuniū ipsi gastrimargo. aut tenuē laborē ipsi debilitato esse quid heroicū. non aut alteri. Dicitur enim opus cōem hominum transcendere facultatē, quia p̄ difficultate communiter homines sic dispositi id non ferrent. ita quod rarus esset sic dispositus, q̄ illud operaret vir igitur heroicus rara auis.

Rima cōclusio. potest (inuariatio) actu atq; habitu fieri de gradu i gradu ascēsus. atq; post ascēsum descensus. patet: potest (inuariatio voluntatis actu) passio vel difficultas p̄uāta minui. & post minutionē atq; sedationem iterum resurgere.

Secunda conclusio. potest quis inuitus gradū continentię perdere, aut inuitus acquirere patet, potest eo inuito perire aut resurgere passionis aut difficultatis vehemētia: q̄ (eo inuito) percunte: desinit esse continentia & resurgente incipit esse cōtinentia.

Tertia conclusio. continentia semet ipsam vt talem necat: patet. ipsa sedando passionum vehemētiā desinit esse continentia, quanuis nō per hoc desinat esse. idē enim actus vel habitus remanere poterit desinens nominati continentia.

Grad^o virtutis i gradu permutatio.

Gradū virtutis pōt quis inuitus perdere.

Primum dubiū: an sit idem oppositio nis genus trium graduū virtutis ad tres vicinū gradus.

Respondendum negatiue, quoniam virtus heroica ad bestialitatem nō se habet vt virtus ad suum extremum, sed vt excellentia vnus generis ad alterius generis excellētiā. ipsa enim est virtutis excellētia. bestialitas autem viciū. Est itaq; speciei humanę naturaliter ad certos cibos, ludos, coitus, & alia huiusmodi determinatus vsus: quare contra, qui cōem hominum legem ad innaturalem cibum, ludum, coitum, & huiusmodi descendit, bestialis appellatur.

Perseuerantia an sit virtutis gradus.

Ecundum dubium: an perseuerantia sit virtutis gradus. Respondendum est nomen esse equiuocum quandoque enim restringitur ad virtutis continuationem contra vehementes passiones distitere impellentes, & sic est species continentię gradus.

Alio modo generalius sic est commune virtutis nomen continueate quando diu recta ratio dicat: aut propositi continuandi quando diu dicat ratio. hanc adicio disunctionem: quoniam quedam est extrinsece perseuerantia, quādam intrinsece. actus enim pro obiecto huiusmodi continuationem (quando diu recta ratio dicat) habent, est intrinsece perseuerantia: ipse autem actus quando diu recta ratio dicat continuatus: non tamen pro obiecto continuationem habens, est extrinsece perseuerantia.

Gradus tres virtutum suam sedem in voluntate habent.

IN voluntate suam tenent sedem tres illi virtutum gradus, quorum cuique impertinēs est in appetitu sensitiuo correspondēs habitus. Impertinens pariter ipsius habitus liberi arbitrii intensio vel

remissio: nam & prorsus inuariatis liberi arbitrii actu atque habitu: eo que inuito possibilis est per tres illos gradus trāsitus. Nēdum animā sed corpus diligenter adaptet qui voloci faciliq; ascensu ad tranquilum temperantię gradum peruenire cupit: non irreuertibiliter enim occiduntur passiones in hac mortali vita, quinimo vehemētiore prioribus cōtingit resurgere: nobisq; inuitis temperantię gradum auferre.

Primum notabile: quorundam fuit opinio temperantiā graduū esse in appetitu sensitiuo: in voluntate autem continentiam. Cōtra: siue parua siue vehemēti existente passione potest voluntas actum elicere, nec act^o habitum producere impeditur in voluntate: igitur vtriusque horum graduum est in libero arbitrio virtus, tum etiam idē voluntatis actus uel habitus, qui est cōtinentia, erit quandoque cū passione fortis: ipsa igitur tunc temperantię nomen sortietur & ita sedem in voluntate habebit temperantia.

Ecundum notabile: non nullorū est opinio (quā sequitur Buridanus) quā i agonizantē cōtra appetitū sensitiuū rebellatē sit mutua actū correspondētia: sic quā appetit^o sensitiu^o in illecebrā tēdens imittit voluntati motū simile, voluntas p̄ter illecebrā refugies sēsui motū quēdā imittit illecebrę refugitiū. sic igitur i voluntate duo sūt illi^o illecebrā mot^o, vn^o p̄secutiū^o ex sensu ali^o refugitiū^o ex se: pariter i sensu duo mot^o vn^o ex se p̄secutiū^o illecebrę, ali^o voluntate refugitiū^o, eius. nec sūt cōtrarii. videtur mihi istā ficticiū nullo sufficenti motiuo fulcitū & veritati dissonū.

Tēperantia an in appetitu sensitiuo nascatur.

Virt^o quā liter in appetitu sensitiuo.

¶ Primo nō producitur i appetitu sensitivo fuga absque obiecti disconuenientis sensatione, & nulla est tunc ex hypothesi, alias simul essent eiusdem obiecti sensatio tanquam conuenientis, & sensatio tanquam disconuenientis, tū etiam voluntas nullam immittit sensui sensationem igitur nec appetitionem. Præter ea simul essent eiusdem dolor & delectatio in sensu ex illis actibus prosecutio nis & fugæ geniti. Itē docet experientia, voluntatē non posse ad nutum facere se sum obiectum ei dolorosum prosequi, & refugere ei delectabile. Amplius voluntas non nisi per modum imperij extra se agit, sed stat agonisantis voluntatem continentem minime sensui imperare, igitur tunc nec hmoi fiet reciprocatio, vnde esse fictitiū illis rōnibus cōcludo.

Passionis
peccanda
rum mo-
dus.

¶ Tertium notabile. Non modicum fuit viris doctis dubium de modo pacationis passionum per virtutum exercitium. Pro cuius intelligentia venit præmittendum, agens dupliciter impediri agere. Vno modo per realē formā qua agebat corruptionem. Alio modo productionem formæ actionē illius impediens, sic igitur cum aliquis (pacata sensualitate) ad gradum transit temperantiæ: non absque dubio est, an id fiat per alicuius formæ appetitus sensitivi corruptionē, an per nouæ formæ in eo productionem, vnum enim horū dicendum videtur, nam prorsus inuariato appetitu sensitivo non restabit cur nō oriatur, vt prius insultus atq; passōis vehementia. Ad hoc fuerunt opiniōes, quibusdam asserentibus per actū voluntatis sensui contrapugnantis exercitiū per quos in voluntate producuntur habitus, comproduci pariter habitū in sensu illis proportiōatos, quibus sensus impeditus redditur tranquillus.

¶ Alijs id fieri opinantibus non per habitum sensui derelictum, sed per solum voluntatis habitum assistentem, quo potentior redditur voluntas ad impediendum ne insurgat passio, aut ne vehementer. Harum opinionum neutra satisfacit. Contra primam quidem, quoniam immanens est ipsius habitus actio id est nullius potentia actus habitū extra eā producit, sic igitur nullus voluntatis actus habitum producit in sensu, tum etiā nullus liberi arbitrii actus actum producit in sensu illic productiū habitus, nam quicūque actus ipsius sensus ab obiecto vel specie, aut cognitione eiusdem sensus causatur, nequit enim voluntas aliquid refugiens facere suo imperio sensum id idem pariter refugere quod prius ipse prosequatur, quomodo igitur in sensu aliquid prosequente, causaretur tunc habitus refugitiuus eius quod voluntas refugit.

→ Præterea habitus sic in sensu genitus non sufficeret huiusmodi tranquillam efficere polliciam cum non sine actu agat, nec actum absque suæ potentia cōcursu habeat.

¶ Contra. Pariter opinionem secundā in solo libero arbitrio (etiam cum intellectu facta mutatione per habitum generationem non impediretur passionū vehemens insultus. Tum primo, Sensus est agens naturale, & omnia ad agendum forent ei æque vt prius applicata, tum etiam habitus nō agit sine actu, igitur nō eliciens actum voluntas (non obstantibus quibuscūque habitibus) æquales & æque fortes passionum pateretur insultus. Sint responsiue conclusiones.

¶ Prima cōclusio. Non cuiuslibet habitui liberi arbitrii respondere potest habitus similis in sensu. Probo, circa obiecta insensibilia potest libe-

Habitum
in lib; vo-
luntatis an
respondeat
in sensu
habitus

rum arbitrium habere actus, & ex his habitibus quibus similes in sensu reperire impossibile est, cum illorum obiectorum minime capax sic sensus.

¶ Secūda cōclusio. Circa obiecta sensibilia ex liberi arbitrii actibus producto habitu in eo, impertinens est habitum in sensu generari. ostendo: nec est repugnans nec necessario cōcomitans, nō enim a liberi arbitrii actu producitur in sensu actus, vel habitus immutatus scilicet cognitius vel appetitiuus, sed omnis huiusmodi actus ipsius sensus ab obiecto vel specie vel sensatione causatur: & ita quicūque actus in libero arbitrio eliciatur aut igitur tunc sensui est causa applicata eum conformiter immutans, sic in eo causabitur actus actui liberi arbitrii conformis & ex illo actu habitus: si autē sensui applicata sit causa difformiter ad liberū arbitrium immutatiua actum producet actui liberi arbitrii difformem, & ex eo habitus nascetur: si vero nulla sit sensui applicata sufficiens ad actum causa non producet in eo actus vel habitus & si in voluntate causantur.

¶ Tertia cōclusio Cōtingit indirecte actione liberi arbitrii sensum quo ad actum vel habitum immutari patet eius imperio præcipue per motum localem potest obiectorum & causarum sensum immutatum fieri applicatio: per quam obiectorum sensitiva apprehensio, ex quo prosecutio vel fuga, ex qua habitus.

¶ Quarta cōclusio. potissima inclinatio appetitus sensitivi diuersitas est ex parte realis dispositionis corporis in horū triū videlicet mēbrorū humorū & spiritūū qualitate & q̄titate. patet, quidam ad vicia petulatiores quidam paciores nascuntur, & non per habitū anima-

Appetitus
sensitui
diuersitas
inclinatio
num.

bus congenitos, cum sint tanquā tabularasæ: igitur ex parte corporis id accidit. ¶ Primo quidem penes qualitatem: quandoque occultam e celo aut aliunde contractam: nonnūq; manifestam qualis est sanguinea colerica & c. complexio, ex qua diuersa ad passiones nascitur pronitas. Secūdo penes quantitatem figuram aut situm, vnde cordis paruitas aut magnitudo atq; figura, & situatio ad varios cōducunt mores, passionesq; excitāt discoloros. hinc natiua cōditione dati, aliquē contingit quem minus infestant passiones, quam alterum longo virtutum exercitio consuetum.

¶ Quinta cōclusio. Animā in hoc curare cupiens primū corpus curet, ipsum primis qualitibus & reliquis diligēter spoliēt, pariter obiecta sensibilia a sensibus, vel sensibus ab obiectis passiones concitare potentibus diuertat: liberūq; arbitrium ad virtutum exercitium cōuertat. Hac triū dierum via, fiet ad gradū dignitatis temperantiæ transitus. Prima quidem: vides contractatiam (quæ est infatibilis venereorum appetitus) cōtra amorē hæroos: cōtra bolissimum appetitūq; caninū aut vacinum (quos corporis morbos esse constat) medicinalia exhibent remedia: corpus pmutantia: & sic passiones absque habitu positione sedatiæ: sine quorū etiam generatione cōfert assuefactio, secundum quā vis corporis regitiua operatur. In eo enim qui paucū cibū aut multum vel certis horis sumere est solit⁹, vis corporis regitiua ordinatim agit iuxta consuetā mensurā, vel determinatis tēporibus sumptā. nā ad hoc aptantur corporis organa: moderātur virtutes: actiue sunt meatus strictiores aut ampliores: vires plus vel minus attractiue, aut aliter agentes: sic in venereis (sine etiam habit⁹)

noui acquisitione) ex lactationis enim omissione(natura materia diuertente) siccantur vbera:ex eiusdem autem frequentia conseruatur lactei fontis fluxus:in sic vasis generationis ad venerē stimulan humor.

Passiones qualiter virtutū exercitio at renuantur aut extinguantur.

Exta cōclusio. Cum virtutis hūtu in hac mortali vita quantuncūq; pfecto, & quātūcūq; lōga assuefatione cōsummato, stat vehementiorē esse passionē insultū, quā cū certo hūtu remissio atq; impfecto & recēter inchoato. patet, quātūcūq; sedati s passionib; atq; quietis & quātūcūq; virtutis habitu longa cōsuetudine acquisito, potest per naturales causas corpus alterationibus magnā passionū vehemētiā puocātibus alterari : vt optime nouit philosophie gnarus.

Septima conclusio . & si sensualitatis habitus patrociniū aliquod ferre valeat nihilominus virtutū exercitio pacantur tandē passiones per realē corporis trāsmutationē : & per volūtatis atq; intellectus habitū passiones vincere coadiuuātem, potius quā per habitū in sensitiuo appetitu derelictū: patet ex dictis. libero enim arbitrio habituato min⁹ graue est minusq; tēdiosum eas vincere . & comparatione ad habitus magnitudinē minores censentur.

Appetitus sensitiuus an plene sit rōni reconciliabilis.

Rimū dubiū an rationi: quā semper deprecatur ad optima (sit plene reconciliabilis appetitus sensitiuus: qui ei aduersatur, Respondeo sic: nō naturę dono, sed supernaturali beneficio. Primā partē ostēdo: natura vno modo agit & idēficiēter appetit⁹ sensitiuus sibi derelict⁹ suū psequitur commodum, quod sepi⁹ ā ratione deuiat: & si quādoq; ei conformetur. Secunda pars in nonnullis priuilegiatis personis innotuit: tū etiam obediūt pri-

mo mouenti secūda causę quę nec agūt nō eo coagēte: potest autē prima causa appetitui sensitiuo nō coagere ad inclinationē vel operationē rationi cōtrariā igitur &c. Dico enī posse dupliciter huiusmodi fieri recōciliationē supernaturalem. Vno modo sine dono positiuo ipsi naturę superaddito. Alio modo ppositiuū donū naturę supaduēniēs quale ī primis parētibus erat originalis iusticia

gastrimargia an fatirialis in hac vita ant extingui possit

Secundum dubium: an possit in hac mortali vita totaliter extingui gastrimargia atque fatirialis: illa gustabilium: ista venereorum: illa scilicet concupiscentia gulę ista libidinis ardor.

Respondet conformiter ad Cassiodorū Martinus magistri. q. ii. de castitate (in q ens) & si ā gastrimargię stimulis oīno liberari nō possumus: ardor tamē libidinis potest in nobis totaliter extingui.

Primam partē ostendit: quoniam quā diū durat in nobis effectus cibi & potus tādiū durat stimulus gastrimargię : sed semper in nobis durat affect⁹ cibi & potus: ergo & stimulus gastrimargię . Tum etiam quātuncūq; nos diuinis meditationibus intēdamus: necesse tamē est vt ad alendum corpus ipsa naturę necessitate redeamus. Secūda partē pariter rationi b⁹. Cassiodori pbat desiderū pecuniarum & honorū potest totaliter de cordibus euelli: igitur & ardor fornicationis. Tū etiā fornicatio excludit ā regno dei: igitur potest eius ardor ā nobis extingui. Hęc respōdeo nō vbiq; sui vera est, nec efficaciter intentū pbat: nec sufficiēter discrimē euacuat: vt sequētes ppositiones elucidabūt. Prima vtraq; p hac mortali vita pōt ad tēpus quo ad actū extingui. ostēdo: morbo vel corporis maleficio potest vtriusq; cōtrahi horror : i quibusdā enim morbis est omnis cibus vel potus in nauseam & tēdiū: nonnullis pari-

ter castratis & sortilegio aut naturali maleficio impeditis, sunt in abhominatōnem venerea: quinimmo ad hęc omnia sunt naturalia antidota. Secunda propositio, in natura non maleficiata facilius quo ad actū reprimitur vel extinguitur fatirialis quā gastrimargia. patet, prouidior est natura sibi quā aliis, efus enim ordinatur ad indiuidui conseruationem. coitus autē ad speciei continuationē, per generationē indiuiduorum similiū: igitur, &c. tum etiā nō simpliciter necessaria ad longā vitā, est supflui vltimę digestionis euacuatio est autē necessaria per cibum restauratio. igitur.

Grad⁹ virtutum in infinitum subdiuidi possunt.



Veniam admodum ī infinitum partibilis est tota difficultatis latitudo : sic in infinitū virtutum atq; viciorum gradus subdiuidi possūt. Inter enim non gradum difficultatis & medium: inter medium & summū infiniti sunt intermedij arduitatis gradus : quos cognitos volūtas per suorum actuum obiectis assumere valet: aut pariter eos suis actibus ad iacentes relinquere. Hinc de graduū virtutum specifica differētia superuacaneę quidam certātes discordāt quibusdā affirmatiue: alijs negatiue opinantibus. Dico igitur cā nulli bet trium illorū graduū duę sunt species: vna extrinsece talis: altera extrinsece. Intrinsece quidē pro obiecto habens difficultatis mensurā & huiusmodi grad⁹ specie differūt. Extrinsece vero eā nō pro obiecto

sed adiacendū habens: & huius speciei actum eundē per tres illos gradus transire absque suę essentię mutatione, erit perspicuum rem consideranti. Circa enim eandem materiam tres illi gradus simul stant in habitu: & circa diuersas in actu,

Primum notabile intensum vel remissum seu magis aut minus actū speciem variāt, quorum sunt obiecta. patet, obiectorum totalium faciunt alietatem. Exēpli gratia, parui honoris & magni honoris eiusdem speciei volitiones, paruitatem & magnitudinē pro obiectis habentes, specie essentiali distinguūtur, sic & volitiones quę ī passionibus modicam & vehemētem sub illis rōnibus feruntur, pariter vehemētem passionem & passionem vehemētiore obiectiue habentes quinimmo quātūlucunque sit obiectorum eiusdem speciei excessus (modo pro obiecto habeatur) arguit specificam actuum differentiam nam totalium obiectorum alietatem cōstituit.

Secundum notabile, quemadmodū dupliciter actus est alicuius virtutis videlicet intrinsece & extrinsece : sic & habit⁹ ex tali vel tali actu genit⁹

Actus est dupliciter alicui⁹ virtutis videlicet intrinsece & extrinsece.

Rima cōclusio. Contingit (existēte vehementi passione, habitum non eam pro obiecto habere, & contra accidit (nō existente vehemēti passione) habitum eā habere pro obiecto. patet: contingit habitum fuisse ante passionem genitum: pariter cōtingit eū sine passione nūc existentem fuisse passionis vehemētis tempore genitum, eam actu eam pro obiecto habente.

Secunda conclusio. Contingit, (existenti vehementi passioe) actum eam pro obiecto non habere. & contra (non existenti vehementi passioe) actum passionem vehementem pro obiecto inuoluere, ostendo quando passio adest non necessitatur voluntas eliciens actum eam pro obiecto assumere, quando autem deest, non impeditur eam pro obiecto recipere, cum in rem absentem ferri valeat. Sic actuum continentiae, quidam est tamen intrinsece talis, quidam extrinsece tamen quidam autem intrinsece & extrinsece, scilicet passionem unam vehementem pro obiecto habens, & passionem alteram adiacentem

Habitu pariter & dicitur dem con contingit esse diuer forum gra duum virtutis.

Primum dubium, an contingat eundem habitum simul esse continentiae & temperantiae.

Respondeo sic. ad denominationem habitus sufficiat aptitudo, qui enim cum vehementi passioe genitus est, remanens abique ea natus est iterum esse atque inclinare forti occurrente passione, & ita aptitudine est continentiae & temperantiae, actu autem statim dicam.

Secundum dubium, an eundem actum simul continentiae & temperantiae esse contingat.

Respondeo sic, & multipliciter. Primo, scilicet unius intrinsece, & alterius extrinsece, actus enim cum vehementi passione praelicitus, eam pro obiecto habens, & deinde sine ea continuatus est in hac continuatione intrinsece in gradu continentiae constitutus extrinsece in temperantiae gradu.

Alio autem modo potest idem actus esse medii & finis, ad cuius unum sit vehemens passio retrahens, & non ad alterum, hic inquam actus est duorum graduum, videlicet continentiae respectu unius, & temperantiae respectu alterius.

Idem de actu obiectiue copulato duorum obiectorum, non medij & finis habitudine.



Ribus illis virtutum gradibus bipariam accidit comparisonem, videlicet penes actum bonitatem, & statuum pulchritudine ceteris enim paribus, ubi maior pugna gloriosior victoria preciosiorque corona: quare eorum supereminet in bonitate heroicus, post quem continentia, post quem temperantia: status autem pulchritudine temperantiae gradus gradum continentiae praecellit.

Hunc pariter ordinem immutare posset aliunde imparitas (etiam obiecto & reliquis praeter personae conditionem inuariatis) ex qua multipariam operandi difficultas, aut facilitas oriri potest. Ex culpa quidem difficultas, at ex virtute facilitas, at utraque ex natura potest contingere. Et amplius ex culpa ad aliquam culpam difficultatem, & ad aliquam virtutem facilitatem, pariter ex virtute ad aliquam virtutem difficultatem, & aliquod vitium facilitatem nasci posse crediderim, tam per corporis transmutationem, quam per aliquorum habituum de se indifferentium, aut ad certam aliam speciem appropinquantium generationem.

Difficultas boni ex natura contracta bonum auget: & minuit malum contrarium. boni autem facilitas per oppositum decrescere fa-

Difficultas aut facilitas operis multipliciter accidere potest: qualiter uicium aut aut minuat bonum vel malum

cit bonum et malum adauget contrarium. Difficultate boni per culpam contracta (quorundam opinione) non crescit bonum: nec malum minuitur ei contrarium. facilitate autem boni per culpam contracta decrescit bonum: et augetur malum contrarium. Difficultas boni ex virtute contracta bonum crescere: et malum contrarium decrescere facit. facilitas autem boni per virtutem contracta non attenuat bonum: augmentat autem contrarium malum.

Hanc igitur disparitatem circa graduum virtutum: aut viciorum comparisonem aduertere debet reclusus iudex.

Habitu permutable de bono in malum.

Rimum notabile: prout permutable sunt non nulli actus: sic & habitus de bono in malum & contra. non enim omnis actus uno tempore bonus est, pro semper bonus: sic nec habitus: et id propter circumstantiarum varietatem: sic enim habitus quia aliquando ex virtutum actibus generabatur ad actus inclinabit pro nunc perniciosos: et per consequens habitus qui ad bonum facilitabat oberit bono ad ipsumque difficultabit. Exempli gratia: in vxorato, aut pluries in die comedente cum actibus bonis plene circumstantionatis sunt ipsius materiae carnalis, aut pluralitatis refectionum actus generici. ex quibus habitus nascuntur, qui diebus quibus continentum est, vel abstinendum, manentes ad actus facilitates genericos. qui tunc elicit peccata forent: et sic ad bonum difficultant. quinimmo praeter hos habitus tempore bonitatis actuum genitos transmutabatur corpus: cuius dispositio tempore maliciae actuum perdurans ad actus pro-

Virtus non nunquam disponere ad vitium inducit & contra.

nificat malos: & difficultat ad bonos contrarios. hinc fit perspicuum ex virtute posse difficultatem ad bonum propagari, & facilitatem ad malum: & ita ex vicio facilitatem ad bonum, & ad malum difficultatem tam habituum genericorum quam corporalium transmutationum actione. contingit enim ex crapula vel coitu exuperante vires leuati naturales, atque discrasari usque ad appetitus illorum extinctionem: qua facilis erit continentia facilisque abstinentia.

Difficultas ex appetitu sentitio aut ex culpa quid operetur.

Secundum notabile: est quorundam (quam sequitur Buridanus) opinio asserentiū difficultatem ex inobedientia appetitus sensitui, aut ex debilitate rationis, aut voluntatis proueniēte attenuare meritū.

Non est huius apparentia cum nulla militet ratio, cur difficultas ex obiecto proueniens potius quam illa meritum adaugeat: nec eloqui sacri aut alterius sufficienti auctoritate id habeatur. Est pariter opinio una difficultatem ex culpa ortam ponens non adicere meritum. cui contraria est aliorum sententia. quam sequens Altissiodorensis tenet ex difficultate etiam per culpam contracta bonitatem atque meritum accrescere: ita quod agens contra viciorum habitum ex malis actibus gentium plus mereretur: id suaderi posset aliter ex fomite difficultas nullius operis auget bonitatem: cum ex culpa contractus sit fomes. Responderetur non ex culpa personali contrahi. Non plene satisfacit haec responsio: quoniam utramque potuisset deus acceptanda statuere: & quae quae nouit an istam potius quam illam. Tum etiam huius difficultas & culpa proueniens opus efficere potest heroicum. nam contingit eam communem hominum transcendere facultatem. Praeterea. post penitentiam dominus non recordatur iniquitatum quas quis operatus est. scilicet.

et ei imputando: igitur huiusmodi difficultas per condignam displicentiam emendata, tanquam non ex reatu orta reputabitur.

Prima conclusio: quantum ad statum pulchritudinem, & maiorem eius securitatem ipse temperantiam gradus gradui continentiam praestat: quantum autem ad actuum ipsius status bonitatem atque meritum, e converso ceteris aliis paribus. Primam partem ostendo: status temperantiam est aut eo innocentiam statui atque statui beatifico propinquior: estque a periculo labendi remotior propter hostium, videlicet passionum tunc sedatarum absentiam: qua quietior atque tranquillior redditur temperantiam status: & diuinorum contemplationi aptior. Secundam autem partem proba: difficultas operis saltem non ex culpa proveniens, bonitatem actus auget atque meritum, & dixi ceteris aliis paribus praeter graduum differentiam videlicet utraque conditio gradus sit ex natura: aut utraque ex demone, aut utraque ex alio simili. Et cum obicitur: continentiam gradus in se passio admittit: temperantiam autem gradus eos superavit atque extinxit non admittens sedes quas illa admittit. Tum etiam meliori virtuti peius vicium opponitur: sed (teste Aristotele) intemperantiam deterior est quam incontinentiam: igitur temperantiam melior ea. **R**espondeo ad primum: dico huiusmodi sordes siue infirmitates non minuunt meritum actus: quin immo auget. Virtus enim in infirmitate perficitur. **A**d secundum: dico assumptum non uniuersaliter verum: inimici enim dilectio amici dilectione ceteris aliis paribus est melior non tamen odium inimici est amici odio.

Secunda conclusio. disparitas alium de videlicet praeter graduum formalem differentiam: proveniens reddere potest graduum genera in suis

actibus ut excedens et excessum: aut aequalia. patet: quantum unius gradui ex parte unius conditionis bonitatem ad augendum aditur: tantum vel plus vel aequale alteri gradui addi potest ex parte alterius conditionis actum melioratis: quantum enim unius actui addit difficultas: tantum vel plus vel aequaliter alteri sine difficultate adde re potest gradualis intensio: aut aliqua obedientiam, aut finis, aut alterius circumstantiam bonitatem in eadem specie augmentantis. In diuersis autem speciebus non est dubitandum. **E**xemplum primum, duorum actuum eiusdem speciei quae circumstantiarum adiacentium habent disparitatem. vnus sine passione vel cum modica existens valde intensus potest alio valde remisso cum vehementi passione esse melior ubi scilicet plus excedit intensio intensio: quam difficultatem: et ita in reliquis facile exemplificabis. Exemplum secundum: dei dilectio siue retrahente passione, melior est dilectione proximi cum passione retrahere nitente.

Rimum dubium: an quicumque actus heroicus quocumque actu non heroico sit melior.

Respondeo negatiue: ubi est obiectorum disparitas, aut aliud adiacens tantum vel plus addens quantum difficultas: heroica enim inimici dilectio in se sumpta non est melior dei dilectione: dico in se sumpta secus de aggregato ex ea et dilectione dei propter quem inimicus diligitur: aut de actu tertio amborum. In his enim operibus in fine relatis tria sunt videlicet ipsius finis actus simplex, actus simplex medii & actus amborum tertius: simplex enim martyrii volitio etiam in deum relata (quae sit heroica) non est dilectione dei melior. Dices forte talem dei dilectionem esse heroicam ex circumstantia: nihil est dictum et consistit in nomine: sic enim quilibet voluntatis actus immo quilibet virtutis

Gradus virtutis an constitutus obmissio.

operatio esset heroica, nam est in libera voluntatis potestate, nolle a tali actu non obstante morte desistere.

Secundum dubium: an quis absque voluntatis actu vel habitu valeat in virtutis gradu constitui.

Respondeo: pura obmissio libera mali potest illorum trium graduum denominationes habere: videlicet heroica contra difficultatem transcendentem communem hominum facultatem: in gradu continentiam contrauentem passionem in gradu autem temperantiam contra modicam ad malum allicientem an autem sit virtus dicenda supra discussimus.

Gradus acquisitus & innatus.

Tertium dubium: an gradus acquisitus et gradus innatus, ceteris aliis paribus aequivalent.

Respondeo: dupliciter accipi potest virtutis gradus. Vno modo pro ipso virtutis actu vel habitu: cui tanta vel tanta adiacet difficultas: et sic nullus est communiter innatus gradus: nam creatur communiter anima tanquam tabula rasa: excludo priuilegium quod aliquibus animabus facere potest carum creator deus. Alio modo accipi potest gradus pro dispositione a qua ipse actus vel habitus suam gradum accipit denominationem: quae est quaedam pronitas vel tarditas ad bonum vel malum: quae virtus naturalis aut vicium naturale appellari solet: iuxta quam dicuntur bene vel male nati: quidam in gradu temperantiam quidam incontinentiam gradu, id est passionati. Inter enim gradum innatum & gradum acquisitum pariter inter eorum actus id discriminis est: nam actus in gradu temperantiam innato est minus bonus: minusque meritorius simili actu in gradu temperantiam pueritatem acquisito: ab eo videlicet quae

tus vehementer passionati prudenti virtutum exercitio naturam subiugavit, priam: et ad gradum temperantiam rediit: quoniam non minus nunc meretur iste: quam per similem actum in gradu continentiam constitutus merebatur.

Conexio virtutum multiplex

De virtutum connexione. Capitulum. xiiij.



Virtutes moralis morales sunt inter se: non formaliter, sed tribus his modis, praecipue, inclinatiue, & denominatiue.

Non enim formaliter: nam cuiuscunque speciei actum absque alterius speciei actu: voluntas elicere potest, videlicet aut quia non se offert alterius materia: aut se offerente suspedit voluntas libere circa eam actum. Prio igitur praecipue connectuntur: videlicet origine seu omnium particularium virtutum moralium communicatione, in quibusdam generalibus principiis sub quibus tanquam sub genere species continentur.

Secundo inclinatiue seu effectiue nam cuiuslibet speciei virtutis ad cuiuslibet alterius actum nata: est effectiue coagere, cum vnaqueque cuiuslibet alterius medium conductiuum in casu esse valeat, & quolibet cuiuslibet alterius suffragio nata sit indigere.

Tertio denominatiue connectuntur, videlicet denominatione simpliciter

dicta ipsius virtutis habentis: qui nō quocunque virtutis actu vel habitu: sed potiorum maiori parte denominatur (vt ita dicam) virtuosus.

Gradum virtutis multiplicatio.

Primum notabile: ab aliquibus multiplicatur actuum virtutum gradus. Primus est actus gratia finis honesti elicitus. Secundus est cum intentione non dimittendi pro quocunque contra rectam rationem etiam eminente morte, si recta ratio dicat. Tertius illi addit pro obiecto prudentiam: scilicet quia dictatum à recta ratione. Quartus isti precedenti adiicit finem: videlicet propter deum præcise. Quintus huic adiungit difficultatē quæ coem hominū facultatē trāscendit ex natura opis vel ex circumstantia. **D**ico enim differre specie illos quinque actus, videlicet propter totalium obiectorum alietatem.

Connexio nis cōparatio multiplex.

Secundum notabile: multiplex potest fieri connexionis comparatio: videlicet connexionis virtutum moralium inter se, aut moralium cum prudentia: aut theologarum inter se: aut moralium cum theologalibus aut moralium cū virtutibus inferiorū potentiarum. **M**orales quidē virtutes sunt quatuor prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. **T**heologica vero tres: spes, fides, & caritas, inferiorum autem potentiarū sunt duntaxat extrinsece prænominatis correspondentes.

Tertium notabile: prout supra enumeravi potest quadripartiam intelligi connexio scilicet formaliter: principiativæ: inclinativæ. & denominativæ. Formaliter quidem, id est dependenter, sic quod nequeant vna sine alia haberi, seu necessario vna habita habeatur alia. Principiativæ cōnecti, est in aliquo com-

muni principio virtualiter contineri, prout in aliquo genere continentur suæ species atque individua. Inclinativæ autem cōnecti, est vnam ad alteram esse inclinativam. Denominativæ autem quod habens vnam non perfecte sine alia studiosus denominatur.

Rima conclusio, morales virtutes sunt non formaliter sed principiativæ, inclinativæ, & denominativæ cōnexæ.

Prima pars patet, pōt vnius materia mētī occurrere non accurrente alterius materia: aut vtriusque materia occurrente potens est liberum arbitrium circa vni⁹ actum elicere, suspendens circa alterius materiam actum. Igitur poterit vnius actus sine alterius actu, esse: & ita habit⁹ sine habitu. Secundā partem ostendo: quædam sunt vniuersalia præcipia omnibus particularibus virtutibus cōmunia, in quibus omnes morales virtutes qualiter in genere suæ species continentur: quinimmo ad cuiuslibet particularis virtutis actum, occurrente materia per intellectū ostensa inclinare possunt: cuiusmodi sūt hæc principia aut habitus eis conformes est recte agendū, est conformiter rōi rectæ &c. Tertiā partem probo, ad cuiuscunque virtutis moralis actū pōt quæcunque alia moralis virtus in aliquo casu suffragari. Exempli gratia, efficaciter volens seruari castitatē, cui proponitur mos nisi fornicetur, ipse ex castitatis habitu mortem æquanimiter tollerare elicit, potius quā fornicationi consētere: sic castitas ad actum fortitudinis inclinatur. E converso autē volens efficaciter esse fortis vel magnanim⁹, iudicans non posse absq; castitate, elicit ex fortitudinis habitu ipsā castitatis volitionem: & ita in aliis accidere pōt. Quarta pars est nota, quoniā in cōibus animæ accidentibus ad perfectam

denominationem genericam in concreto, requiruntur illius generis omnes species potiores. Exempli gratia, quamvis quis sit perfecte videns sine auditu, aut perfecte geometer sine medicina, aut perfecte temperatus sine fortitudine, non tamen plene & perfecte sentiens: aut sciens: aut moralis. Sequitur corollarium, dupliciter quis dicend⁹ est virtutem aliquam aut vicium secundum præparationē animi habere, vno modo principiativæ, i. vt aliquod commune habeat principium: sub quo illa virtus aut vicium cōtinetur cuiusmodi agendum est conformiter rationi rectæ: non agendum est conformiter rectæ rationi, temperate viuendum est: non est viuendum temperate. Alio modo inclinativæ: & sic efficaciter vnam habens virtutem habet in animi præparatione quamlibet aliam, nā occurrente casu quo operatio illi⁹ aliam requireret: ipsa ad actum eius inclinaret. pariter vnum habens vicium ipse in animi præparatione quodlibet aliud habet: occurrente enim casu quo fur furtum efficaciter volitum nō posset sine homicidio explere inclinaretur ad homicidiū, sic igitur haberet in præparatione animi homicidiū.

Virtutem aut vicium habere secundum animi præparationem

Connexio aliarū virtutū moralium cum prudentia

Secunda conclusio ipsi prudentiæ cōnexæ sunt alie morales virtutes actualiter aut virtualiter, non e converso. **P**rima pars ex aristotele patet Ethic. ii. ad virtutis actū requirit eligentē esse scientem: saltem actualiter aut virtualiter. & id est imago de habitu ad habitum verificatur: quoniam non est actus prudentiæ quin generetur habitus generatur virtutis habitus quin etiam prudentiæ. Secundam partem ostendo, ipso prudentiæ actu posito in intellectu, non necessatur voluntas actū virtutis elicere, igitur pōt prudentia sine alterius virtutis moralis actu esse & per consequens habitus abs-

que habitu. Forte Aristotelem citabis, vt ethicorum. c. x. dicentem, impossibile est prudentem esse non entē bonum. Respondeo, capitulum illic strictè prudentiæ nomē pro sapientia, secundum ethimologiam sapientiæ scientiæ, sic conformitatem appetitus ad intellectum connotat.

Tertia conclusio, quamvis theologice virtutes communiter simul à deo infundantur, non tamen sūt formaliter connexæ, sed separabiles atque separatim infusibiles. Prima pars est à sanctis doctoribus credita, eas in baptisate infundi asserentibus. Secunda pars est sacris authoritatibus roborata, euacuantur in patria fides & spes, manet autem caritas. In via autem per mortale perditur caritas manentibus spe & fide: quæ similiter à seinuicē separari possunt, perditur enim fides infusa per infidelitatis peccatum, spes per desperationem, per quodcunque autē mortale caritas, quæ per pœnitentiā reparatur, fides per infidelitatis purgationem, & spes per emendationem desperationis.

Connexio virtutum theologiarum inter se.

Quarta conclusio, Inter morales & theologicas virtutes nō est cōnexusio, patet: sunt à seinuicē separabiles Theologales quæ à moralibus, prout in paruulo baptizato. Morales pariter ab illis prout in gentili verè moralibus virtutibus sine theologis in signito, fateor non in gradu perfectionis viatorum fide illuminatorum, nam in istis moralis reperitur virtus caritatem saltem acquisitā præsupponens, scilicet operationem in deum actualiter dilectū referens, vbi est perfectus virtutis moralis actus, simul verè caritas, videlicet actus tertius, operis moralis & ipsius ultimi finis dilecti relatiuus.

Connexio inter morales & theologicas nulla.

Vinta conclusio, aliarum potentiarum à voluntate virtutes virtutum
O iii

tibus voluntatis sunt connexę, non contra: & ita de viciis patet: non est in viribus inferioribus virtus, aut vicium nisi dependenter a voluntatis virtute, aut vicio. e conuerso autem sic, de habitu autem generatiōe in viribus sensitivis: aut motiuis respondentib⁹ illis quę sunt in voluntate, supra discussa est materia.

Rimum dubium: an aliqua virtus

virtuti, atq; vicium vicio repugnet

¶ Videtur qđ non, cū sit connexio

In oppositum: Primo paupertas euāgelica, & proprietates politica sunt virtutes, qđ vna alteri repugnat: cū vna sit abditio, alia aut non abditio: pariter humilitas et magnanimitas: cū illa se indignificet honorib⁹ ista aut eisdē se dignificat. sic castitas virginalis & coniugiū, & alia huiusmodi. Secundo cuiuslibet virtutis duo sunt extrema viciosa & sunt contraria, cum eorum vnum sit in deficiēdo: alterum autem in superabundando.

Ad primam dubii partem est quorundam responsio, nullam virtutem morale alteri virtuti repugnare, cum qualibet sit alterius principium & causa efficiēs. Et ad obiectiones, ad vnā quidem proōnibus de castitate respondetur, virginitalis actus est abstinere a concubitu, ppter deum, hoc est illo modo quo de⁹ vult illum abstinere: actus autem castitatis coniugalis est velle vti actu matrimoniali eo modo quo deus vult eum vti, illi autē actus non repugnant, nam si habens voluntatem abstinendi a concubitu eo modo quo deus vult, cognoscat per reuelationem vel scripturam deum velle eum cōtrahere, atque actui coniugali operā dare, tunc velle istud propter deum manēte nihilominus castitate virginali scilicet manente velle abstinere ab omni cōcubitu si ita deo placeret: vbi autem act⁹ non contrariantur, multominus habit⁹

Insufficiens est hæc responsio, vniuersaliter intellecta falsa: nam (vt supra ostēdi idem actus successiue de bonitate in maliciam permutari potest. pariter duorū actuum vere contrariorum potest vnus vno tempore esse rationi rectę cōformis, & alter alio tempore. sic vterque potest esse virtutis actus: sumantur gratia exempli isti duo actus vere contrarii, volo mihi proprietatem, nolo mihi proprietatē quorum vterque sine vltimo circumstantionetur, vnus ante votum aliter post votum est virtus. Dico igitur circa vnamque virtutis materiam posse esse duplicem actum, Quendam aliquo modo conditionatū, et in hoc genere, circa materiam suo modo cōtrarias & repugnantes (p ut cōedere carnes, nō comedere carnes &c.) possunt esse virtutū actus nō repugnantes, gratia exempli, volo si deus iubeat comedere, aut actum carnis exercere, volo si de⁹ iubeat non comedere aut non actum carnis exercere. Alii sunt virtutum actus absoluti, quis enim tate dementia est credens quemcunq; virtutis actum esse conditionatum? Circumstantia enim finis non est circumstantia reddens actum voluntatis conditionatū et in hoc virtutum gradu cōcedo (ut supra ostēdi) quandoque virtutem formaliter virtuti repugnare.

Ad secundam dubii partē est satis cōmunis responsio, vicia quaedam esse contraria habens tamen vnum habet secundum cordis præparationem vicium illi contrarium, quia habet dispositionē malam ad illud inclinantem. Exempli gratia, crapulę deditus inclinatur vsque ad insensibilitatem certis diebus viuere, vt vno die crapulos⁹ adat: pariter tenax defiderat acquirere, qui consideras posse per prodigalitatis actum multa acquirere

re ex tenacitatis atque acquirendi desiderio eliciet prodigalitatis actum, hoc modo enim viciosus virtutem habet secundum cordis præparationem, prout mendax vt sibi credatur, loquitur quandoq; veritatē, & ambitiosus honores quosdā quodque spernit: vt maiores cōsequatur.

Secundum dubiū: circa virtutū moralium connexiōem principiativę: an earum vniuersalia principia præsupponantur atque requirantur ad virtutum particularium acquisitionem.

¶ Respondeo negatiue: vt ex virtutis definitione patet: sufficit rectę rationi particulari conformitas. ¶ Fatendum est nihilominus quēdam esse virtutum gradum, qui rationem rectam tanquā inexistentem causaliter pro obiecto habet. Exempli gratia, volo hoc: vel illud, quia ratio dicit: & dicit Okam: ad huiusmodi gradum requiri vniuersalia virtutū principia, dico tamen ea non formaliter in intellectu requiri: ostendo (posita particulari operis prudentia sine alio vniuersali principio) potest voluntas hunc elicere actum, volo hoc vel illud: quia dictatum a ratione recta. Fateor tamen causalitatem hanc ex parte obiecti actus voluntatis virtualiter hoc vniuersale principium includere, omne dictatum a ratione recta est volēdum, nam cālis vniuersalem infert, sic igitur concedendum est quod qui in illo cālitatis gradu vnam habet virtutē, omnem virtutem in præparatione animi possidet: id est principium habet inclinatum, hoc autem est aliquid secundū animi præparationē habere, habitus enim vel actus ratione huiusmodi camlitatis vniuersalitatem includentis, nat⁹ est inclinare ad omne cōtentum sub huiusmodi vniuersalitate: videlicet ad omnē actum rectę rationi conformē ostensum esse talem per minorem subsumptam.

Valde enim perfectus est ille virtutis gradus qui hominem conformiter rationi rectę agere assuefacit, nedum in sua particulari materia: sed in aliarum virtutum materiis ostensis, tanquam rectę rationi conformibus.

Tertium dubium: an cum illo tertio virtutum gradu & cum recto dictamine alicuius viciū vitandi stet illud vicium.

¶ Quibusdam videtur quod non id ita suadent, nam actu illius gradus est obiectum volitum: quia rationi rectę conformē, & quod docung; aliqd est volitū præcise quā tale, tūc nihil scitū esse tale potest esse nolitum. Exempli gratia, si diligitur fortes quia homo: vel Catharica quā pulchra, impossibile est stante reduplicatione quod odiam aliquem quem scio esse hominē vel aliquam quā scio esse pulchrā, quia illa reduplicatiua, istam infert vniuersalem diligo omnem hominem: cum quā non stat me odire aliquem quem, scio esse hominem. In illo autē tertio virtutum gradu volo facere opera iustitię, præcise quia conformia rectę rationi, ea sic fieri debere dictanti, ergo impossibile est quod sciam aliquid sic esse dictatum a recta ratione & nolim ipsum: & similiter impossibile, me aliquid contra dictamen rectę rationis velle, omnis vero actus vicios⁹ est contra dictamen rectę rationis, ergo nullus talis stat cum virtute tertii grad⁹. Non mihi videtur vera hæc sententia. Tū primo, illa causalitas non formaliter nec euidenter talē vniuersalitatem distributiua habet, sed virtualiter et implicite vbi igitur ignoraretur ppositiōis vniuersalis sequelę ex causali, sic volitio pro obiecto talē causalitatem habens cū minore subsumpta, nō esset sufficiens necessitare voluntatem ad minoris subsumptę actū, aut actum impedire contrarium.

Virtutis a
ctus vni-
uersalis an
compatia
ur viciū.

Virtus an
virtuti nō
nunquam
repugnat
aut viciū
vicio.

Virtutum
principia
cōia, nam
requirun-
tur ad par-
ticulares
virtutes.

¶ Tum etiā diligere fortē præcisē quia est diues. non impossibilitat diligere alium non diuitem scitum esse talē. igitur velle hoc. vel illud: præcisē quia rationi recte conforme. nō impossibilitat velle aliud indifferens aut rationi recte difforme scitum esse tale. patet: non est actū illorum formalis repugnantia. Apporetior enim esse istorum repugnantia: volo quicquid rationi recte conforme est, et scio hoc conformare rationi recte, & nolo hoc. ¶ Respondeo igitur ad dubiū affirmatiue.

virtuti pro fine deum haberi an possibile sit viciū,

Quartum dubiū: an cum virtute quarti gradus quæ tertio gradui deum pro fine addit stet viciū? ¶ Visum est his prioris opiniois quod non. quoniam repugnat omni vicio & errori culpabili suadet, quoniam virtus quarti gradus annexam habet charitatem, suūq; actū elicit finaliter & precise propter deum super omnia delectat: charitati autem repugnat quicquid est culpabile siue sit actus voluntatis, siue error intellectus culpabilis: igitur &c. stat tamen cū errore inuincibili. prout in illo qui de non sua crederet inuincibiliter esse suam, & eam cognosceret: quoniam non est ibi culpa.

¶ Non mihi videtur hæc decisio vera. Primo, constat cum gratia & charitate infusa stare viciū veniale: & ita a fortiori cum habitu acquisito. De vicio autem mortali quod non stet cum gratia infusa nō dubitatur. ¶ Sed quo ad charitatis actū dico (quatenus non remaneat in æquiuoco disceptatio). In hac propositione super omnia diligitur deus: illa determinatio dicere potest extrinsecum modum diligentis, aut modum ipsius dilectionis. ¶ Primo quidem modo super omnia, id

est in nullo denietur ab ipso deo seu nihil ei displicens fiat quando diligitur: & hoc siue in virtute dilectionis, siue alterius, siue casualiter illud accidat. sic enim repugnat super omnia diligitur deum peccare, ista tamē nō ē peccati cū actu dilectionis repugnantia. s; verificatiois, & positū nō ppter exclusionē quā illa determinatio ex hypothesi in propositione facit.

¶ Alio modo illa determinatio denotare potest dilectionis modum scilicet eius connotatione obiectum actus ingrediēte.

¶ Et duplex potest esse talis dilectio: vna dilectione magnitudinem boni connotante, videlicet qua summum bonum deo optatur: prout ipsum esse deum, aut esse omnipotentem &c. et dico cū huiusmodi stare posse viciū nedū veniale.

¶ sed mortale, probō non est ex natura actus repugnantia videlicet velle ipsum esse deum: omnipotentem: infinitum &c. velle furari vel alienam conoscere.

¶ Alia potest esse dei dilectio super omnia. dilectione magnitudinem appreciativam connotante pro obiecto actus. & iste esset actus quo quis deum diligeret volēs omne ei displicens abiicere: vbi duo videtur esse actus. vnus dei, alter aliorum contra deum abiiciendorum. verū tamē admittatur vnus actus qui formaliter aut virtualiter sic obiectiue ab orbū: ille actus quodam modo est vniuersalis aut vniuersalitatē quādam obiectiue includens. Quantū autē ad istum actum contra præmissam decisionem obiicio. nam constat philosophiam sufficēter intelligenti actum voluntatis vniuersalem non per se ad actus particulares contentos necessitare. & ita nec per se actibus particularibus contrariis illis repugnare. requiritur minoris subiecte cognitio sed potest nō aduenire intellectui istius vel illius peccati minoris subsumpta.

tra. Capitulum. xiiii.

Actū permutabilitas de bono in malū & contra.

igitur cum illius minoris ignorantia saltem culpabili poterit voluntas (illa dilectione dei stante) hunc vel illum viciū actum elicere. quod culpabiliter esse viciū ignoratur. Item sit fortes cū crassa ignorantia ignorans hoc esse viciū & ex ignorantia velit illud. quæro a quo ipse hoc stante impossibilitetur priorē dilectionis dei actum elicere. Tum etiā vbi a diuina voluntate (ipso nesciente) tam illud quā ignorantia desineret esse ei peccatum, non impossibilitaretur elicere illum dilectionis actum: nec per hoc fieret aliqua voluntatis aut aliorum effectiue coadiuuatiū mutatio, igitur prius erat voluntas potēs eūdem dilectionis actum elicere. appelles eū quomodo volueris. Præterea, habeat fortes illum dilectionis actū. obligatus hinc ad horam diligere proximum quem diligere omittet: in hoc casu nihil adueniet positiuū voluntatem impossibilitans continuare illum priorē dilectionis dei actum: igitur eundem ex sua libertate continuare poterit: & tamen illa dilectionis proximi omisio erit peccatum mortale, igitur cum mortali stare potest.

Oritur dubitatiuncula de peccati transeuntis reatu, qui per penitentiam transeunte actuali peccato deleri solet.

¶ Respondendum posse in casu tantū esse dilectionis dei feruorem quod omnes viciorum transeuntium deleret reatus: non existēte aliunde obice per noui peccati actualis positionem.

¶ Contingit enim aliquem virtutis actum omnem animæ reatum non posita aliunde obice delere: & eundem cū obice videlicet cum mortali peccato actuali formaliter vel interpretatiue placente stare.

¶ De actuum permutabilitate ex bono in malum aut con-



Nullus actus est omnino immutabiliter bonus: aut immutabiliter malus.

¶ Quinimo actum omnem in esse entis manentem prorsus morali bonitate atque malicia denudari posse non dubitabit: qui sufficienter rerum naturas capit. In esse autem moris ex circumstantiarum variabilitate actum eundem continuatum, nedum imperatū, sed elicatum: esse successiue moraliter bonum & malum: immo simul extrinsecis denominationibus esse tale, ambigere debet nemo: quare & virtutis habitum ad viciū esse immediate inclinatum: pariter viciū habitum ad virtutem constabit consideranti.

Corollarie igitur habes duos virtutis & viciū actus non specie differre: pariter & duos illorum generum habitus specie essentiali conuenire. Et non modo de genere moris ingenus: sed de specie in speciem est tam actui quā habitui possibilis transitus.



Primum notabile. ad esse potentia cognitiue vel appetitiue actū seu cognitionē vel appetitionē requiritur vitalis immutatio, siue tendentia in obiectum: quare huiusmodi qualitas extra propriū subiectum supernaturaliter conseruata desinens vitaliter immutari desineret esse cognitio, vel appetitio. siue volitio vel nolitio. & per consequens

Vitalis immutatio.

cessaret esse moraliter bona vel mala: gatio precipiens. & in alia parte succedit qualitas igitur illa que est odiū dei extra obligatio prohibens. aut in vna parte bonus subiectum proprium desineret esse odiū: & desineret recte rationi esse diffor- bita tēporis vel loci circūstantia, in alia mis: atq; moraliter mala.

Accidētū
animæ va-
rietat.

Secundum notabile: accidētū ani- me, quedam ab aliis dependent in esse vitalis immutationis. prout ac- tus appetitiuus ab actib; cognitiuis passiones ab actibus quib; nō repugnat in proprio subiecto i esse entis (illis abla- tis) cōseruari. sed desinēt esse tales, scili- cet vitaliter immutantes. Exēpli gratia. illa qualitas quæ est volitio cōseruata in anima sine cognitione desineret esse vo- litio: qualitas quæ est tristitia illic sine voluntatis actu cōseruata desineret ef- se tristitia.

Actus idē
pōt varie-
tatis rerū
circūstan-
tiis conti-
nuari.

Tertium notabiliter: voluntas po- tens est actum eundem continua- re diuersis succedentibus circun- stantiis adiacentibus. patet, pro- pter solas adiacentes circūstantias nō cogitur voluntas ab actu desistere ma- nente sufficienti obiecti cognitione: cū in esse actus non dependeat ab eis:

Prima cōclusio: Omnis actus in esse entis manens potest prorsus mora- li bonitate atq; malicia denudari. patet ex primo notabili: quare si- cut nullus actus est essentialiter actus: sic nec essentialiter bonus vel malus.

Secunda conclusio: idē actus conti- nuatus nedum imperat; verum & elicitus potest successiue esse mo- raliter bonus & malus: sicq; mora- liter de genere in genus transire. osten- do: potest idem actus imperatus aut etiā elicitus continuari libere per tempus, in cuius vna parte adiacebit cōscientia cō- formis: deinde succedet cōscientia diffor- mis: aut vna tēporis pte adiacebit obli-

gatio precipiens. & in alia parte succedit obligatio prohibens. aut in vna parte bo- nus finis, in alia malus: aut vna parte de- bita tēporis vel loci circūstantia, in alia parte indebita: nec cogitur voluntas per- solam talium circūstantiarum adiacē- tium mutabilitatē desistere ab actu. igitur idem actus de bonitate in maliciam, vel econuerso, transibit.

Tertia conclusio. Contingit eundē actum nedum imperatum verū & elicitum, simul esse extrinsece bonū & malum: ostendo de imperato. nam eadē exterior operatio pōt effectiue a duob; interioribus disparatis imperari: quorū vnus sit bonus & alter malus, sicque ex vno bonitatem ex altero maliciam con- trahet. prout eadem vocalis vel scripta propositio equiuoca duabus subordina- ta mentalibus ab vna veritatem, ab alia autem falsitatē suscipit: & quia actus vo- luntatis elicitus potest ab alio volunta- tis actu reflexo esse imperatus, idem de eo cōtingere pōt: scilicet imperato a duo- bus disparatis actibus. quorum vnus sit bonus, & alius malus: qualiter de menta- li propositione non vltimata pluribus mentalibus vltimatis subordinata.

Quinimmo fortē alicui nō improbabili- ter concedendum vibebitur opus duo- bus finibus disparatis factum, vno sine bono, & altero malo. simul esse moraliter bonum & malū suadetur contingit vtranc; finium volitionē esse efficaciter talis operis imperatiuā, tanquam medii in finem. Nec concludit ex hoc actum tertium qui est medii mali & finis boni esse simul moraliter bonū & malū, pro- ut velle furari ad subueniendū proxi- mo) quem actū quibusdam dicere pla- cuit esse simul bonū & malū) id morali peritiq; nō quadrat: cū huius tertii actus obiectum tale non sit rationi conforme

Actū eun-
dem con-
tingit si-
mul esse
bonum &
malum.

sed difforme. non enim sufficit obiecti partem rationi recte conformari: alias omnis actus de genere bonorum aliqua circūstantia bona & aliqua mala circū- stantionatus esset simul bonus & malus. ¶ Prout enim concessum est actum eū- dum extrinsece simul esse bonū & ma- lum, sic eū cū gratia simul bonum & ve- nialiter malum fatēdum est esse extrin- sece meritorium & demeritoriū.

Actus idē
diuersarū
spērū mo-
ri.

Quarta conclusio, potest idem actus cōtinuatus esse maliciis specierū diuersarū successiue malus, pariter idē actus diuersarū specierū bonitatibus bonus.

¶ Primam partem ostendo. volitio cog- noscēdi carnaliter bertham diuersis tē- porib; cōtinuata quorū vno tēpore erat soluta, & alio est ligata, habuit fornicationis maliciam. deinde adulterii prauitatem, potissime eo hoc sciente. cum sola enim credulitatis varietate volitio cō- tinuata successiue, in esse moris diuersi ficari potest. Exempli gratia. creditur fur inuincibiliter rem non esse sacram. & postea sciat esse sacram: volitio eadem de simplicis furti malicia, in sacrilegii maliciam transibit. idem in genere bo- norum facile ostendes.

Quinta conclusio, idem actus po- test in genere malorum esse si- mul malus diuersis maliciarū spe- ciebus, & idem de bono.

¶ Primum supra patuit de actu qui ma- licia mortali & malicia veniali viciatur aut alio actu propriam habente maliciā praterquam a fine potest alterius speciei iniquitatem cōtrahere. In genere pari- ter bonorum actus prater propriam bo- nitatem potest a fine vel alia circūstan- tia bonitatem alterius speciei contrahe- re. idē enim actus medii & finis vtriusq;

speciei bonitatem contrahit. Sequuntur corollaria. Primū. idem habitus succes- siue erit virtutis & vicii. patet: denomi- natur ab actu ad quem pro tunc inclinatur. sed ex dictis actus idē pro certo tempo- re bonus erit alio tempore malus. igitur & habitus. Ipse enim tempore bonitatis actus denominabitur virtutis habitus, pro tempore autē malicię actus erit vi- cii habitus. Secundum corollarium: bo- num & moraliter malū. non necessario differentiam entis specificam arguunt. patet ex dictis. idem actus successiue sub illis denominationibus trāsit de vna in aliam sine sui corruptione permutabilis. ¶ Tertium. actus simul extrinsece bo- nus & malus diuersis habitudinib; præ- cipitur & prohibetur. est rationi recte conformis & eidem difformis: de eo pœ- nitendum & de eodem gaudendum. nō autem concedo negatiuas. præcipitur, non præcipitur, conformis rationi & ei- dem nō conformis: pœnitendum de eo non penitendum.

Actus idem
præmiis
spē distin-
ctis præ-
miabitur.

Primum dubium: an actus diuersis speciebus bonus præmiis specie dif- ferentibus premiabitur: & pariter de actu variis speciebus malo.

Respondeo sic: nisi responderent mer- ces aut pœna eminenter diuersarū spe- cierum ponatur possibiles.

Ecundum dubium: an dabilis sit actus omnibus speciebus mali pos- sibilibus involutus. & pariter de bono in suo genere. ¶ Respondeo quod non formaliter. Nam infinite sunt mul- tiplicabiles species. Cum infinite varia- ri possit obiecti ratio, tam penes ma- gnitudinem quam multitudinem: non enim vnica est circūstantia personę.

Species pariter nec loci, nec temporis, nec modi agendi, nec finis, immo cuiuslibet horum generum infinite variabiles sunt species sufficiens in actibus differentiam ponere specificam, nequit autem pro statu via ad infinita specie diuersa secundum quod diuersa esse formalis vel interpretatiua aduertētia, quare nec actus idem potest formaliter hoc statu via illis omnibus labefieri vel istis decorari. dixi formaliter, nam iste actus volo omnibus maliciarum speciebus ireriri, continet obiectiue (confuse tamē) omnes &c. Non autem formaliter eis omnibus inficitur, intelligo formaliter, sic quod infinitis distinctis actibus illarum specierum malis æquiualeat, sic esset infinite malus, & idem dico de isto. volo omnibus speciebus bonitatis nihilicis ornari

Et si actuum de genere boni quidam sint extrinsece tales, quidam intrinsece: nullus tamen non immutabiliter seu necessario bonus, etiam in sensu composito propositione accepta, videlicet remanens actus pariter & liber. Non modo enim huiusmodi quilibet potest effici non bonus: quin immo malus ex circumstantia eum viciante, prout ex conscientia contra dictante, ex obligatione prohibente, ex aliquo fine qui tali actui præstituitur, aut ex alia quouis circumstantia pro tunc discrepante qua ipsius actus ad rationem rectam surgat pro tunc difformitas. Actuum nihilominus intrinsece

bonorum forte quosdam intuitiuos nonnullos abstractiuos reperire est. Et intuitiuorum quosdam non integre rectitudinis, sed partis seu non omnium ad eam requisitorum, quosdam integre rectitudinis intuitiuos, seu omnium ad eam requisitorum, & potissime intuitiuos rectitudinis dictaminis prudentialis obiectum actus informantis, huius generis enim actus (in sensu composito) essentialiter seu necessario bonos. fateri non pigebit, nec viciabuntur unquam, qui immo potius per corruptionem mox esse desinerent, nam sic falsificaretur dictamen, & per consequens voluntatis actus per modum intuitionis pro obiecto habens dictaminis rectitudinem, seu habens dictamē vt tale (iam desinente dictaminis rectitudine) desinet esse, hæc enim est intuitiuus actus conditio. ille igitur voluntatis actus (defectu scilicet existentie) non viciabitur, sed alius tentato eodem voluntatis conatu alteri succedens abstractiuus poterit ex aliqua præadductarum circumstantia viciari, non inconuenit quidem actum actui imperceptibiliter succedere. Rursus actuum quidem sunt humani, alij supernaturales. Et isti duplices, quidam immediate supernaturales, scilicet à solo deo producibiles, alij mediate. scilicet generabiles ab habitu à solo deo producibili. Et duplices, quidam, naturaliter ab habitu præsentia independentes, alij autem dependentes.

Actus intrinsece boni duplices.

Actus quidam intrinsece boni quidam extrinsece.

Rimum notabile. actuum voluntatis etiam recte circumstantiationum, quidam circumstantias ipsas habet circumstantes: & talem ab eis appello extrinsece bonum. quidam circumstantias omnes debitas pro eius obiecto includit, cum dictamine prudentiali, & ab eis obiectum sic informantibus actum voco intrinsece bonum. Sic igitur in proposito differt ab essentialiter tali. nam dicendus est in sensu composito atque morali essentialiter actus bonus: quod nequit desinere esse bonus scilicet manens actus. Et vt sit sensus compositior. intelligatur manens actus & liber: quod addo propter continuationis naturalitatem. Sic enim acceptis terminis non repugnat esse actum intrinsece bonum & non esse tialiter bonum: vt statim patebit.

Actus intuitiuus an sint in voluntate reperibiles.

Secundum notabile. quemadmodum sunt in intellectu actus aliqui intuitiuus. sic in voluntate aliquos huius generis esse ponendos. nec experientie, nec rationi repugnat. Tunc primo appetitui sensitui sunt huiusmodi actus qui sensationes intuitiuas conco-

Qui enim ab habitu incompossibili malicie morali dependerent: nequeunt moraliter viciari: quantum eos aliqua supraadductarum circumstantiarum venialiter foedari non repugnet: Ab habitu autem supernaturali cuiusque generi malicie in compossibili dependentes (si huius conditionis habitus possibilis concedatur) sic huiusmodi actus nequaquam vlla malicia deturpari valerent. prius enim corrumperentur corrupto habitu ipsi malicie impossibili.

mitantur: tum etiam huius generis videtur esse beatifica fruitio.

Prouit enim per obiecti absentiam desinit esse intuitiua noticia. sic & intuitiua volitio aut nolitio: & nandum per obiecti materiali, sed certa conditionis vel dispositionis absentiam, aut modi se habendi. gratia cuius formaliter erat obiecti intuitio, id est obiecti vt talis seu vt taliter se habentis erat intuitiuo. cum enim fit de rotundo quadratum: mutatur intuitiua cognitio ex modo se habendi mutatione. Diuersimode enim ille intuitiuus connotant. illa rem rotunde se habere: ista quadrate.

Tertium notabile: actus abstractiuus tam cognitiuus quam appetitiuus non requirit sui obiecti presentiam: cuius est abstractiuus, patet: differt per hoc ab intuitiuo.

Sequuntur corollaria. Primum. quemadmodum potest obiecti absentis esse cognitio, sic volitio aut nolitio.

Secundum non pigre notandum. contingere potest omnes alicuius actus cum prudentia circumstantias esse absentes & in eas obiectiue ferri voluntatis actus sint igitur in recordatione seu in abstractiua cognitione materia, circumstantie loci, temporis, finis, modi agendi, pariter prudentia. Dico prout in eas absentes ferri potest intellectus. sic & voluntas. volendo scilicet aliquid tali tempore: tali loco, tali modo, tali fine. conformiter ad talem prudentiam, quæ omnia sint absentia.

Tertium corollarium. Esto quod presentia essent hæc omnia. non oportet nihilominus voluntatis actum abstractiuum desinere esse per alicuius eorum remotionem. aut per variationem modi se habendi alicuius eorum.

¶ Exempli gratia. locus desinat esse de bitus aut incipiat esse talis, aut alia circumstantia. Pariter dictamen desinat esse rectum: non propter hoc actus abstractius desinet esse.

¶ In hoc enim errant plurimi credētes voluntatis actum (desinente esse prudentia, aut ea desinente esse recta) desinere esse: quia ferebatur in prudentiam ut in existentem, & ut existentem rectam.

¶ Contra iudicium quo iudicas fortem esse album (pono eum te ignorante esse mortuum) fertur in fortem ut existentem album: non tamen actus ille iudicatus desinit esse per hoc quo fortes desinit esse albus: igitur nec actus voluntatis abstractius desinet esse per hoc quod desinit esse prudentia: aut per hoc quod desinit esse recta, quę est obiecti eius pars consequentia patet ex antedictis: actus abstractius non desinit esse per sui obiecti absentiam.

Rima conclusio. quilibet voluntatis actus humanus non intuitivus potest esse non bonus: immo malus. patet: eū cōtingit (cōsciētia adueniente cōtraria, vel obligatione, vel malo ei prestituto sine, aut difformi alia assistente circumstantia) cōtinuati. probo, istorū nullum interveniens voluntatem cogit ab huiusmodi actu desistere: nec contrarietatem habet ullam quę actum definire faciat cum actus abstractius nec ab obiecti nec a certę conditionis eius presentia dependeat.

Secunda conclusio. duplici habitu dine oriri posset ipsius actus inaccessibilis bonitas.

¶ Vno modo gratia intuitionis: quando scilicet actus est conditionis necessario ad bonitatem requisitę (qualis est rationis reductio) intuitivus: nam illa conditione obiecti cessante desinetet

esse actus ille.

¶ Secundo gratia dependentię a causa quę malicia morali sit impossibilis qualis esset actus ab habitu supernaturali nullam compatiente maliciam genitus: per talis enim malicię adventum desineret esse habitus ille quo desinente cessaret pariter actus. & per consequens non viciaretur.

Rimum dubiū: an viatori a deo precipi possit pro determinato tempore non elicere actum.

Respondeo quod sic: ostendo. Est illud viatori licitum cum non pro semper ad actum teneatur, igitur potest precipi.

¶ Tum etiam potest esse expediens: scilicet quando opus esset animi quiete pro restaurandis viribus igitur precipi potest.

¶ Præcepto enim stante: concedendum est viatorum a deo præceptum habere, nec ei licitum est velle deo præcipienti obedire: nec velle dei præceptum implere, nec licitum velle mereri. Item potest iste præceptum hoc implere, nec valet propter deum dilectum illud observare.

Secundum dubium: an dei dilectio super omnia sit culpę mortali composibilis. Videtur quod non, nam sic non diligeretur deus super omnia, cum per huiusmodi culpā deo præferretur creatura. tum etiā illa dilectio est virtualis poenitentia (qua scilicet magdalenę remissa sūt peccata multa, quia multum dilexit). omnis igitur culpa per illam deletur, & per consequens non est culpę saltem mortali composibilis.

Respondeo contra quosdam affirmatiue. probo: quis solo tēporis lapsu omis sue peccare potest mortaliter nesciens tunc sic nihil aduenit voluntati novum illi præcedenti actui contrarium: igitur

Præcipi pot pro certo tempore non elicit actū

Dilectio dei super omnia an sit culpę mortali composibilis

non per hoc solum corrumpitur.

¶ Tum etiam, nihil illic voluntatem cogit vel necessitat ab illo actu prælicito desistere. patet: nihil novum ei super additur. Præterea. conetur voluntas ut supra ad actum illum: quęro cur non eliceretur novus, vel iam elicitus continuaretur.

¶ Et ad obiectionem dico. non per omne mortale præfertur formaliter creatura deo. ostendo: contingit determinato tempore viatorem culpā incurrere mortalem non pro tunc dei: aut non pro tunc creaturę memorem.

¶ Obiicito: possibilis est dei dilectio super omnia formaliter imperatiua executionis omnium, quę sunt deo grata: & formaliter imperatiua fugę quorumcunq; deo displicentium. Hęc autem cuiuscunq; repugnat peccato: alias non omnium prædictorum esset formaliter imperatiua.

¶ Respondeo. humanus actus qui est in differenter multorum communis atque generalis: non est absq; alio particulariter subsumpto formaliter eorum imperatiua quę confuse sub ipso continetur: alias ipse penę innumeros actus semper secum haberet, dum innumeri particulares sub eo contineantur: nec est ratio cur potius vno tempore quā alio ad istū vel illum actum particularem determinaretur, nullo adueniente nouo ipsum determinante: quare dico illud determinans esse particulare quoddam iudiciū, cuiusmodi hoc est deo gratum, istud est deo acceptum &c. Contingit autem absque tali iudicio particulari esse in voluntate actum dilectionis dei super omnia non factis huiusmodi particularibus summptionibus: igitur tunc non ab actu illo alii prodeunt particulares contentorum sub eo. scilicet volo hoc facere, nolo istud agere & per consequens cum

culpabili cōmissiōe vel omisione saltē quę præcise esse culpabilē nescit viator stare poterit prænominatus dilectionis actus.



Voniā dūtaxat vno modo est rectum. infinitis autem medijs obliquum ex integro que bonū, ex defectu vero integri malum: hinc & si nullus humanus actus abstractius sit immutabiliter bonus, ut supra lucide monstratum est: actum tamen reperire est immutabiliter malum in huius compositionis sensu: videlicet manentem actum pariter & liberum. Hinc sit actū malorū quędam esse malum: quia prohibitum. quendam prohibitum: quia malum & quāuis in genere boni locum habeat hęc actū diuiso, ratione tamē diuersa: sic enim inuolutam habent maliciam actus nonnulli, ut omni circumscrip̄ta lege dinina extrinsecus viatori promulgata forent mali, atq; diuino difformes dictamini quidam pariter boni atq; diuinę rationi conformes. Alij vero non scilicet qui non sic prohibiti manerēt. indifferentes prout ligni vitę aut sciētię esus: sacrificij hircorum. vsus aut vitulorum &c.

Actus immutabiliter malū

¶ Iuxta hoc cuiq; constabit dei legem binam esse: scilicet indicatiuā & indicatiam. primam in eternū dei dictamē appello: quo ipse actū iudicat (etiā omni lege circūscripta extrinsecus viatori pmulgata) esse:

malum, indicatiuam autem siue imperatiuam uoco, qua viatori indicatur atque significatur dei voluntas volentis ipsū ad hoc vel illud, sic vel sic obligari. Ex qbus pariter lucidū fiet (omni circumscripta pœnē infligendæ, vel mercedis concedendæ in stitutione diuina) essent actuum quidam moraliter boni, quidam moraliter mali. Non autem mortaliter aut venialiter tales nominibus pœnam infligendam importantibus.

Actū qui dā expli- cant boni- ratē at ma- licia, qui- dā impli- cant.

Rimum notabile. In omni virtutis aut vitij genere duplices sunt actus. ¶ Quidam bonitatē vel maliciā explicant videlicet formaliter expressam illius connotationem pro obiecto habentes. Exempli gratia velle inique occidere iniuste alienū detinere, nequiter iudicare &c. & ita in genere boni exemplificare poteris. Quidam autem implicant eam, s. non sic formaliter expressaque connotatione pro obiecto ipsam bonitatem vel maliciam inuoluentes. Et huiusmodi sunt duplices, aliqui ex genere tale s, nonnulli ex circumstantia. Ex circumstantia autem duplices, quidam ex ea informante, alij ex ipsa adiacente.

Actus ma- l' qui pro- hibit' aut prohibet' quia mal'

Ecundum notabile. Quidam actus boni vel mali sola legis exterius promulgata positione efficiuntur tales, qui ante eam in differentes erant, quare merito denominantur tales, quia prohibiti. Quidam autem sunt huiusmodi ante cuiuscunque talis legis positionē, quos diuini iudicij rectitudo dicit esse tales, quinimo quia sunt in se tales, ideo eos positiuo mandato precipit vel prohibet. vnde merito dicitur sunt præcepti aut prohibiti, quia ta-

les. Huiusmodi enim actus omni lege dei positiuā circumscripta conformantur in hominibus vel difformantur recto iuris naturalis dictamini, Eos Aristot. Ethicorū 2. dixit inuolutam habere maliciā. Et idem beatus August. 1. de lib. arbi. ca. pi. 3. inquit adulterium non ideo malum, quia vetatur lege, sed ideo vetari quia malum. Et ipse super Leuiti. 19. ca. Non facies furtum, non mentiaris, quia iniustum erat mendacium, ideo est prohibitum: & non ideo iniustum, quia prohibitum, quod intellige in genere: secus autem quo ad crementum, reddatur enī deteri' quia lege dei positiuā prohibitū

Rima conclusio. Actus malus. maliciam obiectiuē explicās est irrectificabilis & immutabiliter talis. patet. Directe & immediate dictamini practico necessario difformatur, cuiusmodi sunt ista iudicia, non est inique occidendū, non est iniuste iudicandum &c. Quibus obuiant isti actus Volo inique occidere, volo iniuste iudicare &c. contradictionem enim claudit propter explicitam & formalem maliciam obiectiuam eos rectificari.

Actus irrectificabiles.

Ecunda conclusio. Quidam actus non explicantes, sed duntaxat implicantes maliciā, sunt irrectificabiles & immutabiliter mali. patet. Aliqui tales directe & immediate necessariis difformantur dictaminibus, cuiusmodi ex articulo Parisiensi ponitur esse dei odium huic dictamini necessario difforme, deus non est odiendus, & huic impossibile conforme, deus est odiendus huiusmodi forte sunt interiores voluntatis actus decalogo prohibiti plene pro obiecto habentes omnem tam materiā, quam circumstantiarum rationem, quæ talis speciei parit maliciam, nō tamē eā formaliter expressaque connotatione expli-

Odiū dei an sit re-ctificabile anve præcipi possit. Id adicio: quoniam dantur actuum plerique per decalogum nomine illorū prohibiti re-ctificabiles: non tamen plene pro obiecto omnem difformitatis illius generis rationem habent implicitam.

Primum dubium: circa hanc actuum malorum maliciam non explicantiū materiā. et gratia exempli: pro omnibus vnum sumatur odiū dei, dixerunt nonnulli ipsum esse de malo inō malum, sed non in bonum permutable aliqui de malo in bonum de potentia dei absoluta, immo posse præcipi.

¶ Pro his motiua adduco. Primo: potest odium illud produci à deo solo: sic non male fiet. Tum etiam, odiū à creatura comproductum potest deus se solo cōseruare. ¶ Secundo, à somniante elici potest, et sic erit non malum.

¶ Tertio: contingit ipsum esse primum liberi arbitrii motum qui quam primum potest repressus non erit culpabilis.

¶ Quarto accidit per circumstantiam aleniari: ergo per eam crescentem poterit omnino à malicia spoliari: sequela patet vna circumstantia maliciam subduplet: iam dupla circumstantia duplam auferet maliciam: igitur totam. Quinto: contingenter odientem punit deus: non igitur punit: sic odium non mortale esset nec veniale. nam vtrumque pœnā con significat. igitur non peccatum à sufficenti diuisione igitur nec culpa: igitur nec malū Sexto: contingenter legem viatoribus dedit dominus: igitur contingenter eis sui odium prohibuit: ipsum autem non prohibitum non esset peccatum: igitur nec culpa, ergo nec malum.

¶ Septimo: sub inuincibili ignorantia cadere potest: prout indutiarum tempore: aut etiam quando impotens deliberare cōstitueretur intellectus aliūde distractus

¶ Ad primum communis est reponso

posse ipsum in esse qualitatis à solo deo produci. non autem in esse odii id tamē dicere non compellit argumentum: quoniam odium sic in voluntate productū, aut à solo deo continuatum, non illi voluntati esset (defectu libere coefficientiæ) moraliter malum. ¶ Ad secundum forte concedes in somniente dei odium possibile: non est tamen liberum: erronea ē hæc responsio, nec partes coherent. nam aut in somniante ligaret ratio, id est intellectus, sic nō operatur voluntas quod si intellectum illic operari dixeris, quis dubitabit & voluntatem (posito rationis vsu) liberos habere actus. Dicatur igitur intellectu ligato ligari & voluntatem & sic nec dei odium quouis modi elici sub nullo enim cadit sensu sicut nec vlla dei cognitio. ¶ Ad tertium, vbi esset actus non liber, dicendū foret prout de eo naturalis continuationis tempore. de actu autem libero atque indeliberato copiosa superius facta est decisio. ¶ Ad quartum, dico circumstantiam à grauiori peccato maiorem auferre maliciam, nec dupla circumstantia duplam maliciam ab eodem actu tollit. ¶ Ad quintum dico huiusmodi odium (nominibus pœnam infligendam connotantibus) minimē mortale foret aut veniale, esset tamen actus moraliter malus. ¶ Ad sextum dicendū lege dei iudicatiua atque interna necessario prohibetur, pariter humano iuris naturalis dictamine quod illi diuine legi iudicatiue est conforme. ¶ Ad 7. hanc partē tuētes negāt sub ignorantia iuicibili cadere posse ab vtēte ratione fateor, hanc reponsonem replica difficili non carere.

Ecundum dubium: an omnis actus à deo exterius prohibitus quia malus, sit immutabiliter malus.

Respondeo negatiue: quoniam non quodcunque iuris naturalis dictamē negatiuū

P

De actuum permutatione ex bone in malum aut contra.

Actus quilibet prohibitus quia malus an sit immutabiliter malus.

est necessarium. diuinus enim intellectus (omni lege dei circumscripita viatoribus exterius posita) aliquos actus contingenter dicit esse malos nec tam inuoluntateles, quin eos valeat sua relaxatioe prorsus a malicia purgare.

Peccare an possit quis quantum vult.

Tertium dubium. Cum quicumque volens inique agere, inique agat: a quibus tantum peccet quantum vult et tantum quantum vult demereatur.

Respondeo non: quonia non ex hominis arbitrio surgit difformitatis mensura: sed penes operis et circumstantiarum ad rationem rectam habitudine: sic nec poenae certitas: sed iuxta diuinam taxationem exoritur. non enim infinite grauiter peccare volens infinite peccaret. Nec infinitam intentionem poenae volens demereri demeretur tantam. Aliud superaddo: contingit quod volens alicuius superioris preceptum transgredi non transgreditur ipsum, patet: stat nullum esse illius superioris preceptum: quare contingit pariter illa volitione eum non peccare.

Dispensabilitas atque indispensabilitas.



Actuum conditione nascitur. legum dispensabilitas aut indispensabilitas: Quicquid enim affirmationis in affirmatiuo precepto vel negatiuo continetur dispensabile est: negationis autem non quod liber: sed aliquod quidem sic: et aliqd quidem non, iuxta duas actuum differentias: in quorum mutabiliter malos et in iura eos prohibentia, cadit dispensabilitas: non autem in reliquos immutabiliter tales neque in leges eos interdicens quod si has duas actuum species idem preceptum prohibere contingat ipsum partim dis-

pensabile: partimve indispensabile protinus euadet. Multiuoca sunt enim preceptorum dei: similiter virtutum ac viciorum nomina. nam vno modo vnde opera: alio modo eorum conformitatem vel difformitatem formaliter seu connotatiue significant: quomodo negatiua decalogi precepta minime dispensationem recipiunt. primo autem modo sic. Innoscit itaque ex dictis quodcumque dictamen verum practicum affirmatiuum categoricum: quantum ad id quod affirmationis est pro determinato tempore dictas esse contingens: negatiuorum autem quantum ad id quod est negationis iuxta duos actuum malorum pronomatos modos: quoddam contingens: quoddam necessarium reperitur:

Primum notabile: differunt dispensatio, interpretatio, limitatio, declaratio. Proprie enim dispensatio est iuris alias obligantis relaxatio ab auctoritatem habente. Quae si pro semper fiat nuncupatur abrogatio: si non, dicitur derogatio. Dixi alias obligantis: per quod ab interpretatioe se iungitur. Legum enim conditores certis emergentibus causis leges suas pro tunc obligare non intendunt: quibusquidem casibus quae leges hanc vel illam indicant non obligare non pro hoc dispensant, potius legem interpretantur dispensat igitur quis quando legis, alias pro tunc obligantis obligationem tollit: quae tripharia esse potest: videlicet quo ad culpam tantum, quo ad poenam tantum, & quo ad vtramque. Interpretatio itaque est casuum in quibus lex non obligat et in quibus obligat, aut eorum ad quae extenditur: et illorum ad quae

Dispensatio interpretatio limitatio declaratio differunt.

Capitulum XIII.

non, discretio. Exemplum primum: iudicare ieiunii preceptum aut votum non in extrema necessitatis casu ligare. Exemplum secundum: docere nomine furti reliquas bonis fortunae prohiberi damnificationes nomine autem homicidii alias in bono corporis lesiones: & ita in reliquis decalogi preceptis. Limitatio autem est obseruantiae legis iam datae pro tempore, loco modo, aut alia circumstantia determinatio siue institutio: dei enim pariter et iuris naturalis precepta affirmatiua sunt in genere tradita: et plerumque absque speciali temporis, vel loci, vel modi determinatione. hinc ne obseruatoribus superesset confusio: ius humanum tempora: loca: modos & alias praefixit circumstantias quarum institutio atque sanctio propriae iuris limitatio dicenda est. Declaratio autem est iuris obsecuti elucidatio seu obscuritatis eius enodatio clara rei subiectae intelligentiae. Patet igitur ius diuinum atque naturale posse ab homine interpretatione limitationem et declarationem recipere. non autem dispensationem. Et quae admodum in diuino: aut alio iure vnus passus est alterius declaratio: sic vnus est alterius interpretatio et eum quidem passum quem non declarat passus. ratio naturalis: aut suscepta reuelatio declarabit.

Exterior operatio nulla est in permutatione bona aut mala.

Secundum notabile. nulla est operatio exterior siue extra voluntatem immutabiliter bona vel mala. patet: nulla intrinsecam habet bonitatem vel malitiam sed eam ab interiori voluntatis actu contrahit: quo manente manet: et mutato mutatur: quaecumque enim exterior imperatiue effectiue a bono voluntatis actu exorta potest effectiue imperatiue ab actu voluntatis malo exoriri: & contra. Exemplum gratia: in mendacii prohibito exterior actio est falsi assertio seu assertoria locutio: quae est potentiae moti-

tiue operatio: eam autem posse bene fieri constat: scilicet non contra mentem et sine fallendi intentione. In prohibitione pariter per iuriam exterior operatio est diuini nominis inuocatio quae similiter (seclusis circumstantiis per iuriam facientibus) licite fieri potest. Amplius in homicidii culpa exterior actus est hominis occisio quae rectificabilis est: quinimo praecipere potest. In furto exterior operatio est huius vel illius boni ablatio vel detentio, quae fieri non inique contingit, immo praecipere a motis extrinsecis circumstantiis, scilicet non sit dominus inuitus, aut non sit rationabiliter talis aut a domino superiore res efficiatur caepientis vel detinentis. Item fornicationis vel adulterii operatio exterior est potentiae motiuae actio, quae (quibusdam mutatis circumstantiis possibilibus seu mutari) est rectificabilis, videlicet ubi partes efficerentur coniuges, aut inuincibiliter crederentur tales. Et idem in reliquis viciorum materiis verum conspicias si operationem exteriori a quibuscumque aliis extrinsecis possibilibus denudari denudaueris retenta etiam eius efficientia libera.

Tertium notabile. legis dispensatio dicitur comparatiue ad ea quae sub lege praecipiente vel prohibente cadunt siue sint actus siue poenae siue alia debita, quorum diligenter inspicendum est discrimen. nam contingit legem quo ad aliquid esse dispensabilem et quo ad aliud indispensabilem, aut ab vno, et non ab alio. In symonia enim vel aliis huiusmodi diuino iure prohibitis homo purus quo ad poenas humano iure institutas dispensare potest non autem quo ad culpae, diuinamque offensionem immunitatem.

Dispensabilitas multiplex ad idem preceptum

Prima conclusio. quaecumque dei

Lex est quo ad pœnas infligendas ab eo dispensabilis. patet.

Cōtingēter eas irrogat. nō est suæ bōitati eximēns eius misericordia repugnat nolle pœnas vllas peccatori infligere: sufficiente ei punitione contracta, quæ est ipsius culpæ difformitas qua male est peccatori. Sic enī nulla eēt mortale aut veniale peccatū his nominib⁹ pœnā infligēdā connotantibus. nam. deficiente cōnotatione deficit suppositio: nō de eis et tamē moralis malicia atque offensa: et culpa. et tiam quocunq; malo pœnæ fugibilior.

Secunda conclusio. quæcunq; dei lex aliquid affirmationis continens. agendum, quantū ad illud est à deo dispensabilis. patet: ipse viatoribus. licitum cōcessit pro certo tempore nullum actum elicere: igitur eadem ratione pro tempore quo ad actum obligauit, potuisset et posset nō obligare: atq; obligatio nē pro tūc tollere: quoniam p̄cipere ex suæ voluntatis beneplacito pro tunc ab omni actu libero cessare. Sui enim dñi amplitudine (in cui⁹ obediētiā potestate sunt cunctæ creaturæ constitutæ) posset (volens hominem quemcunq; pati, aut quocunq; honore vel extrinseco suffragio priuari) prohibere subueniri indigenti, honorem parentibus aut aliis exhiberi, et deniq; quæcunq; alium legis actum circa creaturam vel deum exerceri. Sed an pro sepe atq; qualitercunq; rebus se habentibus id fieri p̄mittat debitus rerum ordo, secundum diuinę rationis rectitudinē constitutus: opinantur aliqui affirmatiue dicētes, æqualiter paruo tempore et magno, id diuinę subiacere potestati. Confirmo: ipse contingēter creaturis ad effectū coagit: nec repugnās est ordinasse nulli creaturæ vnq; ad effectū cooperari, ita qd se solo quas res vel let p̄duceret. Alii cōtrariū asserētēs in-

quiunt, naturę legem, cuius sunt decē ipsius decalogi p̄cepta) esse & p̄ creaturam, & per creatorem indispensable: cū sit quædā legis eterne participatio. Lex autē eterna secūdu Aug. xxiii. libro cōtra faustum, est ratio aut volūtas diuina ordinē naturalē conseruari iubens et p̄turbari prohibens: quæ (inquit lxxxiii. quaestionū. q. liii.) est trāscripta in animā rationalē ex ineffabili atque sublimi rerū administratiōe, quæ sit p̄ diuinā providētiā. De hoc Dichar. lib. iiii. distic. xxxvii. dicit eo ipso qd deus est vltimus finis, debet homo ordinari ad deū: et eo ipso qd proxim⁹ ordinabilis ad eundem finem debet est, ordinari ad proximū: non potēni de⁹ seipsū negare, secūdo Thimo. ii. Fidelis enim de⁹: et seipsū negare nō potē hinc sicut nequit negare seipsum esse vltimum finē: ita negare nō potēst hominē ordinari debere ad ipsum: et per consequēs nec ad proximū: quare ipse nequit legē naturæ infringere in q̄tū hunc ordinē cōtinet: hæc ille. Quare ad alteri⁹ opinionis rōes esset respondēdū. Ad primā negaretur eandē esse de paruo. et de quā tocunq; tpe rationē. nā ex rerum habitudine p̄ certo tēpore omisio redditionis debiti non tollit æquū rerū ordinē, quæ pro maiori tpe aut p̄ sepe tolleretur. Ad aliud diceretur: quāuis absolute de⁹ extra cōtingēter agat, et ipsi creaturæ cōtingēter coagat: secus tamē conditionāliter seu rebus certis modis se habētibus. contingit enim sortem cito mori, aut sine rationis vsu diu viuere: & ita non ei ad actū liberū deū coagere: ipso autē diu cū ratiōis vsu viuente, ac ipso deum summe bonū sum meque benefactorē atq; oim vltimū finē cognoscēt. sic in q̄ rebus se habentibus absolueret pro semper cū a mentis et voluntatis eleuatione in deum, tanquam in suum finē instituere pariter ad hmōi

actus, talis viatori non coagere esset debitum rerum ordinem subuertere. et quæ admodum nequit efficere deus quin ipse sit omnium finis vltimus: sic nec quin ille sit ordo debitus, de ordine autem erga proximū quantū ad actū positiuū exercendum: idem diceretur exigente rei conditione et debito illi⁹ primi ordinis non repugnante. permittit enim secundi ordinis, scilicet ad proximū aliquam dissonantiam. quatenus ordo primus integer permaneat nō infringitur iuris naturalis debitum: sed potius fouetur. nam dicitur principaliori intēdendum: prout ad totius hominis salutem ordinate particulare eius membrum lædi permittitur sic pariter deo prohibente proximo indigenti subueniri, id obseruare ne creaturæ ad deum perturbetur ordo: non est legē naturalem infringere, q̄ alias infringetur. Harum opinionū probabiliorē puto primam, absoluta dei potentia.

Tertia conclusio: quæcunq; dei lex quatum ad id quod est negationis est quo ad aliquos actus dispensabilis: & quo ad alios non: pariter quo ad actus quosdam aliquid factos sic et ad eosdem aliter factos non. Prima pars patet de cunctis operationibus exterioribus: nam abstrahi possunt (vt supra ostendi) ab omnibus eas viciantibus: idem de actibus nonnullis interioribus etiam p̄cepto decalogi prohibitis nō pro obiecto plene omnia habentibus quæ difformitatem causat. Exempli gratia: volitio assertioni alicuius quod esse falsum credatur: et postea cognoscetur verum: erat prius mala (et hoc prohibitiōis mendacii vinculo) quæ tamen continuata rectificabitur. Pariter volitio occisionis sortis nihil aliud pro obiecto habens est per homicidii prohibitionē vi-

ciosa: quæ tamen adueniente dei vel iudicis p̄cepto continuata fiet bona. Similiter detentionis huius pœcuniæ volitio non aliud obiectiue includens quàm iste scit alienam inuito detētam, per furti prohibitionem viciatur, quæ domino postea volente rem illam detineri purgabitur. Sic hic act⁹ volo Bertham carnaliter cognoscere, hoc duntaxat obiectiue inuoluens, insciente eam esse alienam, inficitur diuini iuris robore: qui reb⁹ mutatis dum bertham si et sua continuatus erit laudabilis. Secundam conclusionis partē nunc ostendo: aliqui actus lege dei prohibiti sūt irrectificabiles. cuiusmodi voluntatis actus maliciam pro obiecto explicantes, et alii pariter eam implicantes qui plenam rationem omnium quæ viciant habent obiectiue, gratia exempli, in terior act⁹ plene omnia pro obiecto cōtinens quæ hominis occisionem. aut rei detentionem, aut carnalem cōcubitum aut alicuius assertionē, aut nominis dei attestantionem &c. inficiunt atque commaculant.

Tertiam autem partem probō: aliquis act⁹ siue exterior siue interior à certis habitudinibus vel circumstantiis, cum quibus male fit, abstrahi atque separari potest. et ita rectificari. qui tamen nequit (illis omnibus manentibus etiam extrinsecis) esse rectus.

Exempli gratia: assertioni, vel detentioni vel occisioni, vel concubitu adiacentibus cunctis plenam maliciam mendacii vel furti vel homicidii, vel adulterii parturientib⁹ nō vallēt actus illi exteriores vel interiores liberi bene fieri sic se habentes, et ita nequaquam est decalogi p̄ceptum quo ad eos sic faciendos dispensabile.

Lex est
decalogi
an. dispen
sabilis.

Dispensa
tio pro
tototēpo
re licito
sūt pro se
per licite
sabilis.

Actus qui libet mutabiliter malus an sic dispensabilis.

Rimū dubium: an omnis actus mutabiliter malus sic rectificabilis. Respondeo non: veruntamen amplius dico, dupliciter potest dici actus mutabiliter malus.

¶ Vno modo contrarie, id est de malo in bonum permutabilis: & sic non est dubitationi locus.

¶ Alio modo contradictorie: hoc est de malo in non malam transire valeat: et id quidem multipliciter effici potest: videlicet ipse manens in esse entis definit esse actus: aut ipse existens actus definit esse liber, prout naturalis continuationis tempore: aut definit esse deliberatus: illis enim modis aliquem actum malū contingit in non malum permutari, nec esse rectificabilem. Contra hoc est perterrens obiectio de induciarū tempore: quod alicui dicitur tale: quia ei nulla pro tunc est obligatio: sic igitur quicumque actus posset pro tunc per ignorantiam inuincibilem effici non malus, saltem imputabiliter: sed quemlibet actum liberum non malum finis bonus rectificat.

¶ Omnis autem actus liber non malus potest bono sine fieri: igitur et rectificari Respondeo negando primam minoris partem: instantia est in actu libero indeliberato.

Actus qui libet recti scibilis a sic dispensabilis.

Secundum dubium: an omnis actus rectificabilis sit dispensabilis.

¶ Respondeo non vniversaliter ipsi plene illuminato: est tamen quodammodo dispensabilis: scilicet eo modo quo rectificabilis. Aliquis enim actus est per ignorantiam inuincibilem rectificabilis, qui non potest dispensabilis fieri cum plena iuris & facti cognitione: quoniam nec cum tali perfecta cognitione excusabilis foret a reatu.

¶ Tertium dubium: an omnis actus dispensabilis sit præceptibilis.

¶ Respondeo non: Sed amplius sint due propositiones. ¶ Prima sumpto dispensabili pro excusabili, aliquis actus est per ignorantiam inuincibilem dispensabilis id est excusabilis ab aliquo superiore, quem ipse illi excusato præcipere non posset. Exempli gratia: quis sciens sortem per ignorantiam inuincibilem carnaliter misceri berthæ non suæ: aut innocentem propria autoritate occidere, aut rem detinere alienam inuito &c. nequit ei licite præcipere illud: immo nec consulere. Secunda propositio nullam claudere video repugnantiam aliquem actum liberum esse a deo dispensabilem non ab eo præceptibilem: admissio enim (ut multi concedunt) odium dei liberum posse per ignorantiam inuincibilem fieri a reatu excusabile. gratia exempli, tempore induciarum) non sequitur huiusmodi odium posse a deo præcipi: diceretur enim apparenter id summæ eius bonitati atque debito rerum ordini repugnare. Veruntamen aliter præmissam verifico propositionem, possibile est aliquem nullum exterius habere præceptum, aut saltem pro certo tempore ad nullum obligari actum: sic enim pro tunc erit licitus iste actus, nolo præceptum obseruare: quem tamen nequit deus præcipere: quia non posset iste obediendo præceptum implere quin inique ageret: immo ad illius præcepti obseruantiam sequitur eius transgressio.

¶ Quartum dubium: an aliqua opera (deus non innotescendo) hominibus, fuissent moraliter mala.

Respondeo affirmatiue, esto enim (etiam sine hominum culpa) noluisse deus a viatoribus cognosci: eis nihilominus inditum est naturalis rationis lumen ostendens honeste viuendum, neminem ledendum suum cuique tribuendum, et reliqua ex his ortū habentia: quibus contrauenientes ma-

Actus qui libet dispensabilis an sit præceptibilis.

Luce solo naturali, si deo ignoto ano pera fuissent moraliter mala

le moraliter egissent suæ se difformantes regulæ. dico amplius eos non a diuina lege immunes: sed obligatos fuisse: non quod dem indicatiua atque exteriori, sed indicatiua atque interna. Et cum obiectis. leges firmantur cum promulgantur, sed ex hypothesi non innotuit deus hominibus sine quo non fit suæ iudicatiue legis promulgatio, igitur nec ea lege arctarentur viatores. ¶ Respondeo, & si illius interna legis deesset promulgatio nomine iuris a deo procedentis facta, adesset nihilominus, sufficienter nomine æquiritatis intimata, videlicet per naturale rationis lumen promulgans hominibus aliqua esse agenda, aliquaque vitanda sub vinculo deuiationis a recto ad reatum sufficientis: illa enim iudicatiua atque interna dei lex est vultus dei atque deus naturale autem in viatoribus iudicium, est illius vultus lumen quoddam sicque super nos signatum est lumen vultus tui domine. Ad culpam igitur viatori contrahendam sufficientem illius interni æternique vultus lumen ipsum quod dem est illius interna legis promulgatio nomine æqui et iusti. hinc qui sine lege (scilicet signo sensibili data) peccassent sine lege tali perissent: videlicet cum alia lege transgressa: quam internam æternamque dixi iudicatiuam appello: eiusque promulgationem lumen naturale super nos signatum hoc enim naturale lumen hunc per hos Aristotelis transfudit radium: quadam autem fortassis non est cogitatio: sed magis moriendum patientem durissima.

¶ Quintum dubium: an luminis naturalis transgressor sit iuste pœna torquendus. ¶ Respondeo sic: nec sepe de necessitate est pœnæ promulgatio: sufficit quandoque operis prohibitio post cuius transgressionem potest arbitrarie (ut iustum est) superior dominus irrogandas pœnas taxare: sic

igitur in præmoti dubii hypothesi (nulla viatoribus pœnæ promulgatione facta) non inique omnipotens dominus ipsis iuris naturalis transgressoribus pœnas post mortem irrogaret æternas.

¶ De speciali virtutis impedimento specialique auxilio. Ca. xv.



Antam naturæ humanæ ab adolescentia ad malum pronitatem et ad bonum pigriciam (qua fere vniversa caro in maligno posita passim corrumpit vias suas) admirati sancti doctores: præter sensitiuum appetitum qui suum solum commodum continue sequens voluntatem sur

repentibus motibus ad se allicit: & præter spiritualem hostem: qui mille decipiendi: modis inuisis quotidie nos impugnat: præter mundum pariter in quo continue versamur cuiusve presentis ope incessanter egemus: qui innumeris tamen deliciis: tum terroribus miseros mouet et afficit: præter inquam hæc: ipsi speciale quoddam virtutis impedimentum ad malum pronificans ex primi parentis delicto contractum affirmarunt. quod morbidam qualitatem: aut fomitem: aut membrorum legem: similibusque aliis nominibus appellant: quidam in anima: quidam in corpore: quidam in vtrisque: id esse asserentes: dicentibus aliis (non irrationabiliter) huiusmodi fomitem: aut membrorum legem esse non qualitatem sic nature super aduenientem: sed ipsam naturam depresso: discrasiatam: quasi ve-

Pronitas ad malum.

Originalis iustitia

brutalem factam per iustitię originalis absentiam: quę erat totius humane naturę tam animę quę cor poris rectū et indeuū gubernaculū

Rimum notabile: succincte pro maiore rei intelligentia pręmittet ac lucidabit a quā perfectiōe primi parentis dilectum ceciderit posteritas. Traditur enim vtriusque parentū anima a summo rerum conditore fuisse cum tribus præclaris muneribus corpori diuinitus infusa. Primo scientiæ dono quo ad intellectum, nam fuit omnium scientiarum practicarū & speculatiuarū habitibus insignita ad pollicij gubernationem: & ad beatitudinis æternę consecutionem requisitarum.

Non autem sic de filiis: quin immo eas studio atque exercitio acquisiuisent. Nō ei nati fuisset corporib⁹ robusti. nec animę dotibus completi: sed quantitate parui, membrisque impotentes temporis decursu per aptam nutritionem magnitudine atque robore augmentabiles: pariter in anima studio aut maiorum eruditione perficiendi. Sequuntur corollaria. primum Filiorum fuisset complexionum naturalium penes quatuor qualitates prima disparitas: ex quibus spirituum atque humorum & membrorum orta fuisset dissimilitudo. fuissent quidam aliis vegetiores atque formosiores, et intellectu viuaciores. sicque ad vnam scientiā quam ad aliam aliqui aptiores.

Secundum corollarium. Fuisset scientiarum atque virtutum inæqualitas: nā quantum ad ea quę præter obligationis debitum cōtingebant vnus plus alio atque feruentius scientiis, & virtutibus incumbere potuisset.

Tertium corollarium. aliqui quodam modo aliis dominati fuissent. non quidē

feruitutis domino, sed doctrine & directionis in agibilibus pro regimine pollicij. et pro æternę beatitudinis consequē de sperato fine.

Quartum corollarium. Nō æqualiter meruissent omnes. & sic nec in patria æquę beati.

Fuit Adę cognitio dei inter beatificā et nostram enigmaticam media scilicet imperfectior illa & perfectior ista: non quod dem intuitiua. sed per infusam speciem propriam abstractiua nostra autē a creaturarum speciebus abstrahitur. per quas inuisibilia dei per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur.

Secundo gratiæ munere quo ad voluntatem: cui charitas infusa est etiam forte cum reliquarum virtutum habitibus.

Tertio. præter illa duo animę concreta dona: superadditum est tertium originalis scilicet iustitiæ: quę ponitur quę anime diuinum munus. auream tranquillamque in microcosmo, idest paruo mundo, videlicet homine efficiens politiam.

Has enim tres leges: hæcve tria operabantur. Nullum quidem errorem in anima admittebat. plenam virium sensitiuarum ad rectam rationem obedientiā ponebat & in toto homine impossibilitatem. Gratia primi (permanente inuoluto statu illo) non fuissent hominū cōtrariorum in agibilib⁹ vel speculatiuis opinionibus. non erronea in somniantibus iudicia: nec in ceteris sensibus deceptiōes vllæ: hæ sunt descendē peccati pœnę. parentum igitur neuter fuit ad peccandum aliquo falso promotus iudicio: aliter culpā pœna præcessisset. per solā enim illorū agibilibus apprehensionē Eua demōnis suasionē diuinę scientiæ æqualitatē pro mi esum appetiit prout lucifer diuinę potentię paritatem,

Adę & Euz differentia peccatorum.

Adam autem non diuinitatis appetiit æqualitatem: sed vxoris incitamento pomi esum elegit vt ei complaceret: timens scilicet eā (quę data erat ei) foetia contristare. Quare consideranti patet Euz peccatū peccato Adę extitisse grauius. nam illud directe contra primę tabulę præceptum, & istud secundę Obiicis, ex adę delicto solo posteritati secuta est plaga, atque iustitię originalis ablatio: & originalis culpā incurfus. igitur fuit grauius. Respondeo. nō valent hæc omnia subsequencia incommoda reatum adę vsque ad peccati euz mensuram aggravare. Nam propter specificam eorum differentiam, vnum infinite alterum exuperat. Adę igitur (qui caput erat mulieris) data erat cum iure alienandi originalis iustitiæ, non autem sic euz: quare ipsam (ea sola peccante) non amisisset posteritas. nec originale contraxisset delictū. Cui adiicio, vtroque etiam parentum stante & duorum filiorum vno peccante, & altero nō: sola posteritas ex illo delinquente propagata huiusmodi lamentabūdā contraxisset iacturā. Non enim latus lateris iniquitatem portasset, qualiter ex stipite pro pago. Gratia secundi, originali permanente iustitiæ, nec vlla quidem virium sensitiuarum surrexisset rebellio nec vllus contra rationē motus. Rationi enim obediisset sensus quādiu ratio deo obediens præstitisset. Gratia tertii: Nemo ex frigore vel calore, aut huiusmodi nocētibus (etiam flammis expositus, aut veneno potat⁹) passus fuisset læsionē. Quin immo vsque adeo extollunt nonnulli illud excellens animę donum, vt asserant nutritiuam vim ipso in vniuersum corpus redundante adiuta radicale humidum, deperdito æquipurū reparare, quo immortalitatis beneficiū accepisset ho-

mo. Opinantur alii cōtrariū ex actione caloris, humidū radicale continue exsicantis: nec æque bonū deperdito restaurantis: tandemque senio ad mortē naturalē perducentis. Conueniūt tamen in hoc opiniones ambę, quod nō morituri erāt nam a deo præuenti post certum tēporis eis ad merendū dati tractū, fuissent viui in cœlestē patriā per ægelos translati. Pronūc (huic loco postergata illius problematicæ discussione) fat est nosse originalem iustitiā) quę erat animę qualitas atque donū deitatis nature additum) triplē illā in homine operabatur harmoniam atque suphumanā concordiam. Ea autem pro dolor subtracta desolatū hominis regnū diuisum est, atque discordiis plenum: inobedientes rationi factę sunt sensitiuę vires per rationis ad deū inobediētiam bruta homini rebellarūt quę ei quādiu homo deo perstitisset obediens parebant.

Concludo per iustitię originalis absentiam, præclara illa tria in hominis regno facientis hæ tres iniquitatum semitę aperte sunt crebro ad interitum ducentes: scilicet in iudiciis deceptibilitas, in sensualitate iugis ad rationem rebellio & varia corporum passibilitas, cui natura commodi prouida succurrere nitens sepius futurum eius negligit immarcescibilem fructum. erumnā sine fine duraturam miserabiliter incurfura

Secundum notabile: Idem variis nūcupatur nominibus: scilicet morbi da qualitas, fomes peccati, carnis concupiscentia, infirmitas, languor, lex membrorum, tyrānus. Huiusmodi qualitatem asserunt nonnulli duntaxat in corpore esse. alii in corpore vnā alteram autem in anima ex illa cōtractā. Præterea qualiter in adam transfusa sit: qualiter ve paruulis contrahatur, est in-

Originalis iustitię absentia est multorum causa.

Fomitis peccati nota varia.

Adę cum tribus donis excellentibus formatus.

Innocentię status cōplexio nū virtutū & scientiarū disparitate admittebat.

Adę gratia

Adę iustitiæ originalis,

Originalis iustitiæ tria operabatur.

incipiti decisio.

Quantū ad primā partem opinati sunt aliqui: ex cibo vetito quē comederūt parentes derelictā eis fuisse morbidā illam qualitatē: eumq; cibum ipsorum carnē miro modo alterasse & quasi intoxicasse. Hanc reprobant opinionē Grego. ariminensis Augustinū citans libro. iiii. cōtra iulianū. c. xxxvii. dicentem. Absit vt deus de ligno bono cuiuscunq; etati illorum hominū quocunq; tēpore beneficiū tale conferret: vt hererēt ī mēbris aduersariam quē contra pudicitā dimicaret. **¶** Aliter igitur respōdet doctor ille inq; ens secundū sententiā eiusdem augustini hyponēsis responsione quarta: ex flatu illius venosī serpentis: in quo diabolus illos tentauit caro illorū: deo eos non præsruante) tali mala qualitate infecta est. nec (inquit) mirū: cum etiā ex sibilo quorundā serpentum: vt ibi dicit Aug. aliquādo homines afflati subito in tereant. aliquādo ad interitum grauiter vrgeantur.

¶ Quantū autem ad partem secundam dicit ipse. Greg. à parentibus infectis similem morbidam qualitatem contrahi semini: atq; corpori paruuli: & ex ista cōtrahitur animē illi carni vnite. Quod si arguatur tam de qualitate in se quā de modo productionis ei. **¶** De qualitate quidem quod non sit in aīa per apostolum ad Ro. vii. dicentem video aliā legē in membris meis &c. Secundo. omnem effectum quē experimur in nos possumus absq; qualitate illa saluare. patet: pronitatem atq; inclinationem ad desideria carnalia videmus esse in brutis.

¶ Item quo ad rebellionē clarū est sine tali qualitate appetitus sensitī appetitui rōnali rebellaret: Item nullus philosophorū hominē cū tali qualitate nasci posuit. Tertio. illa saluari possūt per so-

lam iusticiā originalis absentia. Quarto nulla forma immediate existēs ī anima potest naturaliter augeti vel minui sine vitali actū animæ: sed fomes augetur vel minuitur ex alimētis & medicinis. Quinto. fomes nō est ipsa potētia, nec passio, nec habitus nec secundū philosophū ii. Ethic. est aliud ī anima igitur. Sexto. omnis talis pronitas per solam carnis qualitatem saluari potest. qđ exemplo patet. Nam si anima carni prauulneratē vniretur, mox doleret: vel si vniretur corpori disposito vt ī freneticis & furiosis disposito: quamuis non frenesis vel furia præsuisset in anima statim fureret.

Respondet greg. Ad primum: apostolus illic intelligit carnalem animam.

Ad secundum dicit. per hoc probaretur non generari habitus viciosos in anima carnalis etiam pronitas congenita non cōueit homini per naturam, sed per vicium, brutis autem per naturam: & quo ad rebellionem appetitū inquit: absq; qualitate superaddita nō esset rebellio qualem experimur. videlicet cū pronitate ad delectabile secundū sensum, & difficultate ad oppositū. & quātū ad philosophos respōdet. huiusmodi pronitatem experiebantur esse nobis cōgenitā: sed causam ignorabāt. Ad tertiū dicit. Quis homo carēs gratia & originali iusticia absq; alia qualitate laboretur in mala desideria: verisimile tamē est quod nō oēs sic vniuersaliter determinatē ad passiones concupiscentiæ ex origine inclinarentur, sine vicio congenito mouēte desideria. Ad quartū respondet, illud esse non quia intendatur fomes: sed intendūtur corporales qualitates coadiuuantes. Ad quintū inquit auctoritatē philosophi in hac parte nō esse pōderandā. Ad sextū dicitur exēplū illud nō sufficiētē cō-

cludere. Quo ad secundū. de modo. s. p. ductionis, cum arguitur. Primo corpus non potest agere in spiritū nisi coagēte sensu. vel saltē nō formā spūalē aliā ab actu cognoscendi vel appetēdi, talis aut nō est fomes. Secundo. si causaretur ī anima ex forma existente in carne ista aucta augetur, & minuta minueretur: & sic totaliter tolli posset naturaliter vel per medicinē artem. Tertio. nō videtur à quo causata fuisset in primo parente. Quarto. esto qđ semini ex parentū carne cōtraheretur: tot tamē transmutationibus transmutatur anteq̄ sit corpus proli formatū, vt nulla talis qualitas posse in plis corpore remanere videatur. Respondet ad primū negat assumptū. & quū sit difficile & forte, potest dare instātia: nō tamē est negādū, cū sancti id asserant. & oppositū non possit sufficienter pbari. Ad secundū autē dicit sine temeraria assertionē, fomes non augetur nec minuitur essentialiter in homine. quia sicut nō est generabilis ex aliquib; qualitatib; corporalibus nisi ex his quæ in semine ex seruore coitus & ardenti libidine causantur: sic nec est etiā ex aliis argumentabilis, nec ex earū contrariis minuibilis, tamē quicquid sit de illa fomes qui est in anima, non minuitur actione quarūcunq; qualitatum corporalium.

¶ Ad tertium dicit vt supra. Ad quartū respondet, per nullam transmutationē naturalē illa qualitas tollitur. Post hęc superaddit hic doctor dicens, quo ad essentialitatem talis qualitas non manet integra. quinimo eius essentia aliquāter diminuitur in baptismo vt probat magister sententiarum distin. xxxii. secundū auctoritatē Augustini. libro de baptismo paruulorum.

Huic opinioni nulla de homine suffra-

gatur ratio vel experientia potius quā de bruto. nec auctoritas sufficiens expref se hoc asserit. Et quicquid tergiuersādo ipse dicat potest ī homine prout in bruto omnis talis pronitatis per solū freni, scilicet iusticię originalis absentiam cū qualitātū corporalium discrasia saluari & ista est Anselmi mens indubitāda. de conc. vir. ca. v. de fera indomita exēplificantis quæ fractis vinculis sauit, ablatoq; gubernaculo ruit quocunq;. Ad idē ex modo generationis argumento. Illa: qualitas esset eiusdē speciei in omnibus eum nec vlla quidem sit alietatis ratio, sed contra alicui est ad vnū vicium congnita pronitas, & alteri ad scelus cōtrarium. quinimmo diuersis temporibus homo idē sola corporis permutatione est ad contraria pronus. Item vitari nō posset (quod tamē negat) quin diuinitus & supernaturali actione specialiter esset primis parentibus impressa. cū hanc miram virtutē nullum naturale venenū habeat: videlicet ex se corporeę qualitatis animam inficientis productiuam, vt patet elementorū & elementorū naturas intelligenti. Præterea illa carnis parētū qualitas esset agens naturale: fortius igitur in ppinquum ageret, & per consequēs superficiales corporis paruuli partes magis quā centrales essent infectę: minorq; semper in filio q̄ in patre esset huiusmodi q̄litas, & sic continuo decremento tandem alicui proli nulla contraheretur vel modica valde. Amplius (vt dixi) est causa naturalis: quare non vltra gradum proprium agens. quādoque autē paruuli ad malū pronitas eā parētum exuperat estque nonnunquam minor. igitur non ab illa qualitate. quod si disparitatem per aliqua iuuantia salues: pariter pronitatis totalitatem per eadem saluare poteris.

Prima conclusio. Non est vlli viatori certum talem corpori vel animæ contrahi qualitatem complexioni corporis condistinctam, patet ex dictis.

Et ad auctoritate s vno verbo diceret quod ipsa complexio adiunctis alijs corporis discrasati dispositionibus per iustitiam originalis absentiam, merito peccati fomes venit appellanda, atque tyrānus. lex membrorum concupiscētia &c. Nam eius sunt horum conditiones.

Ipsa pariter sensualitas super humano destituta gubernaculo, carensq; iustitiam originalis freno: & inde facta æquitate regulam infringere præceptis potest non immerito illas recipere nūcupationes: cum ipsa iugiter ad hōi ipsam liberum arbitriū prouocet & citet.

Secunda conclusio. Originale peccatum non est huiusmodi morbida qualitas, sed iuxta beati Anselmi sententiam est iustitiam originalis cū debito eam habendi carentia. Probo, Omni tali qualitate circumscrip̄ta, nō minus posteritas irreconciliata fuisset deo de accepta, atque beatitudinis dono indigna, iusteq; dominus Adā filios aterna priuasset hereditate.

Tum etiam nil difformitatis ad rationem rectam habet illa qualitas plus quā alia venenosa à deo sup̄naturaliter immixta. Item fuit secundum eos in Adam illa qualitas, qui minime fuit peccato originali irretitus. Est igitur Anselmi probabilior assertio, cui adiunxi cū debito &c. Fuit enim in dei matre iustitiam originalis carentia, sed non debitū, excepta enim fuit à communi aliorū lege. pariter post baptismū manet huiusmodi iustitiam carentia, & non peccatū originale, nam iustitiam habendā debitū per baptismum remittitur.

Rimum dubium. An originalis fomes ad malos liberi arbitrii actus coagat, seu eos comproducat. Respondeo non, cum nihil extra animam creatum actuum voluntatis efficiētiam attingat, mediate autem ad eos instigat & mouet: nam allectiuas obsectorum cognitiones ministrat, per quos motus prouocantur sensuales: ex quibus intellectui surrepunt conformia iudicia voluntatem ad actus illis motibus conformos instigantia, eosque comproducentia, Aliam nihilominus sequendo opinionem respondebit fortassis quispiam affirmatiue, saltem de qualitate morbida in anima, videlicet per modum habitus viciosi agendo, sed profecto sic esset vere habitus, & ita non à corporis qualitate, nec absque actuum exercitio per naturam produceretur, corpus enim non nisi per modū obiecti in spiritum agit, alteram vero qualitatem quæ corpori herere asseritur (aiunt) sensituum instigare appetitum, nihilominus dicere superesset quemnam sensuū immutat quæve sensationem, videlicet an intuitiuā an abstractiuam comproducat.

Secundum dubium. An originalis fomes bono cooperari valeat.

Respondeo sic, ostendo. Contingit actum prius malum ad quem prouocabat fomes effici bonum continuatum, sed per huiusmodi extrinsecam permutationem non cessat fomes ad eundem instigare actum, cum sit naturale agens nec vlla fiat eius, apt alterius actionem impediētis variatio, igitur ad actum eundem nunc bonum instigat atque prouocat, qualiter prius.

Et id dico verum siue discrasata complexio aut sensualitas ponatur fomes, siue ei in corpore vel in anima sit super-

Fomes an sit qualitas specialis.

addita morbida qualitas: fomes enim aliquem ante coniugium carnaliter misceri instigans: ad idem post coniugium prouocare poterit: pariter ad cibū hora prohibita & hora præcepta, tunc ad malum nunc ad bonum concitat & mouet.

Sequuntur corollaria: Primum:

Non essentialiter aut intrinsicè fomes in malum tendit, aut sub iniquitatis ratione liberum arbitrium ad opus prouocat, sed ei per accidens id euenit: eius enim formalis ratio est sensualitatis legē sequi: & ipsius præsens procurare commodum: quod quoniam frequentius diuine obuiat legi æternæque cōtrariatur bono: hinc sapius ad malū sollicitat voluntatem fomes, cuius quidem frequentia hoc indistincte genuit adagium: videlicet originale fomitē efficere ad malum pronam naturam: rationique aduersari quæ semper deprecatur ad optima. Secundum corollarium. Fomes in eodem non equaliter ad omnia stimulat vicia: nec ad idem scelus equaliter diuersis suppositis prouocat, nec in eodem ad idem æqualiter etatibus conditionibusque variis, patet: non est sensualitatis in omnibus, & semper idem modi vel incommodi modus: & sic nec eius lex cunctis eadem.

aliquid recte agendum cognoscere nec cognitum recte velle: neque in malo tentationem suis naturalibus vincere. Ita igitur vt huiusmodi vulneris eum debilitantis perniciositate nō valeat sine special. dei auxilio intellectus de agendis rectum habere iudicium: aut voluntas actum moraliter bonum illi conformem elicere: quinimmo nec peccatum contra tentationem vitare. Alij contrarium sentiunt: quorum opinio plus rationi quadrat: auctoritatibus autē conformior est illa.



Rimum notable: auxiliū dei generalē seu generalis eius influentia dicitur dei concursus, quo generali modo secundis coagit causis: videlicet effectum comproducendo. In nullum enim potēs est effectum absque tali auxilio causa secundā: nec quidquam nisi ei coagente deo, atq; effectum comproducente efficere.

Auxiliū generale pariter & speciale quid.

Auxiliū autem speciale (dicit Gregori. ariminienis in secundo) est quidam specialis modus agendi, videlicet (inquit) non solum efficiendo effectum: sed faciendo voluntatem partialiter concausare. Ita quod ipsa voluntas partialiter concausat applicata, & quasi instrumentaliter mota adeo ad sic partialiter causandum: in qua tamen motione ipsa non necessitatur: sed instrumentum liberum existens (in cuius potestate est sequi motionem primi agentis) iuuatur: ita vt agat quæ non sic adiuta nequaquam agere potuisset: videlicet ad actum moraliter bonum. Ad productionem vero actus mali solū primo modo.

Auxiliū autem speciale (dicit Gregori. ariminienis in secundo) est quidam specialis modus agendi, videlicet (inquit) non solum efficiendo effectum: sed faciendo voluntatem partialiter concausare. Ita quod ipsa voluntas partialiter concausat applicata, & quasi instrumentaliter mota adeo ad sic partialiter causandum: in qua tamen motione ipsa non necessitatur: sed instrumentum liberum existens (in cuius potestate est sequi motionem primi agentis) iuuatur: ita vt agat quæ non sic adiuta nequaquam agere potuisset: videlicet ad actum moraliter bonum. Ad productionem vero actus mali solū primo modo.

Hōis vulneris ex peccato.



Homo latrones incidēs (qui eum expoliauerūt) plagisque multis infectis abierunt semiuuolente relicto sic in omnibus viribus vulneratus est: atque in supremis potentis intellectu & voluntate à statu naturæ conditæ vsque ad eum minutus: vt (quorundam opinione) nisi speciali dei ope adiutus nequeat

deus concurrat: non enim facit voluntatem agere actum malum, sicut facit eam agere actum bonum, & hoc est illud auxilium dei speciale sine quo dico nihil nos bene velle vel facere: hæc ille. Verum tamen non mihi videtur hæc sufficiens auxilii specialis à generali differētia, nā agente naturali effectū producente deo medum effectū comproducit eundē, sed ipsum agens agere facit atq; producere effectū, non tamen specialiter ei auxilia tur, sic quo ad cuiuscunq; actus tam boni quam mali substantiā, nō modo entitatem illam deus producit, sed agere facit voluntatem. Concludo igitur specialiter auxiliari vt est sermo, non solū est effectum comproducere & facere agens producere eundē: sed est specialiori modo coagere. Corollarium, auxilium hoc modo est ipse deus sic vel sic coagens, quare res eadē videlicet deus est auxilium generale, est auxilium speciale, & inde cōcedēdū est auxilium dei spale ad actū indifferētē, aut ad actū malū cōcurrere, nec sequitur, auxilio speciali ad actum malū coagit deus, ergo specialiter. Verū tamē secundū subiectā materiā loquētes vnā pro reliqua accipiunt: nec pro nunc est vis faciēda. ¶ Notetur alio modo posse deum auxiliari: videlicet per doni iuantis immisionem, quod sit accidens animæ inhærens, de quo dicit Grego. arimi, homo habens gratiam gratum facientem, aut aliud quodcunq; donum dei habituale, adhuc ad bene operandū indiget alio speciali dei auxilio, iuxta. Augu. de natura & gratia, ca. xxvi. sicut oculus corporis etiam plenissimē san⁹ nisi candore lucis adiutus, non potest cernere: sic & homo etiam plenissimē iustificatus (nisi aeterna luce iusticiæ diuinitus adiunetur) rectē non potest vivere, huic quartum auxilii genus adici

potest: videlec; specialis modus quo deus voluntatem ad actum bonum necessitat. quod appellari potest specialissimum: speciale autem non necessitat.

Secundum notabile, Circa hanc materiam fuerūt opiniones, Vna (quā secuti sunt Okam, Adā & plerique) negans animam ex peccato primi parentis sic atrociter fuisse sauciātam: quinimmo ipsam cum generali dei influenza valere rectum de agendis ferre iudiciū, pariter actum moraliter bonū elicere, & contra tentationem peccatū vitare: sic tamen corrupta fuit natura, & ad malum prona, vt frequenter nisi speciali dei auxilio adiuta non operaretur bonum: nec vitaret malum, aut non ita faciliter. Alia est opinio contraria quā secuti sūt Tho. Alexan. & alii, post quos Grego. arimi, cuius hæc sunt propositiones. Prima, nullus homo in statu præsentis (stante generali dei influenza) potest absq; speciali auxilio sufficienter cognoscere quid volendum, aut nolendū, quid agendum, aut vitandum, Secunda, nullus (etiam habita sufficienti noticia) potest sine speciali auxilio agere aliquē actum moraliter bonum. Tertia, quam pro suppositione ponit, Nullus tentatus ad aliquod vicium seu ad actum moraliter malum, potest huiusmodi tētationē absq; dei auxilio superare. Alia fuit opinio quodāmodo media, videlicet quod nequit anima sine diuina ope speciali in actum dilectionis dei super omnia cū sit super naturam, in cæteros tamen actus potēs est. Huius opinionis tertia pōdus satis ex aliarum duarū examinationibus patebit, quarū vtriusq; motiua cū opiniois oppositæ respōsiōibus adducā. **T**ertium notabile, primæ opinionis motiua sūt, Primo facti eloquii auctoritas, prout, i. ad Corinth. vii. Qui sta

Auxilii
specialis
opiniōes.

tuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginitatem suam benefacit: & per consequens seruare virginitatem est in hominis potestate. ¶ Item Ecclesiastici xv. Apposuit tibi aquā & ignē ad quod volueris porrigere manū, ante hominem vita & mors, bonū & malum, quod placuerit ei dabitur illi. Et ad Ro. ii. gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt. Aug. de duabus animabus circa finem, propterea enim corpora diligendo peccamus: quia spiritua lia diligere, & iusticia iubemur, & natura possumus, & ipse contra fortunatum propria voluntate recta facimus & contra felicē Manichæū lib. ii. habet vnusquisq; in voluntate aut eligere quæ bona sunt & esse arbor bona, aut eligere quæ mala sunt: & esse arbor mala, & idem aliis plerisque locis.

¶ Præterea magister sententiarum libro ii. distinct. xxvi. non negamus multa ante hanc gratiam & præter hanc gratiam fieri bona per liberum arbitrium. ¶ Secundo suadetur doctoris subtilis ratione, li. iiii. distinct. xiiii. q. ii. peccator existens in peccato potest ex puris naturalibus habere attritionem de peccato omnibus circumstantiis debitis circumstantionatam ac per hoc moraliter bonam, alias peccator iustificaretur absq; aliqua dispositione præua sufficiente de congruo ex parte eius ad iustificationem, & sic difficile esset saluare deum non esse acceptorem personarum: cum vnum iustificet per infusionem gratiæ, & alium nō vel oporteret dicere aliquā attritionem non moraliter bonam esse sufficientem de congruo ad iustificationem: quod non videtur verum.

¶ Tertio ipsius Okam suasionem lib. i. di

stin. i. quest. ii. Homo ex puris naturalibus potest habere rectum dictam est de aliquo diligendo (verbi gratia de diligendo deum super omnia) & tali dictamini potest se conformare, igitur ex puris naturalibus potest deum diligere super omnia. Item omnis potentia libera potest habere aliquem actum circa obiectū sibi ostensum, sed non necessario deordinatum, igitur potest ex puris naturalibus habere ordinatum. Item nō est maior repugnantia ad moraliter boni ad voluntatē q̄ demeritorii. Quarto rōne ipsius Adē lib. i. dist. i. Idē actus secundū speciem pōt elici à voluntate habituata, & à voluntate non habituata, sed potest voluntas cum gratia elicere actum bonum, ergo etiam ex puris naturalibus potest in actum eiusdem speciei. Itē ex frequentia actuum elicitorum mediante charitate potest generari habitus naturaliter inclinatus ad actus similes: & ita si subtraheretur charitas infusa poterit voluntas cum habitu acquisito elicere actus similes prioribus. Quinto arguitur: in puris naturalibus homo potest (stante dei influenza generali) parentes honorare, indigenti subuenire, pro patria fortiter & cōstanter pugnare, & alia huiusmodi prout de infidelibus plurimis legitur, in quibus nullus diceret eos peccasse. Item potest quis ex puris naturalibus actum agere remuneratione seu premio dignum: & si non aeterno saltem temporali: vt patet Exodi. i. de obstetricibus egyptiis quæ deum timentes pueros seruabant hebreorū contra pharaonis præceptum: quas remuneravit deus. ¶ Non autem est dicendum deum pro actu malo premiari, igitur.

¶ Idē patet de antiquis moralibus Romanis, qui suis strenuis actibus gloriam

meruerunt imperii. Item alias quilibet infidelis, immo fidelis in peccato mortali existens, quocumque suo actu deliberate facto peccaret, cum non habeat gratiam per quam actum bonum operetur. **¶** Item homo non posset sua voluntate & libero arbitrio uti nisi male, contra Augustinum 2. libro de libero arbitrio cap. xxxv.

¶ Sexto. nihil esset homini imputabile cum non subiaceat facultati eius bonum moraliter agere & malum vitare, & potissime deo huiusmodi auxilium speciale homini non praebeante.

¶ Ad haec motiua respondet Gregorius in ministeris. Ad primum, talis utique habet potestatem voluntatis suae, non quidem taliter quod possit ex se sic velle sine adiutorio illius qui dicit: Sine me nihil potestis facere, sed eo iuuante: & ad hunc sensum intelligenda sunt caetera auctoritates, quod si infidelibus aliqui fuerint actus moraliter boni, non id sine auxilio dei speciali fuit.

¶ Ad secundum respondet Gregorius talem attritionem perfecte circumstantionatam non esse absque speciali dei auxilio, iuxta Augustinum de fide ad pe. cap. xxxj.

¶ Firmissime tene, & nullatenus dubites neminem posse poenitentiam agere, nisi quem deus illuminauerit, & gratuita miseratione conuerterit, & ita concedit quod absque praua dispositione ex parte peccatoris (ex parte inquam eius tantum: ita quod non sit a deo proueniens) iustificatur peccator, unde gratis iustificatur, sicut dicit Apostolus: Qui enim vult miseretur, & quem vult indurat, nec est in deo personarum acceptio: quia non est in his quae liberaliter & gratis dantur.

¶ Ad tertium negatur prima antecedentis pars. Negatur etiam quod recto iudi-

cio habito posset non adiuta se conformare. & ad aliud pariter dicitur si aliquem habeat actum non adiuta diuinitus, ille erit deordinatus propter alicuius debite circumstantiae carentiam. Ad quartum negatur minor, non sufficit enim gratia sine alio speciali dei auxilio, & ad aliud dicendum pariter non sufficere habitum acquisitum. Ad quintum respondetur quod quis multa talia de genere bonorum ex puris naturalibus agere quis possit, non tamen sine auxilio speciali erunt moraliter bona. & ita timorem dei pro quo obstetricibus deus edificauit domos, non habuerunt ex se tantum, sed ex deo misericorditer inspirante, sic de romanis & similibus gentilibus si aliquos actus habuerint bonos, non sine speciali dei auxilio habuerunt eos. Frequenter etiam ab hominibus tunc credebantur virtutes quae non erant & ita ab eis praemiabantur. Et ad aliud de infidelibus & alijs extra gratiam potest eis auxiliium speciale concitari, quare non sequitur quemcumque eorum actum esse culpabilem. Ad sextum dicit Gregorius pro nullo statu quis tenetur ad aliquid pro tunc ei impossibile, pro isto autem statu non est homini impossibile bene agere, nam potest cum adiutorio bene agere, sed bene est sibi impossibile ex se tantum bene agere, immo simile argumentum fieri posset de influenza generali. Et cum penitur quod deus non auxiliatur homini specialiter ad bene agendum. Respondetur non omnis impotentia bene agendi excusat hominem a peccato, si non bene agat. quia non illa quae est poena peccati, sicut nec ignorantia quae est poena peccati excusat a peccato: si non agat quod debet. aut agat quod non debet.

Secundum enim praesentem statum omnis homo impotens est ad bene agendum ex se propter culpam originale, sine qua cuiuslibet fuisset collatum auxiliium quo bene ageret, sine alio

auxilio speciali. sicut poterat primo homo ante peccatum: & ideo si deus nunc non auxiliaret alicui auxilio speciali, non propterea excusatur a peccato. Secus si primo homini ante peccatum tale auxiliium defuisset.

¶ Quartum notabile. secundum opinionem quo ad suprapositas tres conclusiones motiua sunt haec.

¶ Quantum ad primam enim conclusionem quae est haec.

Nullus homo in statu praesenti. stante generali dei influenza potest absque speciali auxilio sufficienter cognoscere quid volendum, aut nolendum, quid agendum aut vitandum.

Primo per apostolum, ii. ad Cor. iii. Non sumus potentes ex nobis quasi ex nobis aliquid cogitare. sed sufficientia nostra ex deo est. **¶** Item per Augustinum primo tetrac. c. ix. dicentem ad miseriam iustae damnationis pertinet ignorantia: & difficultas quas patitur homo omnis ab exordio natiuitatis suae: nec ab isto malo quisquam nisi gratia dei liberaretur. Et lib. vi. contra Iulianum, c. xxvi. vbi allegat illud apostoli. i. Corinthio. ii. Non enim spiritum huius mundi accepimus: sed spiritum qui ex deo est ut sciamus quae a deo donata sunt nobis: & alijs plerisque locis idem asserere videtur. Item Hugo libro. i. de sacramentis par. vii. ca. xxv. anima rationalis corpori humano infusa (nisi per gratiam adiuuetur) neque cognitionem veritatis percipere: neque concupiscentiae carnis resistere potest vbi de cognitione pertinetium ad salutem loquitur. **¶** Item ad hoc est expressa milenitani concilii determinatio. c. v. Si quis dixerit gratiam dei per Iesum Christum dominum nostrum: propter hoc noster tantum adiuuare ad non peccandum: quia per ipsam nobis reuelatur intellegentiam mandatorum ut sciamus quid

vitare debeamus: non autem per illam nobis praestari ut quid faciendum cognouerimus: etiam facere diligamus atque valeamus. anathema sit. Et subditur: vtrumque est donum dei: et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus. **¶** Item sancti pro huiusmodi noticia habenda orabant: igitur ex se non poterant eam habere. **¶** Secunda conclusio, Nullus etiam (habita sufficienti aegedorum aut vitandorum noticia) potest sine speciali dei auxilio aliquem actum moraliter bonum agere. Primo per illud apostoli. non est volentis neque currentis sed miserentis dei. ad Romanos. ix. et ad Philippen. ii. Deus operatur in nobis velle et perficere seu operari. Et. i. Corin. iii. Quid enim habes quod non accepisti. **¶** Item Augustinus in de corre. et gratia. ca. xlvii. liberum arbitrium ad malum sufficit: ad bonum autem parum est nisi adiuuetur ab omnipotente bono. Et in epistola ad Hylarium Syracusanum circa principium dicit.

Valet itaque liberum arbitrium ad bona opera si diuinitus adiuuetur: desertum vero diuino adiutorio (qualibet scientia legis excellat) nullo modo habebit iustitiae soliditatem: sed inflationem ipsius superbiae & exitiosum tumorem. Et de verbis apostoli. xii. prorsus si adiutorium dei defuerit, nihil boni agere poteris. **¶** Item ratione: homo non potest sine speciali dei ope diligere deum propter se: sed omnis actus non relatus in deum sic dilectum est culpabilis: igitur &c. Assumptum patet per Augustinum in epistola ad vitalem liberum arbitrium ad diligendum, dum primi peccati granditate perdidimus. Et anselmus de concord. c. ante penult. voluntas post desertam iustitiam facta est ancilla suae affectionis quae ad commodum est.

Inferet ex his Gregorius arimi: quod homo in praesenti statu non potest ex se tantum

aliquid velle vel diligere, nisi in relatione ad se ipsum: et per consequens non potest diligere deum propter deum: neque primam gratiam mereri potest: nec deo digno, nec de congruo: per gratiam intelligendo quodcumque dei speciale auxilium ad bene operandum siue adiuuet deus donum infundendo: siue per seipsum mouendo voluntatem: siue quocumque alio modo iuuat: quoniam non potest habere ante primam gratiam actum liberi arbitrii non culpabilem.

¶ Item alia ratione: homo stulte et superflue imploraret adiutorium dei ad bene agendum vel malo resistendum teste Aug. contra pelagium in de natura et gratia .c. xviii. Quid inquit stultius quam orare ut facias: quod in potestate habeas.

¶ Præterea huius sententia sunt Ambrosius Hieronymus Gregorius Anselmus Iohanna dama, Isidorus Magister sententiarum, et alii multi quorum autoritates in sententia: prout ille beati Augustini sonant.

¶ In oppositum fuit vnus de erroribus pelagii damnatis: quoniam pelagius posuit quod homo habita sufficienti noticia vel doctrina, aut reuelationem dei de his quae volenda vel agenda sunt, potest absque alio auxilio velle et agere quae volenda esse cognoscit.

¶ Tertia conclusio. Nullus tentat ad aliquod vicium seu ad actum moraliter malum potest huiusmodi tentationem absque dei auxilio superare. probatur per illud Sapientiae. viii. Non possum esse continentens nisi deus det.

¶ Item per Augustinum in epistola ad Paulinum Nolanum episcopum. quando contra tentationes concupiscentiasque illicitas dimicamus quamuis & illic habeamus propriam voluntatem: non tamen ex illa, sed ex adiutorio dei nostram praerogative victoriam necessum est.

¶ Item Innocentius papa scribens episcopis qui Carthaginensi consilio affuerant inquit pares nos ad resistendum tentationibus non liberum arbitrium sed dei solius auxilium potest facere.

¶ Ad praenumeratas obiectiones cunctas trimembrem pono responsionem: non quidem dei auxilium speciale negando. nam id ostendunt auctoritates quibus innuitur aliter ad bonum, quam ad malum hominem iuari. huiusmodi autem auxilium est meritum: aut facilitatis aut facti, id est ad meritum concurrunt auxilium dei speciale: aut ad boni operis facilitatem: aut ad defacto operandum aliquid quod alias non operaretur: quamuis ipsum operari potuisset. Primum est necessitatis.

¶ Secundum aut tertium non semper, non nunquam enim impossibile pro valde difficili sumitur.

¶ Fateor igitur non omnes sanctorum auctoritates de bono meritorio esse intelligendas: ut expresse patet, ex Augustino contra Iulianum lib. iiii. c. vii. vsque ad xvii. vbi de infidelium actibus agit, quibus speciale auxilium requiri dicit, quos constat esse non meritorios dicere pariter non nisi pro operis facilitate concurrere tale dei auxilium: istud (saltem vniuersaliter intellectum) reprobari videtur per milenitanum concilium tempore Innocentii primi celebratum. vbi ca. vi. dicitur quicumque dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari ut quod facere per liberum iubemur arbitrium facilius possim implere per gratiam, tanquam si gratia non daretur non quidem facile: sed tamen possumus etiam sine illa implere mandata diuina anathema sit: diceretur inquam istud esse verum: scilicet non vniuersaliter ad solam facilitatem speciale tribui auxilium, sed quandoque ad agendum etiam aliquid quod alias fieri posset: quis

Auxilium speciale tribus modis concurrere potest ad bonum.

enim dubitat multa ab homine fieri posse, quae absque dei speciei ope non fierent Argumentum quod frustra oraretur non militat: quia non nunquam oratur ut res fiat quae non fieret, licet fieri posset: aut ut fiat: facilius aut ut fiat illo medio quo fieri deoprauisum est.

¶ Ex dictis patet vtriusque opinionis motiua. quid autem dicendum mihi videtur sint conclusiones.

Prima conclusio, potuit iustus deus in peccati poenā sic humanum genus atrociter fauciare, atque animam quo ad intellectum et voluntatem tali languore efficere: ut nec intellectum cum sola dei generali influenza vllum moraliter verum cernere valeret: nec voluntas actum moraliter bonum operari. patet: omnis creatura est in mera potestate eius obediens: tum etiam illud fieri contradictionem non includit.

Secunda conclusio. ex nulla intra nos experientia aut ratione concludi potest speciale dei auxilium ad actum moraliter bonum potius quam ad actum malum requiri: probo. omnis pronitas ad malum et difficultas ad bonum quae in nobis experimento percipitur potest per appetitum sensitium qui rationi aduersatur, sufficienter saluari et per alia ad malum prouocantia, et retrahentia a bono.

Tum etiam, idem actus potest successiue esse bonus et malus: nec ad talem actum his temporibus diuersos operandi modos in anima experimur.

Tertia conclusio: an deus sic atrociter humanam naturam vulnerauerit: tacent experientia atque rationes naturales: auctoritatibus expressius quod sic sonantibus illis igitur tacentibus tutius est istas exaudire et insequi. Haec conclusio ex supra enume-

ratis motiuis relinquatur perspicua.

¶ Sequuntur corollaria. Primum: alicuius consequentiae antecedente existente impossibili, ex quo concludatur verum practicum: potest quis sine auxilio speciali assentire antecedenti et bonitati consequentiae: et non consequenti nisi specialiter adiutus.

¶ Secundum corollarium. vbi falsum crederetur inuincibiliter esse verum: cuius assensus ab actu bono interiori effectiue imperaretur: concedendum est quod ad errorem specialiter concurrat deus: pariter dato actu exteriori a duobus interioribus imperato: quorum vnus sit bonus et alter malus: sic deus ad actum malum specialiter concurrat: scilicet ea ratione qua bonus est.

¶ Tertium: potest liberum hominis arbitrium absque speciali ope actum cum duabus vel tribus circumstantiis elicere, sed non plene cum omnibus.

Quartam conclusio probabilis. Non est difficilius a deo auxilium suum speciale quam generale obtinere. patet: nullum requiritur prauium ad obtinendum illud potius quam istud: semper enim praesto est et paratus dominus et bonis et malis, fidelibus et infidelibus hominibus suffragium impartiri: prout et generale: quare ad malum pronitas et tarditas ad bonum aliunde quam ex difficultate habendi opem dei speciale exoritur: prout ex peccati fomite & aliis supernumeratis. Durum profecto esset nec dictum tutum, speciali dei institutione: et quantum est ex parte dei non cuiuslibet nec quolibet tempore speciale illud auxilium (ut nonnulli sentire videntur) offerri: huius veritatem certitudine nouit dominus: nihilominus pie credo quod dicit. Bonauen. li. ii. tale adiutorium homini praesto est si vellet suscipere.

Quinta conclusio contra Grego. ubi deus speciali sua sanctione (etiam in peccati pœnam) ab aliquo speciale subtraheret auxiliū: omīssio boni defectu illius proueniens minimè imputabiliter culpabilis foret. patet: impossibilitas pro tunc obligationem deleret. cum (teste beato Hiero. in explanatione fidei ad Damasum papam) anathema sit dicere deum ad impossibile obligare. Nec valet Grego. responsio de impossibilitate in pœnā peccati contracta: nam in fatuis constat v. sus ratiōis carentiam esse peccati primi parentis pœnam: quā tamen pro tunc obligationem dirimit, et ea peccato prorū excusat: sic ubi in proprii peccati aut alieni punitionem deus iustissimus vindex specialiter à sorte rationis vsūm auferret: aut omnino speciale denegaret auxiliū tolleretur pro tunc ad opus bonū obligatio nec vllus subsisteret culpabilitatis incurfus.

Sexta conclusio contra eundem: potest liberum viatoris arbitrium sine speciali dei opē in actum mortalem non culpabilem: videlicet indifferentem, aut de genere bonorum p. ut agros colere, reuereri parentes &c. id supra de actu medio inter moraliter bonum et malum elucidauī: & videtur de augustini mente in hyponem. response tertia dicentis. Fatemur liberū arbitrium omnibus hominibus quidē iudicium rationis: nō per quod sit idoneum quæ ad dominū pertinent aut inchorare et certe, peragere: sed tantū in operibus vite præsentis tam bonis q̄ malis, bonis dico, quæ de donis naturæ oriuntur. id ē, velle laborare in agro, velle bibere, velle manducare, vel quicquid bonū ad præsentem pertinet vitam. Quod autem subdit Augusti. quæ omnia non sine guber-

naculo diuino subsistunt: non impedit propositum: nam dei gubernaculum nomen est non specialis auxiliū proprium. sed ad cūctas creaturas cum omnes sua prouidentia gubernat eis que omnibus cooperetur extenditur.

Septima conclusio: contra eundem: tentationem aliquam (scilicet peccati commissionis) potest voluntas sine dei speciali opē vincere: & aliquam quidem non (videlicet omīssionis). **¶** Primam partem probō: nequit quātūcūq; vehemens tentatio liberum arbitrium ad vllum peccati actum necessitare: cum semper libera sit voluntas suum præbere vel non præbere concursū sine quo non producitur peccati actus: quin immo non esset actus cum tali necessitate peccatum.

¶ Secunda pars ex dictis elucescit: videlicet tēpore quo ad actum obligatur voluntas quem non elicere tentatur. nam tentationem vincere esset actum elicere bonum.

¶ Id autem ex hypothesi nequit sine speciali dei patrocinio: igitur tentationē aliam quam absq; auxilio dei speciali superare non potest.

Primū dubium: an propter duplex auxiliū ad actum bonum concursus sit voluntati creaturæ facilius actum bonum quā malum elicere. **¶** Respondeo quamuis possit affirmatiue dici: non tamen ad hoc est experientia vel sufficiens ratio, nec pariter auctoritas: quare partem negatiuam tenens diceret, quemadmodum quis duplici auxilio adiutus non facilius fert pondus valde graue, quā cum vnico auxilio ferret subduplum vel subtriplum sic nec facilius cum duplici auxilio elicit voluntas actum bonum, quā cum vno auxilio malum.

Peccata vitare omnia an possit viator.



N hoc corrupte nature statu quādiu à quibus & à quot peccatis valeat homo ratione vtens, se immunē præseruare: trita est doctorū penes breue tempus & longum: penes mortalia & venialia, penes multitudinem collectiue & distributiue distinctio.

¶ Vbi meliori (saluo iudicio) mihi dicendum videtur (etiam & si hoc nusquā accideret) nulla ex rei natura aut diuinę ordinationis conditione implicatur repugnātia viatorum absq; extraordinario dei suffragio posse sua libertate vitare omnia collectiue peccata, & quātocūq; tēpore quorū quodlibet seorsum: sic cauere potest.

Primum notabile. Solent circa vitanda peccata doctores interuenialia & mortalia distinguere. inter multitudinem distributiue & collectiue: pariter inter breue tempus aut longum. Dicit enim beatus Tho. prima secundę. q. cix. arti. viii. ubi querit an homo sine gratia possit non peccare: Respondet in statu nature corrupte indiget homo gratia habituali sanāte naturam ad hoc quod homo omnino à peccato abstineat: & sit in præsentī vita hæc sanatio secundum mentem, nondum appetitu carnali totaliter reparato. hinc in hoc statu potest homo abstinere ab omni peccato mortali. nam in ratione consistit: non autem potest homo abstinere ab omni peccato veniali propter corruptionem inferioris appetitus sensualita-

tis: cuius motus singulos quidē ratio reprimere potest: & ex hoc habent rationem peccati & voluntarii, non autem omnes: quā dū vni ratio resistere nititur, fortassis alius insurgit: & etiam quia ratio nō semper potest esse peruigil ad huiusmodi motus vitandos, similiter etiā antequā hominis ratio in qua est peccatum mortale reparatur per gratiā iustificātem, potest singula peccata mortalia vitare, & secundum aliquod tēpus, quia non est necesse quod cōtinuo peccet in actu: sed quod diu maneat absq; peccato mortali esse nō potest. Vnde & Gregorius super Ezechi. dicit. peccatum quod mox per pœnitentiā nō deletur, suo pōdere ad aliud trahit. Cū enim homo nō habet cor suum firmatū in deo: vt pronullo bono consequendo vel malo vitando ab eo separari vellet, occurrunt multa, propter quæ consequenda aut vitanda homo recedit à deo contemnendo præcepta ipsius & ita peccat mortaliter, præcipue quia in repentinis homo operatur secundum finem præconceptum: & secundum habitum præexistētem: vt dicit philosophus. iii. Ethic. quauis ex præmeditatione rationis homo possit aliquid agere præter ordinē finis præconcepti & præter inclinationē habitus quia tamen homo non potest semper esse in tali præmeditatione, non potest contingere vt diu permaneat, quin operetur secundum consequentiam volūtatis deordinatæ: nisi cito per gratiam ad debitum finem reparatur: tamē quia ex hominis defectu est quod se ad gratiā hadendam non præparet propter hoc à peccato non excusatur quod sine gratia peccatum vitare non potest. An autē homo consecutus gratiam possit per seipsum operari bonum ex vitare peccatum.

Respondet non indiget alio auxilio gratie secundum alium modum: vt scilicet a deo moueatur ad recte agendum: quare donum habitualis gratie non ad hoc datur nobis, vt per ipsum non indigeamus vterius diuino auxilio: hac ille Cuius dicta aliqua exactius examinare (prout non esse veniale in ratione &c.) sed huic non congruit loco: quantum autem ad subiectam materiam conclusiones rem patefacient.

Secundum notabile. prater speciale auxilium communiter viatoribus a domino impensum est aliud excellentius, quo certe persone ab omni culpa, aut a qualibet mortali præservatione insignite feruntur. Hoc enim specialissimum siue extraordinarium appello suffragium: & de isto est in præsente sermo: an videlicet ad diu omnia collectiue peccata vitanda ipsum requiratur. prout plerique asserere videntur: an sufficiat cum libero arbitrio speciale.

Prima conclusio. nequit ex solis naturalibus viator, nec diu nec modico tempore omissionis peccatum vitare, posita obligationis pro illo tempore constantia. quodcumque autem omissionis peccatum vitare potest: nam (vt supra deduxi) vitare sic omissionis culpam esset actum precepti plene moraliter bonum elicere, & nequit absque speciali dei auxilio. Ad peccatum autem omissionis vitandum sufficit non elicere actum: ad non elicendum autem non requiritur auxilium dei speciale: fat est: quod cause instiganti non prebeat voluntas liberum eius concursum: si enim absque eius libero concursu vero vel interpretatio produceretur, deesset culpabilitatis ratio.

Secunda conclusio. nulla clauditur in hoc repugnantia: videlicet absque extraordinario dei auxilio collectiue peccata: etiam quantocumque tempore vitari, quorum vnumquodque seorsum caueri potest.

Probo: pro modico tempore conceditur ab omnibus possibile: tempus autem diurnitas, non vllam adiicit contradictionem: cum non sit quid aliquid habes contrarietatis: tum etiam solus temporis fluxus nihil alienatis in libero arbitrio operatur: igitur quantum est ex hoc æque potens est magno et paruo tempore peccata vitare: in vtroque enim æque potens est causa instiganti concursus, atque efficientiam non prebere. quod enim non ita accidat, non est ratio sufficienter repugnantia concludens. nam possibiles sunt effectus plerique nunquam futuri. quia forte non omnia applicabuntur agentia, aut non singula materia: quas tamen applicari non repugnat: non est igitur indistincte verum Bona. dictum. lib. ii. artic. ii. q. ii. glosam allegantis super illud Treno. iii. Misericordiam domini dicentis, non potest homo diu stare contra insultus diaboli: nisi misericordia domini adiuuetur: vbi inquit, Bona. prout de foraminibus naui sic diabolus frequenter facit aliquibus quibus preatendit tetationem de luxuria: & ex hoc quod non consentiunt facit ipsos proflire in superbiam: nec vnquam potest euitare homo quin in aliquam tentationem incidat: et hoc propter suam instabilitatem, propter suam etiam infirmitatem necesse haberet in aliquam tentationem incidere. cum enim sit obtenebratus ignorantia & alligatus carnis concupiscentia: tetationem carnis et infirmitatis non posset euadere: quin etiam aliquando consentiret nisi adiuuaretur aliquo munere diuina gratie. Et cum obiicitur per Gre-

go. in morali. debilis est hostis qui non vincit nisi volentem. Tum etiam liberum arbitrium omni gratia destitutum adhuc est liberum: igitur cogi non potest. Ad primum respondet quomodo non vincat nisi volentem. non sequitur posse resistere sine speciali dei gratia et hoc propter carnis corruptionem. Ad aliud dicit, non est ibi coactio: sed tanta ad malum inclinatio & voluntatis pronitas quod nisi esset aliud sustentans necesse haberet motu voluntatis aliquando in malum incidere: quod si non potens resistere consentiret, liberum arbitrium non est a culpa immune: et hoc quia adiutorium gratie sibi preesto est si vellet suscipere: quia etiam ex propria sua culpa deuenit in hanc necessitatem: hac ille. Quorum nonnulla falsa mihi videntur: prout quod liberum arbitrium resistere nequeat quin consentiat & sit peccatum: contra Aristot. Aug. et ceterorum testimonium, qui peccatum asserunt esse voluntarium: non est autem in actu voluntarium absque libera voluntatis coefficientia, vera vel interpretatiua. vbi enim vsque adeo inualesceret tentatio: vt velit nolit voluntas surreperet sine libera eius coefficientia, actus suus non esset ibi voluntarium: tum etiam homini ex culpa ad aliquid impossibilitate non posset rationabiliter noua lex dari eum ad illud pro tunc astrigens igitur neque antiqua eum pro tunc obligabit.

Tertia conclusio. et si non repugnet non tamen accidit: videlicet quod absque extraordinario dei auxilio, quis cum rationis vsu valde diu viuens immunem a peccato se præsuet quantocumque tempore omnia collectiue peccata vitando (per extraordinariam dei opem vt prædixi auxilium intelligo specialissimum: videlicet prater generale atque etiam speciale quale, per se non

nullis specialiter tota vita præsuetis concessum est. Hæc conclusio auctoritatibus stabilitur: septies in die cadit iustus. et Iohannis. i. Si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos seducimus, scilicet diu: cui suffragatur humanæ infirmitatis experientia non valde diu absque peccato perseveratis: dixi valde. accidit enim aliquem se ab omni reatu pro aliquo tempore immunem tam mortali quam veniali præsuetare. et diutius de mortali quam veniali: diutius pariter vna persona quam alia. Contingeret igitur hominem breui tempore cum vsu rationis viuentem a peccato quandiu viueret, immaculatum persistere.

Quarta conclusio. quisque viator obligatur omnia collectiue peccata per totam suam vitam quantumcumque vitare: patet, non peccare est precepti negatiui: & ita semper atque pro semper obligantis. Quorum si obiicias victuro plena et te: prout. lxxx. vel. c. annorum non est de communi lege possibile quod per totum illum temporis decursum omnia peccata vitabit: igitur obligaretur ad impossibile.

Respondeo primo, esto quod nunquam acciderit nec accidet sine extraordinaria dei ope: non tamen sequitur esse impossibile etiam de lege vt supra ostendebatur quare in verificandis auctoritatibus quæ impossibilitatem sonare videtur sumendum est per difficili impossibile. Secundo dico non esse speciale preceptum seu speciale dei obligationem aliis distinctam de vitandis collectiue omnibus peccatis per totum vitam circulum: qui enim furtum et homicidium committeret. sic moriens non est dicendum prater hæc duo peccata aliud eum incurrisse: videlicet quia non collectiue cuncta vitauit peccata. Peccati enim vitatio non alterius est obligationis quam

præcepti hoc vel illud vitium prohibentis: et sic omnia deuitare peccata: non vnicam, sed multas includit particularium præceptorum obligationes: quarum quælibet seorsum facultati liberarbitrii absque extraordinario dei iuuamine de lege subiacet.

Gratie statim an viator in se agnoscere possit & se immunem à peccato.

Primum dubium: an viator quando immunis est à peccato id agnoscat se potest de actuali commissionis vel omissionis culpa, aut de reatu post ipsam manente iuxta quorum varietatem sunt propositiones.

Prima: potest quis certitudine cuiusdam experimentalis euidentiæ se agnoscat à quocunque actuali commissionis peccato immunem esse, aut quandoque fuisse. patet: animæ operationes potissime animales sunt ei per reflexionem experimentaliter notæ. Viator igitur (omne actum suum voluntate suspendente) potest illud experiri: et per consequens experimento certus fieri nullo peccati commissionis actu irretiri. Id enim est de præterito perspicuum: videlicet illo vel isto tempore quo dormiebat. aut vigilabat nullum liberum voluntatis actum eliciisse. & sic nec creatorem commissiue prout offendisse. **S**ecunda propositio. non est sic euidenter certum de actuali omissionis peccato: non deest tamē certitudo. **P**rimam partem ostendo: non sic experimentaliter agnoscitur obligationis præcepti affirmatiui circa deum: circa se, vel circa proximum, tempore præfixum: immo nonnunquam per legis considerationem longa indagine illud innotescit: igitur non sic euidenti certitudine agnoscit viator se nulla omissionis culpa gratari. **S**ecundam probo partem habere potest viator post mandatorum dei inspectionem motiuum sufficiens ad

firmiter, et vere credendum se non culpabiliter pro tunc omittente: sic igitur sit certus: consequentia patet communem certitudinis diffinitionem intelligenti. **S**ensus verus absque formidine. ad assensum enim denominandum certum hæc duo veritas, & firmitas sufficiunt. Non igitur assensus quilibet certus est necessarius et infallibilis.

Tertia propositio: de immunitate à peccati præteritireatu derelicto: haberi potest à viatore non mathematica, sed moralis satisque perfecta certitudo. probo: possibile est ad vere firmiterque credendum animam omnino esse mundam motiuum haberi sufficiens. ostendo: ad hoc habetur maxima fidei certa: pariter minor vera subsumpta rationabilem habens firmiter credendi causam. Ista enim est fidei maxima certa: qui vt debuit poenitet omnino mundatur: hæc autem est minor. Iste poenitet vt debuit: et huic firmiter et vere assentire sufficienter facit integra horum observatio: quæ sunt peccatorum displicentia, cauendi propositum propter deum, et propositum consistendi: hæc autem tria quis in semetipso experiri potest: post integram enim eorum observantiam credens vel dubitans se non esse omnino mundum: ipse de legis et diuinæ promissionis veritate non aliud sua bonitate et clementia à nobis requirentis dubitaret.

Reperiuntur enim nonnulli (o quam periculosum) qui diligentiam quantumcumque fecerint nunquam hoc assumuntur credulitatis iudicium: scilicet quod se esse mundos existiment: quinimmo (etiã absque rationabili causa) dissentiant vel dubitant: causam autem huius quærenti respondent nescio (inquiunt an sufficienter omnia obseruauerim nec particularem aliam suę scrupulosæ (perfecto non

Peccati. immunitas à aliqua certitudine agnoscitur potest à viatore.

nunquam stulte) conscientia assignant rationem: id enim à demone plerumque suggeritur. Nam præ nimia mentis turbatione pereunt, deuotio, feruor, spes, spirituale gaudium, & huiusmodi comoda quæ ipsi se esse mundos pio assensu credentes assequi solent. Sic præterea animos implicat naturæ fraudulentus hostis, quatenus ad deterius (quale est desperatio, indigna sacramenti contra conscientiam susceptio, aut aliud simile) eos perducatur.

Quarta propositio: non modo ratioabiliter credibile est illud, quinimmo ad id obligari contingit, ostendo: contingit de trium supra numerorum obseruantia sufficientem atque rationabilem subesse apparentiam, nec aliunde causam, cur non ita credatur subsistere legitimam, atque ex incredulitate inconueniens emineret sub peccato vitandum: cuiusmodi esset (vt dixi) sacramenti indigna contra conscientiam susceptio, aut scandalosa eius omisio, aut aliud tale. his igitur statibus teneretur quis se esse mundum credere. quid quæso sic assentire noceret, potius profecto fructum exigente casu assertum non modicum pia huiusmodi credulitas.

Solet ex nonnullis erroneis radicibus nocua nasci scrupulositas illa ad credendum tarda. Prout fecisse teneatur quis quicquid potuit.

Pariter ad extremum feruoris conatum poenitere astringatur. Sitque de non reciduatione certus.

Hæc quidem scrupulorum semina falsa sunt et diligenter eradicanda.

Non enim viator meliori modo quo posset obligatur agere, et sic nec maximam ei possibilem peccatorum indaginem præmittere.

Non pariter determinatum doloris, aut feruoris gradum determinare taxauit dominus requisitum: sufficit dolor reus etiam remissus. **N**ec similiter necessaria est nunquam recidiuandi certitudo aut credulitas, ab hoc enim mentem auertere plerisque (ne desperatiōem incidat) expedit, quinimmo quorundam opinione (et vera) nec positive abstinendi propositum requiritur, sed sufficit priuatiue scilicet non habere recidiuandi effectum.

Quinta propositio ex præcedentibus corollaria, prout licitum est, et nonnunquam sub præcepto cadit se mundum credere, sic & esse in gratia. patet, inter gratia et peccati statum, seu inter filios regni et perditionis non est in rationali creatura medium.

Hoc vnum fateor, videlicet quamuis certa sit fidei autoritas, atque dei promissio poenitenti pollicentis cum gratia collatione peccatorum remissionem minoris tamen subsumptæ videlicet iste est sic poenitens, motiuum credendi non est omnino infallibile. Nihilominus non hoc omnino certitudinem tollit, nec obest quin ipsum esse valeat ad vere firmiterque credendum se integre poenituisse atque gratiam obtinuisse sufficiens medium per quod credere se esse in gratia obligari possit viator.

Conclude igitur in hac miseriarum valle viatorum neminem absque speciali dei reuelantis illustratione scire euidentiæ aut iudicii infallibilis certitudine, an secundum præsentis iustitiæ statum, amore vel odio dignus sit certitudine autem credulitatis rationabilis sic, videlicet firmiter et vere ad quam sufficiens habetur motiuum rationabiliter credere inducitur.

De spāli virtu. impe. spālique auxi.

Quod autem ad aeternae praesentiae statum id valde plus illo ab humana cognitione recedit, nam praesentis & non futuri est experientia: nescit in hoc viatorum vllus etiam certus gratia insignitus, quidnam futura dies paritura sit quali terve, an cum odio, an cum amore: hoc est an cum mortali, an cum gratia mor-

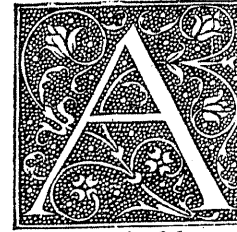
tem obibit: nihilominus perseverans morum ac vitae conditio credendi coniecturam praebet aliqualem, nec vilissimo cuiquam peccatori deest sufficiens speranda beatitudinis ratio. Quam nobis donet humanae salutis amator, qui contritum & humiliatum non despiciat.

Impressum hoc praclarum opus in alma
Parisiiorum academia, Septimo Octobris
M. D. XXXIX.

TABVLA HVIVS

operis literario ordine diligenti ad modum labore contexta, singula quaeque notatu digna complectens.

A.



Brogare & derogare. folio 60 columna 4.

Actus dupliciter est liber. folio 3. co. 4.

Actus secundario liber, est vere naturalis folio 3. colum. 4.

Actus credendi falsus, moraliter bonus folio 6. colum. 3.

Actuum quorundam circumstantiae sunt obiecta, & quorundam non pro voluntatis beneplacito folio 6. co. 4.

Actus voluntatis quotuplices folio 10. co. 2.

Actus tertius medij & finis ibidem

Actus idem vsus & fruitio, odium & amor eorum intense & remisse diligere ibi.

Actus medij & finis vnus boni, alterius mali, non est bonus & malus folio 10 columna 4.

Actus tertius medij & finis non necessario ab actibus extremorum pendet, nec semper nolitio a volitione ibidem.

Actuum voluntatis quidam incomplexi, quidam complexi folio 12. co. 1.

Actus complexus per terminum eius expressivum cognoscitur ibidem

Actuum voluntatis quidam efficax, quidam inefficax ibidem

Actus efficax & inefficax specie differunt ibidem columna 4.

Actus efficax est potior ibidem

Actus efficacis quaedam descriptio reprobata ibidem.

Actus inefficax, nequit efficax fieri ibi.

Actus efficax non semper operationem

fortitur folio 13. columna prima. Actus efficax est in bonis melior, & immalis deterior. ibidem.

Actus efficax & actus formaliter imperatius, an idem ibidem.

Actus efficax duplex ibidem.

Actus vniuersalium, atque finium sunt aliorum foecundi propagatores. ibidem.

Actum non ponit ipsa conditioalis, per quam actus inefficax exprimi solet. folio 14. columna 2.

Actus inefficax tempore quo quis ad efficacem obligatur non est per hoc viciosus ibidem.

Actus inefficax est tam habitus quam passionis productivus ibidem.

Actuum voluntatis quidam liber quidam naturalis. ibidem.

Actum liberum & actum naturalem contingit non specie differre folio 16. co. 1.

Actus factus naturalis an actui libero contrarie denominationis sit incompossibilis ibidem.

Actuum voluntatis quidam instantaneum quidam successivum elicitur, nec ad huius aut illius determinationem requiritur actus reflexus: idem de habitu & passione ibidem.

Actus idem partim liber, partim naturalis, ibidem.

Actuum atque passionum & habituum penes quid sumatur specifica differentia. ibidem.

Actuum differentiam specificam non solum arguit aietas rei obiectiva, sed etiam modi se habendi diuersitas. folio 17. columna 2.

Actus quilibet est certae speciei specialissimus, ibidem.

Actus aut habitus generici cur dicantur. ibidem. columna 3.

Actus generici sunt in specie specialissima moris constituti ibidem.

Tabula.

Actus moraliter bonus pariter & malus quid, tresq; conditiones ad moralē bonitatem requisitę. Fo. 29. co. 2
 Actus dementium & ebriorū ac dormientium. Fo. 32. co. 2
 Actus non ex euentu aggravatur secundum numerum, se d penes verisimilitudinem. eodem. co. 3
 Actus virtutis & suę prudētia an sit idē obiectum. Fo. 48. co. 4
 Actus idem malicias habet specie differentes. Fo. 51. co. 4
 Actus an à fine speciem moris sumat. Folio. 52. co. 1
 Actus primus meritorius an sit quocūq; sequentē melior. Fo. 53. co. 2
 Actus satisfactorius non est per hoc minus meritorius. eodem. co. 3
 Actus tertius medii & finis, an sit vtroque extremorum actu melior. Folio. 67. co. 4
 Actus aliquis liber an sit indifferens: & an aliqui infidelium actus sint nō culpabiles. Fo. 74. co. 3
 Actus moraliter boni absq; dei cognitione. Fo. 76. co. 1
 Actus an cōtingat esse meritorios absq; dei cognitione. ibidem co. 2
 Actus datur indifferens. eodem. co. 3
 Actus tertius quo proxim⁹ propter deū diligitur est simplici amore dei melior: Fo. 77. co. 2
 Actus inefficax seu complacentię solet in aliquibus casibus elici. Fo. 80. co. 4
 Actus conditionati non in se mali quādoq; viciū incendium probent. ibidē
 Actū confusio minuit boni & mali rationem. eodem co. 2
 Actiones sunt singularium. ibidem
 Actus potest multorū esse cōfus multipliciter. eodem co. 3
 Actus duplex conditionatus & absolutus. Fo. 79. co. 4
 Actus boni vel mali disunctus an sit malus. Fo. 80. co. 4
 Actuum pluralitas obiectiua bonitatem aut maliciam adauget: sed qualiter, Folio. 81. co. 1
 Actuum differentiam specificam constituūt magnum, paruum, multum paucum obiectiue. ibidem
 Actuum intensio, continuatio, & repetitio augent proportionaliter geometrice. Fo. 82. co. 2
 Actus liberi crescētia quādoq; est à naturali causa. ibidem
 Actū ordo secundum prius & posterius quid operetur. eodem. co. 3
 Actuum voluntatis clementū aliunde q̄ ex conatu proueniens: an bonitatem augeat vel maliciam. Fo. 88. co. 4
 Actuum permutabilitas de bono in malum & contra. Fo. 105. co. 2
 Accidentiū animæ varietas. eodem, co. 3
 Actus idem potest varietatis rerum circumstantiis continuari. ibidem
 Actum eundē cōtingit simul esse bonū & malum. eodem. co. 4
 Actus idem diuersarum specierum moris. Fo. 89. co. 4
 Actuum quidam intrinsece boni quidā extrinsece, qualiterue permutabiles in malum. Fo. 106. co. 3
 Actus quilibet rectificabilis an sit dispensabilis. Fo. 112. co. 3
 Actus tertius medii & finis. Fo. 67. co. 4
 Actus quid intrinsece bonus, quid extrinsece. Fo. 106. co. 3
 Actus intuitiui an sint in voluntate reperibiles. Fo. 107. co. 1
 Actus voluntatis abstractiui non requirit sui obiecti existentiam. Fo. 91. co. 4
 Actus impermutabiliter bonus in sensu morali quot modis. Fo. 107. co. 4
 Actus immutabiliter malus. Fo. 108. co. 2
 Actus essent moraliter boni aut mali

Tabula.

omni circumscrip̄ta p̄cēne vel mercedis institutione. ibidem
 Actuum quidam explicant bonitatem, aut maliciam, quidam implicant. eodem co. 3
 Actus malus quia prohibitus, aut prohibitus quia malus. ibidem
 Actus irrectificabiles. eodem co. 4.
 Actus quilibet prohibitus quia malus, an sit immutabiliter malus. fo. 109. co. 2
 Actus quilibet mutabiliter malus an sit dispensabilis. fo. 11. co. 3.
 Actus quilibet dispensabilis an sit preceptibilis. fo. 111. co. 4.
 Actus virtutis & suę prudētia, an sit idē obiectum. fo. 48. co. 4.
 Actus idē malicias habet specie differentes. fo. 51. co. 4.
 Adoratio in testamēto veteri fiebat versus occidentem. fo. 56. co. 4.
 Adam cum tribus donis excellentibus formatus. fo. 112. co. 3.
 Adē scientia. ibidem
 Adē filii non vt adam nati fuissent perfecti. ibidem
 Adē cognitio media inter beatificam & nostram enigmaticam. eodem co. 4.
 Adē gratia. ibidem
 Adē iusticia originalis. ibidem
 Adam non fuit aliquo falso iudicio prēmotus, ad primum eius peccatum. ibidem.
 Adē & Euę differentia peccatorum. fo. 113. co. 1
 Adē peccato grau⁹ fuit peccatum Euę. ibidem.
 Affectus absque effectu an iura humana puniant. fo. 35. co. 3
 Amor & odium qualiter impediunt certere verum. fo. 6. co. 2
 Amor rei simplex est quēdā eius placentia. fo. 12. co. 2
 Amor dei multiplex. fo. 73. co. 2
 Amor est cōiter aliarum affectionum radix. Estq; amor propter quid ad amorem propter se reducibilis fo. 87. co. 2
 Amoris ex amore origo efficientia an amorem viciet (gratia exempli) amoris dei ex amore mercedis. fo. 78. co. 4.
 Amoris super amorem excessus gradualis an ipsum quandoq; viciet (gratia exempli) amoris mercedis super dei amorem. fo. 79. co. 1.
 Amoris super amorem excessus appreciationis indebitę viciat eum ibidem.
 Amoris aut alterius actus conditio solā inexistentię non ponit bonitatem vel maliciam. ibidem.
 Amore vel odio esse dignum est dupliciter. & an id cognoscere possit viator. fo. 121. co. 2.
 Anima bruti non est factibilis libera. fo. 2. co. 3.
 Anima est omnium operationum vitę effectiuum principium. fo. 4. co. 4.
 Anima nō est liberum animationis aut vegetationis aut sensationis principium. fo. 5. co. 2
 Anima est alicuius intellectiōnis nō cuiuslibet liberū principium. fo. 5. co. 4
 Anima est quarundam operationū potentia motiue liberum principium. fo. 7. co. 2
 Anima insequūtur corpora necessario quidem quo ad appetitum sensitiuū & inclinatiue quo ad voluntatem fo. 23. co. 2
 Anima christi actus multiplices: & an suam meruerit beatitudinem. fo. 30. co. 4.
 Animam esse mundam tria impediunt credere. fo. 121. co. 1
 Angelus hominis custos non ex eius la

Tabula.

psu triftatur .nec ex eo demon gaudet: folio.21.co.4
 Angeli vel anima separatę an mereantur aut demereantur. ibidem
 Angeli creati sunt in gratia ,absq; tamę clara dei visione& cū sufficienti agę dorum cognitione. fo.21.co.4
 Angeli atque animę qualiter ĩ igne crucientur. ibidem
 Angelus quas operationes in corpore assumpto exercere valeat.fo.22.co.1
 Angelo an virginitatis virtus competere valeat idem in reliquis materiis. fo.80.co.1
 Appetitus triplex. fo.2.co.1
 Appetitui naturali vis quędā discretiua competit. ibidem
 Appetitus tres quib⁹ rebus insint & quibus non. fo.2.co.1
 Appetitus sensitius & rationalis conueniunt & differunt. ibidem
 Appetitus qualiter cęcus. ibidem
 Appetitui sensitiuo obiectum est ex natura rei conueniens:non sic voluntati. fo.1.co.3
 Appetit⁹ naturalis ab aliis differt. ibidem
 Appetitus solus liber est primario virtutis capax. fo.2.co.2
 Appetitus sensitiuus præcisius suam cognitionem insequitur quam rationalis. fo.8.co.3
 Appetitus sensitiuus quę cibū appetat in absentia. fo.8.co.4
 Appreciatio quandoq; maior vbi actus remissior. fo.69.co.1
 Apparere maius & magis apparere differunt.
 Assentire opposito primi principii an contingat. fo.7.co.1.
 Aureola quid & quotuplex. fo.30.co.3

B

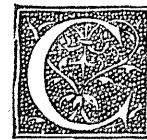


Aptismus multiplex. f. 30.
 Beatitudo seu felicitas duplex: pariter infelicitas. folio.21.co.2
 Beatificatur quis extra celum. extra pariter infernum infelicitatur. fo. eodem.co.3
 Beatorum actus multiplices, nec ad quęlibet necessitantur. fo.31.co.1
 Beatitudo an a solo deo efficienter sit. Ibidem.
 Beatitudo multipliciter inordinate appeti potest. fo.31.co.3
 Beneficia plura iuste tenens, plus mereatur dicens horas grauiusque omittit. fo.84.co.3
 Benefactori an aliquid retribuere obligetur beneficiatus. fo.54.co.4
 Bos & asinus nec proprię deum cognouerunt: nec ei honorę latrę exhibuerunt. fo.30.co.1
 Bonitate aut malicia non aucta crescere potest pramium, aut pœna ex superioris auctoritate. fo.35.co.2
 Bonitas moralis quid. fo.46.co.4
 Bonum aut malum duplex, ex genere & ex circumstantia. fo.55.co.1
 Bonum plura requirit quam malum. folo.66.co.2
 Bonitas aut perfectio maior non arguit debitum maius agendi propter eam. fo.73.co.1
 Bonitate proueniente ex fine vltimo circumscripta residet in actibus bonitas moralis fo.76.co.1
 Bonitas surgit maior ex fine meliori, pariter ex relatione perfectiori. Ibidem.
 Bonitas moralis maior maius facit meritum. eodem.co.2
 Bonitas quęcunque præcepti an quancū

Tabula.

que consilii bonitatem extiperet. fo.84.co.2
 Bonitas aut malicia aliunde quam ex conatu nasci potest. fo.89.co.2
 Bonum ex integra causa. fo.47.co.2.

C



Ardinales virtutes cur appetentur tales. fo.92.co.1.
 Cardinalis virtus an pro actu, an pro nomine accipitur. eodem.co.4.
 Causarum differentia aut identitas non semper arguit eam esse defectuum. fo.16.co.4.
 Circumstantia quid & quotuplex & qualiter inspicienda. fo.49.co.2.
 Circumspectio qualiter ad virtutem requiratur. eodem.co.3
 Circumstantiæ in condendis legibus considerandę. eodem.co.4
 Circumstantia triplex, assistens, incitans, informans, aut bona aut mala qualiter ad opera se habeant. fo.50.co.4
 Circumstantiæ triplex habitudo per has propositiones, cum, ex, propter, explicatur. ibidem
 Circumstatiarum diuersitas qualiter actuum differentia in esse entis aut moris faciat. fo.51.co.2
 Circumstantia personę qualiter & quibus modis fiat operi debita vel indebita. fo.52.co.1
 Circumstantia diminuēs aufert a grauiori peccato maiorem maliciam. fo.39.co.4
 Circumstantia materię ex quibus sit debita aut indebita. fo.55.co.1
 Circumstantia vna duplata, non duplat totam actus bonitatem aut maliciam: quia non per hæc omnia alia duplantur. eodem.co.2.&3
 Circumstantia numeralis aut bonitatis

obiecti offensi, aut propinquitatis eius aut difficultatis & hmoi duplata nõ dupliat grauitatem. eodem.co.3
 Circumstantia loci ex quibus fiat debita vel indebita. fo.56.co.1
 Circumstantia loci adiacens an aliquid conferat. eodem.co.2
 Circumstantia boni loci an quandoque viciet opus. fo.57.co.1
 Circumstantia temporis. eodem.co.4
 Circumstantia temporis ex debito specialis iuris. fo.46.co.4
 Circumstantia temporis præcise adiacēs an conferat. fo.47.co.2
 Circumstantia modi agēdi ex quibus sit debita aut indebita. ibidem
 Circumstantia mediū aut instrumenti ad circumstantiam modi reducitur. fo.48.co.1
 Circumstantia finis nõ ex entis bonitate aut malicia de aliunde sit operi debita vel indebita. ibidem
 Circumstantiæ vltimi finis carentia quādo viciet. fo.75.co.1
 Charitatis ordo penes quid attendatur. fo.69.co.4.
 Charitatis ordo non subuertitur solo graduali excessu amoris ssuper amorē de appreciationis. fo.69.co.1.
 Charitatis præceptum communiter nõ absq; actu consilii obseruatur. ibidem.
 Conditionalis propositio non ponens actum & vbi pleriq; in moralib⁹ aberrant. fo.79.co.2
 Conditionalis & si absque actu verificetur. cōtingit tamen voluntatem suo arbitrio elicere actum vbi differunt vult: & vellet. eodem.co.3.
 Confusus actus est indistinctus. folio80.co.2.
 Confusio actus moralium minuit bonitatem atque maliciam. fo.80.co.3.

Tabula.

- Conatus absque actu vel omissione an bonitate vel maliciam habeat. fol. 88. columna prima.
 Conatus quid? ibidem.
 Conari an contingat voluntatem absque actu. ibidem.
 Connexio virtutum moralium qualis? Folio 102. co. 4.
 Connexio virtutum theologarum inter se. folio. 103. co. 2.
 Connexio aliarum virtutum moralium cum prudentia. ibidem.
 Connexio inter morales & theologicas virtutes nulla. ibidem.
 Cognitiua potentia est dirigere & appetitiua exequi. fo. 8. co. 1.
 Cognitiua ad appetitiua habitudo qua duplex. ibidem.
 Cognitiua cui libet respondet sua appetitiua. ibidem.
 Cognitiua potentia idemificatur sua appetitiua. ibidem.
 Cognitiua & appetitiua actus proportionantur. ibidem.
 Cognitiua in suis actibus non a sua dependet petitiua, sed econuerso. ibidem.
 Corrupti aliquid contingit tripliciter. Folio 31. co. 2.
 Confirmatio liberos actus admittit. fol. 31. colum. 2.
 Confirmatio quid sit ibidem.
 Confirmatio multiplex ibidem.
 Consensus duplex, formalis & interpretatiuus. fo. 36. co. 2.
 Consensus formalis est interpretatiuo potior. ibidem.
 Consensus qualiter ad bonum aut malum requiratur ibidem.
 Consensus in opus, consensus in delectionem cogitationis operis. folio 37. columna 4.
 Conscientia quid? fo. 45 co. 4
 Conscientia obuians fo. 46. co. 1.
 Conscientia erronea in materia precepti contra agens an peccet ibidem.
 Conscientia erronea aliquid dictante refert dicere quenquam obligari, sic agere aut sic non agentem peccare. eodem columna 2. & 3.
 Conscientia se difformans quo genere peccati peccet fo. 47. colu. 1.
 Conscientia precepto contrarie se conformans, an grauius peccet quam contra agens, ibidem.
 Continuationis actus opiniones variae. Folio 57. co. 4.
 Consuetudo seu assuefactio, an actum viciet, non alias malum aut aggrauet. Folio 59. co. 4.
 Consuetudo qualiter altera natura: qualiter altera lex. fo. 60. co. 3
 Consuetudinis conditiones per quas ipsa praualet legi quibusve legibus praualere possit, & quibus non. ibidem.
 Consuetudo laudabilis eodem.
 Consuetudo tantum ratioabilitatis continet, quantum de fine iuris ibidem.
 Consuetudo quadruplex. folio 61. columna prima.
 Consuetudo an ad peccatum obliget? eodem columna 3.

D



Amnum notabile ex multitudi- ne, quot modis esse potest. fo. 83. co. 2.
 Damnicatio in quatuor rerum generibus fo. 91

- columna 3.
 Deliberatio & consensus differunt. folio 35. colum 4.
 Deliberatio duplex, plena & semiple- na. fo. 36. columna 1.
 Deliberatio differenter requiritur ad bonum & malum. ibidem.

Tabula.

- Deliberationis imperfectio dupliciter accidere potest. fo. 40 co. 4
 Delectationis sensibilium contingit vsu esse licitum: immo sub obligatione cadere fo. 41 co. 4
 Dei cultus preceptus. fo. 63 co. 2 et. 3
 Deus est primum omnium principium efficiens, et vltimus omnium finis: illud ex omnipotentia, istud ex bonitate eius infinita fo. 72 co. 3
 Dei duplex bonitas ex qua duplex dilectionis species. fo. 72 co. 4
 Dei bonitas intuitiue apparens allicit plusquam creata. fo. 73 co. 1
 Difficultas bene operandi potest ex multis prouenire et multipliciter. fo. 42 co. 4
 Difficultas ex culpa proueniens auget meritum fo. 43 co. 3
 Difficile dicitur aliquid dupliciter. fo. 93 co. 3
 Difficultas aut facilitas operis multipliciter accidere potest: qualiter ve auget, vel diminuat bonum vel malum. fo. 99 co. 4
 Difficultas ex appetitu sensitivo aut ex culpa quid operetur fo. 101 co. 2
 Dilectio inimici an sit dilectione amici prastantior atque magis meritoria fo. 44 co. 1
 Dictamen virtualiter practicum sufficit ad bonum opus fo. 48 co. 4
 Diligendorum ordo non penes amorum intensiorem: sed amatorum appreciationem fo. 68 co. 3
 Dilectionis dei super omnia preceptum qualiter in via impleri possit fo. 69 co. 3.
 Dilectionis appreciatio prastat graduali intensiioni ibidem
 Diligi vnum plus alio est quadrupliciter eodem co. 4
 Diligere deum an valeat viator, quantum debet aut plusquam debet. fo. 96. co. 3
 Dilectio dei super omnia an sit culpa mortali composibilis. fo. 107. co. 4.
 Dominica die res preclare facte sunt. folio. 63. co. 2.
 Dispensabilitas atque indispensabilitas folio. 109. co. 4
 Dispensatio. interpretatio, declaratio differunt. fo. 109. co. 4.
 Dispensabilitas multiplex ad idem preceptum. fo. 110. co. 2
 Dispensabilitas aliqua cadit in penam quae non in culpam. fo. 110. co. 3
 Dispensatio pro certo tempore licito sit: pro semper licite factibilis. eodem. co. 3.

E



Efficax volitio aut volitio finis aut maioris syllogismi qualiter ad medium aut ad conclusionem se habeat. fo. 13. co. 3

- Efficacia volitionis non requirit dictaminis veritatem, nec sufficit apprehensio. fo. 14. co. 1
 Efficax volitio & volitio inefficax eiusdem obiecti sunt composibiles. eodem co. 3
 Effectus multipliciter potest esse causa suae causa. fo. 68. co. 4
 Epistolarum pauli doctrina a deo est: quare nec a puro homine dispensabilis. fo. 60. co. 4
 Exterior operatio naturali efficietia est ex interiori. fo. 33. co. 2
 Exterior operatio ex duplici radice libertatem habere potest. ibidem
 Exterior operatio non addit interiori moralem bonitatem aut maliciam. eodem. co. 3

R

Tabula.

Exteriori interiori addere est dupliciter intelligibile. eodem co. 4
 Exterior operatio et interior cur duobus prohibeantur preceptis fo. 34 co. 1
 Exterior operatio quamuis non bonitatem aut maliciam interiori superaddat: addit tamen plerumque aliud in certis operum generibus in quibus voluntas etiam efficax non pro facto reputatur. fo. 35 co. 1
 Exteriorum operum nedum pluralitas est consideranda: sed interiorum intentio aut continuatio aut repetitio. fo. 83 co. 1.
 Extrema virtutis proxima non semper viciosa fo. 95 co. 3
 Epyceya quid sit fo. 91 co. 4
 Euentus desideratus quandoque opus non inficit, qui pro fine prestitutus fordida ret ipsum fo. 70 co. 3
 Euentus qualiter actui precedenti addat fo. 32 co. 4
 Euentus prauisus. opus quandoque non viciat, qui desideratus viciaret. fo. 70 co. 3
 A Equiuocatio nominum moralium loquentes turbat. fo. 97 co. 1
 Euidencia intrinseca euidencia extrinseca fo. 6 co. 4
 Euidenti propositioni dissentire contingit ibidem
 F
 Actibiles sunt creature nouarum specierum liberę fo. 2 co. 3
 Fames prima cuius obiecti sit fo. 8 co. 3
 Felicitas et infelicitas consummatur in passionibus fo. 22 co. 2
 Felicitas atque infelicitates meritis aut de meritis specie distinctis correspondent sic diuersimodum eodem co. 3
 Finis qualiter mediorum obligationem imponat. fo. 64 co. 4
 Finis quid & cui competit ibidem
 Finis duplex: vnus sub precepto alter sub arbitrio fo. 65 co. 1
 Finalis cause causalitas in quo consistat folio. ibidem
 Finis medium potest esse duplex eodem co. 2
 Finis in se bonus quandoque opus viciat eodem co. 3
 Finis obligationem contingit esse obligationem medii maiorem: quandoque autem maiorem. eodem co. 4
 Fine precepto an vniuersaliter precipiantur omnia media conducibilia: et prohibeatur impedientia, in his minor obligatio maiori cedit. ibidem
 Finis necessitate fit quandoque aliquid licitum etiam illicitum: quandoque non fo. 66 co. 1
 Finis bonus et malus differenter opera qualificant. ibidem
 Finis bonus opus malum alleviat non secundum proportionem aequalitatis sed rationis fo. 66 co. 2
 Finis maiorem maliciam aufert a peiore actu. eodem co. 3
 Finis qualiter ad opus bonum aut malum, aut indifferens se habeat ibidem
 Finis fines subordinatos precedentes viciat id est eorum actus eodem co. 4.
 Finis mali prestitutio quam periculosa. ibidem
 Fines sunt quedam bonorum et malorum seminaria fo. 67 co. 1
 Finis non secundum aequalitatis proportionem qualificat opus. cuius causa habetur duplex ibidem
 Finis bonus addere operi bono bonitatem est tripliciter eodem co. 2



Actibiles sunt creature nouarum specierum liberę fo. 2 co. 3
 Fames prima cuius obiecti sit fo. 8 co. 3
 Felicitas et infelicitas consummatur in passionibus fo. 22 co. 2
 Felicitas atque infelicitates meritis aut

Tabula.

Finis venialis an mortale aggrauet mortaliter. eodem co. 3
 Finis in se bonus operi bonitatem adiicit quandoque maiorem quam habeat: alioquandoque viciat. eodem co. 4
 Finis malus operi dat maliciam quandoque maiorem, quam habeat quandoque maiorem: aliquando alleviat. folio. 68 co. 1
 Finis venialis vnum opus venialiter aggrauans aggrauat aliud mortaliter. ibidem.
 Finis idem bonus opera mala inaequaliter alleviat: sed aequae proportionaliter eodem co. 2
 Finium principalitas vnius in quo consistit. ibidem
 Finis minus principalis quandoque est causa sine qua non. eodem co. 3
 Fines disparati fines subordinati. ibidem
 Finium reciproca subordinatio an sit possibilis. ibidem
 Finis relatio a causalitate finali est separabilis. ibidem
 Finis vnde operi fiat debitus aut indebitus. fo. 65 co. 3
 Finium multorum principalitas vnius in quo consistat. fo. 69 co. 2
 Finem tripliciter acceptari contingit. eodem co. 4
 Finis habitudinem multiplicem denotare potest hac dictio propter. folio. 70 co. 1
 Finis non prestituitur omne id quod desideratur vel timetur. ibidem.
 Finis medium ostensum triplex. eodem co. 2
 Finis increatus licite diligere potest absque expressa summi protestatione. folio. 72 co. 4
 Finis perfectio dupliciter consideratur. ibidem.
 Finis perfectio tam vera quam apparens allicit. ibidem
 Finis omnium vltimus est deus. folio 73 co. 3
 Finem creatum contingit operi esse prestituendum strictiori obligatione quam increatum. fo. 76 co. 1
 Fine beatitudinis consequendę aut poenę vitandę an vicietur preceptorum obseruantia eodem co. 4
 Fine triplici contingit preceptorum obseruantia fieri. fo. 77 co. 1
 Finis creatus cum increato auget bonitatem. eodem co. 3
 Finium debitorum multitudo, bonitatem auget. ibidem
 Finem vltimum operi non prestituere actualiter tenemur: nisi speciali precepto pro tunc caueatur. fo. 78 co. 2
 Fomitis peccati nomina varia. fo. 113 co. 2
 Fomitis qualitas, qualiter fuerit in adam transmissa qualiterve nunc in posteris. eodem co. 3
 Fomes an ad voluntatis actus malos coagat. fo. 114 co. 4
 Fomes an sit qualitas specialis eodem co. 3
 Fomes bono cooperari potest: alia de fomite pulchra. eodem co. 4.
 G
 Gradus virtutum tres. fo. 96 co. 4.
 Gradus virtutum in diuersis hominum statibus qualiter se habeat. folio. 97 co. 1
 Gradus virtutum cur sic appellentur. eodem co. 3
 Graduum virtutum ratio multipliciter



Gradus virtutum tres. fo. 96 co. 4.
 Gradus virtutum in diuersis hominum statibus qualiter se habeat. folio. 97 co. 1
 Gradus virtutum cur sic appellentur. eodem co. 3
 Graduum virtutum ratio multipliciter

Tabula.

accipi potest.	ibidem	H abitibus voluntatis respō-
Gradus virtutis in gradum permutatio.	fo. eodem co. 4	det habitus intellectus fo. 18 co. 1
Gradum virtutis potest quis inuitus per-	ibidem	Habitibus & complexioni-
dere	fo. 98. co. 1	bus conformia regulariter surrepunt
Gradus viciorum	ibidem	iudicia
Gradus tres virtutum suam sedem in vo-	ibidem	Habitus quid.
luntate habent	ibidem	fo. 24 co. 1
Gradus virtutū in finitum subdividi pos-	ibidem	Habitum nolens generari non exerceat
sunt.	fo. 100 co. 1	actus
Graduū virtutis quidam intrinsece talis	ibidem	Habituabilis non est deus
quidam extrinsece.	ibidem	ibidem
Graduum virtutis composibilitas atq;	ibidem	Habitus est accidens ipsi potentia con-
transitus.	ibidem	distinctum
Graduū virtutis comparatio in excellē-	ibidem	eodem co. 2
tia	ibidem	Habitus naturaliter non libere produci
Gradum virtutis an constituat omisio	ibidem	tur
fo. 102 co. 1	ibidem	ibidem
Gradus acquisitus et innatus	ibidem	Habitus ex actu vno etiam remisso gign-
ibidem.	ibidem	ni potest
Graduum virtutis multiplicatio	ibidem	ibidem
eodem co. 3	ibidem	Habitus quomodo crescat atque inten-
Gratiam baptismalem quis paruulo me-	ibidem	datur
reatur	fo. 30 co. 3	eodem co. 3
Gratia duplex personalis et sacramenta-	ibidem	Habitus est qualitas permanens actu trā-
lis	ibidem	seunte
Gratiæ status an aggrauet mortale aufe-	ibidem	ibidem
rens eam an patiter bonitatem operis	ibidem	Habitus officium est inclinare ad actum
augeat	fo. 33 co. 1	eodem co. 4
Gratia maior an opus reddat melius fo-	ibidem	Habitus ad proprium actum immedita-
lio.	fo. 53 co. 3	te inclinatur, mediate ad alios à suo pro-
Gratiæ statum an viator in se cognosce-	ibidem	ducibiles
re possit: et se immunem à peccato	ibidem	ibidem
fo. 104 co. 3	ibidem	Habitus non efficientiam actus attingit
Gratiam habere quidam nimis tarde cre-	ibidem	ad quem mediate inclinatur
dūt vnde cōmode in casu id teneretur	ibidem	fo. 25 co. 1
quis credere	fo. 100. co. 3	Habitus in solo potentia per actuum fre-
Gastrimargia atq; satyriasis, an in hac vita	ibidem	quentationem inclinabili est ponendus.
extingui possit	fo. 99. co. 4	ibidem

H

Tbula.

enim assuefactio	ibidem	co. 4
Habitus non per efficientiæ circulatio-	eodē co. 3	Habitum pariter & actum eundem con-
nē generatur infinitus.	eodē co. 3	tingit esse diuersorum graduū virtutis
Habitus actum totum comproducit pa-	eodē	fo. 100 co. 3
riter potentia	co. 4	Habitus permutabilis de bono in malū.
Habitus ad actum causalitas est efficiē-	ibidem	fo. 101 co. 1
tia	ibidem	Heroicum qui d
Habitus ad actum coefficientiam nequit	ibidem	ibidem
impedire voluntas eliciens actum.	co. 2	fo. 97 co. 2
fo. 27 co. 2	ibidem	Heroicus actus an quocunque non heroi-
Habitus aliquis an immediate actum aliū	ibidem	co sit melior
à suo proprio producere valeat.	ibidem	fo. 115
eodem co. 2	ibidem	Hominis vulnus ex peccato
Habitus nequit cum solo potentia effice-	ibidem	
re actum.	eodē co. 2	
Habitus absq; motivo valeat assensū ine-	ibidem	
videntem producere.	eodem	
co. 2	ibidem	
Habitus non corrumpitur per solam ac-	ibidem	
tuum cessationem etiam quantūcunq;	ibidem	
diuturna fuerit	eodem	
co. 4	ibidem	
Habitus aut species contingit tā diu so-	ibidem	
pieri atque à suis actibus tam diu impedi-	ibidem	
re vt omnino deleti esse videantur	ibidem	
fo. 28 co. 2	ibidem	
Habitus animæ rationalis, qui careret	ibidem	
contrario, esset per naturam incorru-	ibidem	
ptibilis	ibidem	
Habitus cum habitu, aut cum actu qua-	ibidem	
lis incomposibilitas	ibidem	
Habitus supernaturaliter infusus qualiter	ibidem	
sint corruptibiles	eodē co. 3	
Habitus infusus qualiter operetur.	ibidem	
eodem co. 4	ibidem	
Habitus quicunque an inclinatur ad dele-	ibidem	
tabiliter operandum	ibidem	
Habitus nullam habet imputabilitatem	ibidem	
fo. 19 co. 3	ibidem	
Habitui cuiuslibet voluntatis an respōde-	ibidem	
at in sensu habitus	fo. 98	

u

R iii



Ieiunii solutio per esū car-

nium est solutio per

esum piscium deterior.

fo. 84 co. 3

Ieiunium qd

fo. 70

co. 3

Iustitia & species eius describuntur

fo. 91 co. 1

Iustitia quæ extrema & quæ species

fo. 89 co. 4

Iustitia distributiua pariter commutati-

ua in quibus consistant

fo. 92

co. 3

Iusticiam circa operationes: reliquæ au-

tem virtutes circa passiones.

fo. 93 co. 1

Iusticiæ medium an sit rei

fo. 64

co. 4

Iusticiæ distributiue & ipsius commuta-

tiue differentia mediocum

eodem co. 2

Iudicio rationis se conformare est dupli-

citer

fo. 4 co. 4

Iustitia medium an sit secundū propor-

tionalitatem

fo. 96 co. 1

Identitas duplex

fo. 9 co. 1

Ignorantia triplex qualiter veexculset,

aut accuset

fo. 42 co. 1

Tabula

Imperium quid fo.4 co.2
 Imperium & dominium differunt ibi-
 dem
 Impossibilitatio multipliciter accedere
 potest fo.86 co.2
 Intellectus qualiter sensum cognitiuū
 corrigat & voluntas sensū appetitiuū.
 fo.8 co.3
 Intellectus qualiter voluntatem corri-
 gat, & voluntas intellectum. fo.8
 co.3
 Intellectus obiectum ens pariter volun-
 tatis fo.9 co.1
 Infinita aliquo certo maiora non semp
 vnum infinitum cōstituunt. fo.12
 co.1
 Inclinare ad actū quid sit fo.24 co.4
 Inclinare immediate ibidem
 Innocentes martyres an rationis vsum
 acceleratum habuerint. fo.30 co.3
 Innocentiæ status an erat ad merendum
 potior fo.43 co.4
 Ingratitudinis circūstantia an aggrauet
 fo.53 co.4
 Ingratitudo aliqua quæ non est peccatū
 aggrauat peccatum fo.54 co.4
 Intentio & electio differunt f.64 co.4
 Intentio iudicat omnes differenter in bo-
 nis & malis fo.66 co.1
 Intentio vsuram facit, eamq; vitare pōt
 mens dolosa fo.71 co.1
 Intentio condentis legem, an sub præce
 pto cadat fo.65 co.1
 Iniustitiæ aliqua nō vsurariæ aut symōia
 cæ puniūtur iuste pœnis illarum ex cau-
 sa fo.72 co.2
 Innocentiæ status complexionum virtu-
 rum & scientiarū disparitatem amitte-
 bat fo.112 co.3

L



Egislatoris maior est quā
 iudicis certitudo fo.
 90 co.1
 Liberi agentis diffinitio in
 quo ve consistat libertas.
 fo.2 co.4
 Libertatis descriptiones varię fo.3
 co.1
 Libertas duplex ibidē
 Libertas quibus competat ibidem
 Liberum arbitrium duo connotat.
 eodem co.2
 Liberum arbitrium potest absque nouo
 actu refecare proprium actum. fo.
 3 co.3
 Liberum arbitrium necessitare nequit
 tentatio ad liberatis actum. ibidem
 Libero agenti proprium est posse absq;
 extrinseco se determinare ad actū aut
 ad contrarium. ibidē
 Libertati subiacet in genere intensio nō
 autem in specie vel indiuiduo. ibidem
 Liberi arbitrii vsus à libero differt arbi-
 trio eodē co.4
 Liber actus quid ibidem
 Liber actus duplex ibidem
 Libertas actus non excludit causam na-
 turalem comproducentem ibidē
 Libera omisio quæ sit ibidem
 Libera omisio duplex ibidem
 Libera essentialiter est ipsa potentia, nō
 autem sic actus fo.4 co.1
 Libera sunt hæc tria in voluntate, cona-
 tus, actus & omisio, fo.4 co.2
 Liberi arbitrii super aliam potentiā do-
 miniū in quo consistat. ibidē
 Liberum arbitrium quibus dominetur
 potentiis eodem co.3
 Liberi arbitrii indirectum atque mini-
 steriale est dominium in potētias mere
 naturales quarum nō operatiōes: sed li-
 bere requisitorū applicationes sūt mora-
 liter bonæ aut malæ fo.7 co.3

Tabula

Liberum arbitrium cuiuslibet iudicio ra-
 onis se conformare valeat. ibi-
 Libertas voluntatis circa obiectum,
 fo.9 co.2
 Libertas voluntatis circa circumstantias
 ibidem
 Libertas est conditio ad bonitatem aut
 maliciam necessaria fo.29 co.1
 Libera est voluntas pro instanti pro quo
 actum elicit nō elicere: cum nec obstat
 hæc autoritas. Omne quod est quādo ē
 necesse est esse fo.31 co.2
 Libertas omisiois an cognitionē ope-
 ris omisi requirat eodē co.4
 Libertati non subiacet causa coadiuuā-
 tis efficientia aut clementum actus ab
 ea fo.89 co.1
 Locus eligitur ad adorandum quæ vtili-
 tas fo.56 co.2
 Lumine solo naturali scilicet deo igno-
 to, an opera fuissent moraliter.
 fo.111 co.4
 Luminis solius naturalis transgressor a
 fit iuste pœna plectendus. fo.112
 co.1

M

Alum culpę plus vitādum
 quā quodcūque purum
 malum pœnæ. fo.44.
 co.4
 Malis duobus disunctiōe
 inuitabiliter eminentibus folio.
 eodem co.4
 Malicia moralis an erroneum iudicium
 requirat fo.47 co.2
 Materiæ virtutis quantitas continua vel
 discreta an speciem mutet fo-
 lio.55 co.2
 Materiæ magnitudo non addit secundū
 proportionem quantitatis ad quantita-
 tem eodem co.3

Materia eadem diuersis rationibus confi-
 derata est diuersarum virtutum atque
 viciorum. eodē co.4
 Mentiens an conscientia contraueniat
 fo.46 co.4.
 Medium virtutis non idem apud omnes
 fo.94 co.3
 Medium virtutis quid fo.94 co.2
 Medium dicitur duorum comparatione
 eodem co.3
 Medium duplex. vt pote rationis & rei.
 eodem co.4
 Medii virtutis est diuisibilis latitudo: &
 vni latior quā alteri fo.95 co.4
 Meritum instantaneū temporario æqua-
 ri potest fo.17 co.4
 Metus quid ad virtutem operetur
 fo.44 co.2
 Metus duplex eodem co.3
 Metus mortis in quibus excuset, & in quibus
 non. fo.45 co.1
 Microcosmi diffinitio fo.5 co.1
 Misere aut prædicationis auditio quæ præ-
 stet fo.63 co.4
 Misere audiendæ obligatio cedit iuri sub-
 unctionis sibi vel proximo. fo.63
 co.3
 Motiua potentia in homine multiplex.
 fo.7 co.2
 Motus progressiuus qualiter: et quo or-
 dine fiat ibidem
 Motus non liberi sunt in triplici differē-
 tia fo.36 co.3
 Motus triplex, primo primus, secundo
 primus & deliberatus fo.37 co.2
 Motus illi tres in qualibet trium poten-
 tiarum sunt reperibiles, in earum pari-
 ter qualibet sunt tria, videlicet cognitio
 actus appetitiuus. & passio, fo.36
 co.4
 Motus trium potentiarum quid bonita-
 tis aut maliciæ habeant ordinatim scili-
 cet circa sensum exteriorem, interiorē
 R iij

Tabula.

& voluntatem fo. 37 co. 1
 Motuū tres illarū differentiarū sunt ī tribus animarū accidentibus reperibiles fo. 38 co. 3
 Motus insurgens motus morosus & deliberratus circa materiam moralem, quādoque est nō peccatum, quandoque veniale, quandoque mortale fo. eodem co. 4
 Motuum sex modi examinantur quibus voluntas se habet vt abiiciēs p̄ceptis reprimens: in animaduertens: negligēs: & expressē consentiens fo. 39 co. 1
 Motus idem successiue erit primo primus, secundo primus & deliberatus pariter non peccatum: deinde veniale: deinde mortale. fo. eodem co. 3
 Motus vnus alterum alleviat eodem co. 4
 Motuum liberorum tres differentiarū fo. 40 co. 1
 Motus liber indeliberatus circa materiā peccati, an sit peccatum & quale, opinionones examinantur fo. eodem co. 2
 Motuum liberorū decisio eodē co. 3
 Motus primus voluntatis an sit peccatū (gratia exempli) in vxorē in cibum, aut huiusmodi fo. 41 co. 1
 Modus quid & quam pulchra sit virtutis circumstantia fo. 64 co. 1
 Modum ponere an ad specialem spectet virtutem eodē co. 3
 Mora sola an viciet actum alias non viciosum fo. 59 co. 3

N

Nolitio non necessario volitionem p̄supponit, aut odium amorem fo. 10 co. 4
 Noticiarum singula genera a quibus causentur fo. 6 co. 1



Objecti eiusdem stant simul gaudium & tristitia fo. 15 co. 1
 Obligatio dupliciter operi accidere p̄t fo. 84 co. 1
 Obligatio multiplicata auget bonū vel malum vt sic factum fo. 84 co. 2
 Obligationis augmentum bonitatem adauget atque maliciam fo. 63 co. 4
 Obiectum totale actus penes quid attenditur fo. 9 co. 2
 Occidens vnicum actu interiori intenso aut actibus repetitis aequē grauer peccat cum occidente longe plures non taliter fo. 83 co. 1
 Odium dei an sit possibile fo. 11 co. 2
 Odium dei an sit clare eius visioni compatibile eodem co. 3
 Odium dei intuitiuū impossibile, abstractiuum sic eodem co. 4
 Odium dei an sit rectificabile, an v̄cipi possit
 Omisionis descriptio fo. 85 co. 1
 Omisio quæ est & quot modis pura. ibi.
 Omisio pura quæ dicatur moraliter mala: qualiter ve requiratur libertas. ibi.
 Omisionis imputabilitas pro quo tempore contrahatur fo. 31 co. 4
 Omisionis grauitas non penes actus omisi bonitatem attenditur: sed penes obligationem eodem co. 3
 Omisio circūstantiis aggrauatur quibus b̄ commissio eodem co. 4
 Omisio pura an possit pure omisiue in finem referri ibidem
 Omisionis & commissionis separabilitas contingit ididem
 Omisionis reatus quando contrahatur. fo. 86 co. 1
 Omisio pura an moraliter bona, an v̄meritoria fo. 87 co. 1
 Omisio pura potest omnib̄ debitis cir-

Tabula.

cūstantiis circūstantionari. eodem co. 2
 Omisio aliqua libera est moraliter bona: an autem meritoria non sit certū. ibidem.
 Omisione an deterior sit commissio. eodem co. 4
 Omisio & commissio an diuersis regulentur prudentiis. fo. 88 co. 1.
 Opus ex metu factum habet communiter velle efficax & nolle inefficax. fo. 44 co. 2
 Opus idem contingit a diuersis p̄cipi. fo. 84 co. 1
 Opus sub voto cadens factum vt sic est melius. eodem co. 2
 Operis exterioris & interioris, an eadē sit prudentia. fo. 44 co. 2
 Originale peccatū qualiter dicatur voluntarium. fo. 32 co. 1
 Originale peccatū non est positua qualitas. fo. 114 co. 3
 Originalis iusticia tria operabatur egregia. fo. 112 co. 4
 Originalis iusticiæ absentia est multorū causa. fo. 113 co. 3

P



Passio quid sit. fo. 20 co. 2
 Passionis acceptiones. ibidem.
 Passio in quibus ab actu & habitu differat. ibidem
 Passio vitaliter immutat: immo potentiam consummate felicitat aut infelicitat. ibidem
 Passio non ab obiecto gignitur. eodem co. 3
 Passio an sit accidens condistinctum actui. ibidem.
 Passio habet obiectum. eodem co. 4.
 Passio etiam ipsius sensus p̄supponit

actum. ibidem
 Passiones refecare volens refecet actus eodem co. 2.
 Passiones vndecim ipsius potentie appetitiuæ. fo. 22 co. 2
 Passio voluntatis ex duobus actib̄ producit. ibidem
 Passiones humanæ atq; actus modicam ex corporibus suscipiunt varietatem pariter ex astris ex cibis & aliis corpora alterantibus. fo. 23 co. 1 & 2
 Passiones cur mentis, cur cordis dicantur. fo. 23 co. 4
 Passiones corpora transmutant. ibidem.
 Passionum refrenatio & moderatio differunt. ibidem
 Passionem licet excitare. ibidem
 Passionum triplex gradus. fo. 42 co. 3
 Passionum pacandarum modus. fo. 98 co. 3
 Passiones qualiter virtutum exercitio attenuentur aut extinguantur. fo. 99 co. 3
 Peccatorum specie differentium vnum est altero infinite grauius, eorumque pœnæ specie differunt. fo. 12 co. 1
 Peccato grauiori non semper pœna respondet intensiue maior, deterior autem sic. ibidem.
 Peccatum ex ignorantia, ex passione, ex propria malicia. fo. 42 co. 1.
 Peccatum in spiritum sanctum an dicatur irremissibile. eodem co. 3
 Peccatum finalis impœnitentię ibidem.
 Peccatū vnū alleviat aliud. fo. 51 co. 2
 Peccatum interius in ecclesia commissum aggrauatur ex loci circumstantia fo. 56 co. 3
 Peccatum in digniorem perpetratū an semper sit grauius. fo. 82 co. 1
 Peccatum quodcunque directe in deum

Tabula.

an quocunq; alio sit grauius. ibidem
 Peccati immunitas an aliqua certitudi-
 ne agnosci possit a viatore.
 Peccata tranquillitatis policia magis tur-
 batiua grauius puniuntur.
 folio. 33. co. 1
 Peccata qualiter appropriate committū-
 tur in personas diuinas. fo. 41. co. 3.
 Peccata vitare omnia, & diu an possit vi-
 ator. fo. 119. co. 1
 Peccare an quis possit quantum vult.
 fo. 109. co. 3
 Pcenitentia a sacerdote iniuncta est vtili-
 or quam voluntaria. fo. 84. co. 4
 Perfectiones rerum essentielles nō sunt
 proportionales. fo. 81. co. 2
 Periurium an sit homicidio grauius.
 fo. 82. co. 1
 Permutabilitas actus de specie moris in
 speciem: & de genere in genus.
 folio. 51. co. 3
 Perpetuitatis pœne damnatorum cā. 81.
 Potus inebriatius ex quo suam sumat
 culpabilitatem. fo. 33. co. 3
 Practica propter quid cum suis adiacen-
 tibus. fo. 45. co. 2
 Præceptum propter deum & alium finē
 duplīter obseruari cōtingit. fo. 69. co. 3
 Præceptorum obseruantia solo præcipi-
 entis amore an sit magis sincera.
 folio. 77. co. 2
 Præceptorum obseruātia viciari potest
 per hoc quod solo dei amore fit.
 ibidem.
 Præceptorum obseruantia solo pœnēti-
 more, aut solo mercedis amore.
 eodem. co. 3
 præcepti non quęcunque obseruantia
 solo timore pœne est peccatum.
 fo. 78. co. 1.
 Præcepti obseruantia timore pœnæ cū
 inefficaci complacentia oppositum nō
 per hoc viciatur. ibidem

Præcepti obseruantia mixtum dei amo-
 re & pœnæ timore. eodem. co. 2
 Præcepti opus dupliciter fieri potest:
 vno modo vt præcepti: alio modo nō
 vt huiusmodi. fo. 84. co. 1
 Præcepti obseruantia quancūque tē-
 pus requirit nonnunq; sufficit instās.
 folio. 86. co. 2
 Præceptum quodlibet negatiuum affir-
 mationem aliquam includit: & quod-
 libet affirmatiuum negationem.
 folio. 88. co. 1
 Præceptorum atq; virtutum & viciorū
 nomina unltiuoca. fo. 109. co. 4
 Præcepta decalogi an dispēabilia.
 fo. 110. co. 3
 Prædicator aut iudex iocosa permiscēs.
 folio. 52. co. 3
 Prædicator pinguisimus ieiunium præ-
 dicans an peccet. fo. 53. co. 1
 Pronitas ad malum. fo. 112. co. 2
 Proportio quid. quid proportionalitas
 & quotuplex. fo. 81. co. 1
 Prophetia cui competere potest eiusque
 multiplex acceptio. fo. 30. co. 1
 Propheta & videns differūt. eodē. co. 2
 Prophetia non est gratia gratum faciēs,
 nec eam requirens: immo actum eius
 contingit esse viciosum. ibidem
 Prudentia & ars. fo. 45. co. 3
 Prudentiæ pariter artis duplex dicta-
 men. ibidem
 Prudētia qualiter ad virtutis opus se ha-
 beat. fo. 47. co. 2
 Prudentia vt talis nō formaliter virtus.
 folio 49. co. 3.
 Prudentiæ præsentia obiectiue an ad bo-
 nitatem requiratur. fo. 47. co. 4
 Prudentia dupliciter operationē regula-
 re potest. fo. 49. co. 1
 Prudentia an duntaxat sit verorum.
 fo. eodem. co. 2
 Prudentia quid, quæ eius extrema, &

Tabula.

quæ species folio 89. columna. 3.
 Prudentia differt ab alijs folio 90. co-
 lumna prima.
 Prudentia aliqua est scientia.
 ibidem.
 Prudentia minus reliquis habet virtutis
 rationem. fo. 93. co. 2.
 Prudens qualiter astris dominetur at-
 que complexioni fo. 24. co. 1
 R.

Ratio a quib⁹ causis absor-
 beri possit. folio 19. co-
 lumna tertia.
 Ratio recta quid & quo-
 tuplex? folio 45. co. 2.
 Relatio multiplex operum in aliquem
 finem. fo. 74. co. 2.
 Relationis in deum actu aut habitu ca-
 rentia secundum Grego. viciat actum.
 eodem colum. 3.
 Relatio in finem multiplex. folio. 75.
 columna tertia.
 Relationis in finem opiniones quatuor
 eodem, columna. 1.
 Rectitudo actus copulatiui aut disiuncti-
 ui quid requirat. fo. 80. co. 1.
 Religionis status an operis augeat me-
 ritum fo. 84. co. 4
 S.

Sabbatum tripliciter ac-
 cipitur, folio 62. colum-
 na prima.
 Sabbati sanctificati præ-
 ceptum duo includit
 ibidem.
 Sabbati præceptum non præualet sub-
 uentionis præcepto in his quæ moram
 non patiuntur. fo. 63. co. 1.
 Sabbato obuiat principaliter opus ser-
 uile animæ scilicet peccatum. folio 62.
 columna secunda.

Sabbati sanctificationi an obuiet venia
 le. ibidem.
 Sabbatum erat iudais sub strictiori iure
 quam dominica christianis. folio 63.
 columna 2.
 Sabbati præceptum non præualet subuē-
 tiōis præcepto, in his quę moram patiū-
 folio 63. co. 1.
 Sanctum quid sit ibidem
 Satisfactio nō semper requirit opus mo-
 raliter bonum. fo. 31. co. 3
 Satisfactoriū non est per hoc minus me-
 ritorium. fo. 84. co. 4
 Satyriasis. fo. 99. co. 4
 Scripturę sane passus passum declarat,
 aut naturalis ratio vel reuelatio. f. 110
 Sensatis prosecutionem aut fugam pro-
 ducens regulatur ex origani disposi-
 tione.
 Sermones vniuersales valde certi sed in-
 utiles. fo. 80. co. 3.
 Speciem mutant magnum & parnū pro-
 obiectis assumpta. fo. 110. co. 1. & 2.
 Sperare cōtingit aliquid ex opere, quod
 non præstituitur illi finis.
 fo. 70. co. 2
 Symoniæ diffinitio. fo. 71. co. 2.
 Symonia munere triplici committitur.
 ibidem.
 Symonię radix, ex qua patet: multis mo-
 dis absq; symonia posse comodum
 sperari temporale in spiritualium col-
 latione. eodem. co. 3.
 Symoniam excedere potest alia iniqui-
 tas in fraudem symoniæ commissā.
 fo. 72. co. 2
 Symoniam formalē gignit intētio eam-
 que vitare potest dolosa mens.
 eodem. co. 3
 Symonia vel vsura quancūq; præsumi-
 tur vbi nulla est. ibidem.
 Superabūdantia & defectus dupliciter:
 accidere possunt. fo. 95. co. 3.

Tabula:



Imperātia quid ei⁹ que ex
trema, & que species eius.
folio. 89. co. 4

Temperantia an in appeti
tu sensitio nascatur.

folio. 98. co. 2

Temperantia gradus præstat continen
tia quantum ad pulchritudinem atq;
seueritatem: e conuerso autem quan
tum ad bonitatis aut meriti magnitu
dinem. folio. 101. co. 3

Temperantia regula æqualis viris perfe
ctis. folio. 90. co. 1

Tentatio carnis interior inter tria tenta
tionum genera difficilius vincitur an
indeficiente sit verum. folio. 18. co. 3

Timor multiplex. folio. 73. co. 2

Timor culpabilis duplex, quidam obie
ctiue inuoluens maliciam, quidam nõ
ibidem.

Timor aliquis an manebit i cœlesti pa
tira. eodem. co. 4

Timor mundanus aut seruilis culpabi
lis an sit gratia composibilis. ibidem

Timoris seruilis acceptiones. ibidem

V



Velle & nolle eiusdem ob
iecti sunt cõpossibilia, v
num efficax & alterũ in
efficax. folio. 14. co. 2.

Veniale an efficiatur mor
tale viris perfectis. folio. 52. colum. 2.

Veniale esse potuit primũ hominis pec
catum. folio. 52. co. 1.

Viator quid sit, qualiter ve angeli viato
res fuerint. folio. 21. columna 4

Vicium potest esse virtutis obiectum &
contra. folio. 9. co. 1.

Vicium quodlibet an sub colore boni
subrepat. folio. 10. co. 1

Virtutũ ordo inter quas iustitia est præ

clarissima. folio. 92. co. 2
Virtutum cardinalium differentia.
eodem. co. 3

Virtutes cardinales an in statu innocen
tię locum habuissent, an in patria per
manebunt. folio. 94. co. 1

Virtutum atque viciorum consueta no
mina non sunt species specialissimæ.
folio. 55. co. 2

Virtus omnis an sit circa difficile. folio. 93. co. 3

Virtus qualibet in medio consistit.
folio. 94. co. 2

Virtutis medium an quantulumcunq;
egrediens sit viciosum. folio. 96. co. 1

Virtus theologa an in medio consistat.
eodem. co. 2

Virtus qualiter in appetitu sensitio.
folio. 98. co. 2

Virtuti confert curare corpus. atque cõ
gruã eius dispositioni intendere.
folio. 99. co. 2

Virtus nonnunquam dispositionem ad
viciũ inducit & contra.
folio. 101. co. 1

Virtutem aut viciũ habere secundum aĩ
preparationem. folio. 103. co. 1

Virtus an virtuti nonnunquã repugnet
aut viciũ vicio. eodem. co. 3.

Virtutis actus vniuersalis an compatiat
ur viciũ. folio. 104. co. 2

Virtuti pro fine deum habenti an com
possibile sit viciũ. eodem. co. 3

Virtutes theologica qualiter perdantur
& perdita reparantur. folio. 102. co. 2

Virtutum theologarum pariter & mora
lium vna in intellectu. folio. 47. co. 3

Virtutis facilitatem inducere potest cul
pa & vicii virtus. folio. 43. co. 2

Volitio an sit cognitio.
folio. 12. co. 4

Volitio an sit perfectior cognitioe seu vo

luntas intellectu folio 11. co. 1

Volitio dupliciter dici potest conditio
nalis folio 13. co. 2.

Voluntas est possibilium & impossibi
lium & neutraliter ostensorum, folio
nono columna 3

Voluntas est boni atque mali & neutra
liter ostensi folio 10, co. 1

Voluntati ostendi obiectum folio. 2. co. 1,

Voluntas velle potest hypothetice intel
lectu non sic intelligente. folio. 12, co 3,

Voluntatis actus non ex partibus diuer
sarum rationum componitur, fol. 15,
columna tertia.

Voluntas an possit allici, retrahi, facili
tari. difficultari, spontaneari, cogi, ne
cessitari, impossibilitari, violentari,
folio, 17, columna 4,

Voluntatem necessitari, est nouem mo
dis dicibile, folio. 18, co. 2, & 3,

Voluntas an in foro dei pro facto repu
tetur, folio. 34, co 3,

Voluntas sola an ad meritum sufficiat
quando non adest facultas ibidẽ,

Voluntarii attenuatio folio. 42. co. 1
Voluntarii minutio ibidem

Tabula:

Voluntarii tria impedimenta eodẽ,
Voluntas coacta est voluntas, folio 44,
columna 3.

Voluntas dei signi aut beneplaciti & qua
liter quis ei se conformare teneatur
folio 46. columna 4.

Voluntatis consul atque director est in
tellectus folio. 47, co. 3

Vsura diffinitio folio 70, co. 4

Vsuram quamlibet formalem atque sy
moniam vitare potest dolosa mens
ibidem.

Vsura radix ex qua potest quinque mo
dis absque vsura sperari posset lucrũ
ibidem.

Vsuram exuperat quandoque iniquitas
in fraudem vsurarum commissa. folio. 71
columna prima.

Voti puri minor est obligatio quã præ
cepti respectu eiusdem operis, ceteris
aliis paribus folio 85, colum. 1

Vitalis immutatio folio. 105. co. 2.

☉ Tabula finis.

90 Nicolai Michaelis Remensis. super saluberrimę hu-
ius Theologię eudoxia, ad generosum & illustrę
omnigena rutilantem doctrina & virtute, domi-
num Guidonem Malipafium philodulum, Do.
Antonii Remorum commendatorem, Sapphi-
cum carmen.

Hoc opus sanctos variis nitescens
Frugibus, vasto venerande seculo
Innouat mores: docuitque gestus
Guido pudicos.

Instiga mites rutilis camœnas,
Regios Remis celebrare cantus:
Atticus vestras subiit Penatum
Dędalus artes.

Nil iuuat ditem domuisse Crisum:
Nec midam fluxis opibus misellum:
Cuius haud dulci maduit caduca
Vita liquore.

